

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı

**TURGUT ÖZAL DÖNEMİ LİBERALLEŞME POLİTİKALARI
BAĞLAMINDA ÖZAL'IN PRENSLERİ DENEYİMİ
Dönemin Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme**

Yeter YATIGI

Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2024

TURGUT ÖZAL DÖNEMİ LİBERALLEŞME POLİTİKALARI BAĞLAMINDA
ÖZAL'IN PRENSLERİ DENEYİMİ
Dönemin Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme

Yeter YATIGI

Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2024

KABUL VE ONAY

Yeter Yatığı tarafından hazırlanan “Turgut Özal Dönemi Liberalleşme Politikaları Bağlamında Özal’ın Prensleri Deneyimi: Dönemin Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, 11.12.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Kerem ÖZBEY (Başkan)

Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar SOYSÜREN (Jüri Üyesi)

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19/02/2024

Yeter YATIGI

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* **Tez danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Doç. Dr. İhsan KURTBAş** danışmanlığında tarafımdan retildeğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Yeter YATIGI

ÖN SÖZ

Karmaşık ve uzun bir yol olan akademik hayata dair önümde bir ideal oluşturan, bu yolu aydınlatarak ilerlememe ve bir amaç olarak devam etmeme sebep olan değerli hocam Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ' a araştırma süresince beni motive ettiği, desteklediği, güvendiği ve kıymetli zamanından hiç şüphe etmeden her daim vakit ayırdığı için teşekkür ederim. Çalışma sürem boyunca her zaman yanımda olan, bana hep desteğini esirgemeyen sevgili Eşim Yalçın'a; Annem, Babam başta olmak üzere aileme, arkadaşlarım Burcu Çetin ve Evrim Uzunyayla'ya bu süreçte bana karşı anlayış, destek ve hoşgörülerinden dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Yeter Yatığı
Ardahan-2024

ÖZET

YATIGI, Yeter. *Turgut Özal Dönemi Liberalleşme Politikaları Bağlamında Özal'ın Prensleri Deneyimi: Dönemin Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2024.

Siyasi sistemlerin evrimi ve ekonomik yapıların dönüşümü, bir ülkenin tarihini ve toplumsal kimliğini şekillendiren temel unsurlardır. Türk Siyasal Hayatı'nda 1983-1993 yılları arasındaki 'Özal'lı Yıllar' ekonomiden kültüre; siyasetten kamu yönetimine kadar toplumsal yapının bütün alanlarında, devrim niteliğinde köklü dönüşümlerin yaşandığı yıllar olarak kabul edilmektedir. Özellikle Turgut Özal'la özdeşleşen ve "Liberal Ekonomi"ye geçişin sembolü olarak gösterilen 24 Ocak Kararları'nın, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik dönüşümünün kritik noktalarından biri olduğu söylenebilir.

Dünyada, Amerika Birleşik Devletleri'nde Ronald Reagan, İngiltere'de ise Margaret Thatcher, liberal ekonominin temsilcileri olarak kabul edilirken, Türkiye'de bu yeni dönemin karakteristik temsilcilerinden biri Turgut Özal olmuştur. Devletin minimize edilerek serbest piyasa ekonomisinin hakim kılınmasını ve özelleştirme politikalarının desteklenmesini amaçlayan Turgut Özal'a göre, gerekli olan dönüşümün önündeki en büyük engellerden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezîyetçi ve patrimonyal kodlarını taşıyan hantal bürokrasidir. Bu çerçevede Türkiye'nin 1980'li yılları, yapısal dönüşümün inşa yılları olurken, yeni dönemde geleneksel 'yönetici elit'lerin hakimiyetinden kaynaklı sorunların çözülmesi ve liberal dönüşümün gerçekleştirilmesi için 'bürokratik oligarşi'nin ortadan kaldırılarak 'statü elit'in, 'işlevsel elit'e dönüştürülmesi elzem görülmüştür.

Bu yaklaşım ve anlayış Özal'ın bürokrasinin üst yönetiminde, yapısal bir dönüşüme giderek, eleştiri ve övgülerin yedeğinde 'prensler' olarak tabir edilen teknokrat bir kesimin bürokrasiye dahil edilmesine yol açmıştır. Böylelikle Türk kamu yönetim geleneğinin nevi şahsına münhasır olan atama ve yükselme usullerinden farklı bir yöntemle çoğunluğu Amerika'dan olmak üzere yurt dışından getirilen ve medya çevrelerinde 'prens' olarak ifade edilen dar bir kesim kamu yönetiminin önemli makamlarına atanmıştır.

Bu gelişmeler, Türkiye’de medyanın bu isimleri gündeme getirmesine neden olmuştur. Turgut Özal’ın, sonradan prensler olarak adlandırılacak olan Amerikan ekolünden genç ve eğitimli teknokratları Türkiye’ye getirdiği dönemde ülke ekonomik ve siyasi açıdan zor dönemlerden geçtiği gibi, Özal’ın Büyük Transformasyon Süreci’nin arifesinde kesif yapısal dönüşümlere hazırlanıyordu. Uygulamanın erken evrelerinde, atandıkları kurumları uluslararası seviyeye taşıyacakları yönünde ekseriyetle olumlu haberlere konu olan “Özal’ın Prensleri”nin bazıları, zamanla keyfi uygulamalar, rüşvet, yolsuzluk ve dolandırıcılık iddialarına itham edilmeye başlamıştır.

Bu tez çalışması, Türk Siyasal Hayatı’nda ‘Büyük Transformasyon Dönemi’ olarak adlandırılan Özal’lı Yıllar’da uygulanan ve Türk bürokrasi tarihinde eşi benzeri olmayan Özal’ın Prensleri deneyiminin medyada ele alınış ve sunuluş şekillerini incelemektedir. Bu kapsamda dönemin gazetelerinde konuyla ilgili olarak tespit edilen toplam 262 haber analiz edilmiştir ve Özal’ın Prensleri deneyiminin Türk Siyasal Hayatı’nın nevi şahsına münhasır bir deneyimi olduğu sonucuna varılmıştır.

Nitekim Özal’ın Prensleri deneyimi, her ne kadar bürokratik bir uygulama olarak görülse de Türk siyasetinin sosyolojisinin temel dinamiklerini ve kültürel kodlarını ihtiva etmesi bakımından kritik önemi haiz bir konudur.

Anahtar Sözcükler:

Turgut Özal, Özal’lı Yıllar, Bürokrasi, Liberalizm, Prensler, Özal’ın Prensleri

ABSTRACT

YATIGI, Yeter. *The Experience of Özal's Princes in the Context of Liberalization Policies during the Turgut Özal Period: A Study on the Newspapers of the Period*, Master's Thesis, Ardahan, 2024.

The evolution of political systems and the transformation of economic structures are fundamental elements that shape a country's history and societal identity. The period between 1983 and 1993, known as the 'Özal Years' in Turkish Political Life, is regarded as a time of revolutionary transformations across all aspects of societal structure, from economy to culture, politics to public administration. Particularly associated with Turgut Özal, the 24th of January Decisions, often symbolized as the transition to a "Liberal Economy," can be considered as one of the critical junctures in Turkey's political and economic transformation.

In the world, Ronald Reagan in the United States and Margaret Thatcher in the United Kingdom are considered representatives of liberal economics, while in Turkey, one of the characteristic figures of this new era was Turgut Özal. According to Turgut Özal, who aimed to minimize the state and promote the dominance of a free market economy along with supporting privatization policies, one of the greatest obstacles to the necessary transformation was the cumbersome bureaucracy carrying the centralist and patrimonial codes of the Ottoman Empire. Thus, the 1980s in Turkey were regarded as years of structural transformation, aiming to resolve issues stemming from the dominance of traditional 'ruling elites' and to realize liberal transformation by eliminating the 'bureaucratic oligarchy' and transforming the 'status elite' into a 'functional elite'.

This approach and understanding led Turgut Özal to initiate a structural transformation in the upper management of the bureaucracy, incorporating a technocratic segment referred to as 'princes' into the bureaucracy, amidst both criticism and praise. Consequently, a distinct departure from the unique appointment and promotion methods of the Turkish public administration tradition occurred, with a method differing from the norm. A narrow segment, mainly from the United States, labeled as 'princes' in media circles, was appointed to significant positions in public administration through this alternative approach.

These developments prompted the media in Turkey to bring these names to the forefront. At the time when Turgut Özal brought young and educated technocrats from the American tradition, who would later be called "princes," the country was going through challenging economic and political times, preparing for intense structural transformations on the eve of Özal's Great Transformation Process. In the early stages of implementation, some of the "Princes of Özal," who were often the subject of predominantly positive news suggesting they would elevate their appointed institutions to international standards, gradually began to face accusations of arbitrary practices, bribery, corruption, and fraud.

This thesis examines the portrayal and presentation of the unparalleled phenomenon of Özal's Princes in the media which was implemented during the 'Great Transformation Period' in Turkish Political Life, with no equivalent in Turkish bureaucratic history. In this context, a total of 262 news articles related to the subject were analyzed from the newspapers of the period. When the newspapers of the period were examined, it was concluded that the experience of Özal's Princes is a unique phenomenon in Turkish Political Life.

Indeed, although the experience of Özal's Princes is perceived as a bureaucratic practice, it holds critical importance due to its encompassment of the fundamental dynamics of Turkish political sociology and cultural codes.

Keywords:

Turgut Özal, Özal Years, Bureaucracy, Liberalism, Princes, Özal's Princes

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
TABLolar DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	4
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: TURGUT ÖZAL DÖNEMİ, BÜROKRASİ, LİBERALLEŞME POLİTİKALARI.....	4
1.1. GELENEKSEL YÖNETİM YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE BÜROKRASİ OLGUSU	4
1.1.1. Bilimsel Yönetim	7
1.1.2. Yönetim Süreci Yaklaşımı	9
1.1.3. Bürokrasi Yaklaşımı.....	11
1.1.3.1. Bürokrasinin Kavramsal Çerçevesi.....	12
1.1.3.2. Bürokrasinin Tarihsel Gelişimi.....	13
1.1.3.3. Bürokrasi ve Otorite.....	14
1.1.3.4. Marx, Lenin ve Trotsky'nin Bürokrasi Yaklaşımları	16
1.1.3.5. Max Weber'in Bürokrasi Yaklaşımı.....	18
1.1.3.6. Weber'in İdeal Tip Bürokrasine Yöneltilen Eleştiriler ve Bürokrasinin Olumsuzlukları.....	22
1.1.3.7. Parkinson Kanunu Peter Prensipleri	25
1.2. TÜRKİYE'DE TURGUT ÖZAL DÖNEMİ VE NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM	26
1.2.1. Turgut Özal'ın Hayatı ve Kişiliği.....	27

1.2.2. Siyasete Giriş ve 24 Ocak Kararları	28
1.2.3. 12 Eylül Ara Rejimi ve 1982 Anayasası	30
1.2.4. Turgut Özal'ın Başbakanlık Dönemi	32
1.2.4.1. 1983 Genel Seçimleri: ANAP'ın Birinci İktidar Dönemi.....	33
1.2.4.2. Siyasi Yasakların Kaldırılması İçin Referandum Yapılması	37
1.2.4.3. 1987 Genel Seçimleri: ANAP'ın İkinci İktidar Dönemi	39
1.2.4.4. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi	41
1.2.4.5. Turgut Özal'ın Siyaset, Ekonomi, Demokrasi ve Dış Politika Anlayışı	42
2. BÖLÜM.....	47
ÖZAL'IN PRENSLERİ DENEYİMİ VE DÖNEMİN GAZETELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	47
2.1. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ.....	47
2.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	47
2.1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi	49
2.1.3. Araştırma Verilerin Analizi.....	55
2.2. ÖZAL'IN PRENSLERİ KİM(LER)DİR SORUNSAĞI VE UYGULAMANIN RETORİK, HUKUKİ VE SİYASAL BOYUTLARI	56
2.2.1. Özal'ın Prensleri Kim(ler)dir? Özal'ın Prenslerine Dair Analitik Bir Ayrım ve Kategorileştirme Çabası	56
2.2.1.1. Yurt Dışında Eğitim Almış ve/veya Yurt Dışında Çalışmış Olup Fiilen Siyasete Katılmayanlar	58
2.2.1.2. Yurt Dışında Eğitim Almış ve/veya Yurt Dışında Çalışmış Olup Fiilen Siyasete Katılanlar	69
2.2.1.3. Eğitimini Türkiye'de Tamamlamış Olup Fiilen Siyasete Katılanlar/Katılmayanlar.....	75
2.2.2. Özal'ın Prensleri Uygulamasının Boyutları ve Politik Yönü.....	82
2.2.2.1. Özal'ın Prensleri Uygulamasının Bürokratik ve Hukuki Boyutları.....	82
2.2.2.2. Özal'ın Prensleri Uygulamasının Nedenleri ve Politik Sorunları.....	86
2.3. ÖZAL'IN PRENSLERİ KONULU GAZETE HABERLERİNİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI	88
2.3.1. Özal'ın Prensleri'nin Medyada Sunumu	88

2.3.2. Özal'ın Prensleri Konulu Haberlere İlişkin Tanımlayıcı ve Betimleyici Genel Veriler	94
2.3.3. Gazete Haber Başlıklarının Analizi ve Kelime Bulutu Gösterimi	107
2.4. ÖZAL'IN PRENSLERİ DENEYİMİNE İLİŞKİN OLUMSUZ, OLUMLU VE TARAFSIZ HABERLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI	113
2.4.1. Olumsuz Haberler	113
2.4.1.1. Ekonomide Amerikan Ekolü Savaşı	113
2.4.1.2. Özal Hanedan Kuruyor: Yeni Ekibe Tepkiler	116
2.4.1.3. Ahmet'in Arkadaşları.....	119
2.4.1.4. Gelenekçiler, Çifte Pasaportlulara Savaş Açtı	122
2.4.1.5. Özelleştirmeye de ABD'den Transfer	126
2.4.1.6. Özelleştirme Sürecinde TELETAS Krizi.....	131
2.4.1.7. Gözde Prens Hayalî Kâr Operasyonu	134
2.4.1.8. Son Prens: Cem Duna	136
2.4.1.9. Prenslerin Lüks Yaşamı	141
2.4.1.10. Bakan-Prens Savaşı.....	143
2.4.1.11. Presler Bavul Topluyor	147
2.4.2. Olumlu Haberler	152
2.4.2.1. Çağdaş Değişimin Öncüleri	152
2.4.2.2. Genç Prenslerin Atağı	155
2.4.2.3. Ekonomide Saracoğlu Fırtınası.....	156
2.4.2.4. Şemiler Sherlock Holmes Gibi	158
2.4.2.5. Coşkun Ulusoy Formda	160
2.4.2.6. Kortların Yakışıklı Eski Diplomatu, Yeni Prensi	162
2.4.2.7. Biz Prens Değiliz!	164
2.4.2.8. Değerlerini Gidince Anlayacağız.....	166
2.4.3. Tarafsız Haberler	167
2.4.3.1. Özelleştirmede Hazırlıklar Sürüyor	167
2.4.3.2. TRT'ye Üç Aday.....	168
2.4.3.3. Son Görev Danışmanlık	169
2.4.3.4. Saracoğlu'nun Mesajı	169
SONUÇ	171

KAYNAKÇA	174
EKLER.....	196
EK 1. ORİJİNALLIK RAPORU FORMU	196
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	197
ÖZ GEÇMİŞ.....	198

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	Anavatan Partisi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi.
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
HP	Halkçı Parti
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
PETKİM	Petrokimya Holding
SHP	Sosyal demokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Yönetimin tarihsel gelişimi.....	5
Tablo 2. Yapısal, süreç ve sonuçlarla ilgili ilkeler.....	11
Tablo 3. 1983 Genel seçimleri sonucunda meclisteki sandalye dağılımı	34
Tablo 4. 1987 Genel seçimleri sonucunda meclisteki sandalye dağılımı	39
Tablo 5. Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılmayanlar.....	59
Tablo 6. Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılanlar.....	70
Tablo 7. Eğitimini Türkiye’de tamamlamış olup fiilen siyasete katılanlar/katılmayanlar	75
Tablo 8. Gazete ve haberlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler	94
Tablo 9. Gazetelere göre metnin türünün karşılaştırılması	97
Tablo 10. Gazetelere göre içeriğin türlerinin karşılaştırılması.....	98
Tablo 11. Gazetelere göre gazetenin/köşe yazarının habere konu olan mevzuyu sunuş şeklinin karşılaştırılması.....	99
Tablo 12. Gazetelere göre habere konu olan Özal’ın Prensleri’nin dağılımı.....	100
Tablo 13. Gazetelerde haberlere konu olan isimlerin sunuluş şekli.....	101
Tablo 14. Milliyet gazetesine konu olan Özal’ın Prensleri’nin sunum şekli	103
Tablo 15. Hürriyet gazetesine konu olan Özal’ın Prensleri’nin sunum şekli	104
Tablo 16. Tercüman gazetesine konu olan Özal’ın Prensleri’nin sunum şekli.....	105
Tablo 17. Cumhuriyet gazetesine konu olan Özal’ın Prensleri’nin sunum şekli.....	106
Tablo 18. Cumhuriyet gazetesi ve tercüman gazetesi Trt’ye yönelik haberlerindeki haber başlıklarının karşılaştırması	109
Tablo 19. Klasik Devletçi Ekol ve Amerikan Ekolü.....	115
Tablo 20. 1987-1988 yılları arasında görev yerleri değişen banka genel müdürleri	118
Tablo 21. Amerika vatandaşlık yemini ve memuriyet yemini	123

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Yıllara göre gazetede yayınlanan haber sayısı.....	90
Şekil 2. Gazetelere göre metnin türünün sütun grafiği ile gösterimi	92
Şekil 3. Cumhuriyet gazetesinde yer alan haber başlıklarında kullanılan kelimelerin kelime bulutu tekniğiyle gösterimi.....	110
Şekil 4. Hürriyet gazetesinde yer alan haber başlıklarında kullanılan kelimelerin kelime bulutu tekniğiyle gösterimi	111
Şekil 5. Milliyet gazetesinde yer alan haber başlıklarında kullanılan kelimelerin kelime bulutu tekniğiyle gösterimi	112

GİRİŞ

Türkiye'nin siyasi tarihi aralarında süreklilik ve kopuş ilişkisi bulunan belli dönemlerdeki çetrefilli ve zorlayıcı gelişmelerin yedeğindeki çeşitli etkilerle şekillenmiştir. Bu süreçte Türk Siyasal Hayatı üzerinde belirgin izler bırakan hususlardan biri '*Özalizm*' Dönemi olarak adlandırılan 1983-1989/1993 yılları arasındaki dönemdir. *Özalizm* Dönemi'ni anlamak, o dönemi hazırlayan sosyopolitik ve sosyoekonomik koşulları bütünlüklü bir perspektiften anlayabilmekle mümkündür.

'Özal'lı Yıllar', Türkiye'de, kimi siyaset ve sosyal bilimciler tarafından 'Büyük Transformasyon Dönemi' olarak adlandırılmakta ve anılmaktadır. 1980'li yılların Türkiye'sindeki dönüşümün temel belirleyicilerinden biri, 1979 yılının sonlarına doğru oldukça zor dönemler geçiren Türkiye ekonomisindeki sorunları çözmek için "istikrar paketi" olarak tanımlanan 24 Ocak kararları olmuştur. Geleneksel, ortodoks iktisadi programı uygulamayı öngören bu paket, ekonomiye belli bir istikrarı öngörmekteydi. Turgut Özal'ın içinde yer aldığı bir ekip tarafından hazırlanan 24 Ocak 1980 Kararları'yla Türkiye'de ekonomi 'liberal' bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Aynı dönemde, 12 Eylül 1980 Darbesi ise Türkiye'nin siyasi dönüşümünde kritik bir nokta olmuştur. Türkiye, 12 Eylül 1980 askeri darbesinde siyasi faaliyetlerin durdurulduğu, demokratik hakların kısıtlandığı bir toplumsal yapı ve ortamın yedeğinde ekonomik olarak zorlu bir dönemden geçmiştir. Yüksek enflasyon, dengesiz bütçe, dış borç sorunları gibi ekonomik sorunlar iktisadi açıdan toplumsal hayatı olumsuz etkilerken, devletin ekonomideki ağırlıklı rolü verimsiz ve maliyetli bir yapıyı beraberinde getirdiği gerekçesiyle eleştirilerin odağında yer almıştır.

Askeri rejimde ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcısı olan Turgut Özal, 1983 Genel Seçimleri'nde seçimleri tek başına kazanarak 12 Eylül hükûmetinden ayrılmasının üzerinden 16 ay, Anavatan Partisini kurmasının üzerinden ise beş buçuk ay geçtikten sonra iktidara gelmeyi başarmıştır. Turgut Özal'a göre liberal ekonomi, piyasalar tamamen özgür bırakıldığında ve sermaye olanakları seferber edildiğinde gerçekleşebilecek bir modeldir. Ancak bu sürece geçişin önündeki en büyük engellerden birinin "geleneksel hantal bürokrasi" olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, iktidar olduğu dönemde yurt dışında eğitim almış, serbest piyasa ekonomisine aşina genç teknokratları görevlendirme yoluna giderek, yürütmeye modern ve hızlı bir yapı kurmaya

çalışmıştır. Türk kamu yönetim geleneğinde de önemli bir yere sahip olan, devletin en üst kademesinde görev yapan yüksek bürokratların, siyasi parti veya kişisel çıkarlarla ilişki kurmadan, yalnızca ülke ve toplumun çıkarlarını gözeterek görevlerini yerine getirme kuralı yerini kendilerini Özal'a olan bağlılıklarıyla karakterize eden ve “paraşütle gelen” genç teknokratlara devretmiştir. Özal’ın, Amerika’da keşfedilen, medya retoriğinde ve politik çevrede “prensler” olarak tanınan gençleri sözleşmeli kamu personeli kadrolarıyla en önemli mevkilere getirmesi, yüksek bürokrasinin bürokratik, hukuki ve yönetsel gerçekleriyle bağdaşmayan bir uygulama olarak görülmüştür. Nitekim böylelikle Türk bürokrasisinde, geleneksel tayin sistemini kıran bir dalga hareketi olarak kabul edilen bu buğulama lehine bir süreci başlatırken klasik bürokrasinin aleyhine görülmüştür. Bu süreç ülkemizde yeni teknokratik elitin yükselişi olarak tanımlanırken seçkin bir teknokrat gruptan oluşan yönetsel bürokrasinin yükselişi olarak yorumlanmıştır.

Özal’ın Prensleri’nin “Amerikanvari yönetsel yaklaşımın işlevinin inceliklerini” bilmeleri, çoğunluğunun ekonomi alanında etkin ve yetkin olmaları ilk dönemlerinde ülke yararına faydalar sağlamış ancak ilerleyen süreçte sınırsız yetkinin getirmiş olduğu keyfiyetçi uygulamalar, kişisel tercihler, rastgele kararlar, tercih edilen gruplara uygulanan vergi indirimleri, düşük maliyetli krediler, özelleştirme sürecinde yaşanan krizler, Telataş krizi, hayali ihracat gibi birçok skandala adlarının karışması bu uygulamanın eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Bu süreçte medya, döneminin siyasal kültürü ve ortamının anlaşılabilmesi için oldukça elverişli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez çalışmasında Türk Siyasal Hayatı’nda ‘Büyük Transformasyon Dönemi’ olarak adlandırılan Özal’lı Yıllar’da bürokraside nevi şahsına münhasır bir uygulama olarak öne çıkan Özal’ın Prensleri deneyimini siyaset sosyolojisi perspektifinden incelemektir. Bu bağlamda dönemin gazetelerinde Özal’ın Prensleri deneyiminin söylem boyutu irdelenmiş olup solu temsilen Cumhuriyet Gazetesi, merkez ve liberal görüşü temsilen Milliyet Gazetesi, sağ temsilen Tercüman Gazetesi ve merkez sağ temsilen Hürriyet Gazetesi’nde Özal’ın Prensleri’ni konu alan haberler analiz edilmiştir.

Bu çerçevede bu tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kavramsal ve kuramsal çerçeve ortaya konulmuş olup bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda geleneksel yönetim yaklaşımı çerçevesinde bürokrasi konusunun teorik boyutu anlatılmıştır. İkinci kısımda ise Turgut Özal Dönemi’ ile Türk

toplumsal yapısında neoliberal dönüşüm konusu tartışılmıştır. Bu kapsamda tezin birinci bölümünün ikinci kısmında Turgut Özal'ın hayatı, kişiliği, siyasete giriş serüveni, 24 Ocak Kararları, 12 Eylül ara rejimi, 1982 Anayasası ve Özal'lı Yıllar hakkında bilgi verilmiştir.

Tezin ikinci bölümü ise Turgut Özal'ın Prensleri deneyiminin medyada sunumuna ilişkin analizlerin yapıldığı ampirik bölümüdür. Bu bölüm dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda ampirik çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, örnekleme ve veri analiz teknikleri gibi metodolojik hususlar yer almaktadır. İkinci kısımda Özal'ın Prensleri kim(ler)dir sorunsalı ele alınmış, Özal'ın Prensleri'ne dair analitik bir ayırım ve kategorileştirme çalışması yapılmış, “prens tipolojisi” oluşturularak bu araştırmada kimlerin prens kategorisinde yer aldığının sınırları çizilmiştir. Ayrıca bu uygulamanın bürokratik ve politik boyutları, neden yapıldığı ve neden olduğu politik sorunlar aktarılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise prensleri konu alan gazete haberlerinin analizi yapılarak Özal'ın Prensler'i konulu haberlere ilişkin tanımlayıcı ve betimleyici genel veriler aktarılmıştır. Son olarak haber başlıkları analiz edilerek, kelime bulutu gösterimine yer verilmiştir. Son kısımda ise Özal'ın Prensleri'ni konu alan olumsuz, olumlu ve tarafsız haberlerin analizi yer almaktadır. Bu kısımda, Özal'ın Prensleri'ni konu alan haberler olumsuz, olumlu ve tarafsız haberler olarak tasniflenmiş, kendi bağlamında değerlendirilerek, sözü edilen haberler analitik ve sistematik bir yapıya büründürülmüştür.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: TURGUT ÖZAL DÖNEMİ, BÜROKRASI, LİBERALLEŞME POLİTİKALARI

Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde geleneksel yönetim yaklaşımı ve bu yaklaşım içerisinde yer alan bilimsel yönetim, yönetim süreci yaklaşımı ve son olarak bürokrasi yaklaşımına, ikinci bölümünde ise Türkiye’de Turgut Özal Dönemi ve neo-liberal dönüşümü, Özal’ın başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı dönemine yer verilmiştir.

1.1. GELENEKSEL YÖNETİM YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE BÜROKRASI OLGUSU

Yönetim uzun yıllardır geliştirilen ve geliştirilmeye devam eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 18. Yüzyılda endüstri devrimi sürecine kadar üretim endeksli büyük kuruluşların olmaması yönetim kavramına göreceli olarak yeni kavram olarak kabul edilmesine neden olurken bazı kaynaklarda “yönetim sanatların en eskisi, bilimlerin en yenisi” olarak yer edinmiştir (Atan, 2010, s. 10). Tarihsel gelişim olarak incelendiğinde yönetim; bilimsel öncesi dönem (1880 öncesi) ve bilimsel dönem olmak üzere iki ayrı periyotta değerlendirilmiştir. Bilimsel öncesi dönemde toplumsal yapının özellikleri dönemin kendi yönetim anlayışlarının oluşmasına neden olurken halkın kölelikten, seflik müessesine geçişi, bir sonraki adımda locaların oluşması yönetiminde süreçsel değişime neden olmuştur. Sanayi Devrimi ve Fransız ihtilalinin toplumu etkilemeye başlaması ile de “bilinçli işletme” fikri önem kazanmıştır (Dalay, 2001, s. 2). Bu doğrultuda yönetim kavramının insanlığın varoluşuna kadar dayanan tarihi olmasına rağmen yönetimin bilim olarak sosyal bilimlerde incelenmesi F.Taylor’ un 1911 yılında yazmış olduğu ‘Bilimsel Yönetim’ isimli kitabıyla başlamıştır (Eren, 2013, s. 17).

Yönetim kavramı sosyal bilimlerde uzun süredir üzerinde araştırma ve inceleme yapılan bir tanım olmasına nazaran halen üzerinde uzlaşılmış, ortak bir tanımın olmadığını söyleyebiliriz. Koçel çalışmasında, durumun gerekçesi olarak tanımlayanın kavramı inceleme tarzı, örgütlerin farklı amaçları benimsemeleri ve küreselleşmeyle

birlikte yaşanan enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler gösterilmektedir (Akt. Dalay, 2001, s. 5).

Bilim dalı olarak yönetim üzerine yapılan tanımlar analiz edildiğinde; yönetim kavramının tanımlarının çoğunlukla insansal (beşerî) bir süreç olarak ele alınması gösterilebilir. Oysa yönetim amaçlar doğrultusunda mevcut diğer kaynaklarında yönetilmesidir. En geniş anlamıyla yönetim “belirli birtakım amaçlara ulaşmak için başta insanlar olmak üzere parasal kaynakları, donanımı, demirbaşları, hammaddeleri, yardımcı malzemeleri ve zamanı birbiriyle uyumlu, verimli ve etkin kullanılabilecek kararlar alma ve uygulama süreçlerinin toplamıdır” (Eren, 2013, s. 3). Bu doğrultuda yönetim; amaca yönelik, evrensel, rasyonel, koordinasyon ve haberleşme sürecinin olduğu, gruba ihtiyaç duyan, beşeri özellikler taşıyan, karar alma sürecinin olduğu, işte iş bölümü ve uzmanlaşmanın olduğu faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir (Dalay, 2001, s. 10-14). Yönetimin tarihsel gelişimi aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1. Yönetimin tarihsel gelişimi

1880-1930 Klasik (Geleneksel) Yaklaşım	Bilimsel Yönetim Yaklaşımı (F.W. TAYLOR) Yönetim Süreci Yaklaşımı (Henry Fayol) Bürokrasi Yaklaşımı (Marks Weber)
1930- 1950 Neoklasik (Davranışsal) Yaklaşım	Howthorne Araştırmaları X ve Y Teorileri C. Angris Modeli Maslow
1950-1970 Modern Yaklaşım	Sistem Yaklaşımı İstisnalarla Yönetim Amaçlara Göre Yönetim Durumsallık Yaklaşımı Stratejik Yönetim Yaklaşımı
1970’den günümüze (Post Modern Yaklaşım)	Toplam kalite Yönetimi Yalın Yönetim Değişim Mühendisliği

Kaynak: Dalay, 2001, s. 10-14.

Klasik yönetim yaklaşımını Taylor, Fayol ve Weber gibi ünlü düşünürlerin öncülüklerini yaptıkları yaklaşımlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda Frederick Taylor'un Bilimsel yönetim yaklaşımı, Henri Fayol'un yönetim süreci yaklaşımı ve Weber'le bütünleşmiş olan Weber'in Bürokrasi yaklaşımı klasik yönetim anlayışının temelini oluşturduğu söylenebilir (Murat, 2010, s. 26). Teknolojik gelişmeler, işyerinin örgütlenme gereğinin ortaya çıkması, pazar ekonomisinin rekabeti gündeme getirmesi, seri üretim ile ürünlerin standartlaştırılması ihtiyacının ortaya çıkması klasik teorisinin ortaya çıkmasını etkileyen faktörler olarak kabul edilir (Dalay, 2001, s. 90-91).

Yönetimin sistematik olarak incelenmeye başlandığı dönem olarak kabul edilen klasik yönetim yaklaşımı, insanı rasyonel bir varlık olarak ele alırken aynı zamanda örgüt verimliliğinin üretimin rasyonelliği ile ölçüldüğünü savunur. Bu yaklaşımda hiyerarşi (yukarıdan aşağıya) sıralaması söz konusudur ve süreç üst kademelerce yönetilir. Üst kademeler iş görenlerin görev sınırlarını belirleyerek sınırlarının içerisinde kalmasını sağlar ve koordinasyonu sağlar. Bu nedenle "yönetim fonksiyonları kişisel ve çevresel faktörlerden etkilenmez, evrenseldir" (Atan, 2010, s. 10). Çünkü klasik yönetim anlayışına göre etkili bir üretim organizasyonu temelde rasyonellik ve çevre etkileşimlerine kapalı kural ve kaidelerle mümkündür (Eren, 2013, s. 18). Söz konusu varsayım nedeniyle çalışanlar yönlendirilmeli, sıkı denetlenmeli ve yükümlülükleri sınırlandırılmazdır. Çünkü bu teorisinin temel varsayımı "insan; pasif, tembel, ileri görüşlü olmayan ve sadece ekonomik faktörlerle motive olan" bir varlıktır (Dalay, 2001, s. 93).

Klasik yönetim teorisi, 1900'li yıllardan 1930 yılına kadar devam etmiş; Gulilick, Urwick, Railey, Mooney, Graicunas, Davis gibi ünlü düşünürlerce de geliştirilmiştir (Eren, 2013, s. 18). Klasik yönetim anlayışının genel karakteristik özelliklerine değinecek olursak;

- a. Örgütün psiko-sosyal yönünü göz ardı ederek insanı üretim sürecinin bir parçası olarak ele almıştır.
- b. Güçlü hiyerarşik yapıyı önemseyerek merkeziyetçi yönetim tarzını benimsemiştir. Örgütün iç etkinlikleri üzerine yoğunlaşarak çevresel etkenleri göz ardı ederek örgütün sürekli değişen dış çevreye karşı adaptasyonu nasıl sağlayacağı üzerine odaklanmamıştır.

- c. Hiyerarşinin üst basamaklarından alt basamaklara doğru otorite, koordinasyon ve denetim sağlama hakimdir. Cezalandırmaya müteveccih kurallar söz konusudur (Murat, 2010, s. 26).
- d. Klasik yönetim teorisi bilimsel yönetim yaklaşımı, yönetim süreci yaklaşımı ve bürokrasi yaklaşımı olmak üzere kronolojik olarak birbirini takip eden üç farklı yaklaşım olarak incelenmektedir (Atan, 2010, s. 10).

1.1.1. Bilimsel Yönetim

Sanayi devriminin etkileri Amerika Birleşik Devletleri’nde üretimde kapsamlı bir artış yaşanmasına, üretim gerçekleştirilirken kullanılan yöntemlerin bilimsel olmaması Taylor’u bu alanda incelemeler yapmasına yönlendirmiştir (Dalay, 2001, s. 93). Bu dönemde Taylor’un öğretmeni Henry Towne 1886 yılında mühendislik ekonomisi alanında yazmış olduğu kitabı ile bilimsel yönetime katkı sağlarken aynı zamanda Taylor’a da yol göstermiştir. 1844-1924 yılları arasında Yale Üniversitesi rektörlüğü yapmış olan Towne, “Mühendislerin bir ekonomist gibi düşünüp üretimlerini piyasada kâr yapacak biçimde verimli yapmalarına” dikkat çekmiştir (Eren, 2013, s. 21). Çıkış rotasını işletmelerin biçimsel yapısını incelemek olarak belirleyen Taylor, deneyim yerine işin her bir ögesi için bilimsel metoda dayanan yöntemlerle ilerlenmesi gerektiğini, ilerleme için eğitimin önemli olduğunu, işgörenlerin bilimsel olarak seçilmesi gerektiğini savunmuştur (Atan, 2010, s. 10). Ancak düşüncelerinin ilk ortaya attığı dönemlerde Amerikan Makine Mühendisleri Birliği tarafından fikirleri hemen benimsenmemiş, uzunca bir süre ‘yönetim mühendisliği’ konusu üzerine eğilmemişlerdir. Ancak 1907 yılında gerek Towne’nin seminerinin etkisi gerekse de Taylor’a göstermiş olduğu destek “bilimsel yönetim hareketinin” artmasına ve bu hareketliliğe Horace Hathaway, Carl Bath, Henry Gault ve Morice Cooke gibi düşünürlerinde katılmasına neden olmuştur (Ersan, 1987, s. 136).

Taylor’un temel hipotezi çok yönlü prensiplerin tanımlanabilmesi ve belirlenebilmesi için uygulama ve planlama işlemleri birbirinden bağımsız olmalıdır. Bu çerçevede, yönetim işi önce sistematik olarak incelemeli sonrasında ise uygulanabilir yöntemler geliştirilmelidir. Ücretli işçi olarak girdiği Midvale Çelik şirketine üç yıl yoğun çalışarak şef mühendisliğine kadar yükselen Taylor, gözlem yaparak teorisini oluşturmaya başlamıştır (Ersan, 1987, s. 136). Bu sürede Taylor ve arkadaşları işlerin

etkin tamamlanması ve işlerin standartlaşmasını sağlamak amacıyla “zaman etüdü, hareketlerin basitleştirilmesi, işe uygun elemanın seçilmesi, yorgunluk molaları, işin standartlaştırılması” deneylerini yapmışlardır (Dalay, 2001, s. 94). Taylor gözlemleri sonucunda sanayide çalışan işçilerin ekonomik olarak çalıştırılmadığını bu durumun neticesinde ise çalışanın iş için harcayacağı enerjiyi gereksiz hareketlerle harcadığını, basit hareketlerle çözebileceği yöntemler yerine daha karışık yöntemlerle çözdüğü için yorulduğunu, gün sonunda ise işçiden elde edilmesi hedeflenen verimin alınamadığına, bu durumun zaman ve para kayıplarına neden olduğuna işaret etmiştir (Eren, 2013, s. 23-24).

Bilimsel yönetimle Taylorun yaklaşımını hayata geçiren işletmelerde verimliliğin kısa sürede arttığı gözlemlenmiştir. Bu kapsamda düşünür iki önemli soruna “Bir toplum sanayide verimliliği nasıl arttırabilir?”, “Bir toplumda işletmeleri yönetenler işçilerin motivasyonlarını nasıl arttırabilirler?” dikkat çekmiş (Murat, 2010, s. 27) ve bilimsel yönetim anlayışının dört ana ilkesini tanımlamıştır. Bunlar;

- a. İşyerleri yeni yöntemler geliştirmeli, geleneksel yöntemleri bir kenara bırakmalıdır. Yeni geliştirilen yöntemlerde işçinin gereksiz hareketleri minimum seviyeye indirilmeli, verim arttırılmalıdır.
- b. İşyeri sahibi standart hedefe ulaşan çalışanlarına prim, ikramiye gibi özendirici ve teşvik edici girişimler sunarak işçiyi çalışmaya teşvik etmelidir.
- c. Çalışma koşullarını düzenlemek için tecrübeli ustabaşılar işe alınmalıdır.
- d. Alt kademelerde görevli olan mühendisler yöntem geliştirme çalışmalarını üst kademelerin onayını almadan uygulamaya koymamalıdır (Eren, 2013, s. 24).

İnsanı rasyonel bir varlık olarak varsayan bilimsel teoriye göre, insanlar çoğunlukla kararlarında mantıklıdır ve menfaatleri önceliklidir. Bu nedenle insan yaradılışsal özellikleri gereği tembeldir ancak sıkı bir denetimle fazla çalıştırılabilir. Bu yüzden iş görenler yönetenler tarafından yönlendirilmelidir (Ersan, 1987, s. 139). Taylor ve arkadaşlarının bu düşüncesi, insanı ve sorunlarını mühendis gözüyle ele almaları çalışmalarının yöntem geliştirme aşamasında kalmasına neden olduğu söylenebilir (Eren, 2013, s. 24). Ancak bu bakış açısına rağmen verimliliği arttırmak için belirlemiş olduğu ilkeler günlük işlerinde uygulanmasına kolaylık sağlamıştır. Özellikle “zaman etüdü, iş ekonomisi, teşvikli ücret sistemi, iş standartları” terimleri günümüz iş dünyasında da yer edinerek etkin kullanıma devam etmektedir (Murat, 2010, s. 28).

1.1.2. Yönetim Süreci Yaklaşımı

1916 yılında ‘Sanayi ve Genel Faaliyetlerde Yönetim’ isimli kitabı ile Fransız maden mühendisi Henri Fayol, klasik yönetim terorisine mühim katkılar sağlayarak yöneticilerin uyması gereken yönetim faaliyetlerini incelemiştir (Eren, 2013, s. 25). Çalışmaları makro düzeyde özellik taşıyan Fayol, işletme çalışmalarını ana bölümler bakımından incelemiş ve altı gruba ayırmıştır. Bunlar: “teknik faaliyetler (üretim faaliyetleri), ticari faaliyetler (alım, satım vb), finansal faaliyetler (para bulma ve kullanma), muhasebe faaliyetleri (kayıtların ve istatistiklerin tutulması, hazırlanması), güvenlik faaliyetleri (işyeri ve işgörenlerin korunması) ve yönetim faaliyetleri” dir (Murat, 2010, s. 28). Yönetimi bir süreç olarak gören Fayol, hiyerarşik sıralamada en alta inildikçe teknik yeterliliğin, en üste çıkıldıkça ise yönetsel yeterliliğin arttığını ifade etmektedir (Atan, 2010, s. 11). Bu bağlamda yönetsel faaliyetler uygulanırken yerine getirilmesi ve takip edilmesi gereken bazı ilkeler belirlemiştir. Bunlara değinecek olursak;

İş bölümü; doğanın bir koşulu olarak istikrar için gereklidir. Böylece iş görenler belli bir işe odaklanır ve zamanla bu görevde uzmanlaşırlar. Bu durum üretime olumlu olarak yansır, ayrıca iş görenler birim değiştirmedikçe için uyum süreci ve işi öğrenme gibi olası maliyetler çıkmaz (Karaboğa ve Zehir, 2020, s. 59).

Disiplin; Belirlenen işlerin sistemli ve uygun görülen sürede yapılması için disiplin gereklidir. Disiplini gerçekleştirmede “ her kademede başarılı yöneticilerin olması; görev, yetki ve sorumlulukların yanında haklarında açık belirtilmesi, disiplin cezalarının adil uygulanması” önemlidir (Dalay, 2001, s. 101).

Emir Komuta Zinciri; Üst kademeden alt kademeye doğru inen bir hiyerarşi yönetim sistemi basamaklar arasında bilgi akışını gerçekleştirir (Eryılmaz Y. , 1986, s. 15).

Düzen; İşgörenlerin malzeme ve vakit kaybının önüne geçilmesi için yer tahsisi yapılmalı ve maddi düzen sağlanmalıdır. Personel başarılı olacağı birimde görevlendirilmeli, doğru pozisyonu belirleyerek sosyal düzen sağlanmalıdır (Karaboğa ve Zehir, 2020, s. 59).

Personelin Ödüllendirilmesi ve Ücretlendirilmesi; Yüksek performans sergileyen işgörenler ödüllendirilmeli, iş yükü ve ücret arasındaki ilişki doğru orantılı olmalıdır (Eren, 2015, s. 13-16).

Genel Çıkarların Kişisel Çıkarlara Üstünlüğü; Örgüte dair genel amaç ve çıkarları, bölümsel ve bireysel amaç ve çıkarlardan üstün tutulması gereklidir (Eren, 2013, s. 25-26).

Personelin Devamlılığı ve Denge; çalışanların yenilenme oranının yüksek olması örgütün dengesini bozabilir, bu nedenle iş güvenliği sağlanmalı işe yeni başlayanlara yardımcı olacak devre oluşturulmalıdır (Dalay, 2001, s. 102).

Komuta Birliği; İşgören sadece bir yöneticiden emir almalı ve ona rapor vermelidir (Eren, 2013, s. 25-26).

Yönetim Birliği; her bir departmanın veya birimin sorumluluğu tek bir yöneticide olmalıdır, böylelikle örgüt içi uyumsuzluklar engellenebilir (Dalay, 2001, s. 99).

Merkeziyetçilik; tüm çalışmaların genel amaca hizmet etmesi için merkezci bir yönetim sistemi oluşturmak, yönetsel yeterliliklerin dikkatli dağıtılmasını sağlayabilir (Eren, 2015, s. 13-16).

Eşitlik; yöneticiler çalışanlara adil ve eşit özetle hakkaniyetli davranmalıdır, bu yaklaşım işgörenlerin gizli becerilerinin de ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir (Karaboğa ve Zehir, 2020, s. 60).

İnisiyatif; bazı kaynaklarda girişimcilik ilkesi olarak da geçen bu ilkede, üstler bazı durumlarda astlara sorumluluk vermeli, yetkilendirilmelidir. Böylece çalışanın plan yapma ve uygulama yetenekleri gelişir (Eryılmaz Y. , 1986, s. 15).

Birlik ve beraberlik ruhu; Taylor'un son ilkesi bireysellikten ziyade birlikte çalışma, beraberlik vurgusudur, çünkü bu dayanışma örgütü güçlü kılar ve başarıya ulaştırır (Dalay, 2001, s. 102).

Düren, Fayol' un belirlemiş olduğu ilkeleri aşağıda tabloda gösterildiği üzere; yapısal, süreç ve sonuçlarla ilgili ilkeler olmak üzere üç başlık altında kategorize etmiştir.

Tablo 2. Yapısal, süreç ve sonuçlarla ilgili ilkeler

Yapısal İlkeler	Süreç İlkeleri	Sonuçlarla İlgili İlkeler
İş bölümü ilkesi	Disiplin İlkesi	Personelin Devamlılığı ve Denge
Yönetim birliği ilkesi	Eşitlik İlkesi	Düzen İlkesi
Yetki ve Sorumluluk	Kumanda Birliği	Girişim İlkesi
Hiyerarşi	Personelin Ödüllendirilmesi ve Ücretleri	Birlik ve Beraberlik Ruhu
Merkezileşme	Genel Çıkarların Kişisel Çıkarlara Üstünlüğü	

Kaynak: Düren, 1994, s. 32’den Akt. Dalay, 2001, s. 98.

Fayol yönetimle ilgili faaliyetler üzerinde yoğunlaşmış ve yönetimle ilgili faaliyetleri “planlama, organize etme, emir ve kumanda etme, koordinasyon ve kontrol” gibi fonksiyonlara ayırmıştır. Bu ayırımından dolayı Fayol “fonksiyonel yönetim” ekolünün lideri sayılmıştır (Murat, 2010, s. 29). Fayol ve Taylor ideoloji, hedef ve teori yaklaşımının benzerlik göstermektedir (Dalay, 2001, s. 96). Ancak Fayol Taylordan farklı olarak örgütün yöneticinin yapması gereken faaliyetlere öncelik vererek örgütlerde insanlararası ilişkiler üzerinde çalışmıştır. İki büyük düşünür karşılaştırıldığında Fayol’un, “işletmenin psiko-sosyal yönünü” incelediğine; Taylor’un ise; “insan ile onun iş yaparken kullandığı araçlar ve makineler arasındaki ilişkileri, işletmenin psiko-teknik yönünü ele aldığını” söyleyebiliriz (Eren, 2013, s. 25).

1.1.3. Bürokrasi Yaklaşımı

Bu kısımda bürokrasinin kurumsal çerçevesi tanımlanarak bürokrasinin tarihsel gelişimi, bürokrasi ve otorite kavramları açıklanmıştır. Bürokrasi yaklaşımlarından Marx, Lenin ve Trotsky’e yer verilmiş aynı zamanda Max Weber’in bürokrasi yaklaşımı açıklanarak Weber’in ideal tip bürokrasi modeline yöneltilen eleştirilere ve bürokrasinin olumsuzluklarına değinilmiştir.

1.1.3.1. Bürokrasinin Kavramsal Çerçevesi

Bürokrasi, devletin var olduğu her dönemde farklı formlarda da olsa varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Bu nedenle uzun yıllara dayanan bir tarihçesi olmasına rağmen bürokrasi kavramının tanımlamalarının 18. yüzyılda yapıldığı görülmektedir (Terzi, 2015, s. 17). Bürokrasinin kökeninde ‘Bureau’ kelimesinden türediği ve koyu renkli kumaşla örtülmüş yazı masası ‘bure’ işaret ettiği” bilinir (Eryılmaz B. , 2002, s. 6). Kavram ‘daire’ ve ‘yazı masası’ anlamlarına karşılık olarak ilk kez Monsier de Gournay tarafından kullanılmıştır. İlk dönemlerde ağırlıklı olarak devlet memurları için kullanılan bürokrasi kelimesi, modern döneme geçişle birlikte büyük örgütler içinde kullanılan popüler bir terim haline dönüşmüştür (Giddens, 2000, s. 306).

Devlet ve toplum yaşamında önemli role sahip olan bürokrasi kavramı günlük hayat olarak tanımlayabileceğimiz halk arasında ve sosyal bilim alanlarında farklı anlamlarda kullanılmaktadır (Terzi, 2015, s. 18). Kelimenin ilk kullanıldığı yıllarda Gournay özellikle devlet memurlarının artan gücünü belirtmek için kullanırken, ünlü Fransız yazar Balzac ise “cücelerin kullandığı dev yetki” anlamında kullanmıştır (Giddens, 2000, s. 306).

Günlük hayatımızda sıklıkla kullandığımız bürokrasi “işlerin geciktirilmesi, yokuşa sürülmesi gibi olumsuz anlamlarının aksine organizasyon yapısını” tanımlamaktadır (Murat, 2010, s. 30). Etimolojik olarak bakıldığında ise bürokrasi “büroların sahip oldukları hâkimiyeti ifade eden sistem” anlamına gelmektedir (Abadan, 1959, s. 8’den akt. Terzi, 2015, s. 17). Devletin gerek yapısal gerekse de yetki çevresinin genişlemesi bürokrasi alanlarının da genişlemesine ve hayatımızda daha fazla karşımıza çıkan bir kavram olmasına neden olmuştur. Nitekim devletin yapmakla yükümlü olduğu hizmetlerin tamamına yakını bürokrasi olarak adlandırdığımız örgütler tarafından yerine getirilmektedir. Ancak devletin bu gelişimi onun imajının da olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Çünkü “halk, kamu bürokrasini güçlü ve sorun çıkaran bir örgüt; müşteri olarak ise verimsiz ve kırtasiyeci bir yapı biçiminde değerlendirmektedir” (Eryılmaz, 2014, s. 261).

Sosyal örgüt biçimi olan bürokrasiyi tanımlamak için temelde iki yaklaşımdan söz edilir. İlk yaklaşım bürokrasinin belirli yapısal özelliklerine (hiyerarşi, iş bölümü, prosedür sistemi vd.) odaklanırken ikinci yaklaşım örgütün davranışsal özelliklerine (objektiflik, kesinlik, doğruluk, dosya bilgisi, tutarlılık vd.) odaklanmış ancak bunun

yanısıra bürokrasinin “sorumluluktan kaçma, kırtasiyecilik, katılık, aşırı gizlilik, yetki devretme ve kullanmakta isteksizlik” gibi olumsuz yönlerine dikkat çekmiştir (Heady,1991, s. 68-72’den akt. Eryılmaz B. , 2002, s. 7). Bürokrasiyi pejoratif bir terim olarak ele alan Heywood’da (2012) benzer olarak bürokrasinin her dilde kırtasiyecilik, gereksiz idari rutin anlamlarında kullanıldığını, sosyal bilimlerde ise “atanmış memurların riyaseti, yönetimin (hükûmetin) idari makinesi ve örgütlenmesinin rasyonel biçimi” gibi farklı olayları gösterdiğini belirtmiştir Bürokrasinin olumsuz kullanıma karşılık bürokrasiyi etkin, kesin ve dikkatli yönetimin temsilcisi olarak gören düşünürler de bulunmaktadır (Giddens, 2000, s. 306). Bu bakış açısına göre; bürokrasinin temel işlevi “hukuk ve politikayı” yerine getirerek hükûmetin artan sorumlulukları ve politika yapımında gereksinim duydukları öneri ve enformasyonu sunmaktır (Heywood, 2012, s. 271).

Çok farklı anlamlarda kullanılan bürokrasi kavramı, devletin gerek yapı gereksede işlevsel olarak genişlemesi sonucunda farklı yönleri ve problemleriyle gündeme sıklıkla gelmiş bu süreç bürokrasiye yüklenen anlamlarda farklı yaklaşımların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak, kelimenin eski anlamları da kullanılmaya devam etmiştir (Eryılmaz, 2002, s 4).

1.1.3.2. Bürokrasinin Tarihsel Gelişimi

Yöneten ve yönetilen ayrımının bulunmadığı ilkel toplumlarda, eşitlikçi fikrinden hareketle yapılanmaların bürokratik olmadığı ağırlıklı olarak kabile veya kan bağına dayandığı bilinmektedir (Akçakaya, 2016, s. 277). Bürokratik otoritenin ve memur sınıfının ortaya çıkmasının devlet kavramının oluşması ve gelişmesiyle eş zamanlı olduğu varsayıldığından, ilk devlet yapılanmasının Mezopotamya’da ortaya çıktığı düşünülür. Şehir meclisleri ve kente bağlı toprak rejimleri oluşturan Sümerler, iş hacminin büyümesiyle “iş bölümü, rütbe, görev ve statü” gibi farklı birimleride oluşturarak idari yapının gelişmesine neden olmuştur (Eryılmaz ,2002, s. 73).

Yeni çağda otoritenin tanrıdan geldiği inancının yıkılması, klisenin yönetim bağlamında etkisinin azalması yönetimde değişimleri meydana getirirken halka atfedilen değer üzerinde herhangi bir etki yaratmamıştır. Bu nedenle etkili değişimlerin aydınlanma dönemi ve fransız ihtilali ile oluştuğu genel kabul görmektedir (Fukuyama, 1999, s. 368’den Akt. Ateş, 2013, s. 87). Fransız ihtilaliyle birlikte gayrişahsileşen devlet

kavramıyla birlikte, kraliyet hizmetleri kamu hizmetlerine dönüşmüş ve devlet kralın şahsi mülkü olmaktan tamamen çıkmıştır. Kralın keyfi yönetimine son verilmesine neden olan Fransız ihtilali, 19 yüzyılda “siyasal sistemin egemen bir biçimi olarak ulus-devlet kavramı gelişirken, milletin işlerini görmenin bir aracı olarak da modern kamu bürokrasisi”ni ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler vatandaşlık kavramını yaygınlaştırarak birey ve devlet arasında yer alan toprak sahipleri, loncalar gibi güçleri de ortadan kaldırmıştır (Eryılmaz, 2002, s. 77). Ulus-Devlet kavramlarının ortaya çıkmasına paralel olarak coğrafi keşiflerin sonucu olan endüstrileşme devrimi beraberinde kent sorunları olarak adlandırılan sağlık, güvenlik, göç, fakirlik gibi birçok problemi de gündeme getirmiştir. Tüm bu sorunların çaresi olarak ise kamu hizmeti sunan örgütlerin artması ve çap olarak genişletilmesi görülmüştür. Gelişen kavram ve ihtiyaçlar doğrultusunda kamuda bu ihtiyaçlara çözüm sunacak şekilde düzenlenmiştir (Ateş, 2013, s. 87-88).

Sonuç olarak toplumlarda süreç içerisinde değişen devlet anlayışı bürokrasinin yayılma sürecini etkilemiştir. Aydınlanma döneminde devletin halkın refahını arttırması gerektiği düşüncesi yayılırken sanayi devrimi ile teknik bilgi ve uzmanlaşmaya verilen önemi arttırarak iş bölümüne gidilmesinin gerekliliği; “hızlı ekonomik gelişme isteği, kamu sağlığı ve beşeri gelişme programları” na verilen önemin artmasına; devletin de bunları desteklemesi talep edilmiş ve tüm bunları gerçekleştirebilmek için yoğun bir idari personel istihdamı yapılarak bürokrasi egemenliği genişlemiştir (Eryılmaz, 2002, s. 4).

1.1.3.3. Bürokrasi ve Otorite

Kapsamlı ve komplike yapıli örgütleri yönetmek için bürokrasiyi en verimli yöntem olarak tanımlayan Weber, bürokrasinin temelini ise otorite ve otorite kullanma yetkisinin oluşturduğunu belirtir. Bu nedenle yetkililere verilen otoritenin kullanılması için bürokratik yapı şarttır (Murat, 2010, s. 160). Bürokrasi ve otorite ikilisinde önemli ilişki kuran düşünür otorite ve güç arasındaki ayrımı da tanımlamaktadır (Kasapoğlu, 2018, s. 41). Weber (2005). Bu kapsamda güç “sosyal bir ilişki içinde, bir aktörün hangi temele dayanırsa dayansın, direnmeyle karşılaşsa bile istediğini yapabilme olma ihtimali” dir. Dolayısıyla meşru olan güç otoritedir ve “itaat edenlerin, kendilerinden istekte bulunanın taleplerini meşru olarak görmeleri gerekir” (Kasapoğlu, 2018, s. 41).

Alman sosyolog ve düşünür Weber, üç tip otoriteden bahseder. Bunlar; babadan oğula geçen, geleneksel olarak doğuştan kazanılan otorite; “Kahramanlık, kutsallık,

büyüculük” gibi üstün nitelik ve becerilerle kazanılan otorite; hukuk devletinin olduğu yerlerde meşru otoritedir (Eren, 2013, s. 28).

Geleneksel otorite, geçmişten gelen ve her zaman var olan otorite türüdür. Bu tip otoritede, geleneksel kurallar otoriteyi elinde bulunduran kişiyi belirler. Bu kişiler ‘efendi’dir ve idari çalışanlar ise kişisel hizmetçilerdir. Yönetici ve memur arasındaki ilişki ise yasal bir yükümlülüğe değil, şahsi bağlılığa dayanır (Weber, 2005, s. 55). Otoriteyi kullanma yetkisine sahip olan, sadece törelerle sınırlandırılmış geleneksel liderin emirleri ise şahsi ve keyfidir. Bu durum genellikle otoritenin ataeril yapısında geçerlidir. Geleneksel otoritenin varlığının söz konusu olduğu bir diğer yer ise feodal yapılarıdır. Burada ise feodal memurlar yöneticilerine sadakat yeminiyle bağlıdırlar ve bağımsız olarak görevlerini yerine getirirler (Mouzelis, 2001, s. 30). Geleneksel otoritede özetle örf, adet, kutsallık, alışkanlıklar ve geleneksel değerler söz konusudur. Hanedanlık sistemine dayanan bir siyasal sistemde, kralın hanedan üyelerinden seçilmesi geleneksel otoritenin en güzel örneği olarak gösterilebilir (Bayram, 2018, s. 48).

Karizmatik otorite, kişiyi sıradan insanlardan ayıran kutsal, ilahi kökenleri olan veya örnek niteliklere sahip kişilerin bu özellikler nedeniyle lider sayılmasıdır (Weber, 2005, s. 75). Karizmatik otorite de liderin; kahramanlığı, sihir veya diğer olağanüstü niteliklere sahip olduğuna dair inanç yaratması önemlidir (Eryılmaz, 2019, s. 83). Çünkü lider olma meziyetine sahip kişinin otoritesi anca ‘inanç’ olursa razı görülür ve kabul edilir (Mouzelis, 2001, s. 29).

Yasal/ Ussal otorite, meşruluğu hukuka dayanan ve bu kanunlara göre otorite kullanma yetkisi verilen otorite türüdür. Bu otorite türünde otoriteyi kullanma hakkına sahip olan yetkilinin gücü karizmasından veya geleneksel otoriteden değil, yasalardan gelir ve şahsi özellik taşımaz (Weber, 2005, s. 40). Bu nedenle insanlar kurallara uyar aynı zamanda kural koyucunun yönetici olarak o pozisyona atama, seçim gibi yasal yollardan geldiği varsayılır (Mouzelis, 2001, s. 30).

Weber yasal otorite tipinde; yönetsel aygıtı bürokrasi olarak belirlerken, yasal otoritenin kullanımının ise bürokratlar tarafından gerçekleştiğini belirtir. Bürokratin pozisyonu, kural koyucu ve kuralı uygulayanlarla ilişkileri biçimsel olarak belirlenmiştir. Weber yasal otoriteye ‘rasyonellik’ de ekleyerek emir verenlerin rasyonel olduğu ve kurallara bağlı olduğu sürece meşru olabileceğini belirtmiştir (Eryılmaz, 2019, s. 84). Böylelikle rasyonel yasal otorite patrimonyal ve feodal yönetim türünden kesin bir

çizgiyle ayrılmıştır. Ancak Weber yine de bu üç otoritenin saf halde bulunmadığını, gerçek otoritenin bu üç tipin özelliklerinin yer aldığı bir karmaşık türde var olduğunu belirtmiştir (Mouzelis, 2001, s. 41).

Bilgi ve uzmanlık bürokrasinin temel güç kaynağı olarak kabul edilmektedir (Eryılmaz, 2014, s. 280). Ayrıca bürokratların siyasal süreçteki önemli konumları, siyasetçilerle arasındaki lojistik bağlantı ve statüleri de bürokrasinin güç kaynakları arasında gösterilmektedir. Bu bağlamda bürokrasi “devletin dördüncü kolunu oluşturan güçlü ve etkili figürler” olarak karşımıza çıkmaktadır (Heywood, 2011, s. 465). Sadece bürokrasi anlayışı için değil yönetim yaklaşımlarının tamamı zaman ilerledikçe birey ve toplum odağında değişim göstermiştir. Bilhassa otoriteye yasallık kazandıran kavramlar birey merkezli bir yapıya dönüşürken bu yaklaşım örgütlerinde biçim ve işleyişine yansımış nihai aşamada örgütün hedeflerine yansıyarak değişim yaşamasına sebep olmuştur. Özellikle geleneksel kamu yönetiminde etkin kullanıma sahip olan Weberyen bürokrasi anlayışı eleştirilse de yerine geçebilecek güçlü bir alternatifin olmadığı düşünülmektedir (Ateş, 2013, s. 85).

1.1.3.4. Marx, Lenin ve Trotsky’nin Bürokrasi Yaklaşımları

Marx’ın bürokrasi hakkında düşünceleri ve fikirleri ilk tartışmaların anlaşılmasında büyük önem arz etmektedir. Marx’ın öne sürdüğü yaklaşımlar ilerleyen dönemlerde birçok düşünür için referans noktası olmuştur. Ağırlıklı olarak Marx’ın bürokrasiyi devlet idaresi kapsamında sınırlı tuttuğunu ve bu açıdan değerlendirdiği söylenebilir (Mouzelis, 2001, s. 20). Marxist teoride devlet bir sınıf yapısı olarak kabul edilir. Bu bağlamda devlet; kapitalist burjuva sınıfının işçi sınıfı üzerinde baskı kurmak için kullanılan bir araç olarak görülür (Bayram, 2018, s. 60).

Hegel’in devlet felsefesini analiz eden ve ayrıntılı olarak eleştiren Marx, bürokrasinin toplumda etkin olan sivil toplumun “hakim sınıfın çıkarlarını temsil” ettiğini ve özünde bürokrasinin çok özel ve belirli bir sosyal sınıf oluşturduğunu ileri sürer (Mouzelis, 2001, s. 20-21). Bu nedenle devlet tüm vatandaşların çıkarlarını gözetmektense sadece belli bir zümrenin, seçkin sınıfın çıkarlarını gözetmekte ve korumaktadır. Bu bağlamda Marx bürokrasiyi ise “egemen sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki hâkimiyetini sürdürmede kullanılan bir araç” olarak görmektedir. Kapitalist sistemde de bürokrasinin esas amacı kurmuş olduğu düzeni korumaktır (Eryılmaz, 2014,

s. 266). Diğer bir ifadeyle, Marx bürokrasiyi eleştirerek bürokrasinin egemen sınıfın çıkarlarını temsil eden, kapitalist sistemin savunma mekanizmasını sağlayan bir yapı olduğunu; temel faaliyetinin ise “statüko ve egemen sınıfın ayrıcalıklarını korumak” olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Marx’ın bürokrasiyi ‘güç bloğu’ olarak gördüğünü söyleyebiliriz (Heywood, 2011, s. 454).

Yabancılaşma nosyonu Marxist düşünce sisteminin önemli başlıkları arasında yer alır ve bürokrasi için oldukça büyük öneme sahiptir. Marx burada iki tür yabancılaşmadan bahseder. Bunlardan birincisi bürokratlar ve dışarıdakiler arasındaki yabancılaşma; ikincisi ise bürokrasinin içinde gerçekleşen yabancılaşmadır. İlkinde bürokrasi zamanla zalim, soğuk bir güç haline gelir ve bürokratlar dış dünyaya gizli bir düşmalık besleyerek sır ve imtiyazını muhafaza ederler. Bu döngü bürokrasinin yabancılaşmasına neden olur. Son olarak Marx, proletarya devrimi olduğunda sınıfsız toplumların oluşacağı, bu nedenle bürokrasiye olan ihtiyacın ortadan kalkacağını düşünür. Çünkü sosyal sınıfların olmadığı, sömürü sisteminin söz konusu olmadığı toplumlarda bürokrasi lüzumsuz olacaktır (Mouzelis, 2001, s. 22-23). İşçi sınıfı, kapitalist sistemi ortadan kaldırdığı zaman doğal olarak sistemin koruyucusu olan devlet de ortadan kalkacaktır (Bayram, 2018, s. 60).

Lenin’de Marx’ın düşünce ve varsayımlarından etkilenmiş, düşünürün temel görüşlerini takip etmiştir. Ancak, bazı husuları daha fazla detaylandırarak bürokrasiyi analiz etmiştir. “Proletarya devriminin ilk işlevi bürokrasiyle savaş değildir” diyen Lenin, *‘Devlet ve Devrim’* isimli kitabında nasıl yapılacağını da keskin bir dille belirtmiştir (Mouzelis, 2001, s. 24). Bu bağlamda yerine getirilmesi gereken adımlar şunlardır:

- a. “Her kamu görevlisinin seçilerek iş başına gelme ve her an işten geri alınabilme yöntemi benimsenmeli,
- b. Kamu görevlilerinin ücretleri ortalama bir işçinin ücreti düzeyine indirilmeli,
- c. Herkesin artan ölçüde devlet yönetiminde yer alması ve yönetme yeteneklerini edinmesi” olarak önermiştir (Ergun ve Polatoğlu, 1988, s. 69).

Sovyet rejiminden sonra Lenin’in bazı düşüncelerinde değişimler olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle Lenin, devrim sonrasında bürokratik aygıtların azalmadığı bilakis daha fazla yayıldığı gerçeğiyle yüzleşmiş ve bu durum onun mevcut düşüncelerini değiştirmiştir. Ancak bu durumu da Lenin “Sosyalizmin Hamı” olarak

değerlendirmiş, ekonomik kalkınma ve sanayileşmenin gelişmesiyle bürokrasinin ortadan kalkacağını ileri sürmüştür (Mouzelis, 2001, s. 25).

Sovyetler Birliğinde yaşanan 1917 devrimi sonrasındaki bürokratikleşmeyi tefsir eden bir diğer düşünür ise Trotsky olmuştur. Trotsky, sovyetlerde yaşanan bürokrasi yayılımının gerekçesi olarak sadece sosyalizmin ham olmasına veya ekonomisinin yetersiz olması ile ilişkilendirmemiştir. Diğer bir ifadeyle bürokratikleşmenin temel nedenin devrimin yaygınlaşmaması, devrimin endüstrileşmiş diğer ülkelerde de devam etmemesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür (Ergun ve Polatoğlu, 1988, s. 56). Bu nedenle Trotsky, “Rus devriminin prematüre olduğu anlamına gelmediğini” vurgulamış, Lenin’in sürekli devrim fikrini gözden kaçırdığını belirtmiştir. Ayrıca bürokrasi hususunda da önemli bir konuya dikkat çekerek bürokrasi sorununun sadece nicel boyutunun olmadığını, hiyerarşi piramidinin sadece basit bir artıştan ibaret olmadığına dikkat çekmiştir. Tüm bu bilgiler doğrultusunda Trotsky’nin yine de bürokrasinin geleceği hususunda iyimser olduğu söylenebilir (Mouzelis, 2001, s. 27).

Sonuç olarak Marksist ve Sosyalistler bürokrasiyi ‘iktidar bloku’ olarak adlandırarak sınıfsal çıkarları yansıttığını savunmuşlardır (Heywood, 2012, s. 272). Ancak tüm eleştirilere rağmen Weber’in bürokrasi modeli siyasal ve ekonomik yönetiminde aralarında fark bulunan ülkeler tarafından farklı amaçlar için kullanılmıştır. Sosyalist devletler; “ordu ve devlet organlarının örgütlenmesinde, kapitalist ülkeler; iş bölümü, uzmanlaşma, otorite hiyerarşisi, yetki alanı, gayri şahsilik ve profesyonellik, batı da refahın ve demokrasinin gelişmesine” yönelik bürokrasinin temel ilkeleri etkin kullanılmıştır (Eryılmaz, 2014, s. 276). Bu noktada ülkelerin siyasi yapıları farklı olsada bürokratik örgütlenmenin çok mühim farklılıklar olmadan kullanıldığı ifade edilebilir (Ateş, 2013, s. 87).

1.1.3.5. Max Weber’in Bürokrasi Yaklaşımı

Sistematik olarak çağcıl örgütlerin ilk tanımlanması Max Weber tarafından yapılmıştır ve Weber’ e göre örgütler tepeden yönetimin gerçekleştiği hiyerarşi sistemine bağlı olmakla birlikte, gelişimi için sürekli denetlenmelidir düşüncesini savunmaktadır. Weber örgütlerin “insanların etkinliklerini düzenleme yolları ya da uzay ve zaman içinde insanların durağan olarak ortaya koydukları ürünler olduklarını” belirtmiştir (Giddens, 2000, s. 306). Akılcı ilkelere ve kurallara dayanan bürokrasi yaklaşımının kurucusu

Weber, ağırlıklı olarak sosyal hayatın mühim yüzleri arasındaki nedensellik bağlarının araştırılması ve buna odaklanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu arayışta 2 temel teknikle (ideal tip analizi ve tarihsel analiz) “Din ekonomik gelişmeyi nasıl etkiler?” ve “Bürokrasi bir toplumu nasıl biçimlendiriyor” sorularına yanıt aramıştır (Bozkurt, 2010, s. 32). Weber’e göre bürokrasi modern toplumlarda “bürokratik yetki ve büyük ölçekli toplum sistemlerinin yönetim gereksinimleriyle ilgilenmenin biricik yoludur” bu nedenle bürokrasinin yayılması kaçınılmazdır (Giddens, 2000, s. 307). Bürokrasinin yayılmasının bir diğer önemli nedeni ise özellikle ekonomik, kültürel ve siyasi gelişmelerin devlete yüklenen sorumlulukları arttırması, nihai aşamada ise modern devletlerde güçlü devlet bürokrasinin oluşmasına neden olmasıdır (Heywood, 2011, s. 453).

Toplumsal yapının varlığını anlayabilmek için onu yegâne biçime dönüştüren niteliklerinin bilinmesi gerekir. Bürokrasi toplumsal alanda popüler hale gelmiş bir kavram iken onu aile gibi diğer biçimlerden ayıranın daha genel ifadeyle “bürokrasinin ya da herhangi bir toplumsal fenomenin temel ve ayırt edici özelliklerini” belirlemek için kriterlere ihtiyaç vardır (Bozkurt, 2010, s. 33). Bu düşünce ile hareket eden Weber, örgütlerin yapı ve kaynaklarını analiz etmek için ‘ideal tip’ oluşturmuştur. Bu modelde örgütler öncesinden belirlenmiş koşullar altında çalıştığı için yönetenlerin tüm parametreleri kontrol edebileceği düşünülür (Eren, 2013, s. 29).

Bürokrasinin kullanım alanı ve karakteri üzerine anlaşmazlık olsa da bürokrasinin nitelikleri konusunda çoğunlukla fikir birliği söz konusudur (Heywood, 2012, s. 271). Weber bürokrasinin niteliklerini belirlerken etkili bir bürokrasi için:

- a. “Personelin teknik eğitimi,
- b. Tayinlerin liyakata göre yapılması,
- c. Belirli ücretler ve emeklilik hakları,
- d. Mesleğin garantilenmesi,
- e. Kişinin özel hayatı ile organizasyondaki pozisyonun ayrılması,
- f. İşlerin ve büroların hiyerarşisinin belirli olması,
- g. Uygun kontrol sistemlerinin uygulanması,
- h. Organizasyonda akılcı kuralların uygulanması,
- i. Yukarıdan gelen emirlere uymak” şartlarının yerine getirilmesi gereklidir (Hatiboğlu, 1986; s. 18).

Klasik yönetim teorisyenleri içerisinde yer alan Weber, “örgütün önceden saptanmış kurallar uyarınca işleyen biçimsel yapısına ve mekanik davranış kalıplarına önem vererek örgütü bazı karakteristik çizgileriyle” betimlemeye çalışmıştır (Gülmez, 1975, s. 47). Örgütlerin yapısal ve işlevsel hususiyetleri ile mekanik bir nitelik olarak görüldüğü bürokrasi modelinde belirlenen kurallara uyulması koşulu ile en ekonomik maliyetle üretimin elde edilmesi muhtemeldir. Ancak birimler ve daireler arası koordinasyonun sağlanması için katı bir otorite sisteminin gerekli olduğu düşünülür. Bu nedenle keyfi emirler, kişisel istekler ve davranışlar yasaklanmıştır ve “örgüt içerisinde görev alan herkes örgüt kaynaklarını en iyi biçimde kullanmak ve ekonomik amaçlara erişmek için konulmuş kurallara uygun hareket etmek” durumundadır (Eren, 2013, s. 30).

Weber, ideal tip bürokrasinin temel özelliklerini belirlemenin yanı sıra bürokrasinin üstünlüklerini de vurgulamıştır. Bunlar;

- a. **İş Bölümü:** Bürokraside tüm görevler, yetki ve sorumluluklar kesin bir şekilde tanımlanarak iş bölümü yapılmıştır. Bu sayede verimlilik sağlanırken aynı zamanda uzmanlaşma da gerçekleşir (Demirci, 2018, s. 31). Uzmanlaşmanın bir diğer üstünlüğü ise “insan emeğinin birbiriyle değiştirilebilir” olmasını sağlamasıdır (Murat, 2010, s. 30).
- b. **Yönetmel Hiyerarşi:** Bürokraside net sınırlarla belirlenmiş hiyerarşi söz konusudur ve işler ‘resmi görevler’ olarak dağıtılır. Hiyerarşi sıralamasında üst kademede yer alan daire, kendisinden bir alt sırada yer alanı kontrol ve idare etme yetkisine sahiptir. Bu nedenle yukarıdan aşağıya doğru emir komuta zinciri vardır (Giddens, 2000, s. 307).
- c. **Biçimsel Tercih:** çalışanlar sınav veya eğitim gibi teknik becerilere göre belirlenirler. Hem işletme hem de birey için üstünlük sağlayan bu özellik sayesinde çalışan, yetkinlikleri doğrultusunda yükselme şansı yakalayabilir (Demirci, 2018, s. 31).
- d. **Kariyer Yönelimi:** Örgüt içerisinde yer alan memurların konumu ve derecesine göre maaşları- çalışma günleri sabittir. Memurun terfi etmesi yeteneğine ve kıdemine bağlıdır (Giddens, 2000, s. 307). Kariyer yöneliminde uzman kişilerin işe alınması örgütün yapacağı işleri daha yüksek kapasite ve performans ile tamamlamasına olanak sağlamaktadır (Demirci, 2018, s. 31).

- e. ***Biçimsel Kurallar ve Denetim Mekanizmaları:*** Bürokraside örgütün her kademesindeki görevlilerin yetkileri yazılı kurallara bağlıdır ve daireler büyüdükçe kurallar da artmaktadır (Giddens, 2000, s. 307). Örgüt içerisinde görev yapanların bu kurallara bağlı hareket etmesi esastır ve yetkilerin kullanılmaması durumunda uygulanması öngörülen cezalar dereceli olarak açıklanmıştır. Bu kapsamda ast üstlerin emirlerine uyarken düzenin hukuksal yapısına uygun olduğu için uymalıdır. Keyfi yönetim veya üstün kişisel özellik ve becerilerinden oluşan itaat yasaklanmıştır (Eren, 2013, s. 28).
- f. ***Gayrişahsilik:*** Örgüt içinde uygulamada olan kurallar herkes için bağlayıcıdır ve kişilerden bağımsızdır. Bu özellik hiyerarşinin üst kademesinde yer alan yöneticilerin keyfiliğini de sınırlandırması nedeniyle üstün özellik olarak kabul edilir (Demirci, 2018, s. 31). Bürokrasi anlayışına göre örgütte görev yapan çalışanlar kullandığı maddi kaynakların sahibi değildirler (Giddens, 2000, s. 307). Bu nedenle “ilgililere kaynakları kullanmak için tanınan yetkiler sadece örgütün amaçları ile sınırlandırılmıştır” ve çalışanlar bu inisiyatifleri kişisel ihtiyaçları için kullanamazlar (Eren, 2013, s. 29).
- g. ***Yazılı Kurallar ve Ayrıntılı Dosyalama Sistemi:*** Ast-üst hiyerarşisi kapsamında gerçekleştirilen tüm yazışmalar yazılı gerçekleşir ve kanıt olarak kullanılmak üzere dosyalarda muhafaza edilir (Eren, 2013, s. 28). Ayrıntılı kayıtların tutulması ve dosyalanması organizasyonun devamlılığının sağlanması ve tekdüzenin sağlanması için önemli kabul edilir (Murat, 2010, s. 31).

Klasik yaklaşımın diğer modellerinde olduğu gibi bürokrasi modeli de rasyonel çalışmaya, verim ve etkinliğe odaklanmıştır. Bu kapsamda örgütler, çevre ile iletişimi kapalı bir sistem olarak ele alınmıştır. Çünkü bürokrasi modeline göre çevre, istikrarlı ve stabildir. Bu doğrultuda yöneticiler çevresel belirsizlik ve risk olmadığı için mükemmel kararlar vererek strateji belirleyebilirler (Eren, 2013, s. 29-30). Weber bu rasyonelleşme sürecinin ülkelerin yönetim şekillerine bakmaksızın özümstedikleri bürokratik yönetim tarzı sebebiyle tüm sanayi toplumlarının süreç içerisinde birbirlerine daha çok benzemelerine neden olacağına inanmıştır (Heywood, 2011, s. 453). Bürokrasi modeli, bir yönetim için “akılcı, güçlü, amaçlara ulaşırarak, sağlam bir örgüt yapısının kurulması, bu yapıda sadece, belirli görevleri yerine getirmekten sorumlu olan kimselerin kendi alanlarında uzmanlaşmaları, kişisel arzu, hırs ve ihtiyaçlardan arınmış nesnel ve

akılcı bir yönetim sistemi kurması, işbaşına getirilecek yöneticilerin bilgi, yetenek ve tecrübelerine göre seçimle demokratik olarak görevlendirilmeleri” gibi önemli ilkeleri içermektedir. Bu nedenle bürokrasi modelinin bilimsel ve ideal bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Eren, 2013, s. 29).

Weber gibi birçok siyasal bilimci ideal bürokrasinin siyasetten tarafsız, bağımsız ve sadece siyasal mercilerin kararlarını bağlılıkla uygulayan yönetim sistemi olduğunu düşünür. Kararlar uygulanırken siyasi yakınlıklar, duygu ve düşünceler gözetilmez verilen kararlar yansız uygulama ile tamamlanır (Terzi, 2015, s. 19). Nesnel ve rasyonel kabul edilen bu weberci yaklaşımında astların öngörüldüğü gibi tarafsız olurken üst olarak nitelendirilen bürokratların uygulamada aynı tarafızlıkla yol almadığını söylenebilir. Özellikle de bürokratlar siyaset üzerinde güçlü etkileri elinde bulundurarak sistem içerisinde kilit olarak nitelendirebilecek idari işleri yürütmek, siyasi tavsiyelerde bulunmak, çıkarları dile getirmek ve birleştirmek, siyasi istikrarı sürdürmek gibi önemli fonksiyonları yürütmektedirler (Heywood, 2011, s. 457-458).

1.1.3.6. Weber’in İdeal Tip Bürokrasine Yöneltilen Eleştiriler ve Bürokrasinin Olumsuzlukları

Bürokrasi ağırlıklı olarak kamu kesimi ile ilişkilendirilmiş olsa da özel kesim büyük çaplı uluslararası nitelikteki kuruluşları kapsamaktadır (Terzi, 2015, s. 19). Bu durum bürokrasinin daha fazla kullanılmasına neden olurken aynı zamanda fenomen bir kavrama, olumsuz durumları tanımlamak için sıklıkla kullanılan bir kelimeye dönüşmüştür. Özellikle kırtasiyecilik, hantallık, iyi işletilmemesi veya işlerin yavaş yürümesi ve savurganlık anlamlarına karşılık kullanılmaktadır (Giddens, 2000, s. 306). Weber bürokrasiyi rasyonel bir kavram olarak incelediğinde realitede rasyonel işlemediği, özellikle uygulamada bürokrasinin işlemsel ve yapısal niteliklerinden kaynaklanan olumsuzluklarla karşılaştığı söylenebilir (Eryılmaz, 2014, s. 276).

Doğduğu andan itibaren yönetimle tanışan insan, görevi veya yetkisi ne olursa olsun yönetimle etkileşime girmek durumundadır. Yönetim mekanizmasının rutin işleyişi bu sistemin hangi tarafında yer aldığınıza göre sıkıcı- bunaltıcı veya keyif- zevk veren eyleme dönüşmesine neden olabilir. Bu nedenle Fişek, yönetim ilkesinin temel fonksiyonunun, “yarına bırakabileceğin işi bugün yapma” olduğunu mizahi dille ifade etmiştir (1972, s. 14).

Bürokrasi diyince akla gelen ilk olumsuzluk işlerin lüzumsuz formaliteler ile uzatılması veya işlerin yavaş yürütülmesi, işin aksaması gelmektedir (Bayram, 2018, s. 193). Bu durumun nedeni olarak bürokrasi hiyerarşi yapısında orta ve alt kademede görev yapan memurların inisiyatif kullanma yetkilerinin olmamasıdır. Memurun inisiyatif kullanamaması; yazışmaların fazlalaşmasına, bekleme süresinin artmasına ve kırtasiyeciliğe neden olmaktadır. Ayrıca bu durum sorumluluktan kaçmak istediklerinde de cazip hale gelmektedir. Kuralların kapsamından çok şekline odaklanan bazı çalışanlar, daha önce karşılaşılmamış bir sorunla yüzyüze geldiklerinde çözümlemeyi reddederek görevden kaçabilirler (Eryılmaz, 2014; s. 276). Böylelikle, zamanla biriken, çözümlenmeyi bekleyen gereksiz işler büyürerek rahatsız edici bir boyuta ulaşabilir ve “bürokratik çevre kirliliğine” neden olabilir. Bu süreç ise, kamu yönetiminin işleyişinin aksamasına sebebiyet verir (Peter, 1997, s. 25-27).

Weber ideal tip bürokrasi modelini oluştururken yönetimde iki temel sisteme önem vermiştir. Bunlar: teknik bilgi ve disiplindir. Bu noktada eleştirilen husus ise Weber’in nitelikli teknik personel ile yönetici arasında yaşanabilecek olası gerginliklere değinmemiş olmasıdır. Modelin iç bileşenleri arasındaki uyumsuzlukların yaşanmayacağı ve personelin çelişkili durumlarla karşılaşmayacağı varsayımı eleştirilmiştir (Gülmez, 1975, s. 68). Benzer şekilde bu ikili sistem yönetiminde işbölümü ve teknik uzmanlaşma astlara ait olduğundan üstlerin astlara teknik konularda bağımlı hale gelmesine, resmi hiyerarşik otoritenin etkisinin azalmasına neden olduğu yönündeki görüşlerdir (Eryılmaz, 2014, s. 276).

Bürokrasinin eleştirilen bir diğer fonksiyonu ise verim ölçümünün net olarak yapılamaması üzerinedir. Bu eleştiride iki farklı bakış açısından söz edilebilir. Birinci bakış açısına göre bürokrasinin verimlilik değerlendirmesi yaparken ikinci görüş ise verimsizliğin neden kaynaklandığını açıklayan görüştür. Bürokraside verimlilik ölçümü yapılamaz çünkü sunduğu hizmetlerin çoğunluğu para ile ölçülemeyecek hizmetlerdir, bu durumda verimliliğin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır (Bayram, 2018, s. 193). İkinci bakış açısına göre ise değişen ve gelişen şartlara ayak uyduramayan bürokrasi modelinde verimsizlik kaçınılmazdır. Kendini yenileyemez, sıradan hale dönüşen işler muhafazakâr yapıda kalmasına neden olur (Eryılmaz, 2014, s. 276). Bu muhafazakâr yapının bir diğer nedeni ise bürokrasinin siyasi sistemler içerisinde istikrarlı ve süreklilik arz etmesi olabilir. Nitekim süreklilik etkili kamu denetimi ve hesap verilebilirliğin olmadığı

durumlarda dezantaja dönüşerek rüşvete yol açabilir. Bir diğer olumsuzluk ise süreklilik ile birlikte devlet memurlarında kendini beğenmişlik veya dar görüşlülüğe (Heywood, 2011, s. 460), hatta bu durum bireylerin sersem, katı olmasına neden olarak toplumsal huzurun bozulmasına neden olabilir. Tüm bunların temel gerekçesi ise bürokrasinin ihtiyaç olmamasına rağmen fazla büyümesi ve güçlenmesi olarak düşünülür (Peter, 1997, s. 26).

Bürokrasi modelinin dış çevresel faktörleri stabil görmesi, örgüt içi çevrenin ise “sosyal ve beşeri yönlerinin reddedilerek çalışanların birer insan olduklarının düşünülmemesi” başarısını olumsuz etkilemiştir. Çünkü “yönetim sadece örgütsel amaçları gerçekleştirme aracı değil, aynı zamanda, yönetilen insanların da bireysel amaçlarını gerçekleştiren onların mutluluk ve refahını arttıran, daha verimli olmalarını teşvik eden” bir araçtır (Eren, 2013, s. 31). Yönetimi bu boyutla ele almayıp daha çok toplumsal yapıdan soyutlayarak tasarladığı bürokrasi modelinde Weber, bürokrasiyi yasal (meşru) otoritenin taleplerini uygulayan tarafsız bir araç olarak görmüştür. Halbuki, siyaset olgusu ve toplumdan bağımsız bürokrasi düşünülemeyeceği sosyal bilimciler tarafından hem fikir olunan bir husustur (Gülmez, 1975, s. 68). Bazı düşünürler bürokrasinin örgütsel hedeflere hayli önem verdiklerini ancak bunu yaparken kişisel amaçları hesaba katmadıklarını ve bu iki grup arasında gerilimin artmasına neden olduğunu savunmuşlardır. (Eren, 2013, s. 31). Bürokrasinin temel işlevi yasaları uygulamak ve yürütülüşü koymaktır. Bu süreçte çıkar gruplarıyla etkileşim hâlinde ancak bu durum “devlet dairelerinin, düzenleme ve denetlemelerinden sorumlu oldukları hizmet alıcısı grupların çıkarlarına hizmet etmeye başladıkları bir ilişki biçimi” olan klientalizmin oluşmasına neden olabilir. Nitekim iki grup arasında uzlaşmazlık yaşandığında iç içe geçmiş ilişkiler nedeniyle oluşan siyasi bağı koparmak mümkün olmayabilir (Heywood, 2011, s. 460).

Bürokrasiyi makine modeli olarak da adlandıran bazı sosyal bilimciler, kuralların eylemlere ağır bastığını bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak bireyin beyin gücününün zayıflayarak kuralların ön planda olduğu bir sistemin yönetimi ele geçirdiğini belirtirler. Çünkü ihtiyaçlar ve şartlar değiştikçe bürokratik personel karar vermekte zorlanır, uyum sağlayamaz bu nedenle personelin sıkı ve sert kurallara bağlı olması beklenir (Eryılmaz, 2014, s. 261- 276). Kurallara ve denetime değinen Foucault (2005), “işçiler sevimlidir, ama onları yalnız bırakmamak gerekir. Başka bir deyişle: iyi niyetliler, doğallar; ama

kendi başlarına düşünemezler. Oysa işçiler düşünür, bilir, akıl yürütür. Bürokrasi emekçilerin düşünemediğine karar vererek düşünecek olanın kendisi olduğunu ile olarak dayattı” ifadesiyle bürokrasi yaklaşımını eleştirmiştir.

Bürokraside eleştirilen bir diğer nokta ise bürokraside rasyonel bireyin belirlenen kurallara göre hareket edeceği varsayımıdır. Bu nedenle Weber ideal demokraside keyfi yönetim veya üstün kişisel özellik ve becerilerinden oluşan itaati yasaklamış olsada bürokrasi rasyonel düzenlemelere göre işleyen bir mekanizma değildir, ara sıra üstlerin altlara tutumu hukuksal olmayabilir ve gayri insani olabilir (Eryılmaz, 2014, s. 276).

Bürokrasinin eksikleri veya endişe veren mevcut durumu bürokrasiyi kontrol etme düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sorumlu hükûmetlerin halka karşı hesap verme yükümlülüğü varken bürokratların sorumluluğu yoktur. Bu durum bürokratik gücün kontrol edilemeyen bir boyuta ulaşması ve sorumlu olan hükûmetin ise dağılması anlamına gelebilir. Heywood “rüşvet, kötü yönetim ve devlet gücünün keyfi kullanımına karşı güvenceler tesis edilerek” bu durumun engellenebileceğini; “kamusal hesap verme mekanizmalarının tesis edilmesi, alternatif danışmanlık kaynağı sağlayarak siyasetçilerin ellerini güçlendirecek karşı bürokrasiler oluşturma”nın” çözüm olabileceğini belirtir (2011, s. 467- 473). Eryılmaz (2014) ise, günümüzde bürokrasinin olumsuzluklarının “etkin halkla ilişkiler, yasal ve kurumsal olarak yönetimde açıklığın benimsenmesi, kamu kurumlarının rahat denetlenebilecek ölçekte tutulması, hesap verilebilirliğin güçlendirilmesi, esnek örgütlenme ve etkin dış siyasi denetim” ile giderilebileceğini belirtmiştir .

1.1.3.7. Parkinson Kanunu Peter Prensipleri

Prakinson Yasası’ ile sosyal bilimlerde adından söz ettiren Nortcote Parkinson, yönetim ve karar verme süreçleri hakkında bilgi vererek özellikle işin niteliğine bakılmaksızın bürokraside her zaman personel sayısının arttığını, gerçekleştirilen iş ile işi yapan personel arasındaki ilişkinin anlamsız olduğunu ileri sürmüştür (Yaz, 2021, s. 175).

İlerleyen dönemlerde yönetim bilimi için daha da önemli bir kaynak haline dönüşmesi beklenen parkinson yasaları özellikle; “istihdam edilecek personel sayısı, aynı örgütte çalışan memurlar arasındaki hiyerarşi düzeyi, örgütte oluşturacak komisyonların niteliği, harcanan sürelerin düzenlenmesi” hususunda önemli tedbirler sunmaktadır (Yaz, 2021, s. 179). Bu bakış açısından hareketle temelde parkinson kanunun iki önemli hususa

dikkat çektiğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki “herhangi bir iş, tamamlanması için ayrılan zamanı doldurur”, diğeri ise “ bir işi görecekt kişilerin sayısı ile o işin hacmi arasında ilişki yoktur”. İnsanlar devletin personel sayısını artması durumunu özellikle refah devlet anlayışı ile devletin sorumluluklarının artması olarak değerlendirsede araştırmalar bunun doğru olmadığını göstermektedir (Fişek, 1972, s. 17).

Parkinson’un ileri sürmüş olduğu teorisine göre; hiyerarşi piramitinde yer alan ve emekli olması yakın yani enerjisi azalan bir yöneticinin bu durum karşında (a) görevinden ayrılabilir, (b) görevleri başka bir birimle paylaşabilir, (c) işleri tamamlaması için iki yeni yardımcı verilmesini talep edebilir. Yöneticinin bu durumda ağırlıklı olarak c yöntemini seçtiğini; çünkü a seçeneğinde emeklilik hakkını kaybedebileceği, b seçeneğinde terfi olma şansını düşürebileceğini ileri sürmüştür. Ancak zamanla c seçeneğinde yer alan çalışanların ise iş yükünden şikayet edeceğini ve yöneticinin C için çalışacak yeni personeller talep edeceğini ileri sürer (Parkinson, 2009, s. 83). Bu bağlamda 1957 yılında yayınlanan Parkinson Kanununa göre, yönetim mekanizmasının bilim olarak ““belirli şartlarda belirli araçlar belirli sonuçlar verir”” teorisinin gerçekte işlevsiz olduğundan ““devlet daireleri, olacakların önceden kestirilmesi mümkün kılan o bilinçli ve düzenli ahenkten yoksundurlar”” diyerek uygulamadaki duruma dikkat çekmiştir (Parkinson, 1957, s. 99’dan akt. Fişek, 1972, s. 15).

1.2. TÜRKİYE’DE TURGUT ÖZAL DÖNEMİ VE NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM

Tarihî bir dönemi şekillendiren ve ülkemizde gerçekleşen önemli değişim ve dönüşümlerin öncüsü olarak kabul edilen Turgut Özal, askerî darbenin hemen ardından ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olarak atanmış, daha sonra ise başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı gibi kritik görevleri üstlenerek neoliberal dönüşümlere liderlik etmiştir. Turgut Özal’ın düşünce yapısı ve kişiliği, 1980’li yılların anlaşılması için vazgeçilmez bir anahtardır. Bundan ötürü bu bölümde öncelikle Turgut Özal’ın kişiliği ve siyasi yaklaşımı ele alınacak olup daha sonra başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı dönemindeki politikalar çerçevesinde Özal’ın ekonomi, demokrasi, siyaset, dış politika anlayışı açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Turgut Özal’ın Hayatı ve Kişiliği

Turgut Özal, 13 Ekim 1927 yılında Malatya’da doğmuştur. Babası Mehmet Sıddık Bey banka memuru, annesi Hafize Hanım ise ilkokul öğretmenidir. Ailesinin görev yeri değişiklikleri nedeniyle farklı illerde orta ve lise öğrenimini tamamlayan Özal, İstanbul Teknik Üniversitesinin elektrik mühendisliği bölümünden 1950 yılında mezun olmuştur (“Ozan Örmeci”, 2010). Mezuniyetinin ardından aynı yıl memur olarak Elektrik İşleri Etüd İdaresinde görevlendirilmiş ve 1952 yılında mühendislik ekonomisi alanında uzmanlık eğitimi alması için ABD’ye gönderilmiştir (“TCCB”, t.y.) Teksas Tech Üniversitesi’nde ekonomi alanında uzmanlaşan Özal’ın bu uzmanlığı, ilerleyen yıllarda ülke ekonomisine yönelik dönüşüm çabalarına temel oluşturmuştur. Yurt dışı eğitiminin ardından, Elektrik İşleri Etüd İdaresi genel müdür yardımcısı (o dönemdeki adıyla Genel Direktörü Teknik Müşaviri) olarak Türkiye’ye dönüş yapmış ve teknik- idari konularda ülkenin enerji sektöründe önemli sorumluluklar üstlenmiştir (Ataman, 2019, s. 113).

Turgut Özal, kişilik yapısı ve çalışmalarına uygun olarak “dönüşümcü lider” olarak kabul edilmektedir. Dönüşümcü liderlerin genel özelliklerine bakıldığında doğru işler yapmayı hedefleyen ve bu süreçte yaşadıkları hatayı veri olarak kabul eden, risk alabilen, geçmişten ziyade geleceğe dönük, zeki, tutkulu, kendilerine güvenen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu özellikler göz önünde bulundurulduğunda büyük çoğunluğunun Özal ile örtüştüğü gözlemlenmektedir (Bozkurt, 2001, s. 179). Turgut Özal’ın kişiliğinden bahsederken kendisinin dışa dönük, diplomatik ve insanlarla samimi ilişkiler kurabilecek bir karakterde olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Nitekim Özal’ın bu özelliği yabancı diplomatlar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Amerikalı bir diplomat Özal için “ Hayranlık verici politikacılığı var.” cümlesini kullanarak Özal’ın iyi bir siyasetçi olduğunu vurgulamıştır (Cemal, 1990, s. 18).

Turgut Özal, mühendislikten gelen teknokrat üslubu nedeniyle büyük çoğunluk tarafından “pratik ve problem çözücü” olarak görülmektedir Bu durumun temel nedeni, Özal’ın hem kamuda bürokrat deneyiminin olması hem de özel sektörde Dünya Bankası gibi üst düzey kurumlarda tecrübeler edinmiş olmasıdır (Yılmaz, 2001, s. 96). Özellikle de Dünya Bankası’nın ardından Türkiye’de özel sektörde görev alması, Türkiye’deki özel sektörü yakından tanıma fırsatını yakalamasına ve ilerleyen yıllarda özel sektörün faydacı ve pratik çalışma metodudunu devlete nasıl uygulayabileceğini düşünüp planlamasına

neden olmuştur. Hatta bu düşünce tarzından ötürü zaman zaman “Devleti özel sektör gibi işletiyor.” ifadeleri ile de eleştirilmiştir (Bozkurt, 2001, s. 182).

Özal’ın bir diğer karakteristik özelliği ise kural ve protokolleri sevmemesidir. Her ne kadar kariyerine bürokrat olarak başlamış olsada özünde bürokrasiden ve kurallardan hoşlanmadığını sık sık dile getirmekten kaçınmamıştır. Nitekim, çoğunlukla kullandığı “Protokol adamı değilim. Hizmet adamıyım.” ifadesiyle de bunu açıkça belirtmiştir (Bozkurt, 2001, s183). Bu düşünce yapısı, halk tipi politikacı imajıyla hareket etmesinde de gözlemlenmektedir. Kendisinin eski politikacı tipleriyle tamamen zıt olduğunu, bilinçli olarak sergilediği tutum ve davranışlarıyla sürekli ispatlamıştır. Özellikle tatilde dondurma ve şortla sokaklarda gezerken sık sık görülen Özal, başlangıçta kamuoyu tarafından yadırgansa da eleştirilere kulak asmamış, kalıplara uymamaya kararlı olduğunu göstermiştir. Kendisi de farklı olduğunu cumhurbaşkanı olduktan sonra “Türkiye’de 1960’tan beri cumhurbaşkanı şöyle olur diye bir şablon var. Ben o şablonlara uymuyorum.” ifadesiyle belirtmiştir (Tokatlı, 1999, s. 113).

Turgut Özal’a içeriden ve dışarıdan bakanların görüşlerinin birbirinden tamamen kopuk ve ilişkisiz olduğu görülmektedir. Örneğin bir kesim, kendisini “*Türkiye’yi dünyaya açan kişi*”, “*büyük devrimci, ikinci Atatürk*” olarak tanımlarken diğer bir kesim ise “*anti-Atatürk, namaz kılan lider*” olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açıları kapsamında kısaca Özal, sağ- sol dengelerini birbirine karıştıran lider olarak tanımlanabilir (Yılmaz, 2001, s. 172). Özal’ın farklı kesimlerce farklı tanımlanması aslında anlaşılabilir bir durumdur. Nitekim, kendisi düşünce özgürlüğü, din ve vicdan, teşebbüs özgürlüğü gibi ilkeleri sıkça vurgularken aynı zamanda muhafazakârlık, liberalizm, sosyal adalet ve gelenekselcilik gibi ilkeleri de benimsemiştir. Bu nedenle tüm bu ilkeler, toplumsal değişim ve dönüşümde Özal’ın liderliğinin temel motivasyonlarını yansıtmaktadır (Ataman, 2019, s. 115).

1.2.2. Siyasete Giriş ve 24 Ocak Kararları

12 Eylül 1980 tarihinin sabahında tank sesleri ile uyanan başkentliler, askerî idarenin yönetime el koyduğunu, parlamentonun kapatıldığını; Demirel ve Ecevit’in, Hamzakoya’a Erbakan ve Türkeş’in ise Uzunada’ya gönderildiği haberini almışlardır. Genekurmay Başkanlığına götürülen Demirel’in başbakanlık müsteşarı olan Özal’dan o dönem “Türkiye’nin son ekonomik durumu ve 12 Eylül Harekatı sonrası alınacak

tedbirler” hakkında rapor yazması talep edilmiştir. Rapordan sonra dış ekonomik bağlara Özal’ın egemen olması kararlaştırılmış (Cemal, 1990, s. 27), böylece 1979’da azınlık hükûmeti kurulduğunda başbakanlık müsteşarı olarak görev yapan Turgut Özal, 12 Eylül İhtilali’nde Bülent Ulusu Hükûmeti’nin kuruluşunda başbakan yardımcılığı görevini üstlenmiş ve meşhur 24 Ocak Kararlarıyla sıradan ekonomik kuralları devirerek yeni bir dönem başlatmıştır (Tokatlı, 1999, s. 19-21).

12 Eylül öncesinde Özal’ın dış ekonomik bağlarla yakın ilişkide olması nedeniyle bu kararın alınması politikaya yakın isimler arasında sürpriz olarak görülmemiştir. Nitekim Şubat 1980’de Özal OECD’de, Dünya Bankası ve IMF’de 24 Ocak’ın ne olduğunu hem açıklamak hem de destek almak maksadıyla 22 günlük uluslararası programlara katılmıştır. Nitekim çabası karşılık bulmuş, batılı gruplar bu kararları doğru yönde atılmış bir basamak olarak değerlendirmiştir. Turgut Özal’ın dış çevrelerdeki yaklaşımı ise kısa sürede tanınmasını ve takdir edilmesini sağlarken aynı zamanda kendisinin “24 Ocak” la da özdeşleştirilmesine neden olmuştur (Cemal, 1990, s. 30). Bu dönemde Özal, ekonomide söz sahibi olan bürokratlarla çalışmak istemeyerek göreve başlamadan önce yeni bir ekip oluşturma planları yapmış ve kendi kadrosunu oluşturarak Kaya Erdem, Turan Kırac, Tevfik Altınok, Tunç Bilget, Hasan Celal Güzel, Hüsnü Doğan ve Yıldırım Aktürk’ün yer aldığı farklı uzmanlık alanlarından insanları içeren bir çalışma grubu oluşturmuştur (Tokatlı, 1999, s. 21). Nihai olarak 24 Ocak 1980 tarihinde kabul edilen “Ekonomik İstikrar Paketi’nin” asıl tasarımcısı olarak ülkenin ekonomik dönüşüm sürecine liderlik etmiştir. Bu paket, Türkiye’nin ekonomik sorunlarını çözmek ve istikrarı sağlamak amacıyla geniş kapsamlı reformlar ve Türkiye’nin ekonomik yapısını modernize etme, uluslararası arenada daha etkili bir konuma getirme amacını taşımaktadır (Ataman, 2019, s. 114).

Ekonomi sorunu, ülkemizin yıllarca süregelen en önemli sorunları arasında ilk sırada yer almıştır. 24 Ocak Kararları’nın alındığı tarih olan 1980’de ülkemizin toplam dış borcu, 13 milyar dolarken, 1990 yılına gelindiğinde dış borcu, 70 milyar dolar seviyesine yükselmiştir (Çavdar, 2004, s. 290). Ekonomideki bu iç karartıcı durum, özünde 1970’li yılların son dönemlerinde başlamıştır ve Ecevit İktidarı sırasında ödemeler dengesi sürekli açık vermiş ve “döviz karaborsası” da genişlemiştir. 1979 ara seçimlerinin kaybedilmesiyle Süleyman Demirel önderliğinde yeni hükûmet kurulmuştur ve Özal’ın da katkılarıyla 24 Ocak Kararları çıkartılmıştır (Çavdar, 1992, s. 277). 24 Ocak

Kararları'yla birlikte Kredi Kurulu, Yabancı Sermaye Kurulu, Ekonomik Koordinasyon Kurulu gibi kurumlar aracılığıyla ekonomi yeniden yapılandırılmıştır (Tokatlı, 1999, s. 23). Ekonomide iflasın kıyısında olan Türkiye'de uygulanan ve üç yılda büyük oranda başarı getirdiği için yurt dışında "Türk Mucizesi" olarak bilindiğini belirten Özal, ekonomi reçetesinin Türkiye'ye özgü ve ülkemizin şartları düşünülerek oluşturulduğunu belirtmiştir (Anavatan Partisi, 1983, s. 4).

Şok kararlar olarak değerlendirilen 24 Ocak Kararlarıyla, temelinde serbest piyasa oluşturarak ekonominin dış rekabete açılmasını ve ekonomide devlet müdahalelerinin minimum seviyeye indirilerek devletin ekonomideki etkisinin azaltılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilmek istenen önlemler ise şu şekildedir (Çavdar, 1992, s. 227):

- a. "Çifte kurun yarattığı sorunların çözülmesi için büyük oranlı bir devülasyonun yapılması ve bundan sonra da kurların piyasa koşullarına uygun olarak Merkez Bankası tarafından hergün belirlenmesi,
- b. Mevduat ve dolayısıyla kredi faizlerinin piyasa koşullarının öngördüğü düzeye çıkarılması,
- c. Türk Parasını koruma kararnamesinde uygun değişiklikler yapılarak sıkı kambiyo rejiminden serbest kambiyo rejimine geçilmesi,
- d. Diğer yandan kamu iktisadi kurumlarının ürettiği mal ve hizmetlerin piyasa koşullarına göre fiyatlarının yeniden değerlendirilmesi,
- e. Gerçek ücret ve maaşların düşmesi nedeniyle iç talepte büyük daralmaların meydana getirilmesi, sanayici ve üreticileri dış satıma yöneltecek tedbirlerin alınması"

24 Ocak Kararları'yla, Türkiye'de ilk defa "dışa açılma sloganıyla" serbest ekonominin temelleri atılmıştır (Timur, 2005, s. 56). Bu dönemde Türkiye'de ekonomik istikrar ve yapısal değişimler hedeflenmiş ve bunun için önemli adımlar atılmıştır. Askerî yönetim altında görev yapan Turgut Özal, 22 ay boyunca görevine devam etmiş olmasına rağmen askerî yetkililerle yaşadığı görüş ayrılıkları nedeniyle 14 Temmuz 1982 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştır (Ataman, 2019, s. 114). TBMM'nin 17. ve 18. Yasama Dönemi'nde başbakanlık görevlerini ardından cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Özal'ın ekonomi bilgisi ve deneyimi, vizyonu, kurduğu yeni partide sağ-sol ayrımı yapmadan daha çok uzlaşmacı tavır sergilemesi ve askerî isimlere partide yer vermemesi muhalif partiler karşısında yadsınamaz bir başarı sağlamıştır (Cemal, 1990, s. 345).

1.2.3. 12 Eylül Ara Rejimi ve 1982 Anayasası

24 Ocak Kararları'yla 12 Eylül İhtilali'ne kadar geçen sürede ekonomide nispeten rahatlık sağlanmış olmasına rağmen terörün engellenememesi, grevlerin ülke çapında yaygınlaşması ve aynı zamanda Demirel'in azınlık hükûmetinin de vergi reform

tasarılarını TBMM'den geçirilmesinde başarılı olmaması gibi nedenler, 12 Eylül Darbesi'nin gelişini hızlandırmıştır (Tokatlı, 1999, s. 24) 12 Eylül sonrasında Milli Güvenlik Konseyi (MGK), ilk olarak Türkiye'de temel insan haklarının ve demokratik süreçlerin askıya alındığı süreci başlatmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisini kapatmıştır. Devamında ise siyasi parti liderleri, milletvekilleri, bazı sendikacılar ve meslek örgütlerinin başkanları göz altına alınmıştır. Siyasi liderlerden “AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Gelibolu’da; Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ise Foça Askerî Kampı’nda eşleri ile zorunlu ikamete tabi tutulmuştur (Çavdar, 2004, s. 264). 12 Eylül Darbesi sonrasında askerî yönetim, geçiş sürecini düzenlemek amacıyla bir takvim belirlemiş ve Danışma Meclisi, Kurucu Meclisi'nin görevlerini üstlenmişlerdir. Danışma Meclisi, Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında 15 üyeden oluşan bir anayasa komisyonu kurmuştur ve bu komisyon, anayasa taslak metnini hazırlamıştır. Danışma Meclisi tarafından 17 Temmuz 1982’de taslak metin açıklanmış ve oylamaya sunulmuştur. Oylamada büyük çoğunlukla kabul edilen metin MGK’ye iletilerek son şeklini almış ve halk oylamasına sunulmuştur (Ataman, 2019, s. 117).

Çavdar’a göre halkoylamasına sunulan 1982 Anayasası “Despotik bir çevrede sunulmuştur.” Çünkü “Anayasaya hayır!” yönünde herhangi bir karşı propaganda yapılmasına izin verilmemiş aksine Cunta Başkanı Kenan Evren’in, katıldığı yurt gezilerinde halka karşı tehditkar bir üslupla anayasaya ‘Evet’ demesini talep etmiştir (Çavdar, 2004, s. 271). Askerî yönetim, vatandaşların oy kullanmak için seçim sandığına gitmelerini zorunlu kıldığından seçime %92’ye yakın yüksek bir katılım gerçekleşmiştir (Ataman, 2019, s. 118). Oy pusulalarında ise beyaz, ‘evet’; kırmızı, ‘hayır’ olarak tasarlanmıştır. Oy pusulalarının konulacağı zarflardan kolaylıkla hayır oylarının tespit edilebileceği bu seçimde sandıktan %92 evet oyu çıkmış (Çavdar, 2004, s. 271) ve 1982 Anayasası 7 Kasım 1982’de kabul edilerek 9 Kasım 1982’de yürürlüğe girmiştir. Kabul edilen bu anayasa, Türkiye'nin siyasi yapısını ve yönetim biçimini temelden değiştiren önemli bir belge olarak kabul edilmektedir (Ataman, 2019, s. 117).

1980 müdahalesinin ardından 21 Eylül 1980’de yürütme yetkisi Milli Güvenlik Kuruluna ait olmak üzere hükûmet kurulmuştur. Bülent Ulusu, başbakanlık görevine getirilirken Ulusu'nun ekonomi konusunda deneyimsiz olduğu düşünüldüğünden Turgut Özal, ekonomik işlerden sorumlu devlet bakanlığı ve başbakan yardımcılığı görevine

atanmıştır. Bu dönemde yapılan bir diğer önemli atama ise Turgut Özal'ın yakın arkadaşı Merkez Bankası Eski Başkanı Kaya Erdem'in maliye bakanı olarak atanmasıdır. Nitekim ekonomiyle ilgili bakanlıklara getirilecek kişilerin kendisi tarafından belirlenmesi için yetkilendirilmeyi talep eden Özal, işlerinin aksamasını ve kendisine muhalefet edecek kişileri istemediği için kendi ekibiyle çalışmayı tercih etmiştir. (Tokatlı, 1999, s. 30).

12 Eylül Anayasası'nın siyasi yasakları içeren geçici dördüncü maddesi kapsamında Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş gibi siyasetçilere 10 yıl boyunca siyaset yasağı getirilmiştir (Tokatlı, 1999, s. 37). Turgut Özal'ın ise kendi siyasi kariyerine başlamak için 1982 Anayasası'nda yer alan ve demokrasiyle tamamen zıt olan geçici dördüncü maddeyi kendi lehine kullanarak, kendi ifadesiyle “Anayasanın geçici maddelerine güvenerek politikaya girmiştir” (Cemal, 1990, s. 23).

1.2.4. Turgut Özal'ın Başbakanlık Dönemi

Turgut Özal, başbakanlığında, ANAP'ın 1. İktidar Dönemi'nin Türkiye'nin yeniden yapılanma sürecinde önemli bir dönem olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Nitekim bu dönemde telekomünikasyonda yaşanan gelişmeler, havalimanlarının ve limanların yapılması Türkiye'yi dış dünyaya açan gelişmeler olarak kabul edilmektedir (Bozkurt, 2001, s. 186).

12 Eylül sonrasında Turgut Özal'ın, Ekonomik Liberalizasyon Programı çerçevesinde uygulanan yüksek faiz, bu dönemde bankerlerin “ortaya çıkmasına ve etkinleşmesine” aynı zamanda basında büyük yer verilen banker reklamlarıyla halk arasında tanınmalarına ortam sağlamıştır. Ancak “pembe rüya”nın bitmesiyle bankerlerin çoğu iflas etmiş birçoğu da yurt dışına kaçmıştır (Çavdar, 2004, s. 265). Başbakan Ulusu, banker sıkıntısı ve Kastelli'nin yurt dışına kaçmasından sorumlu gördüğü dönemin Maliye Bakanı Erdem'in istifa etmesini talep etmiş, yerine ise Evren'in Maliye Danışmanı Adnan Beşer Kafaoğlu'nu getirmiştir. Özal'ın duruma tepki göstermesi üzerine Özal'dan da istifası istenmiştir (Tokatlı, 1999, s. 37). Nitekim 14 Temmuz 1982 yılında Kaya Erdem istifasını teslim ederek görevinden ayrılmıştır (Cemal, 1990, s. 37). Erdem'den sonra Özal'da istifa ederek 1983 seçimlerine kadar köşelerine çekilmiştir. Bu sürecin bir kısmını ABD de geçiren Özal, aynı zamanda parti kuracağını ve politikaya atılacağını da haberlerini de duyurmaya başlamıştır (Tokatlı, 1999, s. 37). Halihazırda herhangi bir gruba dâhil olmayacağını sinyali veren Turgut Özal, ülkeye döndükten

sonra 8 Şubat 1983 yılında verdiği röportajda “Siyasi ekibim hazır. Siyasi faaliyete izin verildiğinde şartlar müsait olursa yeni isimlerle parti kuracağım.” cümlesiyle haberi kamuoyuna duyurmuştur (Cemal, 1990, s. 41). Milli Güvenlik Konseyi yönetiminde kurulan ANAP, konseye 37 kurucu ile başvurmuş ancak içerisinde Özal’ın Prensi olarak tanımlanan Adnan Kahveci ve Hüsnü Doğan’ın da yer aldığı 7 ismin veto alması sonucunda 30 kurucuyla kurulmuş ve hükmi şahsiyet kazanarak seçimlere katılması kesinleşmiştir. Böylece Özal’ın iktidar yolculuğu da başlamıştır (Cemal, 1990, s. 45).

Turgut Özal, 1983 yılından Ekim 1989'a kadar Türkiye'de iki hükûmetin başında yer almış ve ülkenin yönetimini üstlenmiştir. Bu süre zarfında Özal, ekonomik yeniden yapılanma amacıyla geniş kapsamlı bir reform programını uygulamış ve Türkiye'nin ekonomik büyümesini teşvik ederek dünya piyasalarına entegrasyonunu sağlamıştır. Özal'ın başbakanlığı, özellikle teknokrat kimliği ile dikkat çekmektedir. Bu dönemi 1983 ve 1987 genel seçimleri ile 1987 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği referandumuyla değerlendirmek mümkündür (Ataman, 2019, s. 119). Nitekim, Özal’ın ilk başbakanlığı dönemi en parlak dönem olarak kabul edilirken ülkemizin de “endüstriyel topluma giden yolda gerekli altyapıyı tamamalamaya” çalıştığı yıl olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt, 2001, s. 186).

1.2.4.1. 1983 Genel Seçimleri: ANAP’ın Birinci İktidar Dönemi

1983 genel seçimlerinin tamamen demokratik bir ortamda gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Askerî yönetim tarafından yeni kurulan siyasi partilere ve milletvekili adaylarına yönelik vetolar veya uygulanan kısıtlamalar, SODEP ve DYP’nin seçimlere katılımlarının engellenmesi gibi olaylar, siyasi rekabetin serbest ve adil bir şekilde gerçekleşmesini engelleyen unsurlardır. Ancak tüm olumsuzluklara rağmen seçim yöntemiyle iktidarın değişmesi “demokrasiye geçiş” olarak kabul edilmiştir (Dağı, 2001, s. 250). Bu kapsamda, Mayıs 1983’te askerî yönetimin siyasi partileri serbest bırakmasıyla seçime katılma hakkını kazanan ilk parti aynı zamanda Cunta’nın da desteklediği Turgut Sunalp’ın oluşturduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi, ikinci izin verdiği parti ise İsmet İnönü’nün Eski Özel Kalem Müdürü Necdet Calp tarafından kurulan Halkçı Partidir (Çavdar, 2004, s. 273). Devletin ‘güvende’ kalacağı inancıyla Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi’nin seçimlerde yer almasını uygun gören generaller, seçimlerde çok şansı olmadığını düşündüğü Anavatan Partisi’nin ise son anda

seçime katılmasına izin vermişlerdir (Aral, 2001, s. 250). Böylelikle Kasım 1983 genel seçimlerine Necdet Calp'ın partisi, Emekli General Sunalp'ın partisi ve Özal'ın partisi katılmıştır (Tokatlı, 1999, s. 38).

Yönetimi sivillere bırakmaya karar veren askerî yönetimin lideri Kenan Evren, seçimlere sadece birkaç gün kala 4 Kasım 1983'te yaptığı radyo ve televizyon konuşmasında Özal'ı “sözüne güvenilmez kişi” ilân ederek özünde başbakan olarak Özal'ı istemediğini ima etmiştir (Cemal, 1990, s. 20). Ancak seçimlerden sadece bir gün önce Orgeneral Evren'in televizyon konuşmasında Milli Demokratik Parti (MDP) için oy isteyip Özal'a yönelik olumsuz açıklamalarda bulunması bazı gözlemcilerle göre, halkın askerinin uzak durduğu parti olan Anavatan Partisi (ANAP)'ne yönelmesine neden olmuştur (Ataman, 2019, s. 120). Nitekim, ANAP seçimleri tek başına kazanarak Özal'ın 12 Eylül Hükûmeti'nden ayrılmasının üzerinden 16 ay geçmesinden sonra iktidar kapısını açmayı başarmıştır (Tokatlı, 1999, s. 38). Sunalp'ın asker, bürokrat ve devletli görünüşüne kıyasla Özal'ın sivil duruşu, kamuoyunda liberal görüntü çizerek serbest pazar ekonomisi düşüncesi ve “*Millet devlet için değil; devlet millet için vardır.*” vurgusu ve üslubu seçimlere olumlu yansımıştır (Cemal, 1990, s. 49). Dünya basınında ise Özal'ın başbakanlığı “Türkiye’de sivilleşmeye geçişin başlangıcı.” olarak görülmüştür (Kahraman, 1984, s.32).

Tablo 3. 1983 Genel seçimleri sonucunda meclisteki sandalye dağılımı

Parti	Oy Oranı	Sandalye
Anavatan Partisi	45,10%	211
Halkçı Parti	30,50%	117
Milliyetçi Demokrasi Partisi	23,30%	71
Bağımsızlar	1.Oca	-
Toplam	100	399

Kaynak: Resmi Gazete, 14 Kasım 1983'den Akt. Çavuşoğlu,2022, s. 82

Seçimlerin tamamlanmasının ardından 24 Kasım 1983 tarihinde Fahri Özdilek başkanlığında, 17. Dönem TBMM Açılış Toplantısı yapılmış, aynı gün askerî yönetimin hükûmeti olan Bülend Ulusu başkanlığındaki bakanlar kurulu da istifasını sunmuştur. 7 Aralık 1983 tarihinde TBMM Başkanlık Divanı oluşturulmuş ve MGK'nın görevi son

bulmuştur (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 58). MGK'nın görev süresinin dolması ile, Tablo 3'de gösterildiği üzere %45,1 oyla seçimi kazanan ANAP Hükûmeti Genel Başkanı Özal, yeni bakanlar kurulunu kurmakla görevlendirilmiştir. Yeni hükûmet, 1983 genel seçiminde seçimle ile iktidara gelmeye hak kazanmış olsa da askerî idarenin yönetimi kontrol etme isteği söz konusudur. Evren, hükûmeti kurma yetki yazısını Özal'a verdikten sonra "Bakanlar Kurulu çalışmalarını yürütürken, görüş ve düşüncelerinizi almak isterim. Bu nedenle Genel Sekreter Sedat Güneral Paşa'yla buluşup girişimlerinizi müzakere ederseniz memnun olurum" demesi bu beklentisinin göstergesi olarak yorumlanmıştır (Tokatlı, 1999, s. 38). Tüm beklentilere ve bazı vetolara rağmen 1. Özal Hükûmeti TBMM'den 115 red ve 65 çekimser oy alarak toplamda 213 güvenoyuyla kurulmuş ve hükûmet programı resmen yayınlanmıştır (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 58).

Askerî rejimin lideri Kenan Evren'in üç yıl askerî yönetim sonunda cumhurbaşkanı olması, Evren'in seçimler sürecindeki ANAP lideri Turgut Özal'a karşı tutumu ve Özal'ın başbakan olması 17. TBMM Dönemi'ni oldukça ilginç ve önemli kılarak siyasal iktidar-askerî güç arasındaki ilişkinin nasıl seyredeceği de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu "askerî rejimden sivil evrilme rodaj döneminde", yeni iktidarın oldukça ılımlı ve dikkatli adımlarla ilerlediği ifade edilebilir (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 60). Özal'ın bu dönemde oldukça sabırla denge kurmaya çalıştığını ifade eden Cemal, Özal'la bir görüşmesinde Süleyman Bey'in kendisine "Yerinde olmak istemezdim, hele Cumhurbaşkanı'nın bu yetkileri ortadayken." söylediğini belirtmiştir. Ancak kendisinin sivil geçişin büyük önem gerektirdiğinin bilinci olduğunu, askeri idareden işleri almanın kolay olmadığını bu nedenle sabırla ilerlediğini kendi ifadesiyle "mazara çıkarmaktan özenle kaçınmak" gerektiğini eklemiştir (Cemal, 1990, s. 65).

Askerî yönetimden idareyi devralan Özal'ın 1. Hükûmeti'ne karşı bir diğer engel ise Özal'ın "ekonominin başbakanı" olarak iç ve dış basında yer almasıdır. Türk basınında Özal'ın ekonominin başbakanı olduğuna yönelik haberler yer alırken Yunan basınında ise seçim sonucu "Tırnak içinde Başbakan" ifadesiyle yer vermiştir. Bir muhabir ve Turgut Özal arasında geçen konuşma şu şekildedir (Cemal, 1990, s. 67):

"Soru:Sizin Başbakan olarak ekonomiden sorumlu olduğunuz, iç düzen ve güvenlikten geçmişte olduğu gibi bugünde askerin sorumlu oldukları söyleniyor. Doğru mu?

Yanıt: Hayır.

Soru:Sizin askerlerin kuklası olduğunuz öne sürülüyor?

Yanıt: Bu doğru değil. Bakınız, ben sokağa çıktığımda insanların beni ne kadar sevdiklerini hissediyorum. Halk kuklaları sevmez."

Söz konusu tartışmalar, hükûmetin kurulmasıyla başlamıştır ancak Turgut Özal büyük bir sabır ve dikkatle geçiş sürecinde ılımlı tutum sergileyerek yapılacak işlere odaklanmıştır. Bu kapsamda, hükûmetin kurulmasından sonra sırada kabinede yer alacak isimlerin belirlenmesi yer almaktadır. Turgut Özal, kabinede yer alacak isimlerin listesini hazırlarken hiçbir bakanla ön temasa girmeden liste hazırlamış ve sonuç birçok isim için sürpriz olmuştur. Ancak Turgut Özal'ın, kabinesini oluştururken kendisine yakınlığı ile bilinen isimlere öncelik vermesi hem medya da hemde ANAP kulislerinde bir süre tartışılmıştır (Tokatlı, 1999, s. 45). ANAP, iktidarının birinci yılında (1984 yılına gelindiğinde) 1983 genel seçimindeki oylarını koruyarak yerel yönetimlerde toplam 54 ilde belediye başkanlığını kazanmıştır. Bu kazanım, ANAP'ın 1. İktidar Dönemi'nde önünü açan bir diğer gelişme olarak kabul edilmiştir (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 63). ANAP, % 45,15 oranında aldığı oylarla 54 il ve 328 ilçe belediye başkanlığını kazanmış; İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlerin belediye başkanlıklarını da almıştır (Tokatlı, 1999, s. 48).

Turgut Özal'ın ilk Hükûmet Dönemi, ekonomide önemli yapısal reformlarla modernleşme ve yeniden yapılandırma sağlamış, bu dönem de hükûmet büyümeye ve ihracatı artırmaya odaklanmıştır. Ayrıca vergi sistemi, Avrupa Birliği normlarına uyumlu hâle getirilmiş ve etkin bir vergi toplama sistemi oluşturulmuştur. Bu çerçevede, özelleştirme ve dışa açılma politikaları da vurgulanarak rekabetçilik ve verimliliğin artırılması hedeflenmiştir (Ataman, 2019, s. 120). Ekonomide gerçekleştirilen reformlar, ANAP Hükûmeti'nin ilk döneminde Özal'ın ağırlıklı olarak pragmatist yaklaşım sergilediğini göstermektedir ve ilk dönemde nihai hedef Türk ticaretini geliştirmek olmuştur (Aral, 2001, s. 251).

ANAP'ın birinci yılında parti içerisindeki durumuna bakıldığında bazı olumsuzlukların başgösterdiği görülmektedir. Partide ilk sarsıntı, Vural Arıkan'ın maliye bakanlığından azledilmesiyle başlamıştır. İkinci büyük sarsıntı ise Devlet Bakanı İsmail Özdağlar'ın petrol taşımacılığında yolsuzluk yaptığı iddalarının kamuoyunda büyük yankı uyandırması ve Özal'ın, Özdağlardan istifa etmesini talep etmesiyle neticelenmiştir (Tokatlı, 1999, s. 61). Bu dönemde, Özdağlar için önce meclis soruşturulması yapılması kararlarştırılmış ardından da Yüce Divan'a sevk edilmesi uygun bulunmuştur. Soruşturma sonucunda görevi kötüye kullanmaktan iki yıl hapis ve para cezasına çarptırılmıştır.

Ayrıca sanığın hem milletvekilliği görevi hem de ANAP üyeliği düşürülmüştür (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 59).

Özal, iktidarının birinci yılında basında sık sık eleştiri konusu olan ‘hanedan’ konusu da bu dönemin önemli kırılma ve parti içerisinde dönüşümlerin yaşanmasına neden olan bir diğer olaydır. Özal’ın yakın arkadaşları ve aile üyelerinin tutum ve davranışları, Özal üzerindeki etkileri nedeniyle gündemde uzunca bir süre yer almıştır (Kahraman, 1984, s. 31). Bu konunun çok konuşulması üzerine Özal, kabinede kapsamlı değişiklikler yaparak öncelikle hanedanla yönetme suçlamalarının önüne geçmek için kardeşi Yusuf Bozkurt Özal ve yeğeni Hüsnü Doğan’ı kabine dışı bırakacağını açıkladıktan sonra kabine dışında kalacak diğer bakanlardan istifalarını isteyerek diğer bir ifade ile yepyeni bir kabine oluşturmuştur (Tokatlı, 1999, s. 82).

1.2.4.2. Siyasi Yasakların Kaldırılması İçin Referandum Yapılması

1987’de demokratikleşme süreci açısından meydana gelen önemli gelişmelerden biri, anayasa gereği on ve beş yıl süreyle politik faaliyetlerde bulunmaları yasaklanan kişilere yönelik siyasi yasakların kaldırılması amacıyla yapılan halk oylamasıdır (Çavdar, 2004, s. 278). Bilindiği üzere 12 Eylül Darbesi’nin ardından gerçekleşen ilk önemli eylemlerden biri, ülkedeki kaosu sorumlu olarak görülen siyasi parti liderlerinin gözetim altına alınmasıydı. Bu süreçte iki büyük parti lideri olan Süleyman Demirel (Adalet Partisi - AP) ve Bülent Ecevit (Cumhuriyet Halk Partisi - CHP) eşleriyle birlikte Çanakkale Hamzaköy’de gözaltına alındılar. Diğer taraftan, Milli Selamet Partisi (MSP) lideri Necmettin Erbakan ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Alparslan Türkeş, İzmir Uzunada’da tutuldular. Bu eylem, darbenin etkisiyle siyasi liderlerin tutuklanarak hükûmet faaliyetlerinin durdurulması amacını taşıyordu (Ataman, 2019, s. 121). 1982 Anayasasının geçici 4. maddesinde ise siyasi yasaklara ilişkin maddeye yer verilmiş ve 16 Ekim 1981 tarihli, 2533 sayılı kanuna göre feshedilmiş olan siyasi partilere siyaset yasağı getirilmiştir. Geçici 4. maddenin içeriği ise şu şekildedir (Çavdar, 2004, s. 269):

“a) 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerde; genel başkan, genel başkan yardımcısı veya vekilleri, genel sekreterleri, bunların yardımcısı ve merkez yönetim kurulu veya benzeri organların üyeleri; Anayasa’nın halk oylaması sonucu kabulü tarihinden başlayarak on yıl süre ile siyasi parti kuramazlar; Anayasa hükümlerine dayalı olarak kurulacak partilere üye olamazlar, bu partiler tarafından veya bağımsız olarak milletvekili genel ve ara seçimlerinde, mahalli seçimlerde aday gösterilemezler veya aday olamazlar, siyasi partilerle herhangi bir şekilde bağlantı kuramazlar ve siyasi partilerde fahri olarak bile herhangi bir görev alamazlar.

b) 1 Ocak 1980 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üye bulunan milletvekilleri ile senatörler, Anayasa'nın halkoylaması sonucu kabulü tarihinden başlamak üzere beş yıl süre ile siyasi parti kuramazlar, kurulacak siyasi partilerin yönetim kurullarında veya benzeri organlarda görev alamazlar.”

Anayasanın geçici 4. maddesiyle siyasi yasakları bulunan ve seçmenlerin gözünde karizmatik figürler olarak bilinen bu dört liderin, o dönemde kapatılan partilerinin yerine yeni partiler kurdukları çoğunluk tarafından bilinen bir gerçektir. Eski siyasetçilerin yeni partilerle yakın ilişkilerinin olması, yasaklı liderlerin bir şekilde siyasetin içerisinde aktif rol oynamasını sağlamıştır. 1987 yılına gelindiğinde ise siyasi yasakların kaldırılması sorunu daha fazla gündeme gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır (Ataman, 2019, s. 121). Ayrıca rejimin normale dönmesi, siyasal yaşamın kendine özgü dinamikleri nedeniyle yasaklamaları etkisiz hâle getirmesi ve işlevselleştirmesi de bu sürece zemin hazırlamıştır (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 67). Yasakların kaldırılmasına doğrudan karşı çıkamayan ANAP Cephesi, gündemine bu konuyu alarak kendilerinin karşı olmadıklarını ancak bir tek kendi istekleriyle bunun gerçekleşmesinin de mümkün olmayacağını ima ederek Kenan Evren'in isteksiz olduğu imajı oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim Mesut Yılmaz, Trabzon'da katıldığı bir konuşmada siyasi yasakların kaldırılması konusunda kullandığı “Bizim isteğimizle olmaz bu iş, yasayla kalkmaz. Cumhurbaşkanı'nın da onaylaması gerekir.” ifadesi Evren'in tepkisine neden olmuştur. Evren, Bakanlar Kurulu toplantısında karşı olmadığını açıklamış ayrıca TBMM'de çözülmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir (Tokatlı, 1999, s. 65).

Siyasi yasakların kaldırılmasına yönelik süregelen tartışmalar neticesinde 6 Eylül 1987 tarihinde, 12 Eylül yönetiminin yasaklı genel başkanlarına Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş başta olmak üzere tüm siyasilere getirilen siyasi yasakların kaldırılması uygun görülmüştür. Bu kararın uygulamaya koyulması ise anayasanın TBMM'de değiştirilmesi veya ikinci yol referanduma gidilmesiyle mümkündür (Tokatlı, 1999, s. 64). Turgut Özal, oyunu referandumdan taraf kullanmıştır ve bu durum ANAP içerisinde fikir ayrılıklarına ve çalkantılara neden olmuştur (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 67). ANAPlıların büyük bir bölümü, sorunun TBMM'de ANAPlıların oylarıyla çözülmesinin partinin itibarını arttıracığı kanısındayken Özal, referandum da ‘hayır’ oylarının ağırlıklı olacağını ve böylece Demirel'e karşı bir zafer daha kazanmış olacağını savunmuştur (Tokatlı, 1999, s. 65). Nitekim uzunca süren siyasi yasakların kaldırılmasında izlenecek uygun yöntem tartışması sonucunda halk oylamasına sunulması kesinlik kazanmıştır ve tüm muhalefet partileri siyasi yasakların kalkmasına yönelik kampanyalar yürütürken

Turgut Özal ‘Hayır’ oyu verilmesinden yana tavır almıştır (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 68). Bu kampanya sürecinde, Turgut Özal'ın "Hayır'da hayır vardır." ifadesi de akıllarda yer etmiştir. Ancak referandum sonucu, Özal'ın istediği gibi çıkmamış oyların %50.2'si evet , %49.8'i ise hayır yönünde çıkarak çok az farkla siyasi yasaklar kaldırılmıştır (Ataman, 2019, s. 131).

1.2.4.3. 1987 Genel Seçimleri: ANAP’ın İkinci İktidar Dönemi

ANAP cephesinde 1987 yılı, yüze yakın küçük belediyede yöneticilerin seçilmesi, sonrasında halk oylamasının yapılması ve 29 Kasım Erken Seçimleri göz önünde bulundurulduğunda halk için seçim sandığı yılı olarak görülmüştür (Çavdar, 2004, s. 279). Siyasi yasakların kalkmasına yönelik yapılan referandumu, Özal kendisine yönelik güvenoyu yoklaması olarak değerlendirmiş ve sonucun birbirine çok yakın çıkmasını “eski liderlerin pek de prestijli olmadıkları” şeklinde yorumlamıştır (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 70). Tüm bu süreç ise, ANAP iktidarına genel seçimin erken bir tarihe çekileceği konusunda fikir vermiştir (Tokatlı, 1999, s. 66). Genel seçim, 29 kasım 1987 tarihine çekilmiş ve bu kez bir önceki seçimden farklı olarak Anavatan Partisi karşısında, Sosyal Demokrat Halkçı Parti, Demokratik Sol Parti ve Refah Partisi yer almıştır. 1987 genel seçiminde ANAP %36.3 oy alarak iktidarda kalmayı başarmış ve böylelikle ANAP’ın İkinci İktidar Dönemi başlamıştır.

Tablo 4. 1987 Genel seçimleri sonucunda meclisteki sandalye dağılımı

Parti	Genel Başkanı	Oy Oranı	Sandalye
Anavatan Partisi	Turgut Özal	%36.3	292
Sosyaldemokrat Halkçı Parti	Erdal İnönü	%24.7	99
Doğru Yol Partisi	Süleyman Demirel	%19.1	59
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	%8.5	0
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	%7.2	0
Toplam			450

Kaynak: Ataman, 2019, s. 122

ANAP'ın 2. İktidar Dönemi yani TBMM'nin 18. Yasama Dönemi, bir önceki dönemden farklı olarak MGK teftişinden geçmediği için baskı altında değil, daha farklı bir siyasi havada başlamıştır. Hatta TBMM açılış konuşmasında Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in açılış konuşmasını yapması “*meclisin ve seçilmişlerin saygınlığı açısından*” tepkiye neden olmuş, konuşma sonunda salonda bazı isimler ayağa kalkmamış, Evren'i alkışlamamıştır (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 74).

İkinci başbakanlık döneminde de reform siyasetine devam eden Özal, özellikle ülkenin demokratik olmayan yapısını değiştirmeye ve askerî vesayeti kırmaya çabalamıştır. "Seçilmişlerin atanmışlara tahakküm ettiği bir rejim gerçek demokrasi değildir." anlayışıyla hareket etmiş ve "seçilmişler" ile "atanmışlar" arasındaki güç dengesini "seçilmişler" lehine değiştirmek için çalışmıştır. Bu kapsamda, Türkiye'nin siyasi yapısını daha demokratik ve sivil bir hâle getirmek için reformlar önermiş ve 2. ANAP Hükûmeti Dönemin'de de birçoğunu gerçekleştirmiştir. Bu dönemde yapılan değişikliklerin temel hedefi askeri etkinin azaltılması ve sivil yönetimin güçlendirilmesi amacını taşımıştır (Ataman, 2019, s. 122). Bu kapsamda, Başbakan Turgut Özal'ın ilkinden tamamen farklı bir politika izlediği görülmektedir. İlk dönem ağırlıklı olarak “geleceğe yönelik” uygulamalara gündeminde yer verirken ikinci döneminde popülist politikacı söylemlerine ağırlık vermiştir. Özellikle de eski politikacıların yeniden ortaya çıkması Özal'ın tavrını “Onlar ne veriyorsa ben beş fazlasını vereceğim.” olarak evrilmesine neden olmuştur (Bozkurt, 2001, s. 189).

ANAP iktidarının ikinci döneminde Anayasa Mahkemesinin 1988 Ekim ayında yapılmasını öngören yasa kurallarını iptal etmesi üzerine, yerel seçimlerin en erken 26 Mart 1989'da yapılması kararına varılmıştır. Ancak ANAP, buna karşı çıkarak tatilde olan meclisi, toplantıya çağırması ve kararı, oylamaya sunmuştur. Karar 2. turda kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren'inde imzalanmasıyla seçimin erken tarihe alınmasına karar verilmiştir. Ancak oylamadaki oy oranları nedeniyle referanduma gidilmesi zorunluluğu oluşmuş ve oylamada ‘hayır’ yönünde karar çıkmıştır. Böylelikle seçimin, 29 Mart 1989 tarihinde yani planlanan olağan tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 77).

1.2.4.4. Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi

1989 ve 1993 yılları Turgut Özal’ın cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı yıllardır ve bu dönemde Özal’ın hedefi, tüm dünyayı etkileyen dönüşüm furyasında Türkiye’yi “*lider ülke*” konumuna ulaştırmaktır (Bozkurt, 2001, s. 189). Kenan Evren’in, 7 yıllık cumhurbaşkanlığı görevinin 6 Kasım 1989’da dolacak olması, cumhurbaşkanlığı görevine kimin aday olacağı tartışmalarını başlatmıştır. Hatta bu dönemde bazı kesimler, Evren’in yeniden cumhurbaşkanı olması için anayasa değişikliği yapılması fikrini ortaya atmış ancak İnönü’nün “*Anayasa kişiler için değişmez.*” tepkisi bu fikri tamamen ortadan kaldırmıştır (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 79). Bu tartışmalarla birlikte 10 Ekim 1989 tarihinde cumhurbaşkanlığı adaylık süreci resmî olarak başlamıştır ve Turgut Özal, partisinin grup toplantısında cumhurbaşkanlığı adaylığını duyurmuş ve seçim sonucunda Türkiye’nin 8. Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır (Aşık, 2017, s. 437). Özal’ın cumhurbaşkanı olmasıyla boş kalan genel başkanlık koltuğuna ise 17 Kasım 1989 yılında gerçekleşen ANAP Büyük Kongresinde 739 oy alarak Yıldırım Akbulut seçilmiştir (Tokatlı, 1999, s. 164).

Cumhurbaşkanlığı sürecinde Özal’ın sürekli yetkilerini aşması ve zaman zaman başbakan rolünü de üstlenmesi, kendisine karşı tepkilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Bozkurt, 2001, s. 193). Sonuç olarak Akbulut Hükûmeti sürecinde Özal’ın başbakan gibi davranmaya devam etmesi, bu dönemin “Özal’ın Cumhurbaşkanlığı” olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Hatta İnönü, Yıldırım Akbulut için “*uzaktan kumandalı*” yakıştırmalarını da kullanarak, Akbulut’un, Özal’ın kontrolünde hareket ettiğini ima etmiştir (Tanör, Boratav Akşin, 1995, s. 80). Bu yakıştırmaya ise Özal karşı çıkmış ve “Yıldırım Akbulut için uzaktan kumandalı dediler. Oysa değildi. Danıştığı konular olurdu ama kumandalı değildi. En büyük hatasını Zonguldak işçilerine verilen zamda yaptı. Bana da danışmadan gitti sözleşmeyi imzaladı. Bana sormadı hata yaptı” demiştir (Tokatlı, 1999, s. 223). Özal’ın bu ifadeleri, yönetimdeki etkisini doğrular niteliktedir. Siyasi çevrede de bu şekilde değerlendirilen Özal, cumhurbaşkanlığının tarafsızlığı ilkesini göz ardı ederek dış politika, ekonomi gibi pek çok konuda karar verici rol üstlenmiştir (Tanör, Boratav ve Akşin, 1995, s. 81). Bu dönemde Turgut Özal’ın mevcut sorunlara karşı ise “postmodern mühendis” tavrı sergilediği, “modern mühendisliğin rasyonelliğinden kopmaksızın adeta postmodern çağın gereklerine uygun Türkiye’yi dönüştürecek” projelere ağırlık verdiği görülmektedir (Bozkurt, 2001, s. 190).

Turgut Özal'ın siyasi kariyeri boyunca farklı düzeylerde üstlendiği görevler, bürokrasi ve devlet yönetimi konusundaki deneyimini derinleştirmesine yardımcı olmuştur. Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde hem Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı hem Başbakanlık müsteşarlığı yapmış tek başbakan ve cumhurbaşkanı unvanını taşıyan önemli bir siyasi figürdür. Bu görevler aracılığıyla ülkenin ekonomik ve siyasi dönüşümüne etkili bir şekilde liderlik etmiştir (Ataman, 2019, s. 114). Özellikle, cumhurbaşkanlığı görevinin ilk yıllarında devlet, devlet-vatandaş arasındaki ilişkiyi tekrar şekillendirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda yıllardır benimsenmiş “Çağdaş uygarlığı yakalama” gayesinin yerine “Modern ve iktisaden kalkınmış dünyayı yakalama” hedefini belirlemiştir (Aral, 2001, s. 224).

1.2.4.5. Turgut Özal’ın Siyaset, Ekonomi, Demokrasi ve Dış Politika Anlayışı

Türkiye Cumhuriyeti'nin 19. Başbakanı ve 8. Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Turgut Özal'ın siyaset, ekonomi, demokrasi ve dış politika anlayışındaki geleneksel çizgiden sıyrılan bakış açısı ve teknokratik üslubuyla Türk siyasal hayatında önemli etkiler ve köklü değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. 1983 yılında iktidara gelen Özal'ın kişilik ve liderlik anlayışı doğal olarak yönetim anlayışına da yansımıştır (Yılmaz, 2001, s. 98). Bu nedenle ‘Özal’lı Yıllar’ Türk siyasal geleneğinde “devrim” olarak değerlendirilebilecek dönüşümlerin yaşandığı yıllar olarak kabul edilmektedir (Aral, 2001, s. 245). Nitekim, Türk siyasetinde öteden beri hâkim olan devletin üstünlük ve önceliği anlayışına karşı duruş sergileyen Özal, bu doğrultuda siyasal söylem geliştirerek devleti araçsal bir mekanizma olarak tanımlamış, kutsal devlet anlayışına aykırı olarak devletin insanlar için bir araç olduğunu vurgulamıştır (Erdoğan, 2001, s. 18). Bu kapsamda, devleti küçültüp bireyi öne çıkararak derin bir geçmişe dayanan devlet merkezli bürokratik anlayışa karşı çıkmıştır (Yılmaz, 2001, s. 95). Devlet-vatandaş ilişkisindeki yakınlığın artırılması gerektiğini ve özünde devletin ideolojik karakterinin yumuşatılarak devletin, vatandaş için var olduğu bilincini oluşturmaya çalışmıştır (Erdoğan, 2001, s. 31).

Turgut Özal'ın siyasal görüşleri her ne kadar üniversite yıllarında şekillenmeye başlamışsa da düşüncelerinin tam manada olgunlaşması, Amerika’da geçirdiği dönemde, kendisinin Amerika’yı rol model olarak benimsemesiyledir. Turgut Özal'ın 1950 yıllarında Amerika’da geçirdiği sürede yaşadıkları ve gözlemlediklerinin, siyasi

kariyerinde uyguladığı politikalarının temelini oluşturduğu genel olarak kabul görmektedir (Bozkurt, 2001, s. 181). Bu nedenle, Özal'ın bürokrasi karşıtı düşüncesinin oluşmasında da özünde 1980'li yıllarda Batı'da yaygınlık kazanan "yeni kamu yönetimi" anlayışının etkili olduğu söylenebilir. Yeni kamu yönetimi anlayışına göre geleneksel kamu yönetimi bireye yük olmaktadır ve rasyonel işleme becerisini yitirmiştir. Bu kapsamda devlet, rekabet ortamı yaratarak verimliliği arttırmalı veya kamu tarafından yürütülen hizmetler özelleştirilmelidir (Hood, 1991'den akt. Yılmaz, 2001, s. 97). Böylece bu süreçte kavram olarak 'birey' ilk kez hiç olmadığı kadar önemli bir konuma gelmiştir. Aynı zamanda kamu girişimciliğinin etki alanının küçültülmesi gerekliliği ve mevcut kaynakların en etkili kullanılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Tüm bunların gerçekleşmesi için ise "hantallığın simgesi hâline gelen bürokrasinin" sınırlandırılmasıyla mümkün olacağı düşüncesi söz konusudur (Bozkurt, 2001, s. 174). Bu nedenle ülkemizde 1980li yıllar devletçilik anlayışına karşı çıkıldığı yıllar olmuştur (Gürbey, 2001, s. 289). Özal'ın geleneksel bürokrasiye karşı eleştirel tutumu ise halka yakın bir ideolojinin oluşmasına, diğer bir ifadeyle bürokrasiye karşı yaklaşımı "Özal'ı demokrat bir konuma itmiş ve onu devlet yerine cumhurun yani halkın temsilcisi" pozisyonuna getirmiştir (Erdoğan, 2001, s. 20).

'Özal'lı Yıllar'da bir diğer önemli gelişim ve reform ise iktisadi alanda yaşanmıştır. 1970'li yıllarda Batı'da düşünce ve kamu politikalarında etkin olmaya başlayan liberalizm politikası, Türkiye'de Özal Hükûmeti'yle birlikte özellikle de ekonomi alanında izlenen yeni uygulamalarda etkisini göstermiştir (Erdoğan, 2001, s. 22). Bilindiği üzere 1980 yıllarında ülkemizde Kapalı Ekonomi Modeli uygulanmakta olup, dış ticaret akışları (ithalat ve ihracat) ve dış ülkelerle gerçekleştirilen ekonomik etkileşimler göz ardı edilmekteydi. Bu kapsamda söz konusu yıllarda vatandaşlarımızın yabancı döviz bulundurması, yurt dışından elektrikli cihaz getirilmesi; kaçakçılık olarak görülmekte hatta vatandaşların yurt dışına çıkışları bile sorun olabilmekteydi (Tokatlı, 1999, s. 151). Ancak Turgut Özal, "*yerleşik çıkarları koruyan bu sistemi*" tamamen değiştirerek, Türk ekonomisinin dışa açılması gerektiğini vurgulamış ve bu yönde ekonomi politikalarını hayata geçirmiş, serbest piyasa ekonomisi ve özelleştirme politikasının gerekliliğini savunmuştur (Erdoğan, 2001, s. 22).

Türkiye'de pragmatist yaklaşımla öne sürülen ve uygulanmak istenilen sistem halihazırda 1980li yıllarda IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlarca uygulanan ve birçok

gelişmiş ülkenin uyguladığı bir ekonomi modelidir (Bozkurt, 2001, s. 195). Özal’da bu yeni ekonomi modeliyle, Türk ekonomisini serbest pazar ekonomisine dâhil ederek diğer güçlü devletlerle yarışabilecek donatıma kavuşturmayı amaçlamıştır (Gürbey, 2001, s. 287). Bu çerçevede Turgut Özal’ın ekonomi anlayışının; özellikle 1983 yılında Reagan ve Thatcher’in popüler olduğu dönemde serbest piyasa ve özelleştirme politikalarının desteklendiği; yeni sağın devletin küçültülmesi gerekliliği düşüncesinden etkilendiği söylenebilir (Yılmaz, 2001, s. 97). Özal, ekonomi vurgusunu ise her zaman demokrasinin önünde tutmuş ve “Amerikada’da demokrasiyi çiftçiler, tüccarlar kurmuştur.” diyerek demokrasinin ekonomiden sonra oluşabileceğini savunmuştur (Cemal, 1990, s. 114). Bu kapsamda, mühendis olmasının getirdiği “*ekonomik determinist*” düşünce yapısı da önceliği ekonomiye vermesinin sebebidir ve ona göre ekonomik dönüşüm sağladığında siyasal, kültürel yapı da değişecektir (Bozkurt, 2001, s. 187). Kısaca Turgut Özal, kökten bir ekonomik dönüşümün sosyal, siyasal ve kültürel değişimi de getireceğine inanmıştır (Gürbey, 2001).

Özal, her ne kadar demokrasi ile iktidara gelmiş olsa da ilerleyen süreçlerde alınan kararların büyük çoğunluğunda bireysel davranmayı tercih etmiştir. 5 Temmuz 1984 yılında Çankaya’daki başbakanlık konutunda Yazar Cemal’e, Ülkede demokrasiyi kademe kademe yerleştirmek meselemiz var. Kesintiye uğratmadan yerleştirmek meselemiz var.” cümlesiyle demokrasinin kesintiye uğramadan ülkemizde oturtulabilmesinin mücadelesini vereceğini belirtmiştir. Ancak 1984 yılındaki bu tutumu zamanla değişiklik göstererek ifadelerindeki biz vurgusu, ben olarak evrilmiştir¹ (Cemal, 1990, s. 85-107). Özal’ın bireysel kararlar alması, zamanla kendi partisi içerisinde de büyük sorunlara neden olmaya başlamış ve kırılmalar yaratmıştır. Milletvekili seçimlerinde parlamentoda yer alacak isimleri “merkezî sistemle” belirlemesi ve “mecliste ANAP grubunu dilediği biçimde yönlendirmesi ve kendi istemi dışında harekete geçenleri cezalandırması” bu durumun örneği olarak gösterilmektedir (Tokatlı, 1999, s. 110).

¹Özal’ın bu tutumunun örneği olarak basın toplantısı öncesinde o dönemki prensi olarak tanınan Selim Egele’nin Adnan Kahveci ile Yunanistan ile tek taraflı vizeleri kaldırma sohbetini Özal’a iletilmesiyle, basın toplantısında vizeyi tek taraflı kaldırdığını duyurması bu durumun göstergesi olarak gösterilmektedir. Dışişleri yetkilileri kendileriyle görüşülmeden alınan bu karara tepki göstererek Özal’ın bu davranışının demokrasiyle uyumadığını belirtilmişlerdir (Cemal, 1990, s. 85-107).

Turgut Özal ve demokrasi anlayışı arasındaki ilişkinin daha iyi çözümlenmesini sağlayacak bir diğer olay ise Bakanlar Kurulunda bakanların üst kısmını boş bırakarak, karar, kararname yada kanun hükmünde kararname tasarılarına imza atıp Başbakan Özal’a teslim etmesidir. Bu durumun nedeni ise Özal’ın bürokrasinin getirmiş olduğu uğraştırıcı işleri sevmemesi ve “Bakanlar Kurulunda görüşülüp tartışılması zahmetinden kurtardığı” için yapıldığı yönündedir (Cemal, 1990, s. 125).

ANAP milletvekillerinden İhsan Tombuş 1987 yılında Milliyet gazetesinde yayınlanan Yener Süsoy’la röportajında Özal’ın demokrasi anlayışını şu şekilde ifade etmiştir:

Turgut Bey hukuka kesinlikle inanmıyor. Bir grup toplantısında ‘hukuk mantıktan ibarettir’ dedi. Özal hukuka inanmadığına göre demokrasiyede inanması mümkün değil. Hiçbir grup toplantısında kimse kürsüye çıkıpta fikir beyan etme imkânı bulamamıştır. Kendisi konuşur ve toplantı kapanır. ANAP genel başkanı parti içerisinde tam bir diktatördür” (18 Ekim 1987, s. 5).

Ayrıca Turgut Özal’ın başbakan olduğu dönemde yapılan bir kamuoyu araştırmasında ANAPlılar partileşemediklerini bunun gerekçesi olarak ise “Özal’ın bencilliği, genel merkez yönetiminin çok sık değişmesi, ekipleşmeme ve Özal’ın kararlarını konutta verip bir çeşit dikte yaratma tavrı benimsemesi” olarak ileri sürmüşlerdir (Tokatlı, 1999, s. 111). Özal’ın, ağırlıklı olarak ‘benci’ yaklaşımını sadece politikacılar değil iş adamları da eleştirmiştir. Bunun gerekçesinin ise Özal’ın, Amerikan Başbakanlık Sistemine karşı merakından ileri geldiğini “her zaman birinci adam olmak” istediği ve “Türkiye’deki idare sistemini Amerika’daki yapabilme arzusundan” geldiği düşüncesi iddia edilmiştir (Cemal, 1990, s. 122).

Turgut Özal, bir araya gelmeleri kolay gibi görünmeyen unsurları bünyesinde barındırabilen bir kişiliktir. Hem sivil hem de dindar olması cumhurbaşkanlığı döneminde popülerliğini arttıran iki özelliği olarak karşımıza çıkarken aynı zamanda bu kişilik özelliğinin dış politika anlayışına da yansıdığı görülmektedir. Özal’ın dış politika anlayışında İslam ve Batı dünyası arasında uzlaşma mümkündür. Bu kapsamda Özal, “islam dininin hem kapitalist bir ekonomik modelle hem de Batı yanlısı bir dış politika stratejisiyle” uyumlu olabileceğine inanmaktadır (Güldemir 1992’den akt. Aral, 200, s. 227). Özellikle de tüm dünya, soğuk savaş sonrasında ABD merkezli sisteme eğilim gösterirken Özal, bu düzenin kalıcı olmayacağını; sisteme başka güçlerinde dâhil olacağı bipolar bir dengeye ulaşacağını düşünmüştür. Bu nedenle de tüm bu gelişmeler karşısında dış politikada Türkiye’nin konumu nedeniyle eşsiz bir fırsat elde edebileceğini, fırsatların

ise akılcı kullanılması gerektiğini savunmuştur. Anlaşılacağı üzere Özal, dış politikada da önceliği ‘ekonomiye’ vermiştir. Ancak ekonomik olarak güçlü olan ülkelerin siyasi saygınlığı olabileceğini ileri sürmüştür ve statükoyu korumaya çalışan bir dış politika anlayışını eleştirmiştir (Gürbey, 2001, s. 292)

Özal, dış politikada Amerika yanlısı, pragmatik ve Türkiye’nin çıkarlarını koruma üzerine kurulu politika izlediği, gerektiğinde risk alabilen ve sorumluluk almaktan çekinmeyen bir siyasi lider olarak hafızalarda yer edinmiştir (Aral, 2001, s. 232).

2. BÖLÜM

ÖZAL'IN PRENSLERİ DENEYİMİ VE DÖNEMİN GAZETELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu bölüm dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda çalışmanın metodolojisine, ikinci kısımda Özal'ın Prensleri tanımlamasında kimlerin yer aldığına, üçüncü kısımda Özal'ın Prensleri konulu gazete haberlerinin analizi ve yorumlanmasına ve son olarak dördüncü kısımda ise Özal'ın Prensleri deneyimine ilişkin olumsuz, olumlu ve tarafsız haberlerin analizi ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

2.1. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın metodolojisinden söz edilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, örnekleme ile verilerin analiz yolları ve teknikleri anlatılmıştır.

2.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'nin siyasi kadim tarihi; farklı sosyal, kültürel, ekonomik, ideolojik ve küresel gelişmelerin ışığında şekillenmiştir. Bu bağlamda Türk siyasal hayatı, hem konunun analitik bir bağlamda ele alınarak billurlaştırılabilmesi hem de bağlamıyla değerlendirilebilmesi adına, çoğunlukla dönemleştirilerek ele alınmakta ve anlatılmaktadır. Bu çerçevede yakın tarihimiz denildiğinde akla gelen en önemli dönemleştirmelerden biri 1983-1993 yılları arasındaki *'Özal'lı Yıllar'* olarak da anılan Turgut Özal Dönemi'dir. Başbakanlığı dönemi öncesinde, bir mühendis ve bürokrat olarak adından söz ettiren Turgut Özal, 1983-1989 yılları arasında 45. ve 46. Dönem Hükûmetleri'nde Başbakanlık görevini yürütmüş ve 1993 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı olarak görevini yürütürken hayatını kaybetmiştir.

Görev yaptığı başbakanlık ve akabinde cumhurbaşkanlığı görevleri boyunca, dış politikada Batı, İslam Dünyası ve (Orta) Türkistan coğrafyası ile yakın ve stratejik ilişkiler geliştiren Turgut Özal, iç siyasette ekonomiden, kültüre; bürokrasiden akademiye kadar toplumun bütün alanlarında devrim niteliğinde köklü dönüşümler

gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda bu dönüşümlerin kilit uygulamalarından biri, ‘istikrar paketi’ olarak anılan 24 Ocak Kararları’yla (1980) özellikle Türkiye ekonomisi başta olmak üzere siyaset ve kültürel hayatı ‘liberalizm’e geçiş süreci kesif bir hal almıştır. Bu çerçevede Turgut Özal’a göre serbest piyasa ekonomisi ve liberal demokrasi bir gerekliliktir. Bu sebeple ekonomik ve siyasal alanda liberalleşmenin önündeki en büyük engel ise, kökleri Osmanlı İmparatorluğu’nun merkezîyetçi ve patrimonyal kodlarını taşıyan hantal bürokrasidir. Bu nedenle bürokrasinin ussallaştırılarak; ‘bürokratik oligarşi’nin ortadan kaldırılması gerektiğine inanan Turgut Özal, yurt dışında iyi eğitim almış ve orada önemli görevlerde bulunmuş, serbest piyasa ekonomisinin işleyişine hâkim olan teknokratları göreve getirmeye karar vermiştir. Devletin üst kademesindeki makamlara, teamülde olduğu şekliyle atama yolu olmaksızın dışarıdan kimselerin görevlendirme yapılması hiç alışıldık bir durum değildir. Bu bağlamda bu atama şekli bürokrasiden medyaya, siyasetten kamu yönetiminde kadar toplumun değişik kesimlerinde farklı şekillerde algılanmış ve yorumlanmıştır.

Nitekim toplumun bir kesimi yapılan atamaları anayasaya, hukuka ve teamüllere aykırı olarak nitelendirirken, farklı bir kesimi devletin ve toplumun hantal işleyişinde bürokratik oligarşiyi yıkarak yeniliklerin kolaylıkla hayata geçirilmesinin yegâne ve akılcı yönü olarak değerlendirmiştir. Bununla beraber, başlarda ve erken evrelerde olumlu görüşler ve kararsızlar çoğunlukta iken, atamaların yapılması ve zamanla hayata geçirilen uygulamalarla yurt dışından ‘paraşütle gelen’ dar kapsamlı bu teknokrat kesime yönelik pejoratif yüklemeler ve yakıştırmaların sayısı artmıştır.

Zira, Özal’ın, çoğunlukla Amerika’da keşfedilen ve politik çevrede “prensler” olarak tanınan genç yetenekleri sözleşmeli kamu personeli kadrolarıyla en önemli mevkilere getirilmesi; yüksek bürokrasinin gerekleriyle bağdaşmayan tayin sistemini kıran dalga hareketi olarak kabul edilmiştir. Devlet aygıtının yeniden yapılandırılması, bu teknokratların lehine bir süreci başlatırken klasik bürokrasinin ise aleyhine sonuçlanmıştır. Bu süreç ülkemizde yeni teknokratik elitin yükselişi olarak tanımlanabilirken geleneksel bürokrasideki gücün zayıflamasına yol açmıştır. Bu yeniden yapılandırmanın temel amacı, geleneksel himaye odaklı bürokrasiyi yerine geçecek seçkin bir teknokrat grubundan oluşan bir yönetsel bürokrasi kurmaktır.

Bu bağlamda dışarıdan gelen bu teknokratların ilk zamanlar serbest piyasa ekonomisi ve uygulamalarına haiz olmaları, siyasal yapının dışında kimseler olarak

ilişkisel handikapların dışında kalmaları faydalı sonuçlar sağlarken, keyfi kararlar almaları, Türk bürokratik hayatına hâkim olmamalarından kaynaklı olarak yanlış uygulamalara imza atmaları hepsinden önemlisi yoksuzluk iddialarının da içinde bulunduğu skandallarla anılmaları gibi gelişmelerle yanlış bir karar olarak nitelendirilmiştir. Bu gelişmeler ışığında ABD'den gelen ve Türkiye'de önemli kurumlara üst yönetici olarak atanan bu teknokrat kesimi ifade etmek için 'Özal'ın Prensleri', 'Şikago'nun Çocukları (Chicago Boys), 'Bizim Çocuklar' gibi yaftalamalar ve yakıştırmalar kullanılmıştır.

Neticede bir sisteme eklemlenmek üzere tasarlanmış fikrin uygulama sonucu, sosyal bir deney gibi sonuç vermiştir. Bu tez çalışması, Türk Siyasal Hayatı'nda önemli bir yeri olan 'Özal'lı Yıllar'da liberalleşme politikaları bağlamında Özal'ın Prensleri olarak anılan deneyimin, medyada yansımalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle serbest piyasa ekonomisi bağlamında kurulması hedeflenen yeni sisteme, entegre edilmek istenen bir fikrin uygulama sonucunun anlaşılması amaçlanmıştır. Literatürde bu konuyla ilgili nadir çalışmanın olması ve lisansüstü düzeyde bu tez çalışmasının yegâne olması çalışmanın özgün değerini ve önemini teşkil etmektedir. Elde edilen sonuçların dönemine farklı bir perspektiften ışık tutacak olması açısından önem taşıyacağı düşünülmektedir.

2.1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Türk siyasal hayatında önemli bir yere sahip olan Turgut Özal, 12 Eylül Askeri Darbesi'nden sonra kurulan kabinede ekonomi işlerinden sorumlu başbakan yardımcısı olarak görev yapmış, 1983 yılında Anavatan Partisi'ni kurmuş ve aynı sene yapılan seçimlerde Hükûmeti kurarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 19. Başbakanı olmuştur. Başkanlık görevini sürdürürken 31 Ekim 1989 yılında TBMM tarafından ülkenin 8. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 1993 yılında görevindeyken hayatını kaybetmiştir.

Bu kapsamda Özal iktidarı döneminde 'Prens' olarak nitelendirilen bürokratların yurt dışından getirilerek Türkiye'deki kamu kurumlarına görevlendirilme ve büyük çoğunluğunun görevden ayrılma tarihleri göz önünde bulundurularak 1985 ve 1990 yılları arasındaki araştırma örnekleminde yer alan ulusal gazetelerin konuya ilişkin yer verilen haber metinleri incelenmiştir. Haber metinleri analiz edilirken metnin yapısal öğelerinden çok okuyucuda bıraktığı hissiyat göz önünde bulundurulmuştur. Bu kapsamda haber

okunduğunda okuyucu da ağırlıklı olarak olumsuz bir duygu oluşturuyorsa olumsuz, olumlu bir duygu oluşturuyorsa olumlu son olarak sadece süreç veya uygulama hakkında bilgi aktarıyorsa tarafsız olarak değerlendirilmiştir.

Tezde basını temsilen siyasal tayfın farklı yerlerinden ve dengeli bir dağılım gözetilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ulusal basını temsil edebilmesi adına sol ideolojiyi temsilen Cumhuriyet gazetesi, merkez/liberal ideolojiyi temsilen Milliyet gazetesi, sağ ideolojiyi temsilen Tercüman gazetesi ve merkez-sağ ideolojiyi temsilen Hürriyet gazetesi örneklem olarak alınmıştır.

Bu kapsamda, sözü edilen dört farklı gazetede; Özal'ın Prensleri olarak adlandırılan ve Türkiye'ye gelip göreve başlamasıyla haberlere konu olan 1985 ile haberlerin frekans sayısının durma noktasına geldiği 1990 yılları arasında toplam 292 haber tespit edilmiş ve analiz edilmiştir.

Bu çerçevede bu tez çalışmasında, nitel ve nicel verilerin birlikte kullanıldığı “*Nitel Ağırlıklı Karma Yöntem*” kullanılmıştır.

Tezin Nitel Yöntemi: Tezin nitel araştırma kısmında Van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi kullanılmıştır. Sosyolojiden edebiyata, iletişim bilimlerinden retoriğe kadar çok farklı alanlarda çeşitli şekillerde kullanılagelen söylem analizi, bariz olana odaklanarak ortada olanı vurgular. Disiplinlerarası bir yöntem olan söylem analizi, metinlerin ekonomik, ideolojik, sosyolojik, siyasal ve kültürel bağlamını ortaya koymaya yardım eder. Eleştirel Söylem Analizi, eleştirel dilbilim çalışmalarıyla beraber Teun Adrian Van Dijk, Norman Fairclough, Theo van Leeuwen ve Ruth Wodak'ın öncülüğünde oluşturulmuştur. Bu kapsamda bu tez çalışmasında örneklem olarak ele alınan dört gazetede yer alan 292 haber olumlu, olumsuz ve tarafsız haberler üst başlığı altında konunun içeriğine göre çeşitli başlıklarda sistematize edilerek analitik bir bağlama kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Söylem Analizi nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak geniş çerçevede metinlerin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Farklı disiplinlerde de yaygın olarak kullanılmasına karşılık sosyal bilimler alanında özellikle dilbilim, sosyoloji ve iletişim çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir analiz yöntemidir (Taylan, 2011, s. 66).

Haberler, toplumun değerleri, inançları ve ideolojik görüşleriyle etkileşim hâlinindedir. Kavramsal olarak söylem sıklıkla kullanılmasına rağmen her alanda farklı anlamlarla tanımlanmaktadır. Söylem (discourse) kavramı “etimolojik olarak Latince

‘discurrere’ (oraya buraya koşturma, gidiş gelişler) kelimesinden veya uzaklaşma, eritme, yayılma ile discursus kelimesinin muhtelif versiyonlarına karşılık gelirken mecazi anlamda da özne hakkında uzun uzadıya konuşma, bir şey hakkında iletişim anlamına” gelmektedir (Sözen, 1999, s. 20). Temel anlamda söylem “dilbilimin çatısı altında metin çözümlemesi olarak görülebilir. Burada dili daha çok yapısalcı bir biçimde ele alan, dilsel birimleri ve bu birimlerin birbirleriyle ilişkide olduğu dizgileri araştıran bir yaklaşım” olarak ele alınmaktadır (Akar ve Martı, 2015, s. 242). Ancak söylem sadece dilbilimi ile sınırlı değildir çünkü siyasi, kültürel, ekonomik alanlarda dâhil olmak üzere birçok alanla doğrudan bağlantılıdır.

1960’lı ve 1970’li yıllarda yaşanan ‘linguistic turn’ olarak isimlendirilen dönüşüm söylem çözümlemesinin tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Bahsi geçen dönüşüm ile “dilin yaşamımızı çevreleyen gerçekliğin yaratılmasında oynadığı rol, daha çok vurgulanır hâle gelmiştir” (Akar ve Martı, 2015, s. 243). 1980’lerde ise doruk noktasına ulaşan söylem analizi, özellikle de “Sovyet bloğunun yıkılması, dünyanın tek kutuplaşması ve ideolojik keskinliklerin körelmesi sonucu sosyal sınıf analizlerinin giderek değer kaybetmesi, söylem analizlerinin itibarının artmasına” neden olmuştur (Sözen, 1999, s. 83). Sözen, Söylem Analizi’ni üç sacayağına dayandırmaktadır. Bunlar; “birincisi Saussurecü anlayışa dayanan yapısalcı dilbilim; Wittgenstein’ın dilsel felsefesinden yararlanan post-pozitivizm; üçüncüsü dil felsefesinde Gadamer ve bir yarısı yapısalcılara, bir yarısı hermeneutiğe dayanan Ricœur’ den etkilenen hermeneutik”. Bu görüşler, Söylem Analizi’nin gelişimine ve söylem teorisinin oluşumuna katkı sağlamıştır (1999, s. 81). Bu doğrultuda söylem analizinin teorik ve uygulama noktasında yapısalcılık, post-yapısalcılık, post-modernizm ve hermeneutik yaklaşımlarından yararlandığını söyleyebiliriz (Çelik ve Ekşi, 2008, s. 102).

Sosyal araştırmalar içinde bir yöntem olarak kullanılan Söylem Analizi, “mevcut yöntemleri yeniden üretme, değiştirme, dönüştürme ya da mevcut söylemlerin özelliklerini açığa çıkarma” özelliğine sahiptir. Söylem analizleri açıkça söylem üretme yollarıdır. Her sosyal araştırma gibi söylem analizi de verilere, analiz ve sonuçlara dayanır” (Fairclough, 1998, s. 225’ den akt. Sözen, 1999, s. 83). Bu nedenle yöntemi kullanacak olan araştırmacının; araştırma konusunu, örnekleme sürecini, veri toplama, veri analizi aşamalarını tamamladıktan sonra araştırmanın geçerliliğini sağlaması ve nihai aşamada araştırma raporunu sunması gerekmektedir (Çelik ve Ekşi, 2013, s. 109-112).

Tezin Nicel Yöntemi: Tezin nicel araştırma kısmında, Niceliksel (frekans) İçerik Analizi Yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda tespit edilen 292 haberin, gazetelere göre dağılımı, haberlerin yıllara-aylara-günlere göre dağılımı, habere konu olan isim, haberin içeriğinin sunumu (metin-metin ve fotoğraf), metin türlerine (köşe yazısı, röportaj, haber metni, sohbet...) dağılımları gibi hususların dağılımı frekans içerik analizine tabi tutularak nicelleştirilmiştir.

Bu çerçevede bir içerik analizi formu oluşturulmuş, tespit edilen bütün haberlere aynı sorular sorulmuş elde edilen veriler SPSS paket programına girilmiştir. Bu soru formunda yer alan soru başlıkları ise şunlar olmuştur:

- a. Gazetenin adı nedir?
- b. Gazete hangi ideolojik görüşü ve eğilimi temsil ediyor?
- c. Haber ne zaman yayınlanmıştır?
- d. Haberin başlığı nedir?
- e. Haber metni hangi türde yazılmıştır?
- f. Haberde adı geçen kişi veya kişiler kimlerdir?
- g. Gazetenin/ Köşe yazarı habere konu olan mevzuyu nasıl sunuştur?

İçerik analizi; “bir veya birçok metnin içindeki sözcüklerin, kavramların, temaların, deyimlerin, karakterlerin veya cümlelerin varlıklarını belirlemek ve onları sayıya dökmek için kullanılır. Metin deyince kitaplar, görüşmeler, kitap bölümleri, internet sayfaları veya siteleri resimler, fotoğraflar veya herhangi bir iletişim aracı kastedilebilir” (Kızıltepe, 2015, s. 253). Temelde içerik analizi parçadan bütüne giden, Tümevarım Yöntemi ile verileri analiz eden bir yöntemdir ve araştırılan olgu veya olayların daha çok temeline odaklanır (Baltacı, 2019, s. 377). Ancak bazı kaynaklarda içerik analizinde hem tündengelim hem de tümevarım biçiminde kullanılabileceği, bu noktada belirleyici olanın çalışılmak istenilen ‘konunun’ olduğu vurgulanmaktadır. Örnekle detaylandırarak olursak eğer çalışılmak istenilen konu hakkında yeterli veya mevcut bilgiler eksik ise bu noktada özelden genele gidererek tümevarım yaklaşımı kullanılmalıdır (Kızıltepe, 2015, s. 253). Bu nedenle içerik analizinde temel amaç “toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242).

İçerik Analizi “Metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir. İçerik iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapar. Metin, bir iletişim ortamı görevi gören her türden yazılı, görsel ya da sözlü ögedir. Kitapları, gazete veya dergi makalelerini, reklamları, söylevleri, resmî belgeleri, filmleri veya video kayıtlarını, şarkı sözlerini, fotoğrafları, giyim eşyasını veya sanat eserlerini kapsar” (Neuman, 2006, s. 465). Bu yöntemde amaç görünenden çok görünmeyeni, ilk bakışta anlaşılmayan mesajları ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle içerik analiz tekniklerinin ortak amacı ‘çıkartım’ esasına dayanır ve veride gözlenen öğelerden yola çıkarak yorumlama, anlama amacı söz konusudur (Bilgin, 2006, s. 2). İçerik Analizi Yöntemi sosyal bilimler alanında popüler olan yöntemlerden biridir ve özellikle kimin; kime, niçin, ne hakkında, nasıl söylediği çalışılmak istendiğinde bu yöntem en uygun yöntem olarak kabul edilir (Kızıltepe, 2015, s. 263). İçerik analizinde araştırılan konuya göre çeşitli teknikler kullanılabilir. Bunlar;

- a. Frekans Analizi
- b. Kategorisel Analiz
- c. Değerlendirici Analiz
- d. Olumsuzluk ya da İlişki Analizi
- e. Diğer Analiz Teknikleri (Kapalılık Göstergesi, Vokabülerin Zenginliği, Flesch Göstergesi, Bilgisayarla Analizi) (Bilgin, 2006, s. 20-28).

İçerik Analizi 4 aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara- temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması ve son olarak bulguların yorumlanmasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 242).

- a. **Verilerin kodlanması:** Bu adım ilk basamağını oluşturur ve araştırmacı araştırma sonucunda ulaştığı bilgileri analiz ederek kendi içerisinde sınıflandırır ve her bir bölümün kavramsal olarak temsil ettiği anlamı bulmaya çalışır (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 243). Başka bir ifade ile; “İçerik Analizi’nde yapılan bir kodlama işlemi ile işlemselleştirilir. Kodlama sistemi, metindeki bilgileri sistematik olarak gözlemlene ve kaydetme biçimleriyle ilgili bir dizi talimat ya da kuraldır” (Neuman, 2006, s. 467). Verilerin kodlanması sürecinde araştırmacının elde ettiği verileri birden fazla incelemesi ve ortaya çıkan kodları kontrol ederek sürekli çalışması gerekir. Bu nedenle kodlama işlemi dinamik işler

ve araştırmacı için zihinsel ve fiziksel olarak yorucu bir süreçtir (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 243- 244).

- b. **Temaların bulunması:** Araştırmacı ilk aşamada verileri kodlar ve bu kodlara göre ayrıştırılır. İkinci aşamada ise mevcut olan kodlardan hareketle daha genel tanımlayabilen ve belirli başlıklar altında bu kodları toplayabilen temaların belirlenmesi, bulunması gerekmektedir (Baltacı, 2017, s. 5-6). Belirlenen temaların oluşturulması için öncelikli olarak araştırma süreci içerisinde oluşturulan kodlar bir araya getirilir ve analiz edilir. İkinci aşamada ise bu kodlar arasındaki ortak noktalar tespit edilir. Tematik kodlama işlemi olarak da adlandırılan bu işlem sonrasında ortaya çıkan temalar daha genel bir durumu gösterir (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 250).
- c. **Verilerin kodlara, temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması:** Bu aşamada veriler ortaya çıkan kodlara ve temalara göre düzenlenir. Araştırmacı ayrıntılı kodlama ve tematik kodlama sürecini tamamladığında elde ettiği verileri düzenleyebileceği bir sistem oluşturur. Araştırmacı verileri kodlara ve temalara göre düzenler ve tanımlar. Bu aşamada önemli olan araştırmacının verileri herkesin kolaylıkla anlayabileceği bir şekilde sunması ve tanımlamasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 251).
- d. **Bulguların yorumlanması:** Nitel veri aşamasının son aşamasını oluşturur ve “Ayrıntılı bir biçimde tanımlanan ve sunulan bulguların araştırmacı tarafından yorumlanması ve bazı sonuçların çıkarılması” aşamasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 251). Araştırmacının bu aşamada elde ettiği verileri anlamlandırmak, neden-sonuç ilişkisini oluşturmak, elde ettiği verileri sonuçlandırmak ve açıklamak zorundadır. Farklı bir ifadeyle bulguların yorumlanması “Araştırmacının probleme ilişkin içinde oluşan farkındalık durumu ve probleme içselleştirilmiş çözüm üretme eylemidir” (Connelly, 2016’dan akt. Baltacı, 2019, s. 379).

İçerik analizinin en önemli katkısı kapsamlı metinlerin çalışılmasına olanak tanınması ve bu süreçte araştırmacıya zamandan tasarruf etme, daha az maliyetle çalışmayı tamamlama imkânı sunmasıdır. Araştırmacının saha çalışması gerçekleştirirken olumsuz durumların yaşanması durumunda aynı sahada tekrar çalışabilme şansı düşükken, içerik analizi yöntemini kullanan bir araştırmacı kodlamayı yeniden yaparak çalışmasına devam

edebilir. Ancak bu güçlü yanlarıyla birlikte içerik analizinin zayıf yanları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki çok uzun zaman almasıdır. Bu yöntemde araştırmacı, sadece kayıtlı verilerle çalışmasını gerçekleştirebilir. İkincisi ise diğer nicel araştırma yöntemlerinde olduğu gibi araştırmacının verilerden çok fazla çıkarsama yapmasına izin vermesidir. Tüm bunlar içerik analizinin olumsuz veya zayıf yönleri olarak kabul edilmektedir (Kızıltepe, 2015, s. 253).

2.1.3. Araştırma Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında elde edilen veriler IBM SPSS V23 ile analiz edilmiştir. Gazetelere göre kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında Ki-Kare Testi ve Fisher-Freeman-Halton Testi kullanılmıştır. Oranlara ait çoklu karşılaştırmalar, Bonferroni Düzeltmeli Z Testi ile incelenmiştir.

Başlıklarda kullanılan ağırlıklı kelimeler, kelime bulutu ile belirlenerek, gösterilmiştir. Analiz sonuçları frekans (yüzde) olarak sunulmuş ve önem düzeyi $p < 0,050$ olarak alınmıştır. Haber başlıklarından en sık geçen kelimelerin tespitinde KNIME programı kullanılmıştır. Kelimelerin tespitinde yöntem olarak ise Metin Madenciliği Yöntemi kullanılmış, sık kullanılan kelimeler kelime bulutuyla gösterilmiştir. Kelime bulutu, görsel erişim araçlarından biridir ve metin içindeki kelimelerin frekanslarına göre farklı boyutlarda ve belirgin renklerde listelendiği bir gösterim şeklidir. Bu görsel, sık kullanılan kelimelerin daha büyük ve dikkat çekici olarak sunulmasına imkân tanırken, daha az kullanılan kelimeleri daha küçük ve az belirgin bir şekilde gösterir (Savaşan, 2011, s. 156-169). Böylelikle söz konusu uygulama frekansa bağlı olarak “anahtar kelimenin” belirlenmesinde kolaylık sağlamaktadır.

Çalışmanın nitel araştırma verilerini oluşturan Milliyet, Tercüman ve Hürriyet gazetelerinin haber metinlerine erişim Ankara Millî Kütüphane Süreli Yayınlar Araştırma Bölümü’nden sağlanmıştır. Kütüphane kuralları gereği gazeteler sadece belli saat aralıklarında ve bir günde tek seferde üç, toplamda altı ciltten fazla teslim edilmemektedir. Bu kapsamda, bu çalışmada incelenen haberlere erişim oldukça uzun ve zorlu bir süreçte tamamlanmıştır. Cumhuriyet gazetesinin verilerine ise ücretli üyelik oluşturularak dijital arşivinden erişim sağlanmıştır. Veriler toplanırken bilimsel sınırlılıklarının içerisinde kalmak, çalışmada düzen sağlayabilmek için araştırmaya dâhil olacak isimler önceden tespit edilmiş; gün sonu araştırma verileri ise haber adı, tarih,

gazete adının yer aldığı Excel tablosuna eklenmiştir. Haber görselleri ise 4 farklı ana klasörde dijital dosya depolama uygulaması kullanılarak muhafaza edilmiştir.

2.2. ÖZAL’IN PRENSLERİ KİM(LER)DİR SORUNSAĞI VE UYGULAMANIN RETORİK, HUKUKİ VE SİYASAL BOYUTLARI

Çalışmanın bu kısmında incelenen gazetelerde, analiz edilen haberlerden yola çıkarak Özal’ın Prensleri kimlerdir sorusuna ilişkin analitik bir bağlam ve kategorik bir ayırım oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca Özal’ın Prensleri deneyiminin bürokratik ve hukuki boyutları ele alınmış ve irdelendikten sonra uygulamanın nedenleri ve politik sorunları hakkındaki tartışmalara değinilmiştir.

2.2.1. Özal’ın Prensleri Kim(ler)dir? Özal’ın Prenslerine Dair Analitik Bir Ayırım ve Kategorileştirme Çabası

ANAP Hükûmeti’nin birinci yılında Turgut Özal’ın kendine bir çeşit iç kabine oluşturmaya çalıştığı (Milliyet, 1984), mümkün olduğunca önemli kararları bu dar çevreyle birlikte aldığı görülmektedir (Demirel, 2018, s. 70). Özal’ın yeni bir siyasal sistem oluşturduğu bu uygulamada halkanın içerisinde yer almayı başaran isimler, istedikleri anda randevusuz olarak başbakanla görüşebilme ayrıcalığının da getirmiş olduğu farkla basında “*gözdeler, beyin takımı, prens*” gibi yakıştırmalarla anılmaya başlanmışlardır (Milliyet, 25 Ocak 1988).

Bu tez çalışmasında, Turgut Özal’ın, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere yurtdışından getirerek, bürokrasinin tepesinde kilit kurumlara ve mevkilere yerleştirdiği dar kapsamdaki teknokrat kadronunun basındaki temsili incelenmekte ve analiz edilmektedir. Bu kapsamda örneklem olarak seçilen Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinde, incelenen 292 haber içerisinde, üç farklı yakıştırmasında aslında “ayrıcalıklı” sınıfı temsil ettiği görülmüş olup dar çevrede kimlere ‘prens’ denilebileceği sorunsalı ile karşı karşıya kalınmıştır. Ayrıca tez çalışmasının ampirik boyutunda, analiz edilen içeriklere bakıldığında sözü edilen kabinede, sabit isimlerin olmadığı, aksine dar çevreye dâhil olan isimlerin sürekli değiştiği fark edilmiştir. Diğer bir deyişle, Özal’ın çevresinin “değirmen taşı”na döndüğü (Milliyet, 29 Ağustos 1987) görülmüştür. Bu ortamda basında kimler prens olarak tanımlandığı sorusu sorulduğunda ise, çok karmaşık bir tablo ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu kapsamda tarihsel olarak basının prens olarak

tanımladığı isimlere bakıldığında; Milliyet gazetesi², 1984 yılında Özal'ın Prensleri olarak Hüsnü Doğan, Adnan Kahveci, Hasan Celal Güzel, Mehmet Keçeciler, Selim Egeli, Ekrem Pakdemirli'yi gösterirken (08 Kasım); 1987 yılının Haziran ayında Cumhuriyet gazetesi “*Yeni prensler doğuyor.*” haber başlığı ile Güneş Taner ve Cengiz İsrail gibi isimlerin yeni prens kadrosuna eklendiğini paylaşmıştır.

Bu haberden sadece 2 ay sonra bu kez Kaya Erdem, Adnan Kahveci, Mehmet Keçeciler, Mustafa Taşar, Hasan Celal Güzel, Vehbi Dinçerler, Mesut Yılmaz, Halil Şıvgın, Veysel Atasoy, Selim Egeli, Vural Arıkan ve Ekrem Pakdemirli'nin yıldızının söndüğü Güneş Taner, Ahmet Özal, Hüsnü Doğan ve Akkün Albayrak'ın yıldızı parlayan yeni prensler olduğu belirtilmiştir (Milliyet, 29 Ağustos 1987). 1987 yılındaki söz konusu prens kadrosu değişim hızının 1988 yılında da devam ettiği görülmektedir. Ancak son iki yıldan farklı olarak Özal'ın bir zamanlar yanından ayırmadığı ve 1987 yılından sonra daha az gündeme gelmeye başlayan Hasan Celal Güzel, Hüsnü Doğan, Selim Egeli, Güneş Taneri gibi isimler ayrıcalıklı çevrenin dışına çıkarılmış; Adnan Kahveci ve Yusuf Özal geniş yetkilerle donatılmış ve kadroya yeni prensler eklenmiştir (Milliyet, 25 Ocak 1988). Görüldüğü üzere prens yakıştırması altında tanımlanan isimlerin bazılarının Amerika'da eğitim almış, yenilikçi, siyasete uzak isimlerken; bazılarının ise siyasetin içerisinde yer alan, geleneklere bağlı isimler olduğu görülmektedir. Nitekim, 1988 yılındaki ‘prens’ tanımlamasında ki belirsizliğe Tercüman gazetesi de değinmiştir. Gazetede köşe yazarı, Yavuz Donat yazısında şu ifadelerle değişen prens tanımlamasına ve söz konusu belirsizliğe dikkat çekmiştir:

“Eskiden ‘prensler’ Devlet Bakanı Mesut Yılmaz gibi, Başbakanlık Müsteşarı Hasan Celal Güzel gibi, Başbakanlık Başmüşaviri Adnan Kahveci gibi isimlerdi. Daha sonraları Rüşdü Saracoğlu, Güneş Taner gibi isimlere prenslik yakıştırıldı. Şimdilerde ise prensler pasaportu iki yada tek olan... ama yurt dışından dönen birkaç kişi ” (21 Mart 1988).

Türkiyede 1984-1990 yılları arasında incelenen gazetelerde analiz edilen haberlere bakıldığında Özal'ın prensleri olarak tanımlanan isimlerin farklı dönemlerde değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Zira zamana göre bu isimlerin bazıları prens kadrosuna eklenirken bazıları da çıkarılmıştır. Bu bağlamda, Özal'ın prensleri denildiğinde insicamlı ve yeknesak bir prens tablosu karşımıza çıkmamakta, Özal'ın prensleri kimdir gibi bir sorusu sorulduğunda belirsizlikle karşılaşılmaktadır. Özellikle de basının prens

² Basında ilk ‘Prens’ kelimesi Milliyet gazetesi köşe yazarı Teoman Erel tarafından 1984 yılında kullanılmıştır (Milliyet, 08 Ekim 1984).

kadrosunda yer verdiği isimlerin çok farklı dallarda eğitim almış, farklı karakteristik özelliklere sahip isimler arasından, bazıları fiilen siyasetten uzak durmaya çalışan isimlerken, bazılarının aktif siyasetin içerisinde, ANAP'ın kurucu isimleri arasında yer almaları prens kavramının tanımlayıcılarında belirsizliklere neden olmaktadır.

Bu çalışmada söz konusu belirsizliği gidermek ve çalışma özelinde 'Prens' tanımlamasını yapabilmek için Özal'a yakın olarak değerlendirilen ve basında prens/gözde olarak tanımlanan isimler 3 farklı tablo altında bir araya getirilmiştir.³ Bunlar;

- a. Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılmayanlar
- b. Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılanlar
- c. Eğitimini Türkiye'de tamamlamış olup fiilen siyasete katılanlar/katılmayanlar

2.2.1.1. Yurt Dışında Eğitim Almış ve/veya Yurt Dışında Çalışmış Olup Fiilen Siyasete Katılmayanlar

İncelenen gazetelerden analiz edilen haberlerden yola çıkarak oluşturulan kategorileştirme çalışmasında bu grupta yurt dışında eğitim almış, yurt dışında çalışmış ve fiilen siyasete katılmamış isimler bir araya getirilmiştir. Bu kapsamda incelenen haber metinleri çerçevesinde belirlenen 22 isim ve görev yerleri tabloda gösterilmiştir. Ardından ise bu kategoride yer verilen her bir ismin kısa özgeçmişine ve Türkiye'de bulundukları sürece hangi görevlerde yer aldığı aktarılma çalışılmıştır. Son olarak ise bu grupta yer alan isimlerin belirgin ortak özelliklerine yer verilmiştir.

³ Tabloların içeriği 1985-1990 yılları arasında Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet ve Tercüman gazetesinde yer alan haberlerin içerik analizi sonucunda elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Tablo 5. Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılmayanlar

1.	RÜŞDÜ SARAÇOĞLU	Merkez Bankası Başkanı (1987-1993)
2.	COŞKUN ULUSOY	Halk Bankası Genel Müdürü (1987-1988) Ziraat Bankası Genel Müdürü (1988-1994)
3.	BÜLENT ŞEMİLER	Anadolu Bankası Genel Müdürü (1986) Emlak Kredi Bankası Genel Müdürü (1987-1988) Turgut Özal'ın Başdanışmanı (1988-1993)
4.	BÜLENT GÜLTEKİN	Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanı (1987-1988) Sümerbank Yönetim Kurulu Üyesi (1988-1989)
5.	CENGİZ İSRAFİL	Başbakan Danışmanı (1986-1987) Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkan Yardımcısı Başbakanlık Danışmanı (1987-1988)
6.	CEM DUNA	Başbakanlık Müşavirliği (1985-1987) TRT Genel Müdürü (1988-1989)
7.	ENGİN CİVAN	Emlak Bankası Genel Müdürü (1989-1991)
8.	ALİ TİGREL	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı (1984-1989) PETKİM Yönetim Kurulu Başkanlığı (1989-1991)
9.	BÜLENT ŞENVER	Pamukbank Genel Müdürü (1987-1993)
10.	CÜNEYT ÜLSEVER	Türkiye Emlak Bankası (Konutbank) Genel Müdür Yardımcısı (1987-1989)
11.	YAVUZ CANEVİ	Merkez Bankası Başkan Yardımcılığı (1981-1984) Merkez Bankası Başkanı (1984-1986)
12.	YILMAZ EROLGAÇ	Konutbank Sermaye Piyasası Danışmanı (1988-1989)
13.	OKTAY URAL	Toplu Konut Başkanı (1991)

Tablo 5. “(Devam)” Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılmayanlar

14.	AHMET SÖYLEMEZOĞLU	Savunma Fonu Başkan Yardımcısı Sümerbank Holding Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdür (1990-1992)
15.	TURGAY ÖZKAN	Eximbank Genel Müdürü (1988 – 1992)
16.	ÖKKEŞ ÖZUYGUR	Toplu Konut ve Kamu İdaresi Başkanı (1989 – 1990)
17.	CAN CANGIR	Toplu Konut Fonu Başkan Yardımcısı (1989- 1990) Toplu Konut Fonu Başkanı (1990 - 1991)
18.	ALİ İHSAN AKTAY	Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürü (1987)
19.	NEZİHİ BERKKAM	Boru Hatlarıyla Petrol Taşımacılık Şirketi (BOTAŞ) (1985-1990)
20.	HALİT KARA	Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) (1987-1988)
21.	AHMET ÖZGÜNEŞ	Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürü (1984- 1991)
22.	YILMAZ ARGÜDEN	Başbakan Danışmanı (1988) Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkan Yardımcısı (1989)

1. Rüşdü Saracoğlu; Turgut Özal’ın bir numaralı prensi olarak kabul edilmekte (Milliyet, 22 Temmuz 1988) ve bakan olmadığı hâlde “bakan gücünde” yetkileri bulunan nadir isimler arasında yer almaktadır (Hürriyet, 26 Aralık 1988). Yargıtay üyesi Aydın Saracoğlu’nun oğlu olan Rüşdü Saracoğlu, 1948 yılında Ankara’da doğmuştur. Ortaokulu’nu Atatürk Ortaokulunda, liseyi Ankara Kolejinde, üniversite eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde (Hürriyet, 15 Ekim 1988), yükseköğrenimini ise Amerika’da ekonomi alanında tamamlamıştır (Kahraman, 1984, s. 33). Minneapolis State University’de doktorasını tamamladıktan sonra aynı üniversitede bir süre görev yapmış, sonrasında ise akademik hayatına Boston College’da devam ederek öğretim üyeliğine devam etmiştir. 1979 yılında IMF’den teklif gelmesiyle akademisyenlik görevini bırakarak, kariyerine IMF’de devam etmiştir (Süsoy, 1987, s. 5). Özal Hükûmeti’nin

kurulmasıyla Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem'e danışman olarak Amerika'dan Türkiye gelen Saracoğlu, yaklaşık bir buçuk yıl kadar danışmanlık görevini sürdürmüştür. İlerleyen süreçte sırasıyla Merkez Bankası'nda araştırma müdür muavini, müdür, başkan yardımcısı ve başkanlık görevlerinde yer almıştır (Tokatlı, 1999, s. 44). Ekonomi alanında yetkin olması ve IMF'de bilinen ve saygı gösterilen kişiliğe sahip olmasının yanı sıra "para, bankacılık ve faiz politikası" gibi ekonomin önemli alanlarında yerinde aldığı reaksiyonlarla, Başbakan Turgut Özal'ın Amerika'daki kredi anlaşmalarında büyük kolaylık sağlamıştır (Kahraman, 1984, s. 34).

2. Coşkun Ulusoy: Bankacılıkta Amerikan Ekolü'nün temsilcisi olarak tanınan Coşkun Ulusoy, lise eğitimini Darüşşafaka Lisesinde, Üniversite eğitimini ise Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde tamamlamıştır. Yükseköğreniminin ardından Fulbright ve Türk Eğitim Vakfı bursları ile Amerikaya gitmiş; ABD üniversitelerinde asistan, başasistan, öğretim üyeliği, çeşitli ekonomi yayınlarında editörlük gibi farklı görevlerde yer almıştır (Hürriyet, 06 Mart 1988). Türkiye'ye döndükten sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde de bir dönem ders veren Ulusoy, City Bank Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yapmış ve bu görevdeyken de "Sermaye Piyasası Grubunu" kurmuştur. Kuralcı ve ilkelerinden taviz vermeyen karakteri nedeniyle ekonomi çevrelerinde "*süper bankacı*" olarak tanınan Ulusoy, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'inde beğenisini kazanmış nadir isimler arasında gösterilmiştir. İddiaya göre Evren, Ulusoy'un Halk Bankası genel müdürlüğü atama kararını incelerken Özal'a "*Sizi tebrik ederim. Ben de araştırdım. Çok parlak ve vatansever bir gençmiş. Böyle gençleri bulduğunuz için sizi tebrik ederim*" demiştir (Milliyet, 12 Şubat 1990). Ulusoy Halk Bankası genel müdürlüğü görevinden sonra Ziraat Bankası genel müdürlüğü görevine atanmıştır (Hürriyet, 24 Ocak 1988).

3. Bülent Şemiler: 1954 yılında Lefkoşa'da doğmuştur. 11 yaşında Ankara Kolejinde yatılı eğitimde ortaokul eğitimini tamamladıktan sonra ABD'ye gitmiştir. Lise eğitimini New Jersey'de tamamlayan Şemiler, üniversite eğitimini New Hampshire eyaletinde yer alan Dartmouth College Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Masterını Fletcher School of Law and Diplomacy'de yapmış ve iş hayatında önce Dünya Bankası sonrasında ise Amerikan Express'de görev almıştır. 1984 yılında Amerikan Express'in İstanbul şubesine genel müdür yardımcısı olarak atanmasının ardından, Hong Kong şubelerine müdür olarak görevlendirildiğinde Özal'dan gelen başbakanlık banka ve finansman danışmanlığı teklifiyle Türkiye'de kalmaya karar vermiştir (Milliyet, 10 Şubat

1990). Şemiler, Türkiye’de kaldığı süre boyunca sırasıyla başbakanlık danışmanı, Anadolu Bankası genel müdürlüğü ve Emlak Kredi Bankası (Emlakbank) genel müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. 1986 yılında Anadolu Bankası genel müdürlüğü sırasında geri dönüşü olmayan kredilerin ve hacizlerin peşine düşmesi Şemiler’in kamuoyunda tanınırlığını sağlamıştır. Ayrıca, Emlak Bankası’ndan aldığı krediyi ödemeyerek bankayı 170 milyar dolar zarara uğratan Kemal Horzum’u Türkiye getirtmesiyle ise takdir toplamıştır. Ancak 1988 yılında Kaya Erdem’le yaşadığı sorun sonrasında görevinden istifa etmiş ve başbakanın bankalar danışmanı olarak Özal’ın yanında kalmaya devam etmiştir (Cumhuriyet, 14 Ocak 1989).

4. Bülent Gültekin: 1947 yılında Bursa Yeniköy’de dünyaya gelen Bülent Gültekin, lise eğitimine Robert Koleji’nde başlamış ve sonrasında ise Boğaziçi Üniversitesi’nde Makine Mühendisliği alanında yükseköğrenimini tamamlamıştır. Mühendislik eğitimin ardından finans alanında yükseköğrenimine devam etme kararı alarak Amerika’ya yerleşmiştir. Finans alanında dünyanın en iyi üniversiteleri arasında yer alan Wharton Business School’da akademisyen olarak göreve başlayan Gültekin, 41 yaşındayken dünyanın önde gelen 10 finans uzmanı arasında gösterilmiştir (Milliyet, 1990, s. 13).⁴ Amerika’da profesörlüğe yükselmek için Amerikan vatandaşlığına geçen Gültekin, sermaye piyasası uzmanıdır. Başbakan Turgut Özal’la tanışıklığı ise Amerika’da düzenlenen *Türkiye’in Amerikalı Dostları kulübünde* olmuştur⁵. “Parlak Türk Beyni” olarak nitelenen Gültekin 1986 yılında Amerikada Sermaye Piyasası Kurulu ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’na danışmanlık hizmeti vermiştir (Milliyet, 31 Mayıs 1986). Sonrasında ise Türkiye’ye gelerek Merkez Bankası danışmanlığı, başbakanlık danışmanlığı ve son olarak ise Toplu Konut ve Kamu İdaresi başkanlığı görevlerinde bulunmuştur (Hürriyet, 06 Mart 1988), (Milliyet, 25 Mart 1988).

⁴ Milliyet gazetesinin 8 Şubat 1990 yılında yayınlanan Özcan Ercan’ın (1990, s. 13) yazdığı Ne Umdular Ne Buldular? Özal’ın Prensleri yazı dizisinde Bülent Gültekin’in ekonomi alanındaki başarılarına yer verilmiştir. İlk olarak 1985 yılında Türkiye Merkez Bankası Araştırma bölümünün başında görev almak için gelen Gültekin, o dönem sadece bir yıl kalmış ve görevini tamamlayarak sessiz sedasız Amerika’ya geri dönmüştür. ‘İthal Prens’ olarak Özal’ın gözdeleleri listesine eklenmesi ise Adnan Kahveci’nin davetiyle ikinci kez Türkiye’ye gelmesiyledir.

⁵ Gazetecilere “delikanlılara yardıma geldim” diyen Gültekin, Amerika’da görev yaptığı üniversitesindeki izin süresinin dolması nedeniyle Türkiye’deki görevine devam etmekte zorlanmıştır (Cumhuriyet:14 Ocak 1989).

5. Cengiz İsrafil: Özal Hükûmeti'nin "akıl kaynakları"ndan biri olarak bilinen ve ABD'den transfer edilen bir diğer "parlak beyin" olarak gösterilmektedir (Milliyet, 05 Temmuz 1986). Cengiz İsrafil, 1942 yılında Rusya'dan göç eden Türk asıllı bir ailenin çocuğu olarak Polonya'da dünyaya gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği 1946 yılında ailesi ile Türkiye'ye gelmiş ve 17 yaşına kadar Türkiye'de kalmıştır. Ancak 1959 yılında ailesinin ABD'ye göç etme kararıyla birlikte Türkiye'den ayrılmıştır. Eğitimini New York Colombia Üniversitesi, Matematik Bölümü'nde tamamlamıştır ve 1967 yılında Morgan'da bankacılık sektöründe çalışmaya başlamıştır. Morgan da, belediye tahvilleri piyasası, devlet tahvilleri ve para piyasaları alanlarında; 1973'te U.S.Trust Company'de muhasebe sisteminin modernleşmesi konularında uzmanlaşmıştır. Ayrıca aynı dönemde ABD Merkez Bankası'na yeni para ve faiz politikaları alanında danışmanlık yapmıştır (Milliyet, 05 Temmuz 1986). Amerikanın en önemli finans kuruluşlarında yıllarca önemli görevlerde bulunan İsrafil, genellikle yaptığı faiz tahminlerini tuturmadaki başarısıyla ünlenmiştir. Türkiye de ise Turgut Özal'ın özelleştirmeden sorumlu danışmanlık görevine getirilmiştir (Milliyet, 04 Nisan 1987). İsrafil, danışmanlıktan kısa süre sonra özelleştirme sürecine dahil edilmiş ve bu süreçten sorumlu ikinci adam olarak görevlendirilmiştir (Milliyet, 26 Şubat 1987). Ancak özelleştirmedeki yasal eksiklikler ve yetki sorunu nedeniyle özellikle de Bülent Gültekin'le sık sık sorun yaşamış, 1989 yılında ise görevinden istifa etmiştir (Cumhuriyet, 14 Ocak 1989).

6. Cem Duna: Cem Duna'nın Özal'ın Prensi olarak anılması 1988 yılında TRT genel müdürlüğü görevine atanmasıyla başlamıştır (Hürriyet, 02 Ekim 1988). Duna, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezundur ve Londra'da yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Mesleki kariyerinde Dışişleri Bakanlığı'nda başlayan Duna, Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar Dairesi'nde III. ve II. katıplık, TUSİAD dış ilişkiler müdürü, Kopenhag Büyükelçiliği başkatipliği ve Lahey Büyükelçiliği başkatipliği ve müsteşarı olarak görev yapmıştır. Sonrasında ise 1980-1981 yılları arasında dönemin başbakanı Bülend Ulusu'ya özel danışmanlık hizmeti vermiştir. 1981'de Cidde Büyükelçiliği müsteşarlığı, 1982'de Londra Büyükelçiliği müsteşarlığı yapmıştır. 1985 yılında ise Başbakan Turgut Özal için Dışişleri özel danışmanlık görevini yürütmüş, bu dönemde Türkiye'nin oldukça çetrefilli dış ilişkilerinde ileri sürdüğü çözüm önerileriyle Özal'ın en güvendiği isimler arasında yerini almayı başarmıştır (Hürriyet, 26 Mart 1988). Cem Duna, TRT genel müdürlüğü görevi süresince TRT'yi geliştirmeye

büyük çaba harcamıştır. Ancak TRT yayınlarının Türk kültür ve gelenekleri ile bağdaşmadığı ve TRT'deki sol kadrolaşmanın arttığı yönündeki iddiaların meclise taşınacak kadar büyümesiyle görevinden alınmıştır (Hürriyet, 26 Nisan 1989).

7. Engin Civan; 19 Mart 1954 yılında İstanbul'da doğmuş, lise eğitimini İstanbul Erkek Lisesi'nde, üniversite eğitimini ise Boğaziçi Üniversitesi'nde, yüksek lisans öğrenimini ise ABD'de John Hopkins ve George Washington üniversitelerinde tamamlamıştır ("Engin Civan", t.y.) Civan'la ilk görüşme Özal'ın isteği doğrultusunda Bülent Şemiler aracılığıyla sağlamıştır. Şemiler'in Civan'la danışmanlık görevi için görüşme sağladığını duyan diğer Prens Saracoğlu, Civan'nın yetersiz ve güvensiz biri olduğunu ifade etmiş, ancak yeni isimlere şans verilmesi gerektiğini düşünen Şemiler Özal'ında onayı ile transferi gerçekleştirmiştir (Tokatlı, 1999, s. 87). Türkiye'ye geldikten sonra Civan, Emlak Bankası genel müdürlüğüne Bülent Şemiler'in ayrılmasıyla boş kalan genel müdürlük pozisyonuna atanmıştır (Cumhuriyet, 14 Ocak 1989). Civan, 1994 yılında adının "Civangate" operasyonuna karışmasıyla rüşvet ve yolsuzluk suçundan yargılanmış; 7 yıl 6 ay hapis ve para cezasına çarptırılmıştır⁶ ("Engin Civan", t.y.).

8. Ali Tigrel: TED Koleji mezunudur ve 1946 yılında İstanbul'da doğmuştur. Lise ve üniversite eğitimini Londra'da tamamlamıştır. Londra Üniversitesi, Imperial College'de kimya mühendisliği sonrasında aynı üniversite sırasıyla B.Sc. ve M.Sc. diplomalarını almış; 1969 yılında hazırlamış olduğu bitirme teziyle tüm Londra'da yer alan üniversitelerden sadece üç kişiye verilen "üstün başarı" ödülünü almaya hak kazanmıştır ("Özgeçmişler Ali Tigrel", 2021). Türkiye'ye döndüğünde bir süre Ankara Üniversitesi'nde ders veren Tigrel, 1984 yılında DPT Yabancı Sermaye Proje Değerlendirme Dairesi başkanlığına atanmış, 1988 yılında ise DPT müşteşarlığı görevine devam etmiştir. 1988 yılında, Saracoğlu ile birlikte çalışan Tigrel, 1989 yılında ANAP iktidarının ekonomide plansız uygulamalarından rahatsız olmuş ve görevine PETKİM Yönetim Kurulu başkanlığında devam etmiştir (Tercüman, 23 Temmuz 1989).

⁶ "Türk siyasetinin yakın tarihinde büyük yankı uyandıran ve gerçekleştiği dönemde uzun süre gündemden düşmeyen Civangate Skandalı, 19 Eylül 1994'te dönemin Emlak Bankası Genel Müdürü Engin Civan'ın silahlı saldırıya uğramasıyla patlak vermiştir. O dönem medyada büyük ses getiren olay karanlık ilişkiler, rüşvet iddiaları ve siyasi etkileriyle Türk kamuoyunu derinden sarsmıştır" ("Civangate skandalı", 2023).

9. Bülent Şenver: 1950 yılında Ankara’da doğmuştur ve Darüşşafaka Lisesinden mezun olduktan sonra Boğaziçi Üniversitesi İdari Birimler Fakültesi’nde üniversite eğitimini tamamlamıştır (Cumhuriyet: 06 Haziran 1987). Şenver, iş hayatına Arthur Andersen and Company’nin Londra ofisinde başlamıştır. "Bağımsız Denetim", "Yönetim Teknikleri" ve "Bankacılık" alanlarında çeşitli eğitimler almak üzere Londra, Birmingham, Chicago, Houston, Washington D.C., Paris, Brüksel ve Cenevre gibi şehirlerde bulunmuştur (“Bülent Şenver kimdir?”, t.y). 1987 yılında Pamukbank’ın genel müdürlüğü görevine atanmış (Cumhuriyet: 02 Ağustos 1987) ve 1993 yılına kadar genel müdürlük görevine devam etmiştir.

10. Cüneyt Ülsever: 1951 yılında Ankara’da doğmuş, lise eğitimini Robert Koleji’nde, üniversite eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü’nde, Yüksek lisansını, The Johns Hopkins Üniversitesi’nde uluslararası ilişkiler ve Columbia Üniversitesi’nde iktisat alanında tamamlamıştır. 1978-1983 yıllarında ise Harvard Üniversitesinde “İnsan Kaynakları Ekonomisi” konusunda doktora yapmıştır (“Cüneyt Ülsever biyografisi”, t.y.) Ülsever, 1987 yılında İktisat Bankası insan kaynakları birimi müdürlüğünden Anadolu Bankası genel müdürlüğü yardımcılığına transfer edilmiştir. Ülsever’in transferi Özal’ında onayıyla “kafa avcısı” olarak nitelendiren Bülent Şemiler tarafından gerçekleştirilmiştir (Cumhuriyet, 21 Ocak 1987).

11. Yavuz Canevi: Özal’ın gözdeleleri arasında gösterilen ve 1939 yılında Konya’da doğan Yavuz Canevi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden mezundur. 1966 ve 1969 tarihleri arasında Southern California Üniversitesi'nden (A.B.D.) "İktisadi Kalkınma" konusunda M.A. derecesi almıştır. 1971 tarihinde NATO Bursu’ndan yararlanarak Belçika’ya gitmiş, son olarak ise 1972-1974 yılları arasında Georgia State Üniversitesi’nde doktora yapmıştır (“Maliye Müfettişleri Derneği”, t.y.). 1984-1986 yılları arasında Merkez Bankası başkanlığı görevinde bulunan Canevi, Özal’ın ekonomiyi yöneten “Beyin Takımı” ekibinde yer almıştır (Hürriyet, 15 Nisan 1986). Eğitimi ve ekonomi bilgisiyle bir dönem oldukça popüler olan eski başkan, ekonomi çevrelerinde prensiplerinden ödün vermeyen, zeki, çalışkan ve alanında yetkin, soğukkanlı, “efendi bürokrat” olarak tanımlanmıştır (Hürriyet, 16 Nisan 1986).

12. Yılmaz Erolgaç: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur ve 1958 yılından üniversiteden mezun olduktan sonra Amerikaya gitmiştir (“Hürriyet Kelebek”, 2008). Özal’ın isteğiyle, ABD’nin ikinci büyük bankerlik kuruluşu Shearson and

Lehman’da Başkan yardımcılığını görevini bırakarak Türkiye’ye Konutbank’ta Bülent Şemiler’e Sermaye Piyasası danışmanlığı yapmak için gelmiştir (Hürriyet, 09 Şubat 1988)⁷.

13. Oktay Ural: 1953 Galatasaray Lisesi mezunudur ve Amerika’da Trinity Üniversitesi Matematik Bölümünü (1954-1956) bitirdikten sonra Texas A&M Üniversitesinde İnşaat Mühendisliği Bölümü’nde lisans, Tennessee Üniversitesi’nde yeniden kendi alanı olan İnşaat Mühendisliği alanında lisansüstü (1956-1958) ve North Carolina State Üniversitesi’nde doktora (1959-1964) eğitimlerini tamamlamıştır (“Oktay Ural”, t.y). University of Missouri, Rolla’da profesörlük ünvanına kadar yükselen ve akademi kariyerinde oldukça başarılı olan Ural, Bülent Gültekin’in TKKOİ Başkanlığı görevinden ayrılmasından sonra bu kurumda önce vekaleten görev almış, 1991 yılında ise TKKOİ Başkan’ı olarak görev yapmıştır (“Toki başkanları albümü”, 2014).

14. Ahmet Söylemezoğlu: 1956 yılında Sivas’ta doğmuştur ve Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi mezunudur. Mezuniyetinin ardından ABD’de giden Söylemezoğlu, Catholic University’de yüksek lisans ve doktora eğitimlerini tamamlamıştır. 1988 yılında ise Türkiye’ye, Başbakan Özal’ın davetiyle gelmiştir (“Ahmet Söylemezoğlu hakkımda”, t.y). Aynı zamanda Ahmet Özal’ın Amerika’dan yakın arkadaşı olan başarılı bürokrat, Savunma Fonu başkan yardımcılığı görevine atanmıştır. Görevindeyken fon kaynaklarının savunma yerine GAP yatırımlarına kaydırılması sonrasında görevinden ayrılarak Amerika’ya geri dönüş yapmıştır (Milliyet, 16 Kasım 1988).

15. Turgay Özkan: Ahmet Söylemezoğlu’nun yol arkadaşı olarak tanıtılan Turgay Özkan, Dünya Bankası’nda Meksika Masası’nda görev yapmıştır. Ahmet Özal’ın yakın arkadaşı olarak bilinen genç bankacı, Türkiye’ye başbakan danışmanı olarak gelmiştir. Özkan’ın yıldızı ise Kaya Erdem’le birlikte katıldığı Meksika gezisinde parlamıştır (Cumhuriyet, 14 Ocak 1989). Başbakan danışmanlığı görevinden sonra Eximbank genel müdürlüğü görevine atanmıştır (Milliyet, 16 Kasım 1988). Görevinde olduğu sürece oldukça takdir toplayan genel müdür, “bankayı sessiz sedasız, gündemden uzak

⁷ Yılmaz Erolgaç’ın Türkiye’ye gelmesini Hürriyet gazetesi “Wall Street’deki Türk Bankacıları Kulübü Türkiye’de Kuruldu” ifadesiyle haberleştirmiştir (9 Şubat 1988).

yönetmiş” ve Ankara’da bürokrasi çevrisinde sevilen bir isim olarak tanınmıştır (Cumhuriyet, 15 Temmuz 1990).

16. Ökkeş Özuygur: 1957 Ankara doğumludur. Boğaziçi Üniversitesinden mezun olduktan sonra yüksek öğrenimini Colombia Üniversitesi’nde tamamlamıştır ve 1989 yılında yıldızı parlayan prensler arasında gösterilmiştir (Cumhuriyet, 14 Ocak 1989). Adnan Kahveci’nin önerisiyle Amerika’dan getirtilerek 1989 yılında Toplu Konut ve Kamu İdaresi Başkanlığı görevine atanmış ve bir dönem “yabancılaştırmanın muhteşem beşlisi”⁸ ekibinde yer almıştır (Cumhuriyet, 15 Eylül 1989).

17. Can Cangır: Turgut Özal’la, Amerika Houston’da Özal’ın kalp ameliyatı sürecinde doktor olan anne ve babasının vasıtaıyla tanışmıştır ve 1987 yılında Özal, Cangır’ı Amerika’dan Türkiye’ye başbakan danışmanı olarak transfer etmiş (“Turgut Özal’ın office boy’u”, 2017)⁹, sonrasında ise Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi başkan yardımcılığı görevine atamıştır (Cumhuriyet, 15 Eylül 1989).

18. Ali İhsan Aktay: Türkiye’de bir dönem Demir Çelik İşletmeleri genel müdürü olarak görev yapan Aktay, öncesinde ABD’de Coal Research Bureau, W. V. Üniversitesi’nde Araştırma Mühendisi olarak görev yapmış, ardından Inland Steel Company’de müdür olarak çalışmıştır. Son olarak Teknik Müşavir firması olan Coal - Coke International Inc.’de genel müdür ve yönetim kurulu başkanlığı görevlerini üstlenmiştir. 1982-1983 yılında Türkiye’ye Birleşmiş Milletlerin davetlisi olarak gelen Aktay, Özal’ın isteğiyle 1987 yılında Türkiye Demir Çelik İşletmeleri genel müdürlüğü görevine atanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1987, s. 274).

19. Nezihi Berkkam: 1924 yılında Denizli’de doğmuştur. İstanbul Haydarpaşa Lisesi mezununu olan Nezihi Berkkam, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’nde üniversite eğitimini tamamlamıştır. MTA’da göreve başladıktan sonra, yükseköğrenimini tamamlaması için MTA tarafından önce Almanya Freiberg Bergakademie’ye gönderilmiş

⁸ Türkiye’de 1989 yılında özelleştirme kapsamında satışı gerçekleştirilen TUSAŞ, PETKİM ve çimento fabrikalarının özelleştirme adı altında yabancılara satıldığı iddiaları söz konusudur. Bu nedenle Cumhuriyet gazetesi özelleştirmeden sorumlu beş önemli isim “Can Cangır, Ökkeş Özuygur, Bülent Gültekin, Cengiz İsrail ve Yılmaz Argüden” için ilgili haberde “Yabancılaştırmanın Muhteşem Beşlisi” olarak bahsetmiştir.

⁹ Can Cangır’ın ataması basında “Turgut Özal 2 yıl önce Amerika’dan getirip Office-boy (getir-götürücü) olarak kullandığı Can Cangır’ı Toplu Konut Fonu’nun Başkan Yardımcısı yaptı” manşet başlığı ile kamuoyuyla paylaşılmıştır. Haberin içeriğinde ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Uzun yıllar Amerika’da kaldığı için Türkçeyi de doğru dürüst konuşamayan Can Cangır’ın görevi, Özal’ın çayını, kahvesini getirmek, randevu saatlerini hatırlatmak, çantasını taşımak, gelen konukları kapıda karşılayıp teşrifatçılık yaparak içeri almaktır”.

ancak savaş nedeniyle buradan ayrılarak New York Columbia University’de maden yüksek mühendisliği eğitimini tamamlamıştır (“Enerji tarihi”, 2001). Bir dönem Özal’a oldukça yakın olduğu belirtilen Nezihi Berkkam 1985 yılında BOTAŞ Genel Müdürlüğü görevine atanmıştır (Tercüman, 19 Ağustos 1987).

20. Halit Kara: İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi mezunudur ve Michigan State Üniversitesi’nde (ABD) yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlamıştır. Amerikan Ekolü’ne sahip bürokratlar arasında sayılan Kara, Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) genel müdürlüğü görevinde bulunmuştur (Tercüman, 19 Ağustos 1987).¹⁰

21. Ahmet Özgüneş: 1945 yılında Kayseri’de doğmuştur ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği mezunudur. Mezuniyetinin ardından kısa süre Türkiye’de görev yapan Özgüneş, sonrasında kariyerine İngiltere’de devam ederek Milli Kömür Şirketi’nin planlama grubunda çalışmaya başlamıştır. Brunel Üniversitesinde “Operation Research” üzerine mastır yapmıştır ve sırasıyla Amerika’da Saclant NATO karargâhı ve Belçika NATO karargâhında proje yöneticiliği görevlerinde bulunmuştur. 1984 yılında ise Turgut Özal’ın teklifiyle Türkiye’ye gelmiştir¹¹ ve Toprak Mahsulleri Ofisi genel müdürü olarak görev yapmıştır (Demirel, 2021, s. 43).

22. Yılmaz Argüden: 1959 yılında İzmir’de doğmuştur ve Boğaziçi Üniversitesi’ni birincilikte tamamlamıştır (“Bireysel özgeçmiş”, t.y.). Ardından, ABD’de Rand Graduate Institute’de stratejik analiz konusunda doktora yapmış ve 1988 yılında başbakan danışmanlığı’na atanmıştır (Cumhuriyet, 14 Ocak 1989). Danışmanlık görevinden¹² sonra ise Cengiz İsrail’in istifa etmesiyle boşalan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi başkan yardımcılığı görevine başlamıştır. “ABD’den transfer edilen bir başka muhteşem”

¹⁰ DESİYAB’ ın 1988 yılında unvanı Kalkınma Yatırım Bankası olarak değiştirilmiştir (“Kalkınma Yatırım Bankası”, t.y.).

¹¹ TMO’da görevine ilk başladığında kurduğu bilgisayar ağı Türkiye’de kurulan ilk bilgisayar sistemi olması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Özgüneş, çiftçinin haklarını korumak için elektronik baskül sistemi getirmiştir. Yeşil mercimek üretiminin patlama yaptığı bir yıl uygulamaya koyduğu başarılı kampanya ile tüm mercimekleri Hindistan’a ihraç etmiş, yeşil mercimeklerin kabukları soyularak gönderilmesi nedeniyle de sarı mercimek keşfedilmiştir.

¹² Argüden için “Başkente ilk gelişinde uygun görev bulunamadığı için Başbakanlık Danışmanlığı” görevi yaptığı belirtilmiştir (Cumhuriyet, 14 Ocak 1989).

olarak Cumhuriyet gazetesinde tanıtılan Argüden, aynı zamanda Özal'ın diğer iki prensi Engin Civan ve Ökkeş Özuygur'un üniversiteden sınıf arkadaşıdır (15 Eylül 1989).

Prens ekibinde yer alan ve yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış isimlerden bir bölümüne yukarıda yer verilmiştir. Bu liste, çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinin içerik analizi sonucunda oluşturulmuştur. Ancak basında yer almayan, sessiz, kısa süreli veya uzaktan görevlendirme yapılan isimlerde bu listeye eklendiğinde sayılarının oldukça yüksek olacağı düşünülmektedir (Tokatlı, 1999, s. 62). Analiz edilen gazetelerde yer alan 22 isme bakıldığında bazı ortak özelliklerinin olduğu görülmektedir. Bu kapsamda en belirgin ortak özelliklerinin *hepsinin Türkiye'de veya yurt dışında oldukça prestijli kabul edilen üniversitelerden mezun olmaları, yabancı dil bilmeleri ve fiilen siyasetten uzak bir hayat sürmeleri ve Özal aile üyelerinden (Turgut Özal, Ahmet Özal veya Yusuf Bozkurt Özal) biriyle yakınlığının olduğu* söylenebilir. Nitekim basında oldukça haberde ismine öncelik verilen Coşkun Ulusoy'un *“Ben politikacı değilim, buraya ciddi bankacılık yapmak için getirildim. Bizim politikayla hiçbir ilgimiz olamaz.”* açıklaması (Cumhuriyet, 27 Ekim 1989); Bülent Şemiler'in Uğur Dündar'la yaptığı röportajında *“Siyasi bir yönüm yok”* ifadesi (Hürriyet, 11 Kasım 1988); özelleştirmeden sorumlu Cengiz İsrail'in 1986 yılında kendisine yöneltilen soru karşısında *“Politik şeyler benim söylemem doğru olmaz”* (Milliyet, 05 Temmuz 1986) ifadesi siyasetten ve politikadan uzak oldukları yönündeki iddianın destekleyicisi olarak değerlendirilebilir. Listede yer alan bazı isimler haricinde (Ali Tigril, Yavuz Canevi, Nezihi Berkkan) büyük çoğunluğu görevlerine önce 'danışmanlık' kadrosuyla başlamaları da bir diğer ortak özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1.2. Yurt Dışında Eğitim Almış ve/veya Yurt Dışında Çalışmış Olup Fiilen Siyasete Katılanlar

İncelenen haberler doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan kategorileştirme çalışmasının ikinci adımında yurt dışında eğitim almış ancak bir önceki gruptan farklı olarak aktif siyasete katılım göstermiş isimlere yer verilmiştir.

Tablo 6. Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılanlar

1.	YUSUF BOZKURT ÖZAL	Devlet Bakanı (1987-1989)
2.	İSMAİL ÖZDAĞLAR	Anavatan Partisi (ANAP) Manisa Milletvekili ve Devlet Bakanı (1983- 1985)
3.	SELİM EGELİ	Özal'ın Basın ve Propaganda Danışmanı (1983-1986)
4.	AHMET ÖZAL	Başbakan Danışmanı (1987-1993)
5.	GÜNEŞ TANER	Anavatan Partisi Kurucu Üyesi Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı (1989-1991) Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı (1997-1999)
6.	ADNAN KAHVECİ	Anavatan Partisi Kurucu Üyesi Hazineden Sorumlu Devlet Bakanı (1987-1989) Türkiye Maliye ve Gümrük Bakanı (1990-1991)
7.	VEHBİ DİNÇERLER	Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı (1983- 1985) Devlet Bakanı (1986) Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanı (1986-1987)
8.	MEHMET KEÇECİLER	Petrolde Sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı (1988-1991)
9.	EKREM PAKDEMİRLİ	Ulaştırma Bakanı (1987-1989) Maliye ve Gümrük Bakanı (1989-1990) Ekonomiden Sorumlu Devlet bakanı (23.06.1991- 20.11.1991) Başbakan Yardımcısı (23.06.1991-20.11.1991)

Tablo 6. “(Devam)” Yurt dışında eğitim almış ve/veya yurt dışında çalışmış olup fiilen siyasete katılanlar

	Kültür ve Turizm Bakanı
	(17.10.1986-22.12.1987)
	Dışişleri Bakanı (1987-1990)
10. MESUT YILMAZ	Başbakan (23.06.1991-20.11.1991)
	Başbakan (06.03.1996-28.06.1996)
	Başbakan (1997-1999)
	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı
11. İMREN AYKUT	(1987-1991)
	Çevre Bakanı (1997- 1999)

1. Yusuf Bozkurt Özal: 1940 yılında Malatya’da doğmuştur ve Liverpool Üniversitesi Elektrik Mühendisliği Bölümü’nden mezundur. Dünya Bankası’nda proje geliştirme grup yöneticisi olarak çalışmıştır. Mayıs 1984 yılında Bozkurt Özal, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevine getirilmiş (Milliyet, 26 Şubat 1987), 1987 yılında ise ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak görev yapmıştır. Bu dönemde kendisi “ekonominin patronu” olarak gösterilmiş ve Başbakan Turgut Özal üzerinde etkili olan isimler arasında olduğu ileri sürülmüştür (Milliyet, 22 Ocak 1988). Nitekim Hürriyet gazetesinde yayınlanan bir haberde kardeş Özal için “her bunalımda Özal’ın danıştığı kişi” olarak bahsedilmiştir. Bakan Özal, kendisi de prens kadrosunda olmasına rağmen diğer prenslerin atamalarında, görev değişikliklerinde dönemin ön etkili aktörü olarak gösterilmiştir (Hürriyet, 26 Aralık 1988).

2. İsmail Özdağlar: 1950 yılında Manisa’da doğmuştur ve üniversite eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi’nde, yüksek öğrenimi ise ABD Indiana ve

Michigan Üniversitelerinde tamamlamıştır (“İsmail Özdağlar kimdir?”, 2020). ANAP’ın kurucu üyesi olan Özdağlar, basında “mühendis kökenli, Amerika’da ihtisas yapmış, ekonomiyi ve yönetim sanatını Turgut Bey’den sonra en çok kendisinin bildiğine inanan cin fikirli eski veliaht” olarak tanımlanmıştır (Milliyet, 11 Ocak 1985). İlk dönemde Özal’a oldukça yakın isimler arasında yer alan Özdağlar adının yolsuzluk, görevi kötüye kullanma ve rüşvet¹³ gibi iddialarına karışmasıyla 1986 yılında basında oldukça geniş yer kaplamıştır. Kendisine yönelik açılan dava sonucunda ise yüce divan tarafından suçlu bulunmuş ve iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştır ayrıca milletvekilliği de düşürülmüştür (Hürriyet, 15 Şubat 1986).

3. Selim Egeli: Mesut Yılmaz’la çocukluk arkadaşı olan ve Özal’la çok eski yıllardan beri tanışıklığı bulunan Egeli, Güzel Sanatlar Fakültesi mezunudur ve Zürih’te ihtisas yapmıştır (Kahraman, 1984, s. 34). Egeli, Man Ajans’ta çalışırken, Başbakanlık basın danışmanlığı görevine getirilmiştir. Bir dönem, Özal’ın seyahatlerinde sık sık kendisine eşlik ettiği ve yanından hiç ayrılmadığı için Özal’ın gölgesi olarak tanımlanmıştır (Hürriyet, 01 Temmuz 1985). Alanında oldukça kabiliyetli olan genç danışman, özellikle 6 Kasım 1983 yılı genel seçimlerinde uyguladığı başarılı propaganda ile (Milliyet, 08 Kasım 1984), “usta propagandacı” lakabıyla ün kazanmıştır. Ancak bir dönem, Özal’ın neredeyse her seyahatinde kendisine eşlik eden Egeli’nin sözleşmesi 1987 yılında yenilenmemiştir ve Özal’la artık eskisi kadar sık görüşemeyen basın danışmanı için “prensliği kısa sürdü” denilmiştir (Milliyet, 29 Ağustos 1987).

4. Ahmet Özal: Başbakan Turgut Özal’ın oğludur ve ortaokul eğitimini Türkiye’de tamamladıktan sonra, ABD’de Kuzey Carolina Chapel Hill Üniversitesi’nde İşletme Bölümü’nü tamamlamıştır. Ahmet Özal, Dünya Bankası’nda kalkınma uzmanı olarak çalışmıştır. Ayrıca Amerikan Ekspres Bankası’nın New York şubesinde bir yıllık bankacılık eğitimi almıştır. Bir süre Türkiye’de Amerikan Ekspres Bankası’nın Ortadoğu danışmanı olarak görev yapmış (Milliyet, 26 Şubat 1987), sonrasında ise Turgut Özal’a ekonomi alanında danışmanlık yapmıştır. Ahmet Özal; ‘Amerikan Ekolü Temsilcileri’ olarak bilinen Bülent Şemiler, Rüşdü Saraçoğlu ve Coşkun Ulusoy’un ABD’den yakın arkadaşıdır ve bu isimlerin Türkiye’de önemli görevlere getirilmesinde kendisinin büyük

¹³ Özdağlar’ın; “Bakanlık görevini kötüye kullanmak, UM Denizcilik sahibi Mengenecioglu’nun gemilerine fazla fiyatla akaryakıt nakli sağlamak suretiyle devleti zarara uğratmak...”tan Yüce Divan’a sevki kararlaştırıldı. Ayrıca Özdağlar’ın bu işlere engel olacağını düşündüğü bazı bürokratları görevden aldığı belirlenmişti. Mengenecioglu’dan haksız menfaat sağladığı ve 25 milyon lira rüşvet aldığı tespit edildi” (Hürriyet, 2003).

etkisi olduğu iddia edilmektedir (Milliyet, 29 Ağustos 1987). Bu nedenle de basında kendisi için “prensler prensi” unvanı kullanılmış, diğer prenslerin savunucusu rolüyle genç isimlere yönelik yapılan eleştirilerde yanlarında olduğunu gösterir tavır sergilemiştir (Cumhuriyet, 07 Ekim 1988).

5. Güneş Taner: 1949 İstanbul doğumludur ve ANAP kurucuları arasındadır. İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi (İDMMA) (Yıldız Teknik Üniversitesi) mezunudur ayrıca New York Polytecnic’te sanayi işletmesi üzerine yüksek lisans çalışması yapmış, Citibank Türkiye Murahhas Üyesi ve Genel Müdür Başyardımcılığı gibi görevlerde bulunmuştur (Milliyet, 26 Şubat 1987). Taner’in yıldızı, Turgut Özal’ın 1987 yılında geçirdiği by-pass ameliyatından sonra parlamıştır. Bu dönemde Özal’ın siyasi danışmanlığını ve basınla ilişkilerini düzenleyen Güneş Taner, Özal’la yakın ilişkisiyle dikkat çekmiş ve medyanın “yeni prens” listesinde yerini almıştır. Ancak bazı gazetecilerle kurduğu yakın diyalog, onlarla Özal adına konuşması ve bazı özel görüşmeleri aktarması prensliğinin düşüşünün nedeni olarak gösterilmiştir (Milliyet, 29 Temmuz 1987).

6. Adnan Kahveci: 1949 yılında Trabzon’da doğmuştur. Küçük yaşta farklı işlerde çalışarak öğrenimini tamamlaya çalışan Adnan Kahveci, Amerika’da kazanmış olduğu bursla Purdue ve Missouri üniversitelerinde teknik eğitim almış, Missouri Üniversitesi’nde asistan profesör olarak görev yapmıştır (Milliyet, 26 Şubat 1987). Özal kardeşlerden Korkut Özal’la Amerika’da tanışması; Özallarla uzun yıllar birlikte çalışmasının başlangıcı kabul edilmektedir (Kahraman, 1984, s. 33). Her ne kadar kendisinden ara ara gazeteler “yıpranmış veliaht”, “yıldızı söndü” (Milliyet, 11 Ocak 1985) gibi ifadelerle etkinliğini kaybettiğine dair yorumlarda bulunulsa da Kahveci, Turgut Özal’ın Ulusu Hükûmeti’nden ayrıldığı günden başlayarak ANAP iktidarının her iki döneminde de Özal’a en yakın isim ve karar veren olma özelliğini korumuştur (Milliyet, 29 Ağustos 1987). Ayrıca, Ahmet Özal gibi prens olarak adlandırılan isimlerin savunucusu olmuş; özellikle de de prenslerle sorun yaşayan muhalefete karşı koruyucu rol üstlenmiştir (Tercüman, 10 Ağustos 1988).

7. Vehbi Dinçerler: ANAP kurucu üyesi olarak siyasete başlamıştır ve Özal’a “patron” diye hitap eden sayılı isimlerden biridir (Milliyet, 29 Ağustos 1987). 1940 yılında Gaziantep’te doğan Dinçerler, İstanbul Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi mezunudur. Yükseköğrenimini ise Amerika’da Syracuse Üniversitesi’nde

tamamlamıştır (TBMM Albümü, 2010, s. 1143). ANAP iktidarı dönemlerinde sırasıyla Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı, Devlet Bakanı ve Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur (Milliyet, 29 Ağustos 1987). 1987 yılında Cengiz İsrail'in Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı idaresi başkan yardımcılığına atanmasına tepki göstererek başkanlık görevinden istifa etmiştir (Tokatlı, 1999, s. 62).

8. Mehmet Keçeciler: Anavatan Partisi Genel Başkan Yardımcısı olarak görev yapmıştır ve partinin kuruluşu sürecinde programının hazırlanmasında Hüsnü Doğan ile Turgut Özal'ın yanında olmuştur (Milliyet, 29 Ağustos 1987). 1944 yılında Konya'da doğan Keçeciler, Konya Yüksek İslam Enstitüsü ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur ve Paris'te Master yapmıştır (TBMM Albümü, 2010, s. 1215). Devlet Bakanı olarak görev yaptığı sürece partide “gölge adam” olarak tanımlanmıştır (Milliyet, 29 Ağustos 1987) ve ANAP cephesindeki en muhafazakâr isimlerden biri olarak kabul edilmektedir (Hürriyet, 19 Nisan 1985). Yurt dışından gelen prenlere karşı duruşu nedeniyle bu isimlerden bazılarıyla gerginlik yaşamış, özellikle de prenlere bakanlar arasında yaşanan çekişmelerde prenlere karşı duruş sergilemiştir. Bazı prenlere (Cem Duna ve Bülent Şemiler) görevlerinden alınmasında Özal'ı etkileyen isimler arasında olduğu ileri sürülmektedir (Hürriyet, 26 Nisan 1989).

9. Ekrem Pakdemirli; 1939 yılında İzmir'de doğmuştur. 1963 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nden yüksek mühendis olarak mezun olmuş ve Londra Imperial College'de yüksek öğrenimini tamamlamıştır. 1978 yılında profesör unvanını kazanan Ekrem Pakdemirli, 1980 yılından sonra DPT'de grup başkanlığı ve 1984 yılında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı görevine getirilmiştir (Milliyet, 26 Şubat 1987). ANAP kurulduğu günden beri konutun daimî üyeleri arasındayken, 1988 yılından itibaren konuta nadir uğrayan isimler arasına girerek prens yakıştırmalarından uzaklaşmaya başlamıştır (Hürriyet, 26 Aralık 1988).

10. Mesut Yılmaz: “Özal'ın gözbebeği” sayılan bir diğer önemli isimdir. 1947 yılında İstanbul doğumlu olan Mesut Yılmaz, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisans eğitimini ise Almanya'nın Köln Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde tamamlamıştır (“Mesut Yılmaz biyografisi”, t.y). 1983 yılında ANAP Genel Başkan Yardımcılığı görevini yapan Yılmaz; sırasıyla Devlet Bakanı, Kültür ve Turizm Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan unvanıyla hizmet vermiştir (“Türk siyasi hayatı”, 2020). Mesut

Yılmaz, ANAP içerisinde Özal'ın Prensleri 'ne destek veren isimlerden biridir. Nitekim, prenslere yönelik MDP'li milletvekilinin prensleri eleştirmesine kürsü de “Biraz önce bu kürsüden önergeyi bahane ederek savunmasız memurlara dil uzattığı için MDP'li Milletvekili ile aynı parlamento çatısı altından bulunmaktan üzüntü duyuyorum.” diyerek prenslerin yanında tavır sergilemiştir (Milliyet, 14 Kasım 1984).

11. İmren Aykut: Özal Dönemi'nde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olarak görev yapmıştır ve konuta randevusuz giren bakanlardan biri olarak bilinmektedir. Özellikle Turgut Özal'ın eşi Semra Özal'la yakın arkadaşlığı nedeniyle prens değil prensesler kadrosunda gösterilmiştir (Hürriyet, 26 Aralık 1988). 1940 Adana doğumlu olan Aykut, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Oxford Üniversitesi'nde uzmanlık eğitimi; İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde ise doktora derecesini tamamlamıştır (“Biyografya İmren Aykut”, t.y.).

İkinci tabloda yer alan isimlerin en belirgin ortak özellikleri, *politikaya ilgi duymaları veya fiilen siyasetin içerisinde olmalarıdır. İlk tablodaki diğer prensler gibi bu grupta yer alan isimlerde eğitimlerinin bir bölümünü yurt dışında tamamlamış ve prestijli üniversitelerde eğitim almışlardır. Ayrıca Özal'a bir dönem yakın olmaları da bu grubun temel ortak belirleyici özellikleri arasındadır.*

2.2.1.3. Eğitimi Türkiye’de Tamamlamış Olup Fiilen Siyasete Katılanlar/Katılmayanlar

Bu bölümde eğitimi Türkiye’de tamamlamış olan ve basında bir dönem prens kadrosunda gösterilen isimler tek bir tablo altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Bu tablo oluşturulurken siyasete aktif katılmaları/katılmamaları dikkate alınmamış, eğitimlerini yurt içinde tamamlamaları göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 7. Eğitimi Türkiye’de tamamlamış olup fiilen siyasete katılanlar/katılmayanlar

1.	KAYA ERDEM	Maliye Bakanı (1980-1982)
		Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı (1983-1989)
		Meclis Başkanı (1989-1991)
2.	HÜSNÜ DOĞAN	Tarım ve Orman Köy İşleri Bakanı (1983-1989)
		Devlet Bakanı (1989-1990)

			Milli Savunma Bakanı (1990-1991)
			Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı (06.03.1996-28.06.1996)
3.	ERCAN VURALHAN		Milli Savunma Bakanı (1987-1989)
4.	HASAN GÜZEL	CELAL	Başbakanlık Müsteşarı (1983-1986) Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı (1987-1989) DPT Müsteşarı (1980-1983) ANAP Genel Başkan Danışmanı (1983-1988)
5.	MUSTAFA TAŞAR		Çevre Bakanı (1996) Tarım ve Köy İşleri Bakanı (1997-1999) Turizm Bakanı (2001-2002)
6.	HALİL ŞIVGIN		Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı (1989) Sağlık Bakanı (1989-1991)
7.	VURAL ARIKAN		Maliye ve Gümrük Bakanı (1983-1984)
8.	VEYSEL ATASOY		Ulaştırma Bakanı (1983-1987)
9.	AKGÜN ALBAYRAK		17. ve 18. Dönem Adana Milletvekili (1983-1987) Devlet Bakanı (1991)
10.	NABİ ŞENSOY		Özal'ın Dış İlişkiler Danışmanı (1985) Diplomat (1985-2006)

1. Kaya Erdem; Özal'la Ulusu Hükûmeti'nden başlayan arkadaşlıkları, Özal'ın Başbakan olduğu dönemde daha da pekişmiş, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı göreviyle ekonomide alınan kararlarda bu dönemin en önemli isimlerden biri olmuştur (Milliyet, 29 Ağustos 1987). 1928 yılında Karabük'te doğan Erdem, yükseköğrenimini İstanbul İktisadi ve İlimler Akademisi'nde tamamlamıştır. 1980 yılına kadar kamuda çeşitli görevlerde yer almış, 12 Eylül 1980 sonrası kurulan Ulusu hükûmetinde Maliye Bakanı olarak görevine devam etmiştir. 1983 de ise başbakan yardımcılığı görevine getirilmiştir ("Biyografya Kaya Erdem", t.y.). Turgut Özal'la yakınlığı nedeniyle Erdem; bir zamanlar "mavi boncuğun tek sahibi" olarak bilinirken

(Hürriyet, 26 Aralık 1988), Özal'ın prens uygulamasıyla ikili arasındaki fikir uyuşmazlıkları başlamış ve bu gruptan ayrılacağıının ilk sinyalleri olarak gösterilmiştir. Nitekim, Prens Şemiler ile aralarında yaşanan gerginlik bu ayrıcalıklı gruptan tamamen ayrılmasıyla neticelenmiştir (Milliyet, 29 Ağustos 1987).

2. Hüsnü Doğan: 1983 yılından başlayarak Özal'ın dar çevresi içerisinde yer almayı başaran en uzun bakanlar arasında yer almıştır (Hürriyet, 26.12.1988). 1944 yılında Malatya'da dünyaya gelen Hüsnü Doğan, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun olmuştur ("Millî Savunma Bakanlığı", t.y.). Hüsnü Doğan, Anavatan Partisi'nin kuruluşunda ve siyasi kariyerinde önemli bir figürdür. Bu dönemde çeşitli bakanlık pozisyonlarında görev almıştır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı gibi görevleri üstlenmiş, aynı zamanda birçok devlet konusuyla yakından ilgilenmiştir ("Bilkent University", 2021).

3. Ercan Vuralhan: Özal'la yakınlığını büyükelçilik görevi sırasında başlamış, siyasete atılmasıyla devam etmiş ve 1988 yılına kadar Özal'ın aldığı en kritik konularda konutta bulunması nedeniyle Özal'ın gözdesi listesinde yer almıştır (Hürriyet, 26 Aralık 1988). 1943 yılında Malatya'da doğan Ercan Vuralhan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler mezunudur ve uzun yıllar bakanlık bünyesinde farklı görevlerde bulunmuştur ("A haber", 2018).

4. Hasan Celal Güzel: Hasan Celal Güzel, 1945 yılında Malatya'da doğmuştur ve Ankara Üniversitesi Siyasal bilimler Fakültesi mezunudur ("T.C. Millî Eğitim Bakanlığı", 2019). Turgut Özal'ın Başbakan Yardımcılığı görevinde birlikte çalışmış, Özal'ın en yakın çalışma arkadaşlarından biri olarak kabul edilmiştir. Önemli çalışmaları sayesinde Güzel, milletvekilliği, bakanlık gibi önemli birçok görevde yer almıştır (Milliyet, 29 Ağustos 1987). Ancak 1988 yılında konuttan uzaklaştığı ve Özal'la arasına mesafe girdiği için "Eski prens" olarak anılmaya başlanmıştır (Hürriyet, 26 Aralık 1988).

5. Mustafa Taşar: 1951 yılında Malatya'da doğmuştur ve Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Muhasebe Bölümü'nde eğitimini tamamlamıştır (TBMM Albümü, 2010, s. 1138). Parti kurucuları arasında yer alan Taşar, siyasette çok farklı görevlerde yer almıştır (Milliyet, 29 Ağustos 1987) ve Özal'ın Prensleri'yle zaman zaman gerginlik yaşamıştır. Özellikle de Cem Duna (Cumhuriyet, 11 Nisan 1988) ve Bülent Şemiler sorun yaşadığı prenslerdir (Milliyet, 26 Aralık 1988).

6. Halil Şıvgın: Halil Şıvgın, 1950 yılında Ankara’da doğmuştur ve Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi’nden mezunudur (“Halil Şıvgın Kimdir?”, 2023). ANAP kurucuları arasında yer alan Şıvgın, Selim Egeli’nin ayrılmasıyla partide genel başkan yardımcısı olarak basınla ilişkilerden sorumlu olmuştur (Milliyet, 25 Ocak 1988). Bu dönemde Özal’ın yakınında olması nedeniyle Özal’ın gözdeleri arasında gösterilmiştir (Milliyet, 29 Ağustos 1987).

7. Vural Arıkan: Vural Arıkan, ANAP kurucu üyesi ve eski maliye ve gümrük bakanı olarak görev yapmıştır. 1929 yılında Aydın’da doğan Arıkan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi mezunudur (“Biyografi Vural Arıkan”, t.y.). Edirne gümrüğünde yaşanan skandal¹⁴ bir olaya isminin karışması sonrasında önce bakanlık görevinden sonra da partiden ayrılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk azledilen bakan olan Arıkan, kısa süreliğine de olsa bir dönem Özal’ın gözdeleri arasında yer almıştır (Milliyet, 29 Ağustos 1987).

8. Veysel Atasoy: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi mezunudur ve ANAP kurucu üyeleri arasındadır (“Batı Karadeniz Kalkınma Birliği”, 2020). Başbakan Turgut Özal’ın manevi evladı olarak kabul edilen Atasoy sırasıyla Genel Başkan Yardımcılığı, Genel Sekreterlik, Ulaştırma Bakanlığı gibi görevlerinde yer almıştır. Ancak Atasoy’un Özal’a yakınlığı 1987 yılında, ANAP partisi içerisindeki hareketçi gruba hakaret etmesi gözden düşmesine neden olmuştur (Milliyet, 29 Ağustos 1987).

9. Akgün Albayrak: 1932’de Bursa’da doğmuştur ve Robert Koleji mezunudur. Akgün Albayrak’ta ANAP kurucu üyeleri arasında yer almaktadır (“Ahmet Akgün Albayrak”, 2020). Turgut Özal’ın DPT müsteşarlığı döneminde Özel Kalem Müdürlüğünü yapan Albayrak, istediği zaman konuta girebilmesi ve yakın temasının olması nedeniyle uzun süre gölge danışman olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle, 1987 yılında “yeni prensler” kontenjanına dâhil edilmiştir (Milliyet, 29 Ağustos 1987).

¹⁴ Edirne gümrüğünde yaşanan skandalı gazeteci Müşerref SEÇKİN (UBA) "Kapıkule gümrük yolsuzluğu" haberiyle yılın gazetecisi ödülünü almıştır. Haberin detayları ise şöyledir: “Genç ve yaman bir polis adliye muhabiriydim. 1984 yılında gümrükçülerle polislerin, rüşvet paralarını paylaşmadığı bir skandalı ortaya çıkardım . Öyle bir skandal ki. Kaybolan paralar, işkenceler, neler neler. İnandırması zor bir olay o yıllara göre. Adı da Kapıkule gümrük skandalı olarak siyasi tarihte yerini aldı. Haber patladı. Turgut Özal Başbakan. Kabinesinde de Vural Arıkan Maliye ve Gümrük Bakanı, eniştesi Ali Tanrıyar da İçişleri Bakanı.. Aynı kabinenin iki bakanı bu skandal nedeniyle karşılıklı olarak birbirlerinin kurumlarını suçladılar. Öyle bir rezillik ki Maliye Bakanı gümrükçüleri tutuyor polisleri suçluyor, İçişleri Bakanı da polisleri savunuyor. Siyaset bu olaya kilitlenmiş. Bu iki bakanın karşılıklı atışması sonucunda Turgut Özal her iki bakanın da istifasını istedi. Tanrıyar hemen etti. Vural Arıkan ise dik başlıydı rahmetli. İstifa etmem dedi. O da görevden alındı. Tam deyimiyse azledildi” (“Bakanlar düşüren gazeteci”, 2017).

10. Nabi Şensoy: 1945 tarihinde İstanbul'da doğmuştur ve lise eğitimini İngiliz Erkek Lisesinde üniversite eğitimini ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamlamıştır. Dışişleri Bakanlığı'nda ve çeşitli büyükelçiliklerde konsolos olarak görev yapan Nabi Şensoy, Özal'ın dış ilişkiler danışmanlığı görevine getirilmiştir. 1985 yılında Özal'ın seyahatlerinde yanından ayırmadığı için 6 gölgesinden biri olarak gösterilmiştir. (Hürriyet, 01 Temmuz 1985).

Eğitimini Türkiye'de tamamlamış basında prens olarak tanımlananlar listesine bakıldığında bu grubun ortak özelliği, fiilen siyasetin içinde yer almaları ve eğitimlerini yurt içinde tamamlamış olmalarıdır. Diğer iki grupta yer alan isimler gibi bu grupta yer alanlar da Özal'la bir dönem oldukça yakın ilişkiler kurmuşlardır. Üç farklı kategori altında incelenen ve bir dönem prens olarak değerlendirilen isimlerin kendi içerisinde oldukça farklı karakteristik dinamikleri olduğu görülmektedir. Bu nedenle 1984-1990 yılları arasında basının hangi temel kriterleri barındıran isimlere 'Prens' yakıştırmasını yaptığı konusunda belirsizlik söz konusudur. Prensın veya prenslerin kim olduğuna yönelik net tanımlayıcılarının olmaması ve basında prens olarak tanımlanan geniş kesim içerisinde bazı isimlerin birbiriyle taban tabana zıt görüşte olması bu çalışma özelinde prens tanımlanmasının yapılmasını elzem kılmıştır.

Bu araştırmada 'Prens' olarak adlandırılan isimler *yurt dışında eğitim almış ve/veya orada çalışmış olup, Türkiye'ye getirildikten sonra bürokrat/teknokrat olarak çeşitli kademelere yerleştirilmiş kimselerdir. Bununla beraber Özal'ın Prensleri tanımlamasının tamamlayıcı başka bir özelliği Türkiye'deki kadrolara yerleşim süreci ve çalışma ilişkilerinde yasal ve bürokratik teemmüllerin dışında keyfi olarak ifade edilebilecek bir atama prosedürüne sahip olmuş olmalarıdır.* Belirlenen prens tanımlamasından yola çıkarak şimdiye kadar basında prens olarak tanımlanan isimlerin genel özellikleri, eğitim geçmişleri, göreve başlama usülleri göz önünde bulundurarak bir 'tipoloji' oluşturulmuştur. Oluşturulan tipolojiye uyan prensler arasından ise basında en çok habere konu olan 8 isim belirlenmiştir. Bu kapsamda; Rüşdü Saraçoğlu, Coşkun Ulusoy, Bülent Şemiler, Bülent Gültekin, Cengiz İsrail, Cem Duna, Yusuf Bozkurt Özal ve Adnan Kahveci bu araştırmada prens olarak tanımlanmıştır. İncelenen gazetelerde, analiz eden metinlerden yola çıkarak, çalışmanın konusunu teşkil eden 'Prens'lerin belli başlı birtakım ortak özellikleri olduğu söylenebilir. Bunlardan bazıları aşağıda belirtildiği

şekilde olup, bu özellikler Özal'ın Prensleri'nin politik, hukuki ve bürokratik yapısını da yansıtmaktadır.

a. Özal'lara yakın olmaları: İncelenen gazetelerde, analiz edilen metinlere bakıldığında, Özal'ın Prensleri, yurt dışında eğitim almış olmalarının yanı sıra, ekseriyetle Özal ailesi üyelerinden biriyle ilişki içerisinde olmuş kimselerdir. Gazete içeriklerinde öne çıkan konu, prenslerden Saracoğlu, Ulusoy ve Şemiler'in birbiriyle yakın arkadaş olmakla birlikte bu isimlerin Turgut Özal'a yakınlığı oğlu Ahmet'den kaynaklıdır. Konularında uzman bu üç ismin birbirlerini iyi tanıdıkları için uyum içerisinde çalışacakları düşünülmüştür. Nitekim, Ulusoy'da bir konuşmasında “birbirimizin lisanından anlarız” ifadesiyle bu durumu vurgulamıştır (Hürriyet, 24 Ocak 1988).

Prens ekibinde yer alan diğer isimlerden Cem Duna, Bülent Gültekin ve Cengiz İsrail ise doğrudan Turgut Özal'a yakındır. Prenslerin ikinci en temel ortak özelliği ise güçlerini Özal'lardan almalarıdır. Bu hususun basında prenslerle ilgili yansıyan bir çok haberde vurgulandığı görülmektedir. Örneğin, Cumhuriyet gazetesinde “arkalarına siyasi otoritenin gücünü tamamen aldıkları” (14 Ocak 1989); Hürriyet gazetesinin prenslere yönelik bir haberinde “Bu kadronun varlık nedeni ve gücünü aldığı kaynak Başbakan'dır” ifadesi (20 Eylül 1988); yine Cumhuriyet gazetesinin “Arkalarında dağlar gibi güç var Başbakan Turgut Özal. Bir de sevdiği, saydığı ve sözünü dinledikleri Ahmet Özal” açıklaması (15 Eylül 1989), ve son olarak Hürriyet gazetesinin bir haberinde yer verilen özellikle batık kredilerle uğraşan Şemiler ve Ulusoy'a yönelik Yusuf ve Ahmet Özal'ın “Hiç çekinmeyin.. üzerlerine gidin arkanızda biz varız.” açıklamaları bu durumun göstergesi olarak değerlendirilebilir (18 Aralık 1988).

b. Geniş yetkilere sahip olmaları, prenslerin bir diğer ortak özelliğidir. Özal'ın Prensleri'nin sahip olduğu bu geniş yetkilerin karizmatik bir yönü olmakla birlikte, büyük oranda resmi ve bürokratik olarak da güvence altına alınmıştır. Yurt dışından Türkiye'ye gelen genç isimlerin yetkilerinin genişletilmesi yönelik kararname 1987 yılında Resmî gazetede yayınlamıştır. Cumhuriyet gazetesinin sunduğu haberde Başbakan Başdanışmanlığı görevine gelecek prenslerin görev tanımını içeren yasa hükmündeki kararnamenin Resmî Gazete'de yayınlamasıyla netlik kazandığı bilgisine yer verilmiştir. Haberde, onaylanan kararnamede yeni bürokratların büyükelçilik statüsünde haklara sahip olacağına değinilirken, kararnamenin içeriği ise şu şekildedir (09.06.1987):

“Başbakanlık Baş müşaviri kadrosunda bulunanlar siyasi, ticari ve ekonomik ilişkiler gereği dış ülkelerde veya uluslararası kuruluşlar nezdinde, büyükelçi gibi akredite edilmeksizin, özel bir misyonla görevlendirilebilirler. Bu şekilde görevlendirileceklerle müşterek kararlar (üçlü kararname) büyükelçi unvanı verilebilir. Büyükelçilik unvanı baş müşavirlik görevi müddetince devam eder.”

Özal’ın Prensleri’nden bazılarının basına yaptıkları açıklamalarda da birtakım ifadeler geniş yetkilere sahip olduklarını göstermektedir. Bununla beraber Özal’ın Prensleri’nin bazılarının yaptığı çeşitli açıklamalardan, bu resmi ve bürokratik yetkilerin inisiyatif boyutunun son derece geniş olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Cengiz İsrail tarafından düzenlenen İstanbul Menkul Kıymetler toplantısında İsrail’in “*Bizim yaptıklarımızdan Özal’ın bile haberi yok*” (Hürriyet, 12 Eylül 1987) beyanı prens olarak adlandırılan bürokrasinin üst yönetimindeki bu dar teknokrat kadronun, geniş yetki ve inisiyatiflerle görev yaptıklarını göstermektedir.

c. Kurallarından taviz vermemeleri: Genç bürokratların kurallarından taviz vermeyen karaktere sahip olmaları ve bu konuda da ilke birliğine sahip olmaları prenslerin önemli bir diğer ortak özelliğidir. Uzmanlık alanları büyük oranda ekonomi olan prenslerin IMF reçetesine uygun taviz vermeden ekonomi politikası uygulayabilmeleri (Cumhuriyet, 19 Haziran 1987), (Hürriyet, 19 Ağustos 1987) bu özelliğin tipik örneği olarak değerlendirilebilir. Nitekim “ilkelerinden taviz vermeyen” bürokrat olarak gösterilen Coşkun Ulusoy’da (Hürriyet, 03 Mart 1988) Hürriyet gazetesine verdiği bir röportajında hedefinin düzen sağlamak olduğunu, kuralları eksiksiz, taviz vermeden uygulayacağını ifade etmiştir (24 Ocak 1988).

d. Yenilikçi, teknolojiyi yakından takip edebilmeleri ve geleneklerin dışına çıkabilmeleri: Genç isimlerin ön önemli ortak özelliklerinden biridir. Özal’ın liberal değerlerin yedeğinde dönüştürmek istediği bürokratik kültürde hâkim olmasını istediği çalışan tipolojisinin teknolojiyi takip eden, yenilikçi kimseler olduğu söyleyebilir. Nitekim Hürriyet gazetesinde de Özal’ın ekibini oluştururken radikal kararlar almaktan çekinmeyen ve bu doğrultuda gerekirse geleneklerin dışına çıkabilen kişileri tercih ettiği belirtilmiştir (01 Ocak 1988). Ayrıca o dönemde teknolojiyi kullanmak üzere bilgisayar kullanımını artırmalarının yanı sıra görünüş olarak da genç ve bakımlı olmaları ve dünyadaki gelişmeleri takip etmeleri de aranan özelliklerden bazılarıdır. Uğur Dündar genç ve yeni kuşak bankacılar (prensler) için “Bankaların dökülen loş, yıllardır el değmemiş köhne binalarıyla birlikte insanların görünümü de değişmiş; katları, odaları,

bilgisayarlarla dünyadaki bankacılık uygulamalarını dakikası dakikasına izleyen yeni bir kuşak doldurmaya başlamıştı” yönündeki ifadesi de yenilikçiliğin yükselen bir değer olduğunun göstergesidir (Hürriyet, 18 Aralık 1988).

2.2.2. Özal’ın Prensleri Uygulamasının Boyutları ve Politik Yönü

Çalışmanın bu bölümünde Özal’ın prens uygulamasının retorik arka planında yatan gerekçelerine ve hukuki boyutlarına yer verilmiştir. Ayrıca bu uygulamanın nedenleri ve politik sorunları aktarılmaya çalışılmıştır.

2.2.2.1. Özal’ın Prensleri Uygulamasının Bürokratik ve Hukuki Boyutları

Devletin en üst kademesinde görev yapan yüksek bürokratların siyasi iktidardan bağımsız ve ayrı olması gerektiği dünyada genel kabul görmüş bir düşünce modelidir. Bu prensip, bürokratların siyasi parti veya kişisel çıkarlarla ilişki kurmadan, yalnızca ülke ve toplumun çıkarlarını gözeterek görevlerini yerine getirmeleri gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. (Hürriyet, 24 Mart 1988). Türkiye’nin 1980’li yıllardan sonra yerleşmeye başlayan liberal değerler çerçevesinde, belirmeye başlayan yapısal değişim süreciyle “yönetici elitlerin” hızının aynı çizgide ilerlememesi “statü elit”in “işlevsel elit”e geçmesini engelleyen unsur olarak gösterilmiştir. Nitekim bu uyumsuz döngü, modern kurumların geleneksel yöneticilerle yönetilmesinden kaynaklı sorunlar doğururken aynı zamanda bu kurumlara uygun personel ihtiyacını da gündeme getirmiştir (Yılmaz, 2001, s. 99). Ancak Özal’ın diğer değişkenleri gözardı ederek saf başarı odaklı gerçekleştirdiği uygulamada kullandığı usul ve yöntemler, beraberinde hukuki ve bürokratik bazı sorunları da getirmiştir.

İncelenen gazetelerde analize edilen haberler kapsamında, Turgut Özal’ın oluşturduğu yeni ekibin tipik özelliklerine bakıldığında, bürokrasiyi gerçekleştirilmesi düşünülen liberal dönüşüm için kritik önemi haiz bir konu olarak görüldüğü söylenebilir. Bu çerçevede işlerin yavaş ilerlemesini "engel" olarak gören, bürokratik gelenekler ve kurallar yerine, kişisel sadakat duygusuyla hareket eden, teknik becerisi yüksek ve "iş bitirme" konusunda yetenekli, iyi eğitilmiş gençler oldukları görülmektedir (Yıldız, 2018, s. 44). Söz konusu pratiklik ise danışmanlarının ortak özelliği olan mühendis olmalarından kaynaklanmaktadır (Şahin, 1984, s. 35). Esasında yeni ekibin tipik özellikleri Özal’ı tanıyan kesimler için şaşırtıcı değil aksine Özal’ın aktif ve geleceğe

dönük kişilik yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle, çoğu kesim Özal'ın kişilik anlayışının lider olduğunda yönetim anlayışına yansımaları oldukça doğal süreç olarak yorumlamıştır (Yılmaz, 2001, s. 99). Özal'ın Anavatan Partisi'ni kurarken de benzer yöntemle dar bir kadro içerisinde çalışması, kabinede yer alacak isimlerin listesini hazırlarken hiçbir bakanla ön temasa girmeden liste hazırlayıp liste de kendisine yakınlığı ile bilinen isimlere öncelik vermesi (Tokatlı, 1999, s. 45), bazen dar bir kadroyla bazen de tamamen kişisel olarak karar verme süreçlerini yönetmesi süreci siyasi ve adli denetim mekanizmalarını etkisizleştirme çabalarını tetiklemiştir. Tüm bu süreç ise “uzmanlık odaklı elitizmin yansıması” olarak değerlendirilirken (Yıldız, 2018, s. 44), “prens” kelimesinin ise uzun yıllar sonunda yeniden siyaset sözlüğüne girmesine neden olmuştur (Kahraman, 1984, s. 33).

Uzmanlık odaklı elitizm oluşturma kapsamında uygulamaya koyulan Özal'ın Prensleri pratiğinde karşılaşılan en temel bürokratik sorun, bu isimlerin özellikle daha önce bürokrasi kademelerinde yer almamaları ve bürokrasi kültüründen uzak olmalarıdır. Söz konusu atamalar ise özünde yüksek bürokrasinin gerekleriyle bağdaşmayan tayin sistemini kıran dalga hareketi olarak kabul edilmiştir (Hürriyet, 24 Mart 1988). Bu kırıcı dalga hareketine klasik bürokratlar, bazı ANAP'lı siyasetçiler ve diğer siyasal partiler özünde bu uygulamaya hem Türk milliyetçilik gelenekleri ile bağdaşmadığı hem de mevcut düzenle uyuşmadığı için karşı çıkmışlardır. Zira, DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, Turgut Özal tarafından kurulan “Prensler Komitesi'nin hem cumhuriyet hem de bürokrasi tarihi için büyük yanlış olduğunu ileri sürmüştür (Cumhuriyet, 01 Ağustos 1987). Temel gerekçeleri ise Özal'ın, prensler uygulamasıyla bürokratik kuralların saygısını yok ettiği yönündedir. Çünkü, bürokratlar görevlerine, mesleki eğitim sürecinden başlayarak “mesleğe atanma, yükselme ve özlük haklarında hesap verilebilir, tarafsız ve süreklilik arz eden kurallara bağlıdır. Bu durum ise kamu hizmetinin güvenilirliğini güçlendirirken “liyakati ve yetkinliği temin eden” önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir (Hürriyet, 24 Mart 1988).

Bürokratik bünye, genel olarak kamu hizmetlerinin yürütülmesinde görev alan ve sivil alana dâhil olan kamu görevlilerinin oluşturduğu bir topluluktur. Bu kamu görevlileri, hiyerarşik bir düzen içinde faaliyet gösterirler. Bürokratik yapıda önemli bir role sahip olan bürokratlar “bütün sistemin işleyişinde siyasi otoriteye tabi olarak yön verici ve hizmetlerin niteliğini belirleyici bir fonksiyonu yerine getirerek kamu

hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini gözetir” (Tercüman, 11 Mart 1988). Bu kapsamda, yüksek bürokratin görevi, “Fiilî siyasetin sınırları ile devletin soyut çıkarları arasındaki mesafeyi ölçmek, bu mesafeyi azaltmaya çalışmak” olarak tanımlanmıştır. Fakat bu yükümleri yerine getirirken yüksek bürokrat “iktidarın kendi uygulamaları ile devletin soyut hak ve çıkarları görebilmesi için gerekli uyarıları bulunma görevini” de yerine getirmekle yükümlüdür (Hürriyet, 24 Mart 1988). Bu minvalde ise söz konusu bağlayıcılar dışında doğrudan Özal tarafından atanan bürokratların, devlet çıkarları ve siyasi çıkarlar çatıştığında gösterecekleri reaksiyonun öngörülememesi mevcut sisteme zarar verebileceği yönünde yorumlanmaktadır. Özellikle siyasi partilerinin amacının “belirli bir ekonomik ve sosyal çıkarı gerçekleştirmek” olduğu düşünüldüğünde bir siyasi parti liderinin önemli makamlara kendi yöneticilerini getirmesi, devlet politikasını kendi görüşlerine uygun olarak yürütme amacı olduğu şüphesini güçlendirmektedir (Perinçek, 1968, 39’den Akt. Erdoğan, 2008, s. 8). Nitekim Hürriyet gazetesi bir haberinde, Özal’a bağlılık yemini ile gelen geç yeteneklerin herhangi bir yere bağlılığı olmadığını ifade ederek, bu durumda engelleyici güç unsurunun ortadan kalktığını ifade etmiştir. Bu nedenle artık yüksek bürokrasiden “ne devletin soyut hak ve çıkarlarının tanımlanmasını yapabilmesi ne iktidara gerekli uyarılarda bulunması ne de bu zümrenin siyasi eğilimler karşısında tarafsız olması” (Hürriyet, 24 Mart 1988) söz konusu değildir.

Turgut Özal’ın, prensler uygulamasındaki bir diğer bürokratik sorun ise kamu mesleğinde devamlılık ilkesiyle çelişmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu personeli, yürüttüğü kamu hizmetlerinin doğasından kaynaklanan özellikler sebebiyle kendine özgü bir istihdam düzeninde varlık göstermektedir. "Memuriyet" kavramıyla tanımlanan bu istihdam biçimi, personelin meslek güvencesini içerirken çalışanın iş güvencesini sağlayarak kamu hizmetinin sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu sayede personel üzerinden görevin devamlılığı sağlanırken diğer taraftan kamu hizmetinin korunmasını mümkün kılınmaktadır (Acar, 2012, s. 34). Ancak siyasi iktidarın, istediğini yüksek bürokrat yapabilmesi, bu suretle bürokrat yaptığı kişiyi de istediği anda bürokrasinin dışına çıkarabilmesi söz konusu “memuriyet” kavramının yasal açıklaması ile tezat oluşturmaktadır. Oysa yüksek bürokrasi kamu mesleğinde devamlılık ve bu devamlılıktan doğan bir beraberlik söz konusudur (Hürriyet, 24 Mart 1988).

Turgut Özal'ın prens uygulamasının hukuki boyutlarına bakıldığında ise Özal'ın Prensleri uygulamasının, süreç boyunca alınan kararlar ve yapılan uygulamalar itibarıyla hukuki ve bürokratik teammüllerle uyuşmadığı durumları olduğu söylenebilir. Nitekim Türk bürokrasi kültürüne bürokratların atama ve yükselme kriterleri katı bürokratik temammülere bağlı kılınmasına rağmen, Özal'ın Prensleri uygulamasında isimlerin belirlenmesi, atanması ve yükselmesi sürecinin yer yer sözü edilen bu katı teammülere meydan okuduğu görülmektedir. Nitekim Saracoğlu'nun Merkez Bankası başkanlığı görev süresi dolmadan yasa gücünde kararname çıkarılarak görev sürelerinin uzatılması gibi uygulamalar Özal'ın Prensleri uygulamasının resmi teamüllerin dışına çıkabildiği gerekçesiyle eleştirilmesine sebep olmuştur. Milliyet gazetesinde, Derya Sazak'ın '*Siyaset Günlüğü*' isimli köşesindeki köşe yazısında "Saracoğlu Operasyonu" başlığı yazısında aniden bir gece yarısı Saracoğlu'nun başkanlık görevinin uzatıldığı ifade edilmiştir. Merkez Bankası Başkanlık görevinin "otomatiğe bağlandığı" vurgulandığı yazıda dikkat çekici bir diğer husus ise kararnamenin, 'kadın statüsü ve sorumluluğu başkanlığı kurulması' hakkındaki bir kararla birlikte alınmasıdır (03 Mayıs 1990).

Özal'ın Prensleri uygulamasının hukuki boyutları altında değerlendirilebilecek bir diğer husus, vekâleten atama yöntemidir. Özellikle bu yöntem atanacak kişinin ilgili kurumun kuruluş yasasında belirlenen şartları taşımadığı durumlarda tercih edilmiştir. Örneğin Milliyet'in 13 Nisan 1988 tarihli haberine göre, Eximbank Genel Müdürü Ertan Sakızlı'nın emekliye ayrılmasıyla bu göreve atanan Turgay Özkan'ın banka kuruluş yasasında öngörülen şartları taşımadığı için atamasının asaleten değil vekaleten gerçekleştiği iddia edilmektedir. Tercüman'ın 10 Nisan 1989 tarihli bir haberine göre ise Ziraat Bankası'nın bazı görevlileri tarafından ANAP milletvekillerine ulaştırılmak üzere hazırlanan bir raporda da Genel Müdür Coşkun Ulusoy ve 3 genel müdürünün de bankalar kanununca birçok şartlara sahip olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca raporda da ismine yer verilen genel müdür yardımcılarında Halil Eralp ve Caner Öner'in kanunla istenen en az 7 yıllık tecrübeden bile yoksun oldukları belirtilmiştir.

Prenslerin atama usullerinde hukukla uyuşmayan yöntemlerin yanı sıra bu göreve atanan isimlerinde zaman zaman görevdeyken yaptıkları hukukla bağdaşmayan eylemleri de hukuki boyutun bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda Türkiye dışından kritik kurumlara getirilen ve "prensler" olarak tanımlanan teknokratların da bürokrasi ile mücadele ederken ani ve etkili karar verilmesi gereken hususlarda hukuki süreçleri göz

ardı etme eğilimi söz konusudur (Yıldız, 2018, s. 44). Bu durumun örneği olarak Cumhuriyet Gazetesi'nin 25 Ocak 1989 tarihli haberine göre, özelleştirme sürecinde CİTOSAN'ın hisse satışlarında kurul tarafından karar birliği sağlanmışken, TKKOİ Başkanı Bülent Gültekin'in tek başına karar alarak satışı blok satışa çevirmesi gösterilebilir. Bu karar daha çok hukuk çevrelerinde keyfi karar olarak değerlendirilirken, kurum içerisinde ise yetki krizinden kaynaklı olduğu sürülmüştür. Konudan bağımsız bir başka gerekçe ise Milliyet gazetesi köşe yazarı Teoman Erel'den gelmiştir. Erel'e göre ise prenslerin yasaları göz ardı etmesinin temel nedeni Amerikan kültürüne alışkın olmalarıdır. Erel, danışmanların memurluk kültüründen gelmediği için her konuda kendilerinde konuşma hakkını gördüklerini belirtmiş “Amerikan kültürüne yatkın oldukları için kendilerini Beyaz Saray'daki önde gelen danışmanlar gibi görme eğiliminde” olmalarının prenslerin hukuka uygun olmayan davranışlara yönelttiğini belirtmiştir (12 Ekim 1984).

2.2.2.2. Özal'ın Prensleri Uygulamasının Nedenleri ve Politik Sorunları

1952 yılında Amerika'ya uzmanlık eğitimi için gönderilen Turgut Özal'ın, Amerika'daki deneyimleri politik ve ekonomik açıdan bakış açısını etkilemiştir. Bu nedenle, “Amerika'nın Özal için model ülke olduğu” ileri sürülmektedir (Bozkurt, 2001, s. 181). Siyasi kariyerine başladığı ilk yıllarda sık sık ABD'ye ziyaret gerçekleştirerek teknik, ekonomik ve siyasal görüşmelere katılan Turgut Özal, toplantılarda Amerikalı uzmanların bilgisinden ve yetkinliklerinden etkilenmiş olması ve Türkiye'de de alanlarında uzman, iyi eğitim almış teknik danışman kadrosu olmalı düşüncesi ‘prens’ düşüncesinin retorik arka planını oluşturduğu yönündedir (Tokatlı, 1999, s. 85).

Sivil iktidar olarak 1983 Genel Seçimleri'yle gelen Özal, bir süre ekonomide “istikrar sağlamayı” başarmış olsa da serbest piyasa ekonomisi politikalarını uygulayabilmek için birlikte çalışabileceği kadroya ihtiyaç duymuştur. Bürokrasinin geleneksel ekolü dayatmasının liberal ekonomiye geçisin önündenki önemli bir engel olduğunu düşünen Özal, öncelikli olarak bürokrasinin hantal ve yavaş işleyen yapısından kurtulmanın gerekli olduğunu ileri sürmüştür (Timur, 2005, s. 52). Nitekim bu düşüncelerini yardımcısı Kaya Erdem'le paylaşması ve Erdem'inde bu düşüncüyü olumlu karşılaması ile “ABD'de yaşayan, bu ülkeden pasaport almış birçok dinamik ve hırslı genç” lerin başbakanlık kadrosuna alınması kararlaştırılmıştır (Tokatlı, 1999, s. 85). Bu

minvalde Özal, bankacılık sektöründe yeni politikalar uygulayabilecek, güvenilir, iyi eğitilmiş, radikal kararlar almaktan çekinmeyen ve bu yolda gerekirse geleneklerin dışına çıkabilecek özelliklere sahip isimlerle irtibata geçmiştir. Böylelikle de sayıları her geçen gün artan prens kadrosu da şekillenmeye başlamıştır (Hürriyet, 08 Ocak 1988). Prens olarak tanımlanan gençlerin bazıları alanına oldukça hâkim, bulundukları kurumu uluslararası normlara uygun hale getirebilecek, yurt dışında kariyerlerine devam etselerdi çok iyi görevlere gelebilecekken Türkiye’de olmayı tercih etmişlerdir. Ancak bu tanımlamayla bağdaşmayan prensler de söz konusudur. Her iki tanımlama grubunda da yer alan prenslerin ortak noktaları ise oturdukları koltuklara doğrudan Başbakan Özal’ın direktifiyle gelmesidir. Fakat bu durum prenslerin hem ANAP içerisinde hem bürokrasi de hem de muhalefet cephesinde istenmemesine neden olmuştur. Prensler bulundukları kurumların öncelikle partiye hizmet veren; parti çıkarlarını gözetken kuruluşlar olmasını istememiştir. Bu davranışları ise partililerin tepkisini çekmelerine ve istenmemelerine neden olmuştur. Göreve atanma usullerinin tepeden olması nedeniyle ise bürokrasi cephesinde sevilmemişlerdir. Ayrıca bazı prenslerin davranışları da kendilerine karşı olumsuz bakış açılarını tetiklemiştir. Muhalefetin prenslere destek olması mümkün olmayınca bahsi geçen üç cephenin de tepkisi, prensleri Türkiye’de oldukları süre boyunca tartışmaların odağına taşımıştır (Cumhuriyet, 10 Ocak 1989).

Geçmişten günümüze, neredeyse tüm toplumlarda, küçük bir seçkin grubun, toplumun çoğunluğunu yönettiği ve halen yönetmeye devam ettiği görülmektedir (Kurtbaş, 2017, s. 385). Söz konusu seçkin küçük grup veya diğer ifade ile oluşturulan yeni elit, önemli kararlarda Özal’ın yanında yer alırken aynı zamanda Özal’ın kararları söz konusu “çevrenin talepleri doğrultusunda kolaylıkla değiştirilmesi kurumsallaşmadan çok uzak gibi görünen bir siyasal mekanizma” oluşturmuştur (Demirel, 2018, s. 70). Başbakan Turgut Özal’ın dar çevresinde yer alacak isimlere kimin karar verdiğine bakıldığında da ise Amerika’dan gelen bürokratlar ve teknokrat grubun önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili olarak, Milliyet gazetesi yazarı Teoman Erel de bu hususa köşesinde yer vermiştir. Erel, ekonomi sayfasında düzenli yayınlanan ‘TELEKS’ isimli köşe yazısında, Amerikalı prenslerin ilgili kurum ve isimleri devreden çıkardığını, Özal’ın çevresindeki bu kişilerin hiyerarşi oluşturduğunu ifade etmiştir (05 Şubat 1988).

Söz konusu hiyerarşi yapılanmasının ANAP içerisinde politik sorunlara neden olduğu ve parti içerisinde derin huzursuzluklara ve çatlaklara neden olmuştur. Bu hususta

en temel iddia ise başkanın çember altında olduğu ve partililerin, Özal’a yaklaşmadığı ve dışlandıkları yönündedir. Ayrıca çember içerisinde yer alan kişilerin bu duruma neden olduğu görüşü de yaygındır. Nokta dergisinde yer verilen Özal ve çevresi hakkında yazılan metnin ilgili kısmı şu şekildedir;

“Aslında liderlerin çevresi tartışması siyasal hayatımızda yeni bir şey değil. Başkaları içinde nice kez duyduk: ‘kendisi iyi ama çevresi kötü’ şimdi de ‘Özal’ın zehir gibi adamları ile ilgili tartışmalar sürüp gidiyor. Başbakan’ı çember altına aldıkları ileri sürülen bu adamların (Teoman Erel’in değişiyse ‘prenslerin’) Özal’a danışmanlık değil dalkavukluk yaptıkları, ona doğru yolu göstermek yerine yanılttıkları” ileri sürülüyor (Şahin, 1984, s. 35).

Başbakana’a ulaşamamaktan yakınan bir diğer isim ise ANAP Edirne Milletvekili Türkan Arıkan’dır. Milliyet gazetesinde tarafsız olarak paylaşılan 18 Kasım 1984 tarihli Emin Çolaşanla röportajında Arıkan’ın, Özal’ın çok iyi niyetli olduğu ancak sorunların çevresindeki çemberi kıramadığı sürece devam edeceği yönündeki ifadesine yer verilmiştir. Özellikle “belirli grup ve kişilerin” olduğunu ve “onların dışında hiç kimseyi Turgut Bey’in etrafında görmediğini”, kendisinin milletvekilleri ile temas kurmadığını ve görüşmediğinden bahsetmiştir. ANAP Cephesi’nden gelen bu tepkiler özünde Özal’ın kurmak istediği yeni sistemin gerekliliğidir. Zira, Özal’ın hedeflerinden biri hızlı karar almak, hızlı uygulamak ve hızlı sonuca ulaşmaktır. Bu nedenle Özal, etrafından gelecek kalabalık geri bildirimlerin özünde hedefinden saptıran unsurlar olarak değerlendirmiştir.

2.3. ÖZAL’IN PRENSLERİ KONULU GAZETE HABERLERİNİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

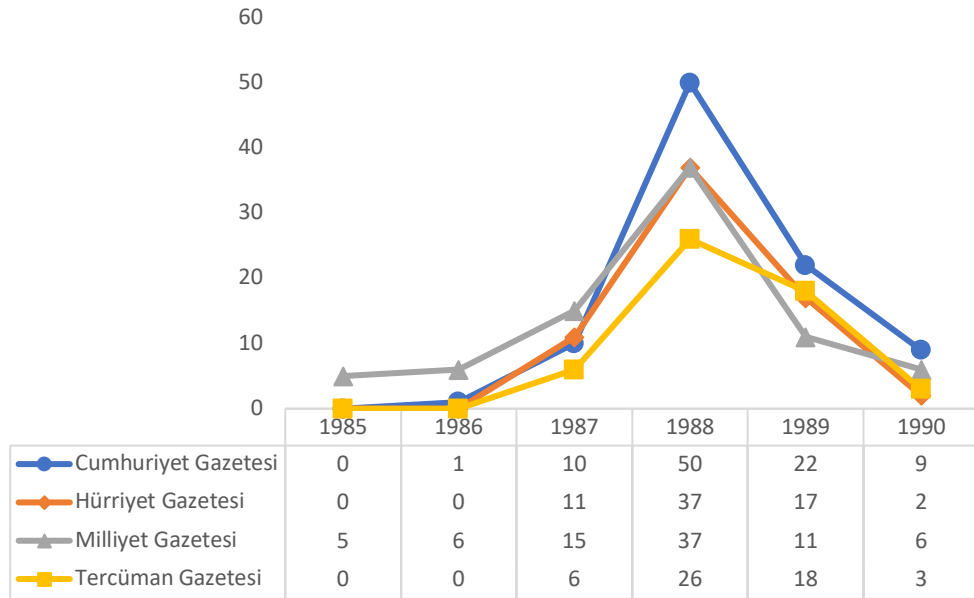
Çalışmanın bu kısmında Özal’ın Prensleri konulu haberlere ilişkin tanımlayıcı ve betimleyici genel verilere yer verildikten sonra, uygulamanın medyada sunumu analiz edilmiştir. Bu çerçevede öncelikle incelenen gazetelerde Özal’ın Prensleri konulu haberler ilişkin tanımlayıcı ve betimleyici genel verilere yer verildikten sonra haberlerin başlıklarından yola çıkarak kelime bulutu gösterilmek suretiyle Özal’ın Prensleri uygulamasının öne çıkan başat konuları değerlendirilmiştir.

2.3.1. Özal’ın Prensleri’nin Medyada Sunumu

Teknolojinin medya dünyasına getirmiş olduğu kitle iletişim araçlarındaki çeşitliğe rağmen hem geleneksel hem de yeni medyanın en temel işlevi “bilgilendirme” ve “haber verme” olarak kabul edilmektedir (Yapar Gönenç, 2012, s. 77). Haber ise en temel

anlamıyla “Tarihin herhangi bir anında, politikacının tanıttığı, haber kuruluşlarının ürettiği, teknolojinin aktardığı ve insanların tükettiği şey” olarak tanımlanmaktadır (Bennett, 2000, s. 63). Bu bağlamda haberin aktarım sürecinde medya, toplumun genel yapısını, toplumsal etkileşimleri ve ilişkileri yeniden şekillendirerek farklı perspektiflerle yorumlama gücünü elinde bulunduran mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. (Almasoodi ve Sucu, 2021, s. 55). Diğer bir ifade ile haber medyası, "kim"lerin sesini duyurabileceği, ne kadar seslerinin duyulacağını, bu kişilerin ne derece güvenilir kabul edilecekleri ve hangi konular hakkında konuşabilecekleri gibi faktörleri yönetebilmektedir (Bennett, 2000, s. 66). Bu tez çalışmasında Turgut Özal Dönemi, liberalleşme politikaları doğrultusunda Özal’ın Prensleri deneyiminin medyada sunumu ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Medyanın, Özal’ın çok farklı disiplinlerde köklü değişiklikler yaratma güdüsüyle uygulamaya koyduğu, ağırlıklı teknokrat kökenli uzmanlarını diğer bir ifade ile prenslerini kamuoyuna nasıl sunduğuna bakıldığında, haberleştirme sürecinin kişi, zaman, konu ve gazetenin ideolojisi gibi farklı bileşenlerle entegre ve etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu haberin sunumunu etkileyen faktörler aynı zamanda habercinin kapılarını hangi fikirlerle açacağını veya kapatacağını da belirlemektedir. Bu çerçevede araştırmaya dâhil edilen gazetelerin zaman, konu, kişi ve ideoloji’nin haber içeriklerinde çok değişkenli faktörlerini incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Zaman Odaklılık: İncelenen haberin içeriğinin, dönemden döneme ve hatta duruma göre değişebilen bir faktörler bileşkesi tarafından yönlendirilebilir önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, gazetelerin prenlere yönelik içerdiği haberlerin sayıca yıllara göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Prenslerle ilgili ilk haberlere 1985 yılında ilk kez Milliyet gazetesi yer verirken 1987 yılında dört gazetenin de işlemeye başladığı, 1988 yılında, prenslerle alakalı haber sayısının zirve yaptığı, 1989 ve 1990 yıllarında ise haber sayısının azalmaya başladığı görülmektedir. 1987 yılında genç teknokratların atamalarının bir kısmının yapılması, 1988 yılında atamaların tamamlanması zaman-haber ilişkisini etkileyen etkenlerden biridir. 1989 yılında ise göreve atanan bürokratların görevlerinden istifa ederek Amerika’ya dönmeye başlamaları haber sayısına yansımıştır.

Şekil 1. Yıllara göre gazetede yayınlanan haber sayısı

Konu Odaklılık: Özal’ın Prensleri uygulamasının 1987, 1988 ve 1989 yıllarında kırılma noktası olarak ifade edilebilecek olayların yaşanmasının doğrudan haber sayısına yansıdığı görülmektedir. Bu kapsamda basının olayları yakından takip etmesi, ideal politik sistem içerisinde “bekçilik” rolünü etkin bir şekilde yerine getirdiğine işaret etmektedir (Bennett, 2000, s. 63). Rüşdü Saracoğlu’nun Merkez Bankası başkanlığına, Bülent Şemiler’in Anadolu Bankası Genel müdürlüğü’ne, Coşun Ulusoy’un Halk Bankası genel müdürlüğüne atanması 1987 yılı bürokrasinin kırılma ve dönüşüm yılı olarak değerlendirilirken aynı zamanda ekonomide uygulanacak politikanın da “Amerikan Ekolüne” evrilmesi anlamına gelmektedir. Doğal olarak bu değişim basında yer verilen haber sayısına yansımıştır. TELETAS hisseslerinin halka açılması girişiminin 1988 yılında uygulamaya geçmesi de bu yılda verilen haberlere yansıyan bir diğer konu olarak karşımıza çıkmaktadır. PTT’nin % 40 hissesine sahip TELETAS hisseslerinin ilk olarak Toplu Konut ve Kamu Ortaklığına satılmasıyla başlayan süreçte TKKO’nun halka ve yerli/yabancı işletmelere satacağı hisse senetlerinin satış sürecini basın yakından takip etmiştir. Özelleştirme kapsamında, 1989 yılında ise özellikle de özelleştirmeden sorumlu iki isimden biri olan Cengiz İsrail’in hisseleri gizlice kendi adına Bell Telephone firması adına toplattırdığı iddialarının ortaya atılması da haber sayılarına doğrudan yansımıştır.¹⁵

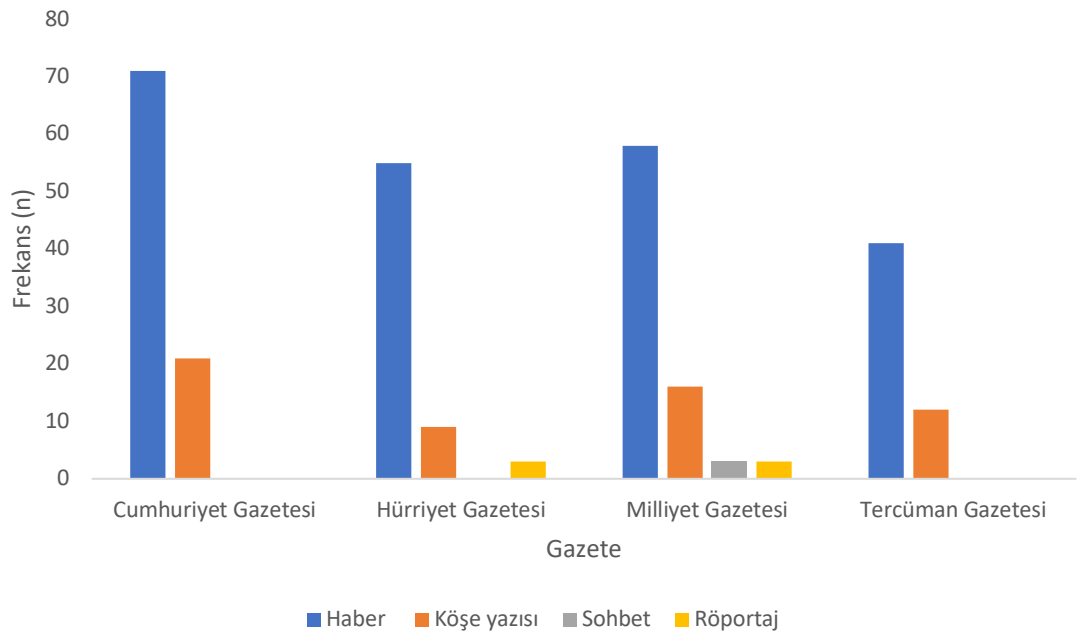
¹⁵ Bell Telephone firmasının Telataş hisselerini Cengiz İsrail adına topladığı iddiaları uzunca bir süre basında yer almıştır. İsrail kendisinin toplattırmadığı yönünde açıklamalar yapmış olmasına rağmen hakkındaki iddialar

1988 yılında konu odaklı haber sayısının artmasına neden olan bir diğer konu ise 1988 yılında Kaya Erdem ve Bülent Şemiler arasında yaşanan gerginlik ve genç bankacının istifası ile tamamlanan süreçtir¹⁶ Konu odaklılık konusuna bakıldığında bir diğer önemli gelişme 1989 yılında Bülent Şemiler'in "Kâr Operasyonu" olarak isimlendirilen zarar eden Anadolu Bankası'nı evrak üzerinde arsa satışı yaparak kâr gösterdiği iddialarının ortaya atılmasıdır. Bu süreçte de basındaki haber sayılarının artış gösterdiği görülmektedir.

İdeoloji ve İsim Odaklılık; Gazete haber içeriklerine bakıldığında basının zaman ve konuyla da bağlantılı olarak habere konu olan isme karşı tutumunun da zaman zaman değiştiği, bu noktada ise habere konu olan kişi ve gazetenin ideolojisi arasında yakın ilişki olduğu görülmektedir. Medyanın iletişim araçları aracılığıyla kamuoyuna aktardığı haberin "doğru ve tarafsız" olması hayati bir öneme sahiptir (Atabek, 2014, s. 23). Ancak özellikle köşe yazılarında haberlere kıyasla doğrudan isimlere yer verildiği, daha fazla eleştirilerin yapıldığı, net ve doğrudan sorularla sorunların dile getirildiği ve zaman zaman bu tutumu sergilerken de tarafsızlık ilkesinden uzaklaştıkları söylenebilir.

gerçekte Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresinin hisseleri topladığının ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir. TKKOİ'nin konu hakkında açıklaması ise şu şekildedir: "idaremiz başkanlığı borsada menkul kıymet alım satmaktadır. Özellikle de basında yer alan haberlere konu olan, belirli niyetteki kişi yada kuruluşların Teletaş hisselerini tek elde toplamaları yönetimi ele geçirmeleri mümkün değildir. TKKOİ'nin elinde bulunan altın hissedir" (Cumhuriyet:21 Mart 1989). Ancak altın hisseler sonrasında TELETAS ın küçük hissedarı olan yabancı ortak ALCATEL'e satılmıştır ve böylece "Türkiye yi dünyada telekomünikasyon sektöründe söz sahibi edecek bir tesisin tapusu dev ALCATEL in eline geçmiştir" ("Millî gazete", 2006).

¹⁶ Kaya Erdem ve Bülent Şemiler arasındaki çatışmanın detaylarına 2.3.1.10.Bakan-Prens Savaşı başlığı altında yer verilmiştir.

Şekil 2. Gazetelere göre metnin türünün sütun grafiği ile gösterimi

Önyargılar haberlerde zaman zaman bazı ideolojik eğilimleri tetiklerken aynı zamanda “haberlin sivil eyleme bir rehber” olmasını da engelleyebilmektedir (Bennett, 2000, s. 79). Bu nedenle habere konu olan isim, olay haberlin tarafsızlığını ve kamuoyuna nasıl yansıtıldığını da etkileyen önemli unsurdur. Bu durumun en belirgin örnekleri bu çalışma özelinde TRT Genel Müdürlüğü görevine atanan Cem Duna ve Bülent Şemiler olarak gösterilebilir.

Cem Duna’ya yönelik haber sayısında Milliyet ve Hürriyet gazeteleri arasında belirgin bir fark olmazken, Cumhuriyet gazetesinde (20) ve Tercüman gazetesinde (17) yüksek bir oranda Cem Duna’ya yer verildiği görülmektedir. Özellikle iki farklı ideolojiyi temsil eden söz konusu iki gazeteden sağ ideolojiyi temsil eden Tercüman gazetesi Cem Duna’dan çoğunlukla olumsuz bahsederken, Cumhuriyet gazetesi olumlu bahsetmesi dikkat çekicidir. Cumhuriyet gazetesi genel yeni müdürün göreve başladığı ilk zamanlarda oldukça olumsuz birkaç habere yer vermiş, Özal’ın danışmanlığını yapan ve Özal’a yakın bir ismin TRT’ye atanmasını, TRT’nin tarafsızlık ilkesine aykırı olduğu hususunda eleştirmiştir. Ancak ilerleyen süreçte özellikle Duna’nın sol çizgiye yakın bir ilerleyiş gösterdiği iddialarının meclise kadar taşındığı süreçte gazetenin tutumunun değiştiği gözlemlenmektedir. Sol ideolojiyi temsil eden gazetenin, bu süreçten sonra ağırlıklı olarak Duna hakkında olumlu haberlere yer vermeye başlaması, gazetenin

ideolojik yönelimlerinin habere konu olan isme yönelik içerik ve tutumu da etkilediğini göstermektedir. Bu kapsamda haber içerikleri ise TRT’de oluşturulmak istenen modern yapı, yenileşme ve başarılarla doğru değişim göstermiştir. Sağ ideolojiyi temsil eden Tercüman gazetesine bakıldığında, Duna göreve atandığında yasaklı kelimeleri içeren “Dil Genelgesi”ni kaldırmasıyla başlayan olumsuz içerikli haberleri, TRT yayınlarında millî kültür ve değerlerle uyuşmayan yayınlar yaptığı gerekçesiyle sürekli devam etmiştir. TRT’nin başarı olarak gösterilebilecek Avrupa Yayın Birliği’nin (EBU) yönetim kuruluna girmesi haberine Tercüman gazetesi yer vermezken, TRT’de skandal olarak nitelendirilen Malazgirt İşgali olayında Cumhuriyet gazetesinin çok az olumsuz habere yer vermesi, ağırlıklı olarak durumu tarafsız içerikle aktarması iki gazetenin de Cem Duna özelinde farklı tutumlar sergilediğinin belirgin örneğidir.

Gazetelerin haber içeriklerinin, haber sayılarının ideoloji ve isim odaklı karşılaştırıldığında Bülent Şemiler ikinci dikkat çekici örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Şemiler, 1985-1990 yılları arasında, 4 gazetede toplam 21 haberde olumlu, 42 haberde olumsuz, 22 haberde tarafsız içerikle sunulmuştur. Verilere göre Şemiler, görevinde Coşkun Ulusoy ve Rüşdü Saracoğlu’na kıyasla daha az kalmasına rağmen hakkında en çok haber yapılan prensler arasında yer almaktadır. Bu durumun gerekçesi ise hem kendisinin basınla yakın ilişkisi içerisinde olması bu nedenle de “*durmadan konuşan bürokrat*” (Cumhuriyet, 27 Aralık 1988) unvanıyla tanınması, hem de isminin bazı olumsuz olaylarla anılmasıdır. Bu kapsamda gazeteler özelinde incelediğimizde dört gazetenin de Şemiler’e yönelik olumlu, olumsuz veya tarafsız haberlere yer verildiği görülmektedir. Fakat, Milliyet ve Hürriyet gazetesinde konu-isim-ideoloji odaklı haberlerde belirgin farklılık olduğu görülmektedir. 1988 yılında Devlet Bakanı Kaya Erdem ve Anadolu Bankası Genel Müdürü arasında hükûmeti sarsacak kadar derin etkilere neden olan olayda, Hürriyet gazetesi köşe yazarı Uğur Dündar, Şemilerin istifası ile neticelenen gerginliği “*suçu bataklıkta takip etmek*” başlığı altında Şemiler’e destek veren ifadelerle, daha çok Kaya Erdem’e ve hükûmete yönelik eleştirilerle okuyucuya sunmuştur. Ancak sonrasında süreç ilerledikçe ve istifadan sonra Anadolu Bankası krizinin çıkmasıyla Hürriyet gazetesi haber içeriğini olumsuz yönde değiştirmiştir. Ancak Miliyet gazetesinde; Bülent Şemiler’in bankadaki hayalî kâr operasyonun savcılığa sevk edildiği, hakkında inceleme yapılmaya başlandığı dönemde 13 Ağustos 1989 yılında Şemiler’le, Kaya Erdem hakkında yaptıkları röportaja yer

vermesi dikkat çekicidir. Benzer şekilde, Hürriyet gazetesi hayalî kâr operasyonunu yakından takip ederek 27 Ocak 1990 tarihinde “*Emlak Bankası Yağmalanmış*” başlığı ile yer verirken Milliyet gazetesinin 11 Şubat 1990 tarihinde yeniden Şemiler’le yaptıkları “*İstifa et yoksa Kaya Bey edecek*” başlıklı röportaja yer vermesi bir diğer önemli farklılıktır. Röportajda ise: “*aslında bu arazilerin alımına Şemiler tek başına karar vermiyordu. Tabii... Arazi alınırken değer tespiti yaptırılıyor, vergi dairelerinden araştırılıyor, kararı yönetim kurulu veriyordu. Neden hep kendisi suçlu gösteriliyordu acaba?*” ifadesi hem hâlâ köşe yazarının genç bankacıyı koruduğunu hem de olayla ilgili denetleme raporunun yayınlanmış olmasına rağmen tek suçlu olmadığı belirtilmiştir.¹⁷

2.3.2. Özal’ın Prensleri Konulu Haberlere İlişkin Tanımlayıcı ve Betimleyici Genel Veriler

Çalışma kapsamında 4 farklı gazete ve 292 haber metni incelenmiştir. Tablo 8’de yer verilen genel tanımlayıcılara göre haber ağırlıklandırmasında sol ideolojiyi benimseyen Cumhuriyet gazetesi %31,6’lık bir oranla en çok habere yer veren gazete olarak karşımıza çıkarken sağ ideolojiyi temsil eden Tercüman gazetesi ise %18,2 oranla konu hakkında diğerlerine kıyasla en az içeriğe yer veren gazete olmuştur. Bu iki gazeteye göre ideolojik olarak daha merkezde yer alan Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin ise birbirine yakın oranda habere yer verdiği görülmektedir.

Tablo 8. Gazete ve haberlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Gazetenin adı	Cumhuriyet	92	31,6
	Hürriyet	67	23
	Milliyet	79	27,1
	Tercüman	53	18,2
Gazetenin İdeolojik Tutumu	Sol	92	31,6
	Merkez Liberal	79	27,1
	Merkez Sağ	67	23
	Sağ	53	18,2

¹⁷ Röportajın devamında ise “Bir fırtına gibi esti Kıbrıslı Mücahit Bülent Şemiler Türkiye’de... tozu dumana kattı. Gün geldi Türkiye’nin en büyük kamu bankalarından birinin genel müdürü gibi değil de bir dedektif gibi yurt dışındaki kaçak iş adamlarını izledi. Gün geldi silahlı batık kredicilere teke tek karşı koydu. Don Kişot gibi yel değirmenlerine saldırdı durdu” ifadelerine yer vermesi dikkat çekicidir.

Tablo 8. “(Devam)” Gazete ve haberlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Gazetenin Yayın Tarihi	1985	5	1,7
	1986	7	2,4
	1987	42	14,4
	1988	150	51,4
	1989	68	23,3
	1990	20	6,8
Gazetenin Yayın Ayı	Ocak	47	16,1
	Şubat	17	5,8
	Mart	53	18,2
	Nisan	17	5,8
	Mayıs	8	2,7
	Haziran	7	2,4
	Temmuz	21	7,2
	Ağustos	37	12,7
	Eylül	14	4,8
	Ekim	21	7,2
	Kasım	17	5,8
	Aralık	33	11,3
Gazetenin Yayın Günü	Pazartesi	37	12,7
	Salı	48	16,4
	Çarşamba	37	12,7
	Perşembe	35	12
	Cuma	50	17,1
	Cumartesi	49	16,8
	Pazar	36	12,3
Metnin Türü	Haber	225	77,1
	Köşe yazısı	58	19,9
	Sohbet	3	1
	Röportaj	6	2,1
İçeriğin Sunumu	Metin	167	57,2
	Metin ve Fotoğraf	125	42,8
Gazetenin/Köşe yazarının habere konu olan mevzuyla Sunuş şekli	Olumlu	69	23,6
	Olumsuz	143	49
	Tarafsız	80	27,4

Tablo 8. “(Devam)” Gazete ve haberlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Habere Konu Olan İsim/ İsimler*	Rüşdü Saraçoğlu	71	24,4
	Coşkun Ulusoy	39	13,4
	Bülent Şemiler	85	29,2
	Bülent Gültekin	33	11,3
	Cengiz İsrail	66	22,7
	Cem Duna	53	18,2
	Yusuf Bozkurt	17	5,8
	Özal	23	7,9
	Prensler	39	13,4

*Çoklu yanıt

Verilere göre 1985 yılında yayınlanan toplam haber sayısının (5), diğer yıllara kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun temel gerekçesi yurt dışından getirilen ve danışmanlık kadrolarına atanmaya başlayan prenslerin henüz ilgili görevlere atanmamış olması münasebetiyle fazla göz önünde olmamalarıdır. Bu dönem Bülent Şemiler, Cengiz İsrail ve Rüşdü Saraçoğlu Türkiye’ye gelmiştir ve 1986 yılında Bülent Şemiler Anadolu Bankası genel müdürlüğü görevine resmî olarak atanmıştır. Bu kapsamda atamanın olduğu 1986 yılındaki haber sayısının bir önceki yıla kıyasla nispeten arttığı görülmektedir. Ancak haber sayılarının ivmesi 30 Temmuz 1987 yılında Rüşdü Saracoğlu’nun Merkez Bankası Başkanlığına, 16 Ağustos 1987 yılında Coşkun Ulusoy’un Halk Bankası Genel Müdürlüğüne, Türkiye’de KİT’lerin özelleştirilmesiyle görevlendirilen Cengiz İsrail’in aslen başkan yardımcılığı, Bülent Gültekin’in ise vekaleten TKKOİ başkanlığına atanmasıyla artış göstermiştir. .

Özal’ın Prensleri ile ilgili en fazla haber, 1988 yılında yapılmış olup (%51,4 oranla), toplam 150 haberde yer almışlardır. Bununla beraber, 1988 yılı, liberal ekonominin getirmiş olduğu sınırlı devlet anlayışının özelleştirme uygulamasıyla hayat bulduğu yıl olduğu için büyük önem arz etmektedir. Medya ise bu dönemde “bekçi” (watchdog) görevini üstlenerek özelleştirme kapsamında satışa çıkarılan TELETAS¹⁸ hisselerinin satış sürecine dair gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu durum bu yıldaki haber sayılarının artışının öncelikli gerekçesidir. Haber sayısını etkileyen ikinci olay ise, Devlet Bakanı Kaya Erdem ve Anadolu Bankası Genel Müdürü Bülent Şemiler arasında yaşanan

¹⁸ TELETAS hisselerinin satış süreci detaylarına olumsuz haberler başlığı altında 2.3.1.6. “Özelleştirme Sürecinde Teletas Krizi” başlığı altında yer verilmiştir.

gerginliklerdir. Türkiye’de en büyük banka vurguncuları¹⁹ arasında gösterilen Kemal Horzum’la Bakan Erdem’in isminin birlikte anılması ve bu iddiayı, Şemiler’in ortaya attığı düşüncesi ikili arasında krize neden olmuş, kaçınılmaz olarak medyada da bakan-prens başlıklarıyla yakından takip edilmiştir. Üçüncü önemli gelişme ise şimdiye kadar ekonomide yapılan atamaların aksine TRT’ye Cem Duna’ nın atanması haberlerin artış oranını etkileyen bir diğer önemli gelişmedir.

1989 yılı bir önceki yıla nazaran haberlerin azaldığı, ancak tüm yıllara kıyasla en çok habere yer verilen ikinci önemli yıldır. 1988 yılının son aylarında Kaya Erdem’le yaşadığı gerginlik sonrasında istifa etmesi istenen Bülent Şemiler’in Anadolu Bankası genel müdürlüğü görevindeyken bankanın gelir-gider hesaplarında usulsüzlük yaparak kâğıt üzerinde satış işlemleri yaptığı iddialarının 1989 yılında Denetleme Kurulu araştırmasıyla kesinlik kazanması (Hürriyet, 11 Mart 1989) haberlere yansıyan bir süreç olmuştur. 1989 sonu ve 1990 yılının ilk ayları haber sayısını etkileyen bir diğer gelişme ise prenslerden Cengiz İsrail ve Bülent Gültekin’in görevlerinden istifa etmeleridir. Araştırmanın son yılını kapsayan 1990 yılında ise toplam haber sayısının 20’ye düştüğü, basının bu isimleri de odağından uzaklaştırmaya başladığı görülmektedir. Bu durumun nedeninin, haber içeriklerinin baş kahramanları Cengiz İsrail ve Bülent Şemiler’in artık görevlerinde olmayışı olduğu söylenebilir.

Tablo 9. Gazetelere göre metnin türünün karşılaştırılması

	Cumhuriyet	Hürriyet	Milliyet	Tercüman	Toplam	Test ist.	p
Haber	71 (77,2)	55(82,1)	58 (72,5)	41 (77,4)	225 (77,1)	12,477	0,092
Köşe Yazısı	21 (22,8)	9 (13,4)	16 (20)	12 (22,6)	58 (19,9)		
Sohbet	0 (0)	0 (0)	3 (3,8)	0 (0)	3 (1)		
Röportaj	0 (0)	3 (4,5)	3 (3,8)	0 (0)	6 (2,1)		

*Fisher-Freeman-Halton testi, n (%)

¹⁹ Kemal Horzum, son 20 yılın en büyük banka vurgunlarından birine imza atan kişi olarak gösterilmektedir (“Horzum tam 10 yıldır kayıp”, 2000).

Sonuçlara göre farklı gazeteler arasında metin türleri için anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p=0,092$). Haber türündeki metinlerde, Özal'ın Prensleri'ni konu alan içerikler arasında, Cumhuriyet gazetesindeki metinlerin %77,2, Hürriyet gazetesindeki metinlerin %82,1'i, Milliyet gazetesindeki metinlerin %72,5'i ve Tercüman gazetesindeki metinlerin %77,4'ü haber metinleridir. Bu bağlamda incelenen dört gazetenin de konuyla ilgili haberlerinin önemli bir çoğunluğunu 'haber'ler oluşturmaktadır.

Köşe yazısı türünde dört gazetenin konuyla ilgili metinleri incelendiğinde metinlerinde en çok köşe yazısına %22,8 oranıyla Cumhuriyet gazetesinin yer verdiği görülmektedir. Diğer gazetelerde ise ikinci sırada, Milliyet gazetesi yer almaktadır. Sıralamada üçüncü sırada 12 köşe yazısıyla Tercüman gazetesi yer almaktadır. Milliyet gazetesi köşe yazılarında tek bir konuya ağırlık verirken Tercüman gazetesinin ağırlıklı olarak köşe yazılarında bir metin içinde farklı konulara odaklandığı görülmektedir.

Sohbet ve röportaj türleri özelinde incelediğimizde ise bazı gazetelerin bu türdeki metinlere yer vermemiş veya çok az yer vermiş olduğu görülmektedir. Sohbet türünde sadece Milliyet gazetesi %3,8 oranında haber yayımlamışken, diğer gazeteler bu türde metinlere yer vermemiştir. Hürriyet gazetesi %4,5, Milliyet gazetesi %3,8 oranında röportajlar yayımlarken, Cumhuriyet ve Tercüman gazeteleri bu tür içeriğe yer vermemiştir. Röportaj konuları daha çok toplumsal gündemle ilgili konulardan seçilirken, sohbetlerde ise ağırlıklı kişi odaklı, kişiyi tanıtıcı, dikkat çekici ve etkileyici yönlerin vurgulandığı görülmektedir.

Tablo 10. Gazetelere göre içeriğin türlerinin karşılaştırılması

	Cumhuriyet	Hürriyet	Milliyet	Tercüman	Toplam	Test ist.	p
İçeriğin Sunumu							
Metin	58 (63)	30 (44,8)	44 (55)	35 (66)	167 (57,2)		
Metin Fotoğraf	34 (37)	37 (55,2)	36 (45)	18 (34)	125 (42,8)	7,356	0,061

Ki-kare testi, n (%)

Farklı gazeteler arasında haber içeriğinin sunum biçimi açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p=0,061$). Bu sonuç gazetelerin haber içeriğini sunumunda

metin, metin ve fotoğrafın birlikte kullanıldığı haberlerin oranlarının benzer olduğunu göstermektedir. Metin içeriği olarak incelendiğinde, Cumhuriyet gazetesi %63 oranında, Hürriyet gazetesi %44,8, Milliyet gazetesi %55 ve Tercüman gazetesi %66 oranında metin odaklı haberlerine yer vermiştir. Metin ve fotoğraf içeriği olarak değerlendirildiğinde ise Hürriyet gazetesi %55,2 oranında, Tercüman gazetesi %34 oranında, Milliyet gazetesi %45 oranında ve Cumhuriyet gazetesi %37 oranında metin ve fotoğraf birlikte kullanılan haberlere yer vermiştir.

Tablo 11. Gazetelere göre gazetenin/köşe yazarının habere konu olan mevzuyu sunuş şeklinin karşılaştırılması

	Cumhuriyet	Hürriyet	Milliyet	Tercüman	Toplam	Test ist.	p
Gazetenin mevzuyu Sunuş şekli							
Olumlu	19 (20,7)	16(23,9)	21(26,3)	13 (24,5)	69(23,6)		
Olumsuz	45(48,9)	35(52,2)	31(38,8)	32 (60,4)	143 (49)		
Tarafsız	28 (30,4)	16(23,9)	28 (35)	8 (15,1)	80(27,4)		
						9,086	0,17
Ki-kare testi, frekans (yüzde)							

Gazetelere göre gazetenin/köşe yazarının habere konu olan konuyu sunuş şekli konusunda anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır ($p=0,169$). İncelenen gazetelerde Özal'ın Prensleri'ni olumlu sunan içeriklere bakıldığında, Cumhuriyet gazetesi %20,7 oranında, Hürriyet gazetesi %23,9, Milliyet gazetesi %26,3 ve Tercüman gazetesi %24,5 oranında olumlu bakış açısıyla haberler yayımlamıştır. Bu kapsamda Özal'ın Prensleri uygulamasında en fazla olumlu habere merkez liberali temsil eden Milliyet gazetesinde, ikinci sırada ise Cumhuriyet gazetesinde rastlanmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin olumlu haber skalasını etkileyen başat ismin ise Cem Duna olduğu söylenebilir. Çalışmada, sol ideolojiyi temsil eden Cumhuriyet gazetesinin, bilhassa Duna hakkındaki olumlu haberleri, bu oranı arttırarak Cumhuriyet gazetesini ikinci sıraya taşımıştır. Öte yandan Cumhuriyet gazetesinde konuyla ilgili haberlerin %48,9'u Özal'ın Prensleri ile ilgili olumsuz haberlerden oluşmaktadır.

Alan yazında, Turgut Özal ekseriyetle yeni sağ siyasal görüş içinde gösterilmektedir (Haydaroglu ve Tatlısu, 2016, s. 31). Bu kapsamda, merkez sağ temsil eden Hürriyet ve sağ görüşü temsil eden Tercüman gazetelerinin Özal'ın Prensleri

uygulamasına ilişkin haberlerinde ağırlıklı olarak olumlu bakış açısıyla sunmaları beklenirken, olumsuz haber sayılarının çoğunlukta olması dikkat çekicidir. Seçilen gazetelerde analiz edilen verilere göre Hürriyet gazetesi %52,2, Tercüman gazetesi ise %60,4 oranında prenlere dair olumsuz içeriklere yer vermiştir. Bu durumun gerekçesi farklı sebeplere dayandırılabilirken, örneğin, Hürriyet gazetesi prenlere sıklıkla çift vatandaşlı oldukları için eleştirmiştir. Ancak, Tercüman gazetesi özelinde olumsuz haber sayısını etkileyen unsurun Cem Duna ve Duna yönetimindeki TRT olduğu söylenebilir. Çünkü gazete haber içeriklerinde, TRT’de sol kadro oluşturulduğu, yayınlarının Türk kültür ve gelenekleri ile bağdaşmadığına yönelik argümanlara sık sık yer verdiği görülmektedir.

Tablo 12. Gazetelere göre habere konu olan Özal’ın Prenslere’nin dağılımı

	Cumhuriyet	Hürriyet	Milliyet	Tercüman	Toplam	Ki-kare Test istatistiği	p
Habere Konu Olan İsim/ İsimler*							
Rüşdü Saraçoğlu	21 (23,1)	19 (28,4)	15 (18,8)	16 (30,2)	71 (24,4)		
Coşkun Ulusoy	9 (9,9)	14 (20,9)	10 (12,5)	6 (11,3)	39 (13,4)		
Bülent Şemiler	15 (16,5)a	26 (38,8)b	32 (40)b	12 (22,6)ab	85 (29,2)		
Bülent Gültekin	11 (12,1)	9 (13,4)	7 (8,8)	6 (11,3)	33 (11,3)		
Cengiz İsrafil	25 (27,5)	18 (26,9)	13 (16,3)	10 (18,9)	66 (22,7)	55,693	0,001
Cem Duna	20 (22)ab	5 (7,5)a	11 (13,8)ab	17 (32,1)b	53 (18,2)		
Yusuf B. Özal	2 (2,2)	6 (9)	8 (10)	1 (1,9)	17 (5,8)		
Adnan Kahveci	5 (5,5)	6 (9)	9 (11,3)	3 (5,7)	23 (7,9)		
Prenslere	17 (18,7)	6 (9)	9 (11,3)	7 (13,2)	39 (13,4)		

*Çoklu yanıt, Ki-kare testi, n (%)

Gazeteler ile habere konu olan isimlerin dağılımı arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p=0,001$). Tablo 12’ye bakıldığında, Bülent Şemiler ismi, Cumhuriyet gazetesindeki haberlerin %16,5’inin, Hürriyet gazetesindeki haberlerin %38,8’i, Milliyet gazetesindeki haberlerin %40’ı ve Tercüman gazetesindeki haberlerin %22,6’sı Bülent

Şemiler ile ilgilidir. Bu çerçevede Bülent Şemiler, analiz edilen gazete haberlerinde en çok konu edilen isimlerin başında yer almaktadır.

Bülent Şemiler Türkiye’de olduğu sürece basınla oldukça yakın ilişkiler kurmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden birinin, isminin karıştığı skandal haberler olduğu söylenebilir. Hakkında en çok haber yapılan ikinci isim ise Rüşdü Saracoğlu’dur. Saracoğlu Şemiler’in aksine daha çok Merkez Bankası politikalarıyla, görevi gereği yaptığı açıklamalar nedeniyle basında yer almıştır. Cengiz İsrail ise 66 haberle hakkında en çok haber üretilen üçüncü isim olmuştur. İsrail’e yönelik haber içerikleri ağırlıklı olarak özelleştirme, TKKOİ Başkanı Gültekin’le yaşadığı çekişmeler²⁰ ve ilk dönem adının TETELAŞ hisselerini kendi adına toplattırıldığına yönelik iddialardan oluşmaktadır. Bülent Gültekin ise daha çok yetki kavgası nedeniyle Cengiz İsrail’le yaşadığı sorunlarla basında yer almıştır ve hakkında toplam 33 habere yer verilmiştir Cem Duna hakkında en çok haber yapılan bir diğer önemli isimdir. Duna’nın ismi, Cumhuriyet gazetesinde %22, Hürriyet gazetesinde %7,5, Milliyet gazetesinde %13,8 ve Tercüman gazetesinde %32,1 oranında haberlere konu olmuştur.

Tablo 13. Gazetelerde haberlere konu olan isimlerin sunuluş şekli

	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız	Test istatistiği	p
Habere Konu Olan İsim/ İsimler*					
Rüşdü Saraçoğlu	25 (35,2)a	30 (42,3)a	16 (22,5)		
Coşkun Ulusoy	14 (35,9)a	18 (46,2)ab	7 (17,9)	48,032	<0,001
Bülent Şemiler	21 (24,7)a	42 (49,4)ab	22 (25,9)		
Bülent Gültekin	5 (15,2)ab	20 (60,6)ab	8 (24,2)		

²⁰ Bkz. 2.4.1.6. Özelleştirme Sürecinde TELETAŞ Krizi

Tablo 13. “ (Devam)” Gazetelerde haberlere konu olan isimlerin sunuluş şekli

Cengiz İsrail	4 (6,1)b	38 (57,6)ab	24 (36,4)
Cem Duna	11 (20,8)ab	27 (50,9)ab	15 (28,3)
Yusuf Bozkurt Özal	1 (5,9)ab	11 (64,7)ab	5 (29,4)
Adnan Kahveci	3 (13)ab	16 (69,6)ab	4 (17,4)
Prensler	5 (12,8)ab	29 (74,4)b	5 (12,8)

*Çoklu yanıt, Ki-kare Testi, n (%), a-b: Her bir sütun içerisinde aynı harfe sahip harfler arasında bir fark yoktur.

Tablo 13’de yer alan verilere göre, Özal’ın Prensleri Türk ulusal basınında çoğunlukla olumsuz olarak temsil edilmiştir. Bu kapsamda Özal’ın Prensleri deneyiminin medyada büyük oranda olumsuz olarak değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. İsimler münferit olarak ele alınıp değerlendirildiğinde, Rüşdü Saraçoğlu isminin yer aldığı haberlerin %35,2’si olumlu, %42,3’ü olumsuz ve %22,5’i tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Coşkun Ulusoy isminin yer aldığı haberler %35,9 oranında olumlu, %46,2 oranında olumsuz ve %17,9 oranında tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Bülent Şemiler isminin yer aldığı haberlerin %24,7’si olumlu, %49,4’ü olumsuz ve %25,9’u tarafsız bir bakış açısı ile verilmiştir. Bülent Gültekin isminin yer aldığı haberlerin %15,2’si olumlu, %60,6’sı olumsuz ve %24,2’si ise tarafsız içeriklerdir. Cengiz İsrail isminin yer aldığı haberlerin %6,1’i olumlu, %57,6’sı olumsuz ve %36,4’ü ise tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Cem Duna isminin yer aldığı haberlerin %20,8’i olumlu, %50,9’u olumsuz ve %28,3’ü tarafsız bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yusuf Bozkurt Özal isminin yer aldığı haberler %5,9 oranında olumlu, %64,7 oranında olumsuz ve %29,4 oranında tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Adnan Kahveci isminin yer aldığı haberlerin %13’ü olumlu, %69,6’sı olumsuz ve %17,4’ü tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Hususi olarak isim belirtmeden, prensler isminin yer aldığı haberlerin %12,8’i olumlu, %74,4’ü olumsuz ve %12,8’i ise tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur.

Tablo 14. Milliyet gazetesine konu olan Özal'ın Prensleri'nin sunum şekli

	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız	Test istatistiği	p
Milliyet gazetesindeki Haberlere Konu Olan İsim/ İsimler*					
Rüşdü Saraçoğlu	5 (33,3)	5 (33,3)	5 (33,3)	16,645	0,548
Coşkun Ulusoy	4 (40)	3 (30)	3 (30)		
Bülent Şemiler	9 (28,1)	12 (37,5)	11 (34,4)		
Bülent Gültekin	2 (28,6)	3 (42,9)	2 (28,6)		
Cengiz İsrail	2 (15,4)	7 (53,8)	4 (30,8)		
Cem Duna	1 (9,1)	3 (27,3)	7 (63,6)		
Yusuf Bozkurt Özal	0 (0)	4 (50)	4 (50)		
Adnan Kahveci	1 (11,1)	6 (66,7)	2 (22,2)		
Prensler	1 (11,1)	5 (55,6)	3 (33,3)		

*Çoklu yanıt, Ki-kare testi, n (%)

Milliyet gazetesinde haberlere konu olan isimler ile gazetenin/köşe yazarının habere konu olan mevzuyu sunuş şekli arasındaki anlamlı bir fark yoktur ($p=0,548$). Milliyet gazetesi diğer isimlerde dengeli haber içeriği üretirken, Özal'ın Prensleri arasında, habere en fazla konu olan isim Bülent Şemiler olmuştur. Bu kapsamda Bülent Şemiler isminin yer aldığı haberlerin %28,1'i olumlu, %37,5'i olumsuz ve %34,4'ü ise tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Gazetenin söz konusu isme yönelik haber içeriğinde ise dengeli tutum sergilediği, her üç türdeki içeriğe de benzer oranlarda yer verdiği görülmektedir.

Tablo 15. Hürriyet gazetesine konu olan Özal'ın Prensleri'nin sunum şekli

	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız	Test istatistiği	p
Hürriyet gazetesindeki Haberlere Konu Olan İsim/ İsimler*					
Rüşdü Saraçoğlu	5 (33,3)	5 (33,3)	5 (33,3)		
Coşkun Ulusoy	4 (40)	3 (30)	3 (30)		
Bülent Şemiler	9 (28,1)	12 (37,5)	11 (34,4)		
Bülent Gültekin	2 (28,6)	3 (42,9)	2 (28,6)	16,645	0,548
Cengiz İsrail	2 (15,4)	7 (53,8)	4 (30,8)		
Cem Duna	1 (9,1)	3 (27,3)	7 (63,6)		
Yusuf Bozkurt Özal	0 (0)	4 (50)	4 (50)		
Adnan Kahveci	1 (11,1)	6 (66,7)	2 (22,2)		
Prensler	1 (11,1)	5 (55,6)	3 (33,3)		

*Çoklu yanıt, Ki-kare testi, n (%)

Hürriyet gazetesinde haberlere konu olan isimler ile gazetenin/köşe yazarının habere konu olan mevzuunu sunuş şekli arasındaki anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p=0,053$). Hürriyet gazetesinin konuyu isim belirtmeden sunduğu haber sayısının oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. Gazetede, isimler ve haber sayısı dengesinde çoğunlukla farklılık bulunmazken Bülent Şemiler, Rüşdü Saracoğlu ve Cengiz İsrail ismine yoğunlaştığı görülmektedir. Bülent Şemiler özelinde incelediğimizde gazete yer alan içeriklerin %23,1'i olumlu, %65,4'ü olumsuz ve %11,5'i tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Hürriyet gazetesinin Şemiler'e sürekli yer vermesinin nedeni prensin "Hayali Kâr Operasyonu" iddiasıyla bir dönem sürekli gündemde olmasıdır. Rüşdü Saraçoğlu isminin yer aldığı haberlere bakıldığında, Saraçoğlu'nu konu alan içeriklerin %47,4'ünün olumlu, %42,1'inin olumsuz ve %10,5'inin tarafsız bir bakış açısı ile sunulduğu görülmektedir. Gazete içeriklerinde ağırlıklı olarak olumlu bahsedilen Saracoğlu'na yönelik haberlerin içerikleri Merkez Bankası'nın başarıları, atakları ve döviz kurunu düşürmek için uyguladığı başarılı yöntemlerle alakalıdır. Üçüncü en çok habere konu olan ismin ise Cengiz İsrail olduğu görülmektedir. Cengiz İsrail hakkındaki

içeriklerin %5,6'sı olumlu, %55,6'sı olumsuz ve %38,9'u tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Cengiz İsrail'i konu alan haberlerin büyük çoğunluğu olumsuz haberlerdir. Bunun en önemli nedeni, Cengiz İsrail'in TELETAS hissesini kendi adına toplattığı iddialarıdır. Bununla beraber, özelleştirme sürecinin ilerleme süreci hakkında içerikler genelde tarafsız olarak sunulmuştur.

Tablo 16. Tercüman gazetesine konu olan Özal'ın Prensleri'nin sunum şekli

	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız	Test İstatistiği	p
Tercüman gazetesindeki Haberlere Konu Olan İsim/ İsimler*					
Rüşdü Saraçoğlu	7 (43,8)	7 (43,8)	2 (12,5)	36,418	0,006
Coşkun Ulusoy	2 (33,3)	3 (50)	1 (16,7)		
Bülent Şemiler	3 (25)	5 (41,7)	4 (33,3)		
Bülent Gültekin	1 (16,7)	2 (33,3)	3 (50)		
Cengiz İsrail	1 (10)	7 (70)	2 (20)		
Cem Duna	0 (0)	17 (100)	0 (0)		
Yusuf Bozkurt Özal	0 (0)	1 (100)	0 (0)		
Adnan Kahveci	0 (0)	3 (100)	0 (0)		

*Çoklu yanıt, Ki-kare testi, n (%)

Tercüman gazetesindeki haberlere konu olan isimler ile gazetenin/köşe yazarının habere konu olan mevzuyu sunuş şekli arasında anlamlı farklılık yoktur ($p=0,006$). Tercüman gazetesinde 1985-1990 yılları arasında en çok habere konu olan isimlere bakıldığında Cem Duna, Rüşdü Saraçoğlu ve Bülent Şemiler'in öne çıktığı görülmektedir. Rüşdü Saraçoğlu isminin yer aldığı haberlerin %43,8'i olumlu, %43,8'i olumsuz ve %12,5'i tarafsız bakış açısı ile sunulmuştur. Bülent Şemiler isminin yer aldığı haberlerin ise %25'i olumlu, %41,'si olumsuz ve %33,3'ü tarafsız haberlerdir. Bu çerçevede hem Rüşdü Saraçoğlu'nu hem de Bülent Şemiler'i konu alan haberlerin olumlu, olumsuz ve tarafsız haberler kapsamında dengeli sunulduğu görülmektedir. Ancak Cem Duna isminin yer aldığı haberlere bakıldığında, tarafsız ve olumlu haber içeriğine yer verilmezken, haberlerin tamamının olumsuz bir bakış açısı ile verildiği görülmektedir. Bir diğer anlamlı farklılık ise siyasetin içerisinde yer alan Adnan Kahveci ve Yusuf Bozkurt Özal hakkında çok az habere yer vermesinde bulunmaktadır. Diğer

prenslerden Gültekin, Ulusoy ve İsrail özelinde bakıldığında ise haber dengesinin kurulduğu görülmektedir.

Tablo 17. Cumhuriyet gazetesine konu olan Özal'ın Prensleri'nin sunum şekli

Cumhuriyet Gazetesi'ndeki Haberlere Konu Olan İsim/İsimler*	Ki-kare Test			İstatistiği	p
	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız		
Rüşdü Saraçoğlu	4 (19)	10 (47,6)a	7 (33,3)	45,562	<0,001
Coşkun Ulusoy	3 (33,3)	5 (55,6)ab	1 (11,1)		
Bülent Şemiler	3 (20)	8 (53,3)ab	4 (26,7)		
Bülent Gültekin	1 (9,1)	9 (81,8)ab	1 (9,1)		
Cengiz İsrail	0 (0)	14 (56)ab	11 (44)		
Cem Duna	9 (45)	5 (25)a	6 (30)		
Yusuf Bozkurt	0 (0)	1 (50)ab	1 (50)		
Özal	0 (0)	1 (50)ab	1 (50)		
Adnan Kahveci	1 (20)	2 (40)ab	2 (40)		
Prensler	1 (5,9)	16 (94,1)b	0 (0)		

*Çoklu yanıt, Ki-kare testi, n (%), a-b: Her bir sütun içerisinde aynı harfe sahip harfler arasında bir fark yoktur

Cumhuriyet gazetesindeki haberlere konu olan isimler ile gazetenin/köşe yazarının habere konu olan mevzuu sunuş şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,001$). Cumhuriyet gazetesinin doğrudan habere konu olan isimlerin yanı sıra, 'prens'ler kelimesini de sıklıkla kullandığı görülmektedir. İsim ölçeğinde bakıldığında, Cengiz İsrail'i doğrudan konu alan toplam 25 habere rastlanırken, haberlerin büyük bir çoğunluğunun olumsuz mahiyette olduğu görülmektedir. Cengiz İsrail'in özelleştirmenin kilit isimlerinden biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, solu temsilen Cumhuriyet gazetesinin Türkiye'deki özelleştirme sürecini yakından takip ettiği söylenebilir. Hakkında en çok haber üretilen bir diğer isim ise Rüşdü Saracoğlu'dur. Nitekim Rüşdü Saraçoğlu isminin yer aldığı haberlerin %19'u olumlu, %47,6'sı olumsuz ve %33,3'ü tarafsız bir bakış açısı ile sunulmuştur. Haber sayısı yüksek olan bir diğer isim olan Cem Duna' ya bakıldığında Tercüman gazetesin de Cem Duna'yı konu alan haberlerin %45'i olumlu, %25'i olumsuz ve %30'u tarafsızdır. Buna göre Cumhuriyet gazetesinde Cem Duna'yı konu alan haberlerin yarıya yakını olumludur.

2.3.3. Gazete Haber Başlıklarının Analizi ve Kelime Bulutu Gösterimi

Haber okuyucuya sunulurken gazeteciler bir taraftan sunulacak haberi belirleyerek hangi bilgiyi sunmak istediğine karar vermekte, diğer taraftan ise sunarken tercih ettiği kelimeler, yazıların büyüklüğü, haberin yayınladığı sayfa, içeriğin görselle birlikte sunulup sunulmaması gibi çok farklı belirleyicilerle de bazı düşünceleri dolaylı olarak vurgulayabilmektedir (Dingil, 2019, s. 1085). Bu çerçevede, haber başlıklarının da önemli bir enstrüman olarak kullandığı görülmektedir. Çünkü gazelerdeki metin yazarlarının görevi, okuyucuya güncel olayları aktarmakken aynı zamanda ilgi çekici hale getirmek için de farklı teknikler kullanmak durumundadır (Van Dijk ve Kintsch, 1983, s. 287'den Akt. Zeyrek, 1992, s. 60). Özellikle bu noktada sıklıkla kullanılan “stoper” (durdurucu) görevi gören haber başlıkları çoğunlukla metnin içeriğinden daha önemli olmakla birlikte, okuyucuları durdurmak, metnin okunmasını sağlamak, ağırlıkla da dikkat çekmek için kullanılmaktadır (Schlapp, 2000'den Akt. Bıyık, 2007, s. 67). Bu minvalde haberin içeriğini incelemeyen sadece başlıklarından yola çıkarak haberin olumlu, olumsuz veya tarafsız olduğunu söylemek mümkün değildir. İncelenen dört gazetede de okuyucunun dikkatini habere yöneltmek, hızlı okuyucuları durdurmak için sıklıkla çarpıcı başlıklara yer verdikleri belirlenmiştir. Özellikle de Milliyet ve Hürriyet gazetesi manşet başlıklarında bu yöneme sıklıkla başvurmuştur.²¹

Aynı olayın farklı ideolojileri temsil eden gazetelerde nasıl manşet veya spot başlığına taşındığına bakıldığında, bunların isim, konu, olay, ideoloji gibi çok farklı değişkenlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, döneminde ses getiren bazı olayların haber başlıklarına nasıl yansıtıldığı analiz edildiğinde Rüşdü Saracoğlu'nun atama haberlerinin başlıkları dikkat çekicidir. Söz konusu ismin Merkez Bankası başkanlığı görevine atandığı haberine dört gazetenin de yer verdiği görülmektedir. Gazetelerin bu olayı kamuya taşıırken tercih ettiği haber başlıklarına göz gezdirildiğinde, Hürriyet gazetesi “*Özal hanedan Kuruyor*” (29 Temmuz 1987), Cumhuriyet gazetesi “*Ekonominin Zirvesinde Operasyon*” (29 Temmuz 1987), “*Merkez Bankası'na Bir Prens*

²¹ Hürriyet gazetesinden örnek haber başlıkları: “Gerçeği Söyle Şemiler, İsrail Yine Sahnede, Ulusoy Batakçıları dize getirdi, Hangi Yemine Bağlısınız, Özal'ın Prensleri Bir Kale Daha Fethetti, Özal'ın Prenslerine Bir Kurban Daha”. Milliyet gazetesi örnek haber başlıkları: “Duna, Özal'ın Kölesidir, Meclis Göreve! Bir Elle Verip Öbürüyle Alalım, Hadi, Prensini Açıkla! Her KİT'in eti Yenmez”.

mi?”, “Genç Prens Saracoğlu ‘Kral’ın Tercihıyla’ Oturuverdi” (30 Temmuz 1987); Milliyet gazetesi “Rüşdü Saracoğlu Merkez Bankası Başkanlığı’na atandı.Türk Bankacılığında Amerikan Ekolü” (29 Temmuz 1987) ve son olarak Tercüman gazetesi “Merkez Bankası Saracoğlu’na Emanet” (29 Temmuz 1987) başlığını kullanmıştır. Tercüman gazetesi söz konusu haberde tırnak işaretleri içerisinde olumsuz vurgulara yer vermiştir. Örneğin haberin içeriğinde “**Ahmet Özal’ın** IMF’den **arkadaşı**”, “Özal’la **yakınlığı** biliniyor”, “**Ahmet Özal’ın telkinlerinin** büyük rolü olduğu söyleniyor” cümleleri hem tırnak içerisinde hemde sunulduğu gibi koyu puntolu yazılarak aktarılmıştır. Bu kapsamda Van Dijk’in söylem analizinde belirttiği gibi haber yazarı görünürde kendisi yorum yapmadan olayı yorumlamıştır (Sine Nazlı ve Bal, 2020, s. 282).

Turgut Özal’a zamanında en yakın olan isimlerden bazılarının görevlerinden ayrılarak Amerika’ya dönmeleri de gazete haber başlıklarında oldukça farklı ve çarpıcı başlıklarla yer almıştır. Dört gazetenin de haberinde yer verdiği başlıkları incelendiğinde, Milliyet gazetesi “Özal’ın ‘Beyinleri’ Beklenen ‘Mucizeyi’ Yaratamadı 4 Prens Gidici” (16 Kasım 1988), “Prensler Geri Dönerken” (14 Ocak 1989) başlıklarıyla haberleştirmiştir. Haberde geçen beyinleri kelimesiyle Özal’ın karar alırken, danıştığı ve fikirlerine güvendiği kişiler olduğu vurgulanmaktadır. Cümlenin devamında yer verilen “Beklenen ‘Mucizeyi’ Yaratamadı” ise Özal’a yakın bu isimlerin büyük bir beklenti veya umut karşısında istenen sonucu elde etmekte başarısız olduğunun altı çizilmiştir. Aynı zamanda mucize kelimesiyle de esasında bu isimlerden geldiklerinde mucivezi bir şey beklenildiği iması da söz konusudur. Cumhuriyet gazetesinin ise daha dikkat çekici bir başlıkla “Satan Kaçıyor” (13 Mayıs 1989) ve “Güle Güle” (20 Ocak 1989) haberi sunduğu görülmektedir. Hürriyet gazetesi aynı haberi “Beyin Takımında Yaprak Dökümü” (13 Ocak 1989), “Göreve Amerikadan Devam” (15 Ocak 1989) başlıkları ile yayımlamıştır. İlk başlık okuyucuda duygusal bir çağrışımında yaparken aynı zamanda ekibin zayıflaması veya kaybı sembolize etmek için kullanılmıştır. Tercüman gazetesinin ise diğer başlıkta olduğu gibi yeniden haberin içeriğini doğrudan yansıtan başlık tercih ettiği görülmektedir. Gazetenin olaya ilişkin haber başlıkları ise şöyledir “İki Prens ABD’ye Dönüyor” (14 Ocak 1989), “Bülent Gültekin Veda Etti” (15 Ocak 1989).

Söylem analizinde en önemli anlambilimi kavramlardan biri olarak “ima” gösterilmektedir. Bu kapsamda yukarıda yer verilen bazı haber başlıklarında olduğu gibi

haberci, doğrudan ifade etmek yerine dolaylı bir şekilde aktarmayı da tercih edebilir. Böylelikle tercih edilen kelimeler, cümleler ve diğer metinsel öğeler aracılığıyla, okuyucuya belirli içerikleri veya iddiaları düşündürme amacı söz konusudur (Van Dijk, 1991'den Akt. Sine Nazlı ve Bal, 2020, s. 283). Ancak haberci ima yerine doğrudan anlatıma da yönelebilir. Bu durumun örneği Cem Duna'nın TRT'nin genel müdürlüğü görevindeyken basında yer verilen haber başlıklarında görülmektedir. Nitekim Tercüman gazetesinin haber başlıklarında suçlayıcı, memnuniyetsiz ve endişeyi temsil eden kelimelerin doğrudan kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca "*Milletvekilleri TRT'den Rahatsız*" (14 Kasım 1988), "*TRT'ye Meclis'te Tepki*" (8 Ağustos 1988) haber başlıklarıyla da kamuda sadece kendilerinin TRT'den rahatsız olmadığı, milleti temsil eden milletvekillerinin de rahatsız olduğu yollaması yapılarak "genel bir sorun" olduğu iddia edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin tercih ettiği haber başlıklarında ise yenilikçi, modern, çağdaş ve gelişen bir TRT'nin oluşturulmaya çalışıldığı izlenimi kamuoyuna aktarılmaktadır. Nitekim "*Çeşitli, Renkli, Dinamik Yayıncılık*" (16 Eylül 1988), "*TV Yaz Uykusuna Yatmaz*" (11 Haziran 1988) başlıkları ile TRT'nin yayın politikasında yaptığı yenilikler vurgulanmaktadır. Hürriyet ve Milliyet gazetesinin ise bu olayda haber başlıkları daha çok süreci yansıtan veya haber metninin içerisinden alınmış başlıklar olduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi ve Tercüman gazetesinin TRT'yi konu aldığı haberlerinde kullanmayı tercih ettikleri diğer haber başlıkları ise aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 18. Cumhuriyet gazetesi ve tercüman gazetesi Trt'ye yönelik haberlerindeki haber başlıklarının karşılaştırması

Cumhuriyet Gazetesi Haber Başlıkları	Tercüman Gazetesi Haber Başlıkları
BBC'den TRT'ye Ortak Yapım Önerisi (26.05.1988)	TRT'de Skandal (06.08.1988)
TRT EBU Yönetiminde (05.07.1988)	TRT Hesap Verecek (07.08.1988)
Fark Ediliyorsunuz (12.07.1988)	TRT İhanet İçinde (20.08.1988)
TRT'nin Gözü Uzayda (16.12.1988)	TRT Musibettir (22.08.1988)
	TRT'ye Öfke (05.11.1988)

Şekil 6’da ise Tercüman gazetesindeki haber başlıklarında en sık kullanılan kelimelerin dağılımına yer verilmiştir. Gazetenin haber başlıklarında “TRT, banka, Saracoğlu, prens, şemi, merkez, yeni, patron, konuş, başkan” kelimelerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Ancak en çok haber başlıklarında TRT üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu durumun gerekçesi ise genel müdürün TRT kurumunun genel müdürlüğü görevine atanmasıdır.

2.4. ÖZAL’IN PRENSLERİ DENEYİMİNE İLİŞKİN OLUMSUZ, OLUMLU VE TARAFSIZ HABERLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

Çalışmanın bu bölümünde Özal’ın Prensleri olarak tanımlanan Rüşdü Saracoğlu, Coşkun Ulusoy, Bülent Şemiler, Bülent Gültekin, Cengiz İsrail, Cem Duna, Yusuf Bozkurt Özal ve Adnan Kahveci’nin yer aldığı ve önemli aktörleri olduğu olaylar nedensellik çerçevesinde dönemin koşulları ve siyasal çevrelerde göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bu çerçevede, mevcut haberlerden yola çıkarak belirlenen olaylar olumsuz, olumlu ve tarafsız olmak üzere üç başlık altında sunulmuş, Özal’ın prens uygulamasına basında nasıl yer verildiği ilgili kısımda aktarılmıştır.

2.4.1. Olumsuz Haberler

Özal’ın Prensleri olarak tanımlanan bürokratların, görevde bulundukları süre boyunca bazen isimlerinin karıştıkları olumsuz olaylar; bazen de aldıkları bir kararın muhalefet, bürokrasi veya ANAP içerisinde yer alan bazı kesimler tarafından eleştirilmesi nedeniyle kötü sonuçlanan süreçler basına olumsuz haber niteliğinde taşınmalarına neden olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde Özal’ın Prensleri’ne ve uygulamalarına yönelik olumsuz haberlere yer verilmiş ve aktarılan olayların neden ortaya çıktığı, siyasal çevrede nasıl tepki uyandırdığı ve nasıl sonuçlandığı da aktarılmıştır.

2.4.1.1. Ekonomide Amerikan Ekolü Savaşı

Turgut Özal liderliğindeki iktidar dönemi, Türk Siyasal Hayatı’nda geleneksel bürokrasinin keskin kırılmalar yaşadığı en önemli dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu dönüşümün sinyalleri ise ANAP’ın seçim öncesinde vadettiği bürokrasinin etkisini azaltacağı yönündeki söylemleriyle ekonomi ve siyasal çevrelere verilmiştir (Hürriyet, 03 Nisan 1986, s. 11). Nitekim, Özal hükûmeti iktidara geldikten

kısa bir süre sonra Ankara kulislerinde iktidarın bürokrasi yönetiminde keskin ve alışılmadık değişiklikler yapacağına dair konuşmalar başlamıştır. Bu minvalde ilk haber 03 Aralık 1983 yılında Milliyet gazetesinin köşe yazarı Mümtaz Soysal tarafından kaleme alınmıştır. ‘*Önce Mülkiye*’ başlıklı köşe yazısında “*Bu günlerde Ankara koridorlarına yayılan bir söz var. Önce Mülkiye, sonra Türkiye diyenlerin sonu geldi*” diyerek yeni iktidarın bürokraside köklü değişiklikler yapma planlarının olduğunu kamuoyuyla paylaşmıştır. Ayrıca, Soysal bu yazısında yeni iktidar devlet yönetiminin kilit noktalarına “dinamik, iş becerici, mühendis kafalı” insanları getirip “iş becermeyi engelleyen bürokrat kafalıları uzaklaştıracağı” yönündeki iddialardan da bahsetmiştir. Özal Hükûmeti’nin başlangıç yıllarında ortaya atılan bu iddialar, 1986-1987 yılları arasındaki üst düzey bürokraside gerçekleşen ani görev değişiklikleriyle doğruluğunu ispatlamıştır. Özellikle, kamu bankalarındaki “tasfiye operasyonu” Merkez Bankası’nın başkanlığına Rüşdü Saracoğlu’nun atanmasıyla başlamış, Bülent Şemiler’in Anadolu Bankası genel müdürlüğüne, Coşun Ulusoy’un Halk Bankası Genel Müdürlüğü’ne atanmasıyla devam etmiştir (Hürriyet, 17 Ağustos 1987). Bu atamaların art arda gerçekleşmesi hem basının ilgisini çekmiş hem de bu isimleri medyanın odak noktası haline getirmiştir.

Turgut Özal’ın kamu bankalarında başlattığı tasfiye operasyonlarının gerekçelerine, 1987 yılında basında neden bu kadar geniş yer bulduğuna dair yapılan içerik analizleri, oldukça farklı paradigmalara işaret etmektedir. Öncelikli gerekçe, yukarıda bahsedildiği üzere, Özal’ın bürokrasinin getirmiş olduğu hantal işleyişe karşı olumsuz bakış açısı olarak gösterilmektedir. Ancak söz konusu değişikliklerin bir diğer gerekçesi ise Özal’ın uygulamayı amaçladığı liberal ekonomi modeli olarak gösterilmiştir. Bu nedenle, Saracoğlu’nun atanması “Ekonominin Zirvesinde Liberalizm” hareketi olarak değerlendirilmiştir (Milliyet, 30 Temmuz 1987). Bilindiği üzere, 1980’li yıllar, dünya çapında Yeni Sağ anlayışının yükseldiği ve liberal ekonominin popüleritesinin arttığı bir dönemdir.

Turgut Özal, ülkemizde bu sürece etki eden, bu yeni dönemin politik temsilcisi hâline gelen isimlerden biri olarak kabul edilmekle birlikte Amerika Birleşik Devletleri’nde Reagan ve İngiltere’de Thatcher gibi, yeni sağ politikalarının uygulayıcılarından biri olarak öne çıkmaktadır (Haydaroğlu ve Tatlısu, 2016, s. 31). Özellikle, 24 Ocak 1980 tarihinde kabul edilen “Ekonomik İstikrar Paketi”nin mimarı olan Turgut Özal, sıradan ekonomik kuralları devirerek yeni bir dönem başlatmıştır

(Tokatlı, 1999, s. 19-21). Ancak söz konusu 24 Ocak kararlarının uygulandığı dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda piyasaların tamamen serbest olmadığı görülmektedir. 1983 Seçimleri'yle birlikte, uygulanan liberal ekonomi modeli biraz daha ileri bir boyuta taşınmış ve nispeten kontrollü bir ekonomi modeline geçilmiştir.

Bu çerçevede, ANAP iktidarının birinci yılına bakıldığında Turgut Özal'ın kontrollü serbestliği savunduğunu, bu nedenle de 1983 yıllarında ekonomide Kaya Erdem, Zekeriya Yıldırım gibi kendisine ve bu ekonomi modeline yakın olan isimlere yer verdiği görülmektedir. 1987 Genel Seçimleri'yle birlikte ise Özal'ın, ekonomide ilk dönemde uygulanan kontrollü liberalizmin yerine tam liberalizmi uygulamayı hedeflemesi söz konusu yenileşme hareketinin çıkış noktası olarak değerlendirilmektedir (Tercüman, 29 Temmuz 1987). Nihai aşamada, hedeflenen yeni ekonomi modelinin uygulanması için gerçekleşen atamalar, Türkiye ekonomisinde gerçek liberalizm mi yoksa kontrollü liberalizm mi uygulanacağı tartışmasını da tetiklemiştir. Söz konusu iki ekonomi ekolü arasındaki farklılıklar aşağıda yer verilen tabloda gösterilmiştir.

Tablo 19. Klasik Devletçi Ekol ve Amerikan Ekolü

	Klasik Devletçi Ekol	Amerikan Ekolü
Faizler	Kontrollü Serbestlik	Tamamen serbest
Enflasyon	Aşırı büyüme, enflasyonu kaldıramaz ve ekonomide sorunlara neden olur.	Tek başına yüksek enflasyon korkulacak bir şey değildir. İşsizlik, büyüme oranı, üretim, yatırım gibi diğer değişkenlerde önemlidir.
İç Borçlanma	Çok fazla iç borçlanma tehlikelidir.	Para basılmadığı sürece iç borçlanma yapılabilir.
Dış Ticaret	İthalatta sınırlamalar kontrollü kaldırılmalıdır.	İthalatta bütün kısıtlamalar kaldırılmalıdır.
Özelleştirme	Özelleştirme gereklidir, ancak kontrollü yapılmalıdır.	KİT'ler ve madenler hızla özelleştirilmelidir.

Kaynak: Milliyet, 30 Temmuz 1987.

Yukarıdaki tabloda yer verilen özelliklere göre; klasik devletçi ekol ve Amerikan ekolü arasındaki farklılıkların temelinde devletin ekonomideki konumu hususunda keskin ayrım yatmaktadır. Bu kapsamda, Klasik Devletçi Ekol'ünü savunanlar serbest piyasa

ekonomisini desteklemekle birlikte devlet kontrolünde olması gerektiğini savunurken Amerikan Ekolü'nü destekleyenler “tam liberalizmi” yani devletin değil piyasa mekanizmalarının ekonomiyi yönetmesi gerektiğini savunmaktadır (Milliyet, 30 Temmuz 1987).

1987 yılı Türkiye'sinde Özal'ın, Saracoğlu'nu Merkez Bankası başkanlığına ataması iki model arasında ekonomide “iş bitirici” Amerikan Ekolü'ne geçişin en belirgin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bankacılık çevrelerinde şok etkisi yaratan bu sürpriz atama kararına özellikle Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem'in uzun bir süre direndiği iddia edilmektedir. Merkez Bankası Başkanlığı için verilen bu mücadele, dışarıdan bakıldığında koltuk mücadelesi gibi görülsede temelinde “ekonomide uygulanacak strateji tartışması”nı barındırdığı için önemlidir. Nitekim, Milliyet gazetesi de “Amerikan Ekolü kazandı” başlığıyla, ekonomideki ekol mücadelesinin kazananını ilan etmiştir (29 Temmuz 1987). Amerikan ekolünde yer alan kişiler kimdir? diye bakıldığında karşımıza Özal'ın Prensleri olarak tanımlanan ve Amerika'da eğitim almış Yusuf Bozkurt Özal, Rüşdü Saraçoğlu, Cengiz İsrail, Adnan Kahveci, Bülent Şemiler ve Coşkun Ulusoy gibi isimler çıkmaktadır (Milliyet, 30 Temmuz 1987).

2.4.1.2. Özal Hanedan Kuruyor: Yeni Ekibe Tepkiler

Turgut Özal'ın ekonomide tam serbestliği savunan Amerikan Ekolü'ne geçiş düşüncesi, bu ekolün gerekliliklerini uygulayabilecek ekip ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ekibin kurulması ise basında, kamu bankalarında başlayan tasfiye operasyonun bürokrasi karşıtlığı ve liberal ekonomiye geçişten sonraki üçüncü adımı olarak değerlendirilmiştir (Hürriyet, 29 Temmuz 1988). Turgut Özal'a göre özellikle IMF, OECD, Dünya Bankası gibi ekonomik kuruluşların yanı sıra uluslararası politik kuruluşlar nezdinde de ülkemizi temsil edebilecek, yabancı ülkelerle ikili temaslarda yer alabilecek, IMF reçetesini koşulsuz uygulayabilecek ekibin kurulması elzemdir (Cumhuriyet, 19 Haziran 1987). Özünde bu gerekliliğe, 1986 yılında ekonomik haber ve yorumları ile tanınan İngiliz *'Euromoney'* dergisinde de yer verilmiştir. Dergide, Özal'ın her konuşmasında sık sık ekonomide serbest rekabete, özel teşebbüse olan bağlılığına ve inancına değinilmiş, ivedilikle ekonomide yapısal yenilenmelerin yapılması gerektiği yönündeki açıklamalarına yer verilmiştir. Ancak ünlü ekonomi dergisine göre, Özal'ın uygulamak istediği yapısal yenilenmenin önünde bazı engeller söz konusudur. Buna göre Türkiye

tamamen yepyeni kuruluşlar ve altyapı geliştirmelidir; çünkü Türkiye'nin çağdaş bankacılık sistemi ve mali piyasalara geçmesi hayati öneme sahiptir (Hürriyet, 16 Şubat 1986, s.4).

Türkiye bürokrasisinin 1987 yılında çehre değiştirme süreci, Özal'ın yukarıda belirtilen gerekçeler doğrultusunda 'yeni ekip' kurma çalışmalarıyla başlamıştır (Tercüman, 19 Nisan 1988). İncelenen haberler, Özal'ın yeni ekip kurma isteğinin “enflasyonla ve bankaların para politikasıyla ilgili başarısızlıklar yaşayan yöneticilerin yetkilerini sınırlama ve/veya yeni ekonomik kararlarda direnişle karşılaşmamak” amacıyla yapıldığını göstermektedir. (Tercüman, 29 Temmuz 1987). Nitekim ‘*Özal Haneden Kuruyor*’ haberinin basında yer almasına neden olan Saracoğlu atamasının öncesine, 1986 yılındaki duruma bakıldığında, dönemin Merkez Bankası Başkanı Yavuz Canevi'nin ve Canevi'nin ekibinden olan, (kendisi görevden ayrıldığında 6 ay kadar Merkez Bankası'na vekaleten başkanlık eden) Zekeriya Yıldırım'ın hükûmet politikalarını açıktan eleştirme tavrı aldıkları, hükûmetle istişare etmeden dövizle ilgili kararlar aldıkları görülmektedir (Hürriyet, 15 Nisan 1986, s.4). Bu nedenle, temelinde Merkez Bankası'nda gerçekleştirilmek istenilen “transformasyon” hareketi için bu durum gerekçe gösterilmiş ve Yavuz Canevi görevinden alınmıştır (Milliyet, 11 Ocak 1989).²²

Ekonomi çevrelerinde bazı isimler söz konusu değişimin başlangıcı gösterilen atamayı anlaşılabilir kabul etse de basının konuyu aynı anlayışla karşıladığını ifade etmek mümkün değildir. Aksine medya bu durumu, Özal'ın ekonominin zirvesinde bir “devir teslim” hareketi başlattığının sinyali olarak değerlendirmiştir (Cumhuriyet, 02 Ağustos 1987). Saracoğlu'nun atanmasıyla ekonominin zirvesinde başlatılan operasyonlara değinmeden önce, sadece 1987-1988 yılları arasında değişen banka genel müdürlerinin listesi, genel çerçevenin daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

²² Ekonomi çevrelerine göre, Özal'ın pek fazla uyuşamayacağı bir başkan yerine, oğlu gibi sevdiği ve ABD'den ısrarla getirttiği Rüşdü Saracoğlu'nu tercih etmesi anlaşılabilir bir durumdur (Tercüman, 29 Temmuz 1987).

Tablo 20. 1987-1988 yılları arasında görev yerleri değişen banka genel müdürleri

Kurum Adı	Eski Genel Müdür	Yeni Genel Müdür
Merkez Bankası	Yavuz Canevi	Rüşdü Saracoğlu
Halk Bankası	Ahmet Ertuğrul	Coşkun Ulusoy
Halk Bankası	Coşkun Ulusoy	Ahmet Demirbaş
Ziraat Bankası	Kemal Akkaya	Coşkun Ulusoy
Vakıflar Bankası	Sami Erdem	İsmet Alver
Denizcilik Bankası	Namık Aydemir	Mete Kılıç
Şekerbank	Yalçın Amanvermez	Orkun Erol
Sümerbank	Erkan Tapan	Tuncay Özyürek
Eximbank	Ertan Sakızlı	Turgay Özkan
		Bülent Şemiler
Emlak Kredi Bankası	Erol Kıcıman	(Genel müdürün görevinden alınmasından sonra banka Anadolu Bankası ile birleştirilmiştir)

Kaynak:Tercüman, 19 Nisan 1988.

Ahmet Özal ve Adnan Kahveci önderliğinde Başbakan Turgut Özal'ın onayı doğrultusunda Amerika'dan Türkiye'ye genç isimlerin transfer sayısının istikrarlı olarak artış göstermesi ekonomi çevrelerinde akıllara “*Amerika’da kurulmak istenen Wall Street’deki Türk Bankacıları Kulübü Türkiye’de mi kuruluyor?*” sorusunu getirmiştir (Hürriyet, 09 Şubat 1988). Ekonomi çevrelerinin ‘Amerikancılar Kulübü Kurucuları’ olarak tanımlanan ancak Cumhuriyet gazetesi köşe yazarı İlhan Selçuk’a göre “Amerikan piyasasında alt düzeyden toplanıp getirilen” bu isimlerin diğer bir ifade ile prenslerin (Cumhuriyet, 06 Temmuz 1988), ülkemizin önemli kamu kuruluşlarına atanması sonrasında ANAP içerisinde nasıl değerlendirildiğine bakıldığında, söz konusu değişikliklerin ‘yetki kısıtlaması’ olarak değerlendirildiği görülmektedir. Özellikle Saracoğlu’nun atanmasıyla bu dönemde Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kaya Erdem’in yetkilerinde ve inisiyatiflerinde azalmaların yaşanacağı düşünülmüştür (Hürriyet, 29 Temmuz 1987). Her ne kadar Kaya Erdem böyle bir durumun olmadığı yönünde açıklamalar yapsa da görevden alınan Zekeriya Yıldırım ve Kemal Akkaya’nın

bakana oldukça yakın isimler olması bu düşüncenin doğruluğunu kuvvetlendirmektedir (Tercüman, 30 Temmuz 1987).²³

Muhalefet cephesinin de bu dönemde oldukça gergin olduğu ve atamalara oldukça sert eleştiriler yaptığı görülmektedir. Bu kapsamda, DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, Özal'ın 'prens'lerle ilgili stratejisini "çocuklar bandosu" olarak değerlendirirken (Cumhuriyet, 01 Ağustos 1987), Necmettin Erbakan, "*ABD'den çoluk çocuğu getirdi. Bunlara çift pasaportlu prens diyorlar. Ekonomiye onlara teslim etti. Şimdi Özal, bu çoluk çocuklar faizleri yükselt diyor, yükseltiyor, indir diyor, indiriyor. Ne yaptığını kendisi de bilmiyor*" diyerek hem genç müdürleri hem de Özal'ı eleştirmiştir (Cumhuriyet, 14 Eylül 1988). Bu haberden iki ay sonra Niğde DYP Milletvekili Mahmut Öztürk ekonomide yaşanan prens dalgası hareketini yeniden meclise taşımıştır. Komisyonunda Öztürk, "ekonominin kim tarafından yönlendirildiğini" sormuş ve ardından kendisi "*Başbakan mı? Oğlu mu? Prenslar mı yönetiyor?*" şeklinde yanıtlamıştır. Milletvekilinin bu sorusu özellikle liberal kanatta yer alan ANAPlı bazı Milletvekillerini sinirlendirmiş, iki taraf arasındaki gerginliği de arttırmıştır (Tercüman, 05 Kasım 1988).

2.4.1.3. Ahmet'in Arkadaşları

Özal'ın Prensları uygulamasıyla ilgili gündeme gelen en keskin eleştirilerden biri, sözü edilen isimlerin liyakat emareleri taşımadığı, bilakis belirlenen isimlerin en önemli özelliklerinin karar alıcı birtakım aktörlere yakın olmaları şeklindedir. Bu iddia, Özal'ın Prensları'nın yetkinliği ve etkinliğini tartışmaya açmakla kalmamakta, suçlayıcı ve itham edici bir nitelikte taşımaktadır. Bu süreçte, Turgut Özal'ın kendi ekonomi ekibini oluşturma maksadıyla başlattığı transformasyonla birlikte 9 kamu bankası genel müdürünün değişmesi beraberinde çok farklı iddiaları da gündeme taşımıştır. İlk iddia, Özal'ın "ekonomi hanedanlığı"nda prenslerin egemenliğini başlatmak istediği yönünde olmuştur. Bu çerçevede, özellikle siyasi ve sosyal politikalarını danışmanlarla ve yakın çevresiyle sürdürmeye çalışan Özal'ın ekonomi içinde aynı modeli uygulamaya çalıştığı ileri sürülmüştür (Hürriyet, 29 Temmuz 1987). Ancak bir önceki kısımda da yer verildiği

²³ Kaya Erdem'in sessiz tepkisinin aksine dönemin Bayındırlık ve İskan Bakanı Safa Giray, Özal'ın uyguladığı politikaya karşı duruş sergilemiştir. Bakan Giray, "başarılı bir yöneticinin herhangi bir gerekçe gösterilmeden görevden alınmasının doğru olmadığını, böyle bir kararname kendisine bağlı olan Emlak ve Kredi Bankası Genel Müdürü Erol Kıcıman için gelirse kesinlikle imzalamayacağını" belirterek tepkisini açıkça göstermiştir (Hürriyet:17 Ağustos 1987).

üzere yeni dönemde özellikle dış ticareti artırma, döviz sağlama ve ücretleri düşük tutma gibi görevleri yerine getirecek devlet aygıtlarının, söz konusu değişimi sağlayabilecek yeteneklerde uzmanlar/ bürokratlarla donatılması ve istihdam edilmelidir. Bu doğrultuda, bürokrasinin yeniden yapılandırılması gerekmektedir (Aydın, 2017, s. 216-217).

Kamu bankalarında yapılan genel müdür değişikliğinde temel iddia yeni ekonomi modelini uygulayabilecek uzmanların gerekliliği yönünde ileri sürülse de, bir diğer önemli iddia ise bankalarda Ahmet Özal'ın arkadaşlarına yer açmak için transformasyon amaçlı yapıldığı yönündedir (Milliyet, 11 Ocak 1989). Yeni atanan genel müdürlerin özgeçmişleri incelendiğinde söz konusu iddianın doğruluğu tartışılabilir. Nitekim ekonomide etkin olmaya başlayan yeni isimlere bakıldığında, Rüşdü Saracoğlu, Bülent Şemiler, Coşkun Ulusoy ve Özal tarafından Merkez Bankası'nın modernizasyonu, para piyasasının düzenlenmesi ve özelleştirme sürecini yönetmekle görevlendirilen Cengiz İsrail'in de Ahmet Özal'ın arkadaşları arasında olduğu görülmektedir (Tercüman, 29 Temmuz 1987).

Öte yandan, Ahmet Özal'ın ekonominin zirvesine atanan yeni müdürlerle yakın arkadaş olduğu iddiası kendisini hem ekonomi çevrelerinde hem de basında oldukça popüler konuma taşımış, ekonomiyle alakalı yapılan her bir görev değişikliğiyle doğrudan ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Nitekim bazı bürokratlar kamu bankalarında ani yapılan görev değişikliklerine karşı “başarılı da olsanız Ahmet Özal'ın ekibi dışındaysanız, koltuğunuz sallantıda” yorumunda bulunmuşlardır (Hürriyet, 17 Ağustos 1987). Benzer bir yorum Vakıflar Bankası genel müdürünün görevden alınmasında da yapılmıştır. “Özal'ın Prensleri'ne bir kurban daha” başlığıyla paylaşılan haberin içeriği şu şekildedir:

“Kamu bankalarında, Başbakanı'nın oğlu Ahmet Özal'ın başını çektiği prenslerin operasyonu sürüyor. Halk Bankası Genel Müdürü Ahmet Ertuğrul'dan sonra dün de Vakıflar Bankası Genel Müdürü Sami Erdem gitti. Artık iş başında kalmak için başarılı olmak yeterli değil. Ahmet Özal'ın ekibinden olmak veya genç prenslerin ekibinden olmak gerekiyor. Bir üçüncü şansda onlarla uyum içinde çalışmaya garanti vermek” (Hürriyet, 18 Ağustos 1987)²⁴

1987 yılında kitlesel gerçekleşen değişime Tercüman gazetesi de yer vermiş, Hürriyet gazetesinin haberiyle aynı konuya dikkat çekerek Zekariya Yıldırım'ın, Emlak

²⁴ Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü'ne atanan İsmet Alver, “prens takımından” olmadığını açıklayarak, kamuoyunu konu hakkında bilgilendirmiştir (Hürriyet, 21 Ağustos 1987).

Bankası ve Ziraat Bankası eski başkanları Erol Kıcıman'ın, Kemal Akkaya'nın Ahmet Özal'a yakın isimler olmadıkları için görevlendirilmediklerine değinmiştir. Haberin devamında ise herkesin görev yerinin değişebileceğini ancak Ahmet Özal'ın arkadaşı Şemiler'in konumunun “taş gibi sağlam” olduğu ifade edilerek ekipten olmayan bürokratların koltuklarının sallantıda olduğu ima edilmiştir (30 Temmuz 1987). Bu değişim döngüsünde kurban olarak gösterilen bir diğer bürokrat ise Türkiye Halk Bankası Genel Müdürü Ahmet Ertuğrul olmuştur. Hürriyet gazetesinde yer verilen bu haberde, Ertuğrul başkanlığında Halk Bankası, ‘*Euromoney*’ dergisinde yılın en başarılı bankası olarak seçilmesine rağmen, hiçbir gerekçe göstermeden görevinden alındığı belirtilmiş, bu görev değişikliği ise “*Özal’ın Prensleri bir kale daha fethetti*” başlığı altında kamuoyuna duyurulmuştur. Nitekim, Halk Bankası genel müdürlüğü görevine Amerikancılar grubundan olan, Ahmet Özal ve Rüşdü Saracoğlunun yakın arkadaşı Coşkun Ulusoy’un atanması söz konusu iddiaları güçlendirmiştir (17 Ağustos 1987).²⁵

İncelenen gazete haberlerinden bazılarında, Turgut Özal’ın prenslerinin boşalan koltuklara kendi arkadaşlarını getirmeye çalıştıkları iddia edilmiştir. Bununla ilgili 1988 yılında Cumhuriyet gazetesi iğneleyici bir üslupla görevden alınan bir bürokrat sonrasında boşalan koltuk için “*Ahmet Özal arıyor!*” başlığıyla haberleştirmiştir. İlgili haberde, göreve kimin atanacağını araştırdıklarını ancak “*Bu soruyu kime sorduksak, iplerin Ahmet Özal’ın elinde olduğunu öğrendik. Ahmet Özal arıyor, ama bulması biraz zor galiba. Çünkü elindeki prenslerden hepsi bir yerlere atandı. Ortalıkta pek prens kalmadı..*” ifadesi kullanılmıştır (30 Ocak 1988). Cumhuriyet gazetesi bu haberden bir yıl sonra Bülent Şemiler’in Emlak Bankası genel müdürlüğünden ayrılmasıyla boşalan genel müdürlüğe atanmasını yine “*Prensler, Emlak Bankası operasyonunda bir yol arkadaşlarını yitirdiler, ama bankayı sahipsiz bırakmadılar, Engin Civan’da Ahmet Özal’ın yakın çevresinden çıktı*” diyerek prenslerin bankalardaki egemenliğini sürdürdüğünü belirtmiştir (14 Ocak 1989).

1987 yılında başlayan değişim hareketiyle göreve atanan isimlerin, 1989 yılına gelindiğinde ekonomide nasıl gelişmeler ve ilerlemeler kaydettiklerine bakıldığında ise uygulanmak istenen Amerikan Ekolü’nün istenilen sonucu vermediği söylenebilir. Zira,

²⁵ Eski başkan için de bu atamanın sürpriz olduğu gazete haberinde belirtilerek, Ahmet Ertuğrul’un “böyle bir kararı hiç beklemiyordum. Daha bayramda Bakan Cahit Aral ile birlikte tatildegdim. Kararı bende resmi gazetede okudum. Bankanın performansına bakarsanız başarılı olduğumuzu görürsünüz. İşten el çektilirime nedenini anlayamadım.” ifadesine yer verilmiştir

TÜSİAD ekonomi raporuna göre Türkiye “1989 yılında ekonomi politikasının ana amaçlarının” büyük bölümünü gerçekleştirememiştir. Ayrıca aynı raporda kişi başı milli gelir artışının ilk kez sıfırın altına düştüğü, işsizliğin arttığı, fiyat istikrarının sağlanamadığı ve yatırımların da azaldığı belirtilmiştir (TÜSİAD, 1990, s. 7). İki yılı değerlendiren köşe yazarı Medmed Kemal’in ‘*Politika ve Ötesi*’ isimli köşesindeki yazısında bu konuya yer verilmiştir. Köşe yazısında yazar, “*Bakalım şimdi ekonominin harika çocuklar elindeki durumuna. Yetmiş liradan aldıkları doları iki bin liraya çıkardılar. Ha düzelterceğiz derken hergün batırıyorlar. İç alım duralıyor. Dış satım dedikleri hayali ihracata dönüştü.*” diyerek ekonomin genç bürokratlar egemenliğinde geldiği noktayı özetlemiştir (Cumhuriyet, 06 Mart 1989).

2.4.1.4. Gelenekçiler, Çifte Pasaportlulara Savaş Açtı

1985-1990 tarihleri arasında incelenen haberlere göre genç prenslerin çift pasaporta sahip olmalarının bu dönemde sorun olarak algılandığı bu nedenle de eleştirildiği ve olumsuz haber olarak okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Başbakan Turgut Özal’ın Prensleri’nden Coşkun Ulusoy, Cengiz İsrail ve Bülent Gültekin’in Amerika’da vatandaşlık, Türkiye’de memuriyet yemini ettiğine yönelik çıkan haberler hem muhalefet hem de ANAP Cephesi’nde büyük yankı uyandırmıştır. Haber ilk olarak Hürriyet gazetesinde ‘*Çift pasaportlu bürokratlar lütfen cevap verin: Hangi yemine bağlısınız?*’ manşetiyle paylaşılmıştır (06 Mart 1988). Hürriyet gazetesinin kamuoyuna taşıdığı bu haberde ismi geçen üç üst düzey yöneticinin hem Amerika’da hem de Türkiye’de yemin ettiğinin ileri sürülmesi ve hangi yeminin geçerli olduğu sorgulanması prensleri yeniden medyanın gündemine taşımıştır. Cumhuriyet gazetesi bu habere yönelik prenslerin “çıkar güdüsü ve Amerikan yaşamının çekiciliğinde Türkiye’ye boş vermek keyfiyle ABD’nin vatandaşı olmanın gururunu tatmak için” Amerika vatandaşlığına geçtikleri iddia edilse de (10 Mart 1988) söz konusu durumun bürokratik açıdan birtakım çelişkiler barındırdığı ifade edilebilir. Öncelikli olarak Türkiye’de devlet memurluğuna atanan personeller, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabiidirler ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve kanunlarına sadakatle bağlı kalmak ve kanunları uygulamak zorundadırlar (Devlet Memurları Kanunu, s. 4182).

Bu çerçevede, kamu personellerinin göreve başlamadan önce yemin etme zorunluluğu söz konusudur. Tüm devlet memurları gibi Amerika’dan gelen ve ülkemizde

göreve başlayan Ulusoy, İsrail ve Gültekin de memuriyet yemini etmiştir. Aynı zamanda Amerika vatandaşlığına geçebilmek için de “Vatandaşlık Yemini” etmişlerdir. Çifte pasaportlu olmalarının basında haber olacak kadar önemli olmasının nedeni iki yeminin içeriğinden kaynaklanmaktadır. Amerika vatandaşlık yemininde daha önce bağlı bulunduğu ülkenin kendisine sunduğu tüm haklarından feragat ederek bundan sonra sadece Amerika’nın çıkarlarını koruyacağına ve destekleyeceğine dair ifadeler yer alırken 657 Sayılı devlet memuriyet yemininde ise Türkiye’nin haklarını ve çıkarlarını koruyacağına yönelik ifadeler yer almaktadır. İki yemini de eden bu isimler teoride iki ülkenin de çıkarlarını koruyacaklarını resmi olarak kabul etmiş sayılmaktadır. İki yeminin tam metni ise şu şekildedir:

Tablo 21. Amerika vatandaşlık yemini ve memuriyet yemini

Amerika Vatandaşlık Yemini	657 Sayılı Devlet Memuriyet Yemini
“Şimdiye kadar vatandaşlık bağıyla bağlı bulunduğum herhangi bir yabancı prens, hükümdar, devlet ya da hükümlanlığa sadakat ve vefadan tümüyle ve kesinlikle feragat ettiğime, Bütün iç ve dış düşmanlara karşı ABD Anayasası ve yasalarını savunacağıma ve destekleyeceğime, Bu yükümlülüğü bütün şuuruyla ve herhangi bir zihinsel rezervim olmadan üstlendiğime burada yemin ederim. Tanrım bana yardım et.”	“Türkiye Cumhuriyeti’ni Anayasası’na, Atatürk inkılap ve ilkelerine, Anayasa’da ifadesi bulunan Türk Milliyetçiliğine sadakatle bağlı kalacağıma; Türk Milletinin Milli, ahlakı, insanı, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup bunları geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve Anayasa’nın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik, laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim”.

Kaynak: Hürriyet, 06 Mart 1988.

Yukarıda yer verilen tablodaki iki yeminin içerikleri göz önünde bulundurulduğunda; iki ülke arasında herhangi anlaşmazlık, sorun veya savaş gibi olumsuz durumlar meydana geldiğinde hangi yemine bağlı kalacakları veya hangi devletin çıkarlarını gözetecekleri gibi belirsizliğin olduğu görülmektedir. Daha temelde ise, çift yeminli bürokratların hangi ülkenin çıkarlarını koruyacakları sorunsalı ANAP’ın savunduğu liberal muhafazakârlık ideolojisiyle çelişmektedir. Yeni sağ görüşün temsilcisi olarak gösterilen ANAP’ın kuruluş felsefesi, yeni liberalleşme ideolojisinde yer alan düşüncelerle birlikte otorite ve geleneklere bağlı düzen anlayışının da iç içe geçtiği “kompleks” bir yapıya dayanmaktadır (Erdoğan, 2008, s. 104). Bu nedenle,

ANAP ideolojisinde milliyetçilik, milliyetçi değerlere bağlılık, millî ve manevi değerler oldukça önemli kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (“Anavatan Partisi”, t.y.). Bu durumda, habere konu olan üç prensin çift pasaportu olduğu yönündeki iddialar ve bu isimlerin kamu görevinde yer almaları esasen ANAP’ın milliyetçilik anlayışıyla taban tabana zıt bir duruş olarak değerlendirilebilir.

ANAP içerisindeki muhafazakâr kanadın öncüsü olarak kabul edilen Mehmet Keçeciler başta olmak üzere parti içerisinde haberin nasıl karşılandığına bakıldığında, bu durumun dengeleri sarstığı ve prens egemenliğine karşı gruplaşmayı tetiklediği görülmektedir. Nitekim, Hürriyet gazetesi ilk haberinden iki gün sonra gündeme getirdiği “Çifte Yemin Kitabımıza Uymaz” ana başlıklı yeni haberinde bu konuya yer vermiştir. Haberde, 6 Mart tarihinde yayınlanan haberin parti içerisinde “Soğuk duş” etkisi ve büyük “Hayal kırıklığı” yaşattığı vurgulanırken aynı zamanda “Pazar keyfi yapmak isteyen birçok ANAP’lının arzusu Amerikan vatandaşı kamu görevlileri nedeniyle kursaklarında kaldı” ifadesiyle bu haberin parti içerisinde olumsuz etki yarattığı belirtilmiştir (Hürriyet, 08 Mart 1988).²⁶ Merkez Sağı temsil eden Hürriyet gazetesinde yer verilen çift pasaportlu haberinden sonra Ahmet Özal, Bülent Şemiler ve Adnan Kahveci’nin aynı gün gazete merkeziyle iletişime geçmeleri, şok haberin ANAP Cephesi’nde kaos ve paniğe neden olduğunun göstergesi olarak yorumlandığı gibi haksız bir itham olarak da nitelendirilebilmiştir. Nitekim haberde, Devlet Bakanı Özal’ın sabahın erken saatlerinde gazeteyi arayarak “Tam Türkiye’de bir şeylerin mücadelesini verilmeye başlanmışken, bu kişilerin üzerine gidilmesini doğru bulmadığını, kendilerinin çok iyi yetişmiş elemanlar olduklarını...” söylemesi, Bakan Özal’dan sonra Adnan Kahveci’nin de gazeteyi arayarak “Beyin göçünü önlemeye, yurt dışına gitmek zorunda kalmış insanlarımızı geri çekmeye çalışıyoruz” ifadesi, Şemiler’ in ise “onlar teknik görevler yapıyorlar, konunun ülke bütünlüğü ile alakası yok ki!” yönündeki açıklamaları bu

²⁶ ANAP cephesinden birkaç üst düzey yetkili ile görüşme yapıldığını aktaran haberde, isimleri gizli tutulmak şartıyla bazı yetkililerin, “Başbakan, onları Türkiye’ye çağırırken bu durumları biliyor muydu bilmem. Ama biz bilmiyoruz. Tamamen bizim dışımızda bir olay. Ancak tasvip etmediğimi söyleyebilirim.” açıklamasında bulunduğu ve bu durumdan parti içerisinde bazı isimlerin oldukça rahatsız olduklarından bahsedilmiştir (Hürriyet, 08 Mart 1988).

durumun göstergesi olarak kabul edilebilir (08 Mart 1988).²⁷ Bakan Özal'ın yeni ve genç bürokratlara karşı biraz hoşgörölü olalım ricasına tepki, Cumhuriyet gazetesinden gelmiştir. Yazar, hem hükûmetin başlattığı yurt dışından transformasyon hareketine tepki göstermiş hem de neden anlayış gösterilmesi gerektiği sorgulanmıştır. Köşe yazısının ilgili metni ise şu şekildedir:

“Peki ANAP iktidarının özelleştirme siyasetinin uygulayıcısı Sayın İsrail'in beynsel değeri ne? Bu bulunmaz beyin neden Türkiye'den uzaklaşmış da Amerikan vatandaşı olmuş? Ülkemizde var olmayan bir bilim dalında mı çalışıyor? Üniversiteden mi kovulmuş? Özgürlüğünü yok edecek bir ceza tehdidi altında mı kalmış? Hoşgörü gösterelim ama İsrail neden göçmüş Amerika'ya? Niçin T.C. Devletine sadakatten vazgeçtiğine yemin ederek ABD'nin hizmetine girmiş?” (Cumhuriyet, 12 Mart 1988)

Bülent Şemiler'in açıklamasının çift bürokratların bulundukları mevkileri nedeniyle çelişkili olduğu söylenebilir. Nitekim, habere konu olan isimlerin üçü de ekonomide etkin ve önemli kuruluşların genel müdürleridir. Cumhuriyet gazetesine göre “Türkiye’de yetişmiş pek çok insanı bir yana itip ABD pasaportu taşıyan ve ABD çıkarlarını korumak üzere yemin ettiği bilinen gençlere kamu bankaları ve kuruluşları emanet edilmiştir” (31 Ekim 1989). Bu nedenle kendilerinden devletimize ait ulusal öneme sahip herhangi bilgi, ülkenin ekonomi stratejileri gibi doğrudan ulusal çıkarlarımızı etkileyen bilgi talep edilmesi durumunda nasıl reaksiyon göstereceklerinin önemli bir sorun olduğu belirtilmiştir (Hürriyet, 06 Mart 1988). Nitekim bu endişenin, Cengiz İsrail koordinatörlüğünde yürütülen özelleştirme sürecinde, Amerika ile iş birliği yaptığına yönelik iddialarda yeniden gün yüzüne çıktığı görülmektedir²⁸ Ülkemizde uygulanan özelleştirme süreci raporlarının İsrail'in eski çalıştığı firmasının hazırlaması üzerine Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir haberde konu şu sorularla gündeme taşınmıştır: “Bu yupi devletin en kârlı devlet kuruluşlarını neden satışa çıkardı? Amerikan Morgan firmasının çıkarlarına hizmet için mi? ABD'ye sadakat yeminiyle bağlı olduğu için mi? Hangi vatanına ve hangi devletine öncelik tanıyor?” (Cumhuriyet, 10 Mart 1988).

²⁷ Aynı haberin devamında Coşkun Ulusoy'un, gazete yayın merkezini arayarak kendisinin çift pasaportlu olmadığı, yeşil kartla Amerika'ya seyahat ettiği bilgisini aktardığı, kendisi hakkında ortaya atılan çift pasaportlu iddiasının doğru olmadığını belirttiğine yer verilmiştir.

²⁸ 1989 yılında Teletaş'ın özelleştirme operasyonunda Cengiz İsrail'in Amerika menşeli Bell Telephone Manufacturing adına hisse senetlerinin toplatıldığı iddia edilmiştir. Söz konusu olayın detaylarına ‘Özelleştirmeye de ABD’den Transfer’ başlığı altında yer verilmiştir

Prenslerin ve özellikle çift pasaportlu olduklarına yönelik iddiaya konu olan isimlerin göreve atandıkların da herhangi bir güvenlik soruşturmasına tabi olup olmadıkları konusu da bu dönemde eleştirilen bir diğer önemli konudur. Ülkemizde, kamuda görevlendirilecek kişiler göreve başlamadan önce Anayasa'ya, kanunlara ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bağlı şekilde görevini ifa edecek nitelikte olup olmadığını belirlemek maksadıyla güvenlik soruşturmasına tabii tutulmaktadırlar. Köşe Yazarı İlhan Selçuk, ülkemizde “en küçük devlet memuru için kılı kırk yararcasına” yapılan güvenlik soruşturmasının “devletin en yüksek koltuklarına gökten zembille indirdiği” isimlere yapıp yapılmadığını ‘*Pencere*’ isimli köşesinde gündeme taşımıştır (Cumhuriyet, 10 Mart 1988). Bu çerçevede herhangi bir sorun yaşandığında görev süresince yaptıklarının sorumluluklarını alıp almayacakları ya da Amerika’ya geri dönüp dönmeyecekleri akıllara takılan bir diğer önemli sorudur. Eski Sümerbank Genel Müdürü Erkan Tapan da bu konuya dikkat çekerek özelleştirme sürecinde yaklaşık 1 yıl boyunca Cengiz İsrail’le yaşadığı sorunlar neticesinde “Ben bu koşullarda sorumluluk alamam. Onların cebinde çifte pasaport var, benim cebimde ise tek.” diyerek istifa etmiştir (Hürriyet, 03 Mart 1988). Nitekim, Tapan’ın açıklaması ve istifası bürokratlarda, yurt dışından gelen uzmanların görevleri süresince yürüttüğü faaliyetlerdeki aksaklıklarda sorumluluk almayacakları yönünde endişelerinin var olduğunun göstergesidir.

2.4.1.5. Özelleştirmeye de ABD’den Transfer

Ülkemizde Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1930’lu yıllarda mevcut üretim yetersizliğini gidermek, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, alt yapıyı güçlendirmek ve özel sektöre destek olmak amacıyla kurulmuştur (Yanardağ ve Süslü, 2002). Ancak zaman içerisinde KİT’lerin, özellikle devlet tarafından etkin yönetilemediği ve verimsiz oldukları gerekçesiyle devlete mali külfet olarak görülmeye başladığı bir döneme girilmiştir. Serbest piyasa ekonomisinin de gerekliliği olan devletin girişimciliklerinin sınırlandırılması düşüncesiyle birlikte de KİT’lerin özelleştirilmesi tartışması ekonomi ve siyasi gündemin konuları arasında yerini almıştır (Sarıkamış, 2005, s. 10).

Özelleştirme kavramının düşünsel anlamda keynesyen iktisadın ‘*laissez faire*’ ilkesinden esinlendiği ifade edilebilir (Suiçmez ve Yıldırım, 1993, 15-17’den Akt. Yayman, 2000, s. 136). En genel tanımı ile özelleştirme; devletin ekonomideki işletmecilik alanından tümüyle çekilerek temel görevleri içerisinde gösterilen adalet ve

güvenliğin sağlanması rolüne dönmesi olarak tanımlanmaktadır (“Özelleştirme İdaresi Başkanlığı”, t.y.). Bu kapsamda özelleştirme KİT’lerin satış yoluyla kamu sektöründen özel sektöre devri anlamına gelmektedir (Yayman, 2000, s. 137). Özelleştirmenin genel amacı, “Serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek, ekonomide verimliliği arttırmak, gelir dağılımını iyileştirmek, sermaye birikimini tabana yaymak” iken özel amacı, tekelleşmeyi kaldırarak rekabeti arttırmak ve “kamunun dış finansman ihtiyacını” minimuma indirmektir (İleri, 2014, s. 153). Özelleştirme sürecinde önemli ve belirleyici bir faktör olan KİT’lerin yapılanmasına bakıldığında ise iki farklı sistem olduğu görülmektedir. Bunlardan ilkinde tüm sermaye kamuya ait, diğerinde ise devlet sadece paydaştır (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1987).

Özelleştirme, dünyada ilk kez 1979 yılında İngiltere’de Muhafazakar Parti’nin iktidar olmasıyla gündeme gelirken (İleri, 2014, s. 150), ülkemizin ekonomi tarihine bakıldığında, KİT’lerin özelleştirilmesi veya o dönemin terminolojisiyle “hususî sektöre devredilmesi” 1946 yılında liberal ekonomi politikasının gereği olarak Demokrat Parti ile öne çıkmıştır. Ancak DP iktidara geldikten sonra herhangi bir özelleştirme girişimi yapılmamış aksine KİT’ler hem sayı hem de büyüklük açısından giderek artmıştır. 1960’lı yıllarda ise KİT’lerin satılması yerine iyileştirilmesine ağırlık verilmiştir (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1987). Anavatan Partisi’nin 1983 Seçim Beyannamesi’nde özelleştirmeye yer vermesiyle ise özelleştirme yeniden gündeme gelmiştir. Beyannamede, KİT’lerin süreç içerisinde millete devir işlemleri tamamlanana kadar öncelikli olarak yönetici kadrolarının güçlendirileceği, daha sonra KİT işletmelerinin anonim şirketlere dönüştürülerek ve hisse senetlerini satışa çıkararak tabana yayılacağı vadedilmiştir (“TBMM Kütüphanesi”, t.y.).

Turgut Özal’a göre iki önemli gerekçe nedeniyle özelleştirme ivedilikle yapılmalıdır. Bu çerçevede öncelikli olarak liberal ekonominin gereği olan kalkınma dinamizmi özel sektöre ve serbest piyasaya bırakılmalıdır, bu nedenle özelleştirme gereklidir (Haydaroglu ve Tatlısu, 2016, s. 31). İkinci gerekçe ise kamu kesiminin finansman ihtiyacının artış göstermesi ve bu dönem ülkemizdeki yüksek enflasyona karşılık özelleştirmeyi çözüm yolu olarak görmesidir (İleri, 2014, s. 150). Söz konusu gerekçelerden dolayı Özal’ın iktidara gelmesinden iki yıl sonra özelleştirme sürecinin hazırlıkları zaman kaybedilmeden yapılmaya başlanmış ve 1985 Ekonomik Programı kapsamında KİT’lerin verimli hale getirilmesi önceliklendirilmiştir (Hürriyet, 31 Mart

1986). 1985 yılında KİT'lerin genel hatları ile verimliliklerine bakıldığında büyük çoğunluğunun kârının zamlarla sağlandığı görülmektedir. Ancak yabancı sermaye için “mevcut kârların üretkenlikten mi yoksa tekel durumundan mı kaynaklandığı” önemlidir. Bu nedenle, mevcut koşullar altında KİT'lerin satışa çıkarılması uygun görülmemiş (Milliyet, 31 Mayıs 1986), özelleştirme planı içerisinde yer alan Sümerbank başta olmak üzere, özelleştirilecek kurumların özelleştirme öncesinde istenilen verimliliğe ulaşması için modernizasyon çalışmaları yapılmıştır. Sümerbank özelinde ise satış politikalarında kâr marjını arttırmak için Amerikan satış modeline geçilmiş ve ABD'de oldukça ünlü Sears Mağazaları'nın genel müdürleri ile ortak çalışmalar yürütülmüştür (Hürriyet, 09 Aralık 1985, s. 4). Bu hazırlıklara ek olarak KİT'lerin özelleştirilmesi için Başbakan Turgut Özal'ın emriyle Vahit Erdem (Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanı) başkanlığında özel bir komisyon kurulmuştur (Hürriyet, 12 Aralık 1985, s.4)²⁹

Özelleştirme süreci öncesinde yapılan bir diğer hazırlık ise KİT'lerin muhasebe sistemlerini uluslararası standartlara uygun olarak düzenleyecek mali danışman kuruluşların seçilmesi olmuştur. Belirlenen kuruluşların, satışı planlanan KİT'lere bu süreçte mali danışmanlık, değer tespiti ve satış sürecinde danışmanlık hizmeti vermesi öngörülmüş (Hürriyet, 04 Ocak 1986) ve danışmanlık hizmet alımı için Amerika'da yer alan Morgan Bank ile anlaşma sağlanmıştır. Bu kapsamda Başbakanlık Danışmanı sıfatıyla Cengiz İsrail, bir zamanlar birlikte çalıştığı Morgan Bank yetkilileri ile özelleştirme hazırlık sürecine danışmanlık yapmış, böylelikle özelleştirme sürecine dâhil olmuştur (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1987).

Mayıs 1987 yılında Özal'ın, hazırlanan özelleştirme raporuna onay vermesiyle Türkiye'de ilk özelleştirme çalışmaları resmi olarak başlamıştır. Bu aşamada, raporun bir Amerika şirketi tarafından hazırlanması eleştirilmiş, Morgan Bank danışmanlığında, pasif tasarrufları yatırıma dönüştürme hedefiyle hazırlanan raporun ülkemizin kültür ve geleneklerini tanımayan kişilerce hazırlandığı için başarısız olacağı ileri sürülmüştür. Margon Bank yetkililerine göre KİT'lerin pay senetleri satışa çıktığında köylü veya şehirli kadınlar altınlarını, yastıkaltı tasarruflarını satarak KİT'lere paydaş olabilecektir. Ancak bu durum Cumhuriyet gazetesi haberine göre mümkün değildir. Özellikle de, 1982

²⁹ Bu karardan çok kısa bir süre sonra Özal, KİT'leri özelleştirme koordinasyonunda değişikliğe giderek kendisine yakın bir isim dönemin Devlet Bakanı Vehbi Dinçerler'i görevlendirmiştir (Hürriyet, 04 Ocak 1986).

yılında banker krizini³⁰ yaşamış insanların bunu yapma ihtimalinin düşük olduğu, hatta bu işin sonunda karlı olan KİT'lerin yerli ve yabancı holdinglerin eline geçeceği iddia edilmiştir (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1987). Ancak, söz konusu eleştiriler gözardı edilmiş ve hazırlanan rapor uygulanmaya başlanmıştır ve Özal 1987 yılında kendisine bir süredir danışmanlık hizmeti veren Cengiz İsrail'i Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkan Yardımcısı görevine resmi olarak atamıştır.

KİT'lerin özelleştirme sürecinde hükûmetin programını uygulayacak olan yeni başkan yardımcısının atama haberini Hürriyet gazetesi '*Özelleştirmeye ABD'den transfer*' başlığı ile bildirmiştir (10 Eylül 1987). Söz konusu atama parti içerisinde de rahatsızlığa neden olmuş ve Özal'a oldukça yakın olan Dinçerler, İsrail'in "Amerika'dan paraşütle gelmesi" ve önemli bir görevle yetkilendirilmesinden rahatsızlık duyduğunu açık açık ifade ederek 11 Haziran 1987'de istifa ettiğini ve siyaseti bıraktığını duyurmuştur (Tokatlı, 1999, s. 62). Görevden ayrılan bakanın yerine ise ABD'den gelen Bülent Gültekin vekâleten atanmıştır.

1986 ve 1987'nin başlarında, danışmanlık statüsünde hizmet verdiği süre boyunca, Cengiz İsrail hakkında basında daha çok tarafsız nitelikteki genel bilgilendirme haberlerine yer verilmiştir. Özelleştirmeden sorumlu başkan yardımcılığı görevine getirilmesiyle birlikte ise medyanın ilgi odağı haline gelmiş ve basında kendisinin söz konusu görev için yetkin ve yeterli olmadığı yönünde olumsuz haberler yapılmıştır. Hürriyet gazetesinde '*Emin Çolaşan ile Pazar Sohbeti*' sayfasında yayınlanan röportajda, İsrail'in bazı açıklamaları oldukça ilgi çekicidir bu yüzden, o dönemde oldukça tepki toplamasına rağmen medyanın özelleştirme sürecini yakından takip etmesine neden olmuştur. Özelleştirme sürecinde yaşanan olumsuzlukların bir bütün hâlinde değerlendirilebilmesi adına röportajın ilgili kısmı doğrudan aktarılmıştır. Röportajın bahsi geçen kısmı şu şekildedir:

"Çolaşan: Cengiz Bey bu özelleştirme işiyle Türkiye'nin bütün ekonomik düzeni değişecek. Bu işin planını da sizin Amerikan şirketiniz hazırladı. Acaba sizin Morgan

³⁰ Banker krizi "24 Ocak 1980 İstikrar Programı'ndan sonra 1 Temmuz 1980'de faiz oranları bazı sınırlamalar dışında serbest bırakılmıştır. Bankalar, mevduat faizi yarışını imzalanan "Centilmenlik Anlaşması'na rağmen sürdürünce bankerler, bankalara göre daha yüksek oranlarda faiz vermeye başlamış, bankerlerin çalışmasını denetleyecek kapsamlı hükümler bulunmaması nedeniyle de tasarruf sahiplerine anapara ve faiz ödemeleri yapamayan bankerler seri hâlinde iflas etmiştir". Halk ise banker krizi ile büyük tasarruf kayıpları yaşamıştır ("Bankerler krizi", t.y).

Bankası bu konuda daha önce başka çalışmalar yapmış mı? Başka ülkelerde özelleştirme çalışmaları yapmış mı? Yoksa bu işi ilk kez Türkiye’de mi deniyor?

İsrafil: Valla o konuda değil de bazı çalışmaları vardır tabii... Yani hükûmetlere danışmanlık olarak bu görevi yapmışlar.

Çölaşan: Ben şunu soruyorum efendim. Özelleştirme işini bizden önce başka bir ülkede yaptı mı bu adamlar?

İsrafil: Bazı tecrübeleri vardı. Şimdi hatırlayamayacağım. Fakat böyle kapsamlı tecrübeleri yoktu.

Çölaşan: Yani ilk kez Türkiye’de mi yapıyorlar bu işi?

İsrafil: İlk kez Türkiye’de. Zannediyorum bizden önce hiçbir ülkede böyle sistematik bir çalışma yapmadılar.

Çölaşan: Bunları duydukça kulaklarıma inanamıyorum bir Türk vatandaşı olarak. Demek ki sizin firmanız bu işi ilk kez Türkiye’de öğreniyor. Bizim için böylesine önemli bir konuda memleketimizi bir kobay olarak kullanıyor. Ayrıca sizin firmanız, bu işin başına da Türkiye’de sizi getiriyor. Sonra bu işi Türkiye’de siz ayarlıyorsunuz... Tamam mı?

İsrafil: Orası benim eski firmam...Ben oradan istifa etmişim ve alakamı kesmişim. Bunu da lütfen belirtin yani” (08 Ekim 1987)

Ülkemiz için oldukça önemli bir sürecin hazırlık programını daha önce bu kadar kapsamlı çalışma yapmamış bir kurumun hazırlamasına ve deneyimi yeterli olmadığı düşünülen ismin bu süreçten sorumlu tutulmasına bir diğer tepki ise Cumhuriyet gazetesinden gelmiştir. Uğur Mumcu ‘Gözlem’ isimli köşesinde, Cengiz İsrafil’in özelleştirme konusunda deneyimi olmamasına rağmen böyle önemli bir görevi üstlenmesine eleştirel bir yaklaşımla yer vermiştir. Köşe yazısının metni şu şekildedir (06 Mart 1988).

“Bir okurumuz telefon edip soruyor:

- Kim bu İsrafil, Uğur Bey?
- İsrafil dört melekten biridir. Kıyamet gününü bildirecek olan meleğin adıdır İsrafil.
- Ben onu sormuyorum.
- Anlatıyorum Efendim
-
- O da gökten indi. Kimse tanı mıyordu...
- Kimdir Bu Cengiz İsrafil?
- 1942 doğumlu. Annesi Polonyalı, babası Azerbaycan Türkü. Eşi Rus asıllı Amerikalı. Adı, Aspasia
- Peki anlar mıymış, özelleştirmeden.
- Hayır.
- Ne iş yapmış daha önce?
- New York’ta 1050 Second Avenue’de bakırcılık yapmış daha önceleri. İstanbul’a gelir, Un kapıdan bakır eşya alır bu adresteki Manhattan Art&Antique Center’daki 10 numaralı dükkanında antikacılık işleri ile uğraşmış.
-
- Mühendis mi işletmeci mi? Ne okumuş Amerika’da.
- Colombia Üniversitesinde Matematik okumuş Tiber Halaski adlı bir Macar Profesörden Türkçe ve tarih dersleri de almış.
- Sonra?
- Sonra Morgan Guaranty Trust Company’de çalışmış. Rastlantı bu ya, KİT’lerin özelleştirilmesi de bu şirkete verilmiş.
- Özelleştirme konusunda bir tecrübesi var mıymış İsrafil’in?

- Yok. Burada öğrenecek. TELETAS ve Sümerbank'ı özelleştirince bir bilgi sahibi olacak. Sonrası Allah kerim... ”

Cengiz İsrail, hakkında çıkan bütün olumsuz iddialara rağmen bu görevin kilit ismi olarak Türkiye’de özelleştirme sürecinde yer almıştır.

2.4.1.6. Özelleştirme Sürecinde TELETAS Krizi

Özelleştirme, ekonomide siyasi tercih olarak değerlendirilmektedir. 1980’li yıllarda diğer ülkelere bakıldığında, birçok ülkenin benzer özelleştirme çabası içerisinde olduğu, 1979 yılında İngiltere, 1988 yılında Japonya, İtalya, Almanya ve Fransa gibi birçok devlette özelleştirmenin bir trend olduğu görülmektedir (Milliyet, 29 Şubat 1988). Türkiye’de 1988 yılında gerekli hazırlıkların tamamlamasının ardından özelleştirmenin ilk basamağı olarak Teletas’ın hisse senetlerinin halka açılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, öncelikli olarak PTT’nin yüzde 40 hissesine sahip Teletas’ın hisseleri, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi’ne devredilmiştir (Cumhuriyet, 13 Ekim 1988). İkinci aşama ise, TKKOİ’nin sahip olduğu bu hissenin yüzde 22’sinin halka, kalan yüzde 18’lik payın ise topluca yerli veya yabancı şirketlere satış yapılacağını duyurmasıyla başlamıştır. Halka arz açılım sürecinde, DYP eski Milletvekili Türkan Arıkan, televizyonda belirtilenin aksine, izahnamede açıklanan koşullar göz önüne alındığında, halkın katılımının imkânsız olacağını hatta halka figuranlık rolünün verildiğini ileri sürsede (Milliyet: 29 Şubat 1988); Arıkan’ın iddiasının aksine Cengiz İsrail 5 Mart tarihinde Teletas hisselerinin yüzde 22’sinin halka satışının tamamlandığını açıklamıştır (Milliyet, 05 Mart 1988).

Ülkemizde ilk özelleştirme programı kapsamında hisse senetleri halka arz edilen Teletas’ta nihai aşamada neler olduğuna ve ilk girişimin ne derece başarılı olduğuna bakıldığında, incelenen gazetelerde analiz edilen haber metinlerinin ekseriyetinde hedeflenen başarının sağlanamadığı görüşünün hakim olduğu söylenebilir. Nitekim süreç sonucunda halkın hisseleri yüksek enflasyonla birlikte büyük oranda erimiş, 42 bin tasarruf sahibi zarar etmiştir ³¹ (Cumhuriyet, 13 Ekim 1988). İncelenen haberlerde, özelleştirmede hedeften sapma olarak değerlendirilen bir diğer olay TKKOİ’nin satışa yönelik kararında ani değişiklik yapması olarak gösterilmiştir. TKKOİ, KİT’lerin önce

³¹ Teletas’tan elde edilen getiri ise kamu ortaklığı fonu tarafından kullanıldığı için Teletas bu satıştan herhangi bir gelir elde etmemiş ve zora düşen şirketi kurtarmak için Cengiz İsrail Yönetim Kurulu Başkanı olmuştur.

ihaleye çıkarılarak yerli ve yabancı büyük sermaye gruplarına, arta kalan hisselerin halka satılmasını kararlaştırmıştır. Ancak hem ekonomi hem de muhalafet kanadına göre alınan bu karar KİT'leri başarısızlık, verimsizlik ve ekonomiye yük olmaktan kurtarmak için özelleştirilme yapılmalı diyen hükûmet politikasına tezattır. Zira alınan bu karar, refahı tabana yaymak yerine, KİT'lerin uluslararası kuruluşlara teslim edilmesi olarak değerlendirilmiştir (Milliyet, 03 Kasım 1988).

Benzer bir düşünce İstanbul Üniversitesi iktisatçılar haftası dolayısıyla düzenlenen '*Türk Banka Sistemi, Faiz Politikası ve Para Piyasası*' sempozyumunda da dile getirilmiştir. Sempozyumda özelleştirmeyi anlatan İsrail, iktisatçılar ve akademisyenler tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Özellikle de sempozyumda İsrail'in konuşmasının ardından söz alan Öğretim üyesi Prof. Dr. Türkan Öncel, "*Özelleştirme, KİT'lere halkı ortak yaparak tabana yaymak amacını taşıyordu ama gelişmeler bu doğrultuda olmadı. Nitekim, Belçikalı bir şirket en büyük hissedar olarak Teletaş'ın yönetimini ele geçirdi*" ifadesiyle özelleştirme sürecini eleştirmiştir (Hürriyet, 16 Aralık 1988). Bülent Gültekin ise bahsi geçen KİT'lerin yabancı ortaklara teslim edildiği düşüncesinin kesinlikle yanlış olduğunu, "halka gitmek" amacından asla sapılmadığını savunmuştur. Gültekin'e göre KİT'lerin yatırıma ihtiyacı vardır ve uygulanan bu yöntemle amaç hedef kurumların kâr dağıtabilecek seviyeye ulaşmalarını sağlamaktır (Tercüman:17 Ocak 1989)

Gültekin'in açıklamasının aksine 1989 yılında prens Cengiz İsrail'in Yönetim Kurulu Başkanı olduğu Teletaş'ta halka satılan hisse senetlerini yabancı bir firma adına toplattırdığı iddiası büyük ses getirmiştir ve dönem gazetelerinde olay nihai sonuca ulaşana kadar yer almıştır. 10 Mart 1989 tarihinde 'Teletaş'ta Prens Oyunu' spot başlığı ile habere yer veren Tercüman gazetesi, Teletaş hisselerinin şirketteki yabancı ortağın eline geçmesi için borsada bir süredir oyunlar oynandığı, "çok iyi taktiklerle" ve borsadaki aracılar vasıtasıyla şirketin yabancı ortağı Bell Telephone Manufacturing Co adına toplattırdığı iddia edilmiştir (10 Mart 1989).

Tercüman gazetesi köşe yazarı Şeref Oğuz ise ortaya atılan bu iddia için "muhteşem senaryo" değerlendirmesini yapmıştır. Yazısında, bu senaryonun kim tarafından yazıldığının bilinmediğini; ancak yönetmenin Cengiz İsrail olduğunun bilindiğini ifade ederek bu oyunda "prens eline hisse senedi tutuşturduğu 30 bin figüran kullandı" diyerek halka arza farklı bir boyut kazandırmıştır. Oğuz yazısında, "halka açılıyoruz sloganıyla

harekete geçirilen küçük tasarrufçunun parasını, beklentilerini, umutlarını kullanmak ilk kimin aklına geldi ve bu işten kim ne kadar menfaat sahibi oldu?” şeklinde sorular yönelterek hükûmeti de eleştirmiştir (10 Mart 1989). İleri sürülen bu iddia içerisinde, Bell Co ile temsilcilik ve danışmanlık anlaşması yapan ABD dışişleri Bakan Yardımcısı’nın isminin geçmesi ise bu konunun ciddiyet derecesini arttırarak senatoda araştırılmasına kadar derinleştirmiştir. Cumhuriyetçi senatör Helms, Eagleburger’in “Bell Telephone” şirketi aracılığıyla çeşitli ülkelerdeki ilişkiler ağını kuşku bulduğunu, ve konu hakkında soruşturma talebinde bulunduklarını açıklamıştır (Milliyet, 13 Mart 1989).

Teletaş’dan sonra özelleştirmeye açılan TUSAŞ, PETKİM ve ÇİTOSAN’ nın hisse senetleri satışında da yönetimlerinin yabancılara satıldığı iddiası devam etmiştir. Cumhuriyet gazetesi “muhteşem beşli” olarak adlandırdığı ve özelleştirme sürecinde yer alan Can Cangır, Ökkeş Özuygur, Bülent Gültekin, Cengiz İsrail ve Yılmaz Argüden için “arkalarında dağlar gibi güç” olduğu için kimsenin düşüncesine kulak asmadıkları yönünde eleştirilmişlerdir (15 Eylül 1989). ANAP içerisinde bu konu hakkında medyaya yansıyan herhangi bir tartışma olmazken, muhalefetin bu konunun üzerinde durduğu görülmektedir. SHP Grup Başkanvekili Onur Kumbaracıbaşı, hükûmetin sermayeyi yabancılara dağıtmasından ve halka ait olan KİT’lerin yabancılara satışından oldukça rahatsız olduğunu ve bu işleyişe karşı olduklarını belirtmiştir (Cumhuriyet, 04 Ekim 1989) DYP ise konuyu TBMM 13. Birleşim oturumunda gündeme getirmiştir. Prensler liderliğinde yönetim tarzı değiştirilen KİT’lerin son sekiz yılda geldiği noktayı eleştirmiş, “kâr eden PETKİM dâhil bütün KİT’leri dünyaya peşkeş çekme hazırlığı içine girdiği” iddia edilmiştir TBMM tutanağında yer verilen DYP Niğde Milletvekili Mahmut Öztürk’ ün ifadesi ise şu şekildedir:

“Son sekiz yılda, prens idaresiyle KİT’leri dünyadaki emsalleriyle yarışır hale getireceğini iddia ediyordu. Biz "Prensler" diye yüklendiğimiz zaman, sayın bakanlar çıkıyor, burada, "Bu gençlerimiz bulunmaz Bursa kumaşı" diye savunuyorlardı. Şimdi, sekiz yıl sonra geldiğimiz bugünlerde, o prensler, el altından, gizli gizli çalışarak -tabii Sayın Özal’ın direktifiyle- silah sanayimiz dâhil, “kâr eden PETKİM dâhil bütün KİT’leri dünyaya peşkeş çekme hazırlığı içine girmiştir” (TBMM Tutanak Dergisi, 1989, s. 237).

Muhalefetin özelleştirmede gelinen noktayı eleştirmesine Turgut Özal’ın “İstedğim devlet işletmesini, istediğime, istediğim fiyattan satarım. Kimse karışamaz” ifadesi muhalefet ve iktidar arasındaki gerginliği tırmandırmıştır. Bu açıklamaya, DSP Genel Başkanı Ecevit, “sattığın mal devlet malıdır, babanın malı değil.” diyerek tepki göstermiştir (Cumhuriyet, 14 Ekim 1989). Özelleştirme sürecinde basında ve mecliste tartışılan tüm bu sorunlar sonrasında önce başkan Bülent Gültekin ardından da yardımcısı

Cengiz İsrail istifa etmiştir. Gültekin, istifa sonrasında ABD'ye dönmeden önce küçük hatalar yaptıklarını; ancak bunu tüm sürece dâhil edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Tercüman, 17 Ocak 1989)

2.4.1.7. Gözde Prens Hayalî Kâr Operasyonu

Anadolu Bankası, 1945-1959 yıllarındaki ekonomik politika değişikliğinin bankacılık sektörüne de yansımalarıyla 1962 yılında Türk Ekspres Bank, Buğday Bankası ve Hazine'nin iştiraki ile kurulmuştur. Planlı ekonomi döneminde kurulan bankanın kuruluş amacı özel sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi olarak belirlenmiştir (Atukalp, 2023, s. 207-211). Bülent Şemiler'in Anadolu Bankası'yla birlikte anılmaya başlanması ise Özal'ın “*Git, bu bankayı düzelt*” diyerek Şemiler'i Anadolu Bankası genel müdürlüğüne atamasıyladır (Milliyet, 15 Ağustos 1986) Ancak atamanın üzerinden üç yıl bile geçmeden bankanın adı “*hayalî kâr*” skandalları ile haberlerde yer almaya başlamıştır.

Ahmet Özal'ın yakın arkadaşı olan Şemiler, Anadolu Bankası'nın genel müdürü olduktan sonra isminden fazlaca söz ettirmiş özellikle de alacaklıların peşine düşerek batık kredileri kurtarma mücadelesiyle de bir dönem takdir toplamayı başarmıştır. Göreve başladığı 1986 yılının ilk dönemlerinde, özellikle Milliyet gazetesinin sıklıkla yer verdiği popüler isimlerden biri olmuş, başarıları ve çalışkanlığı takdir edilmiştir.³² 1989 yılına gelindiğinde ise olumlu çizilen tablonun değişmeye başladığı görülmektedir. Şemiler ve Erdem arasında yaşanan kriz sonucunda Turgut Özal'ın prensin istifasını talep etmesi, Anadolu Bankası bilmecesini de gündeme getiren ilk adım olmuştur. Anadolu Bankası'nda gerçekleşen ‘*Hayalî Kâr Operasyonu*’nun detaylarına yer vermeden önce, olayların gelişim sürecine kısaca değinmek, bu dönem basında skandal olarak tanımlanan operasyonun nasıl şekillendiğinin daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Bülent Şemiler, Anadolu Bankası'nın genel müdürlüğü görevinden Emlak Kredi Bankası Genel Müdürlüğü'ne ilgili kararnamenin 31 Aralık 1987 tarihinde resmî gazete yayınlanmasıyla atanmıştır. Söz konusu atama sonrasında Şemiler, Anadolu Bankası genel müdürlüğü görevinden ayrılmayacağını ve iki bankanın çok kısa zamanda

³² Bülent Şemiler hakkında “Eşikten döndük” başlığıyla haber yapılmış, oldukça kötü durumda olduğu iddia edilen Anadolu Bankası'nı batmaktan kurtardığı, banka sermayesini 25 milyardan 75 milyara çıkarıldığı ve şüpheli alacak niteliğindeki kredilerin çoğunu tahsil ettiği belirtilmiştir (15 Aralık 1986).

birleşeceğini duyurmuştur (Tercüman, 01 Ocak 1988). Nitekim, 8 Ocak 1988 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Anadolu Bankası ile Emlak Kredi Bankası “Konutbank” adı altında birleştirilmiştir. Söz konusu birleşmeyle birlikte iki bankanın bütün alacak ve borçları da Konutbank’a devredilmiş, yeni kurulan bankanın ise ağırlıklı olarak amacının dış ticaret ve konut sektörlerine finansman sağlamak olduğu belirtilmiştir (Hürriyet, 09 Ocak 1988). İki banka birleştikten sonra ekonomi çevrelerinde “Hasta banka, sağlam bankayı yuttu” iddiası ise Emlak Kredi Bankası üst düzey yöneticilerinin birleşme sonrası görevden alınmasıyla güçlenmiştir (Cumhuriyet, 09 Ocak 1988).

Yılın sonuna yaklaşılırken, genel müdürünün New York Borsası'nda bankanın milyonlarca dolarını kaybettiği, battığı bilinen bir sanayi grubuna 2.5 milyar kredi verdiği ve bankacılık faaliyetleriyle ilgisi olmayan kurumlara maddi destek sağlayarak bankanın fonlarını "israf ettiği" yönünde birçok iddia ortaya atılmıştır (Milliyet, 09 Aralık 1988). Ancak en büyük iddia ana muhalefet partisi lideri Erdal İnönü'den gelmiştir. İnönü, Şemiler'in Anadolu Bankası Genel Müdürü olduğu dönemde, belgeler üzerinde arsa satışı işlemi yaptığını, esasen bankaya herhangi bir para girişi olmadığını iddia etmiştir (Tercüman, 22 Ocak 1989).

Bu dönemde, Şemiler'in yakın arkadaşı aynı zamanda Türkiye Emlak Bankası'nın yeni genel müdürü Engin Civan da göreve başladıktan sonra banka hesaplarında tutarsızlık olduğunu fark etmiştir. Civan'ın, 1987 yılı banka hesaplarını incelerken 60 milyarlık kârın nereden geldiğini anlayamadığı ve bunu da hükûmetin başarılı bakanlarından biriyle paylaştığı ileri sürülen iddialar arasındadır (Hürriyet, 03 Şubat 1989). Bu konunun gündeme gelmesi üzerine Cumhuriyet Başsavcılığı inceleme başlatmış, incelemeyi gerçekleştiren Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 1989 Mart ayında incelemesini tamamlamıştır. Raporda, “Anadolu Bankası'nın 1987 yılı gelir yapısının sağlıklı olduğu, Libaş ve Anadolu Teks firmalarına yapılan arsa satışlarının sadece kağıt üzerinde yapıldığı, bankaya herhangi bir nakit girişi olmadığı” böylelikle bankanın zarar ettiği belirtilmiştir (Hürriyet, 11 Mart 1989).

Yüksek Denetleme Kurulu'nun Emlak Bankası'na yönelik hazırladığı 305 sayfalık rapor sonrasında basın bu olayı gündeminin odağına almış ve bu dönemde olayın yakın takipçisi olmuştur. Hürriyet gazetesi rapordan bazı kısımlara yer vererek yaşanan bu durumu ‘*Emlak Bankası yağmalanmış*’ başlığıyla, “bir devlet bankasının nasıl soyulduğu, zarar sokulduğu ve bazı kişilere arsa spekülasyonu nasıl havadan milyarlar

kazandırıldığı belgeleriyle açıklandı” şeklinde ifadeleriyle kamuoyuna sunmuştur. Ayrıca raporun hazırlanmasının üzerinden beş ay geçmiş olmasına rağmen hükûmetin banka için hâlâ bir girişimde bulunmadığı da belirtilmiştir (Hürriyet, 27 Ocak 1990).

Yukarıda detaylarına yer verilen prensin denetim raporuyla usulsüzlük yaptığının ifade edilmesi, incelenen gazetelerin bazılarındaki çeşitli haberlerde, bir taraftan denetim yetersizliğinin eksilikiği olarak gösterilirken, öte yandan yöneticilerin sınırsız yetkilere sahip olduklarının somut bir göstergesi olarak sunulmuştur. Konuyla ilgili Hürriyet gazetesinde 3 Şubat 1989 tarihinde yayımlanan bir haberde, Bülent Şemiler’in 25 Aralık 1987 yılında istifa ettiği halde, istifasının 10 Ocak’tan itibaren geçerli olmasını talep etmesinin, bu süreçte hâlâ genel müdür odasının varlığını korumasının, akıllara “Bankanın 1988 bilançosunu düzeltmek” amacıyla mı bunu talep ettiği sorularını getirdiği (Hürriyet, 03 Şubat 1989) ifade edilmiştir. Ayrıca Tercüman gazetesinde yer verilen bir haberde, Özal’ın “Emlak Bankası Genel Müdürlüğü’ne Şemiler’e yakın bir ismin atanacağı hususunda” Şemiler’e söz verdiği yönündeki iddalar da bahsi geçen ihtimali (Tercüman, 26 Aralık 1988) destekleyen haberlerdir. 1990 yılı şubat ayına gelindiğinde Şemiler’in hâlâ danışmanlık görevinin devam etmesi ise Özal’ın gözde prensini koruduğunun göstergesidir.

2.4.1.8. Son Prens: Cem Duna

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, devletin adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmek için özel bir yasa kapsamında 1 Mayıs 1964 tarihinde özerk bir tüzel kişilik olarak kurulmuştur (“TRT Yayıncılık tarihi müzesi”, t.y.). Kamu hizmeti yayıncılığı yapma amacıyla kurulan TRT, eğitim, kültürel zenginlik ve demokratik değerlere bağlılık gibi prensipler etrafında izleyici kitlesine tarafsız bir şekilde hizmet etmeyi hedeflemektedir (Kemaloğlu, 2023, s. 4). Ancak TRT’nin kuruluş amacında yer alan tarafsızlık ilkesine uygun yayın yapıp yapmadığı konusu ise kamu yayıncılığı tarihinde süregelen tartışmalardan biri olmuştur. 1988 yılında ise varlığını her daim koruyan bu sorular, dönemin TRT Genel Müdürü Tunca Toskay’ın genel müdürlüğü süresinin dolması nedeniyle yeniden kamuoyuna taşınmıştır. Bu dönemde merakla yeni genel müdürün kim olacağı soruları gündeme taşınırken üç isim öne çıkmıştır. Bunlar, Özal’ın dış politika danışmanı Cem Duna, TRT Yüksek Kurulu Üyesi Turgut Özakman ve Doç. Dr. Tahir Özgü’dür. Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından onaylanan

kararname ile adaylar arasından Cem Duna, TRT genel müdürlüğüne atanmış ve TRT'nin 10. Genel Müdürü olmuştur (Milliyet, 23 Mart 1988).

Cem Duna'nın Özal'a yakın ve yaklaşık üç yıl kadar dış politika danışmanlığını yapmış olması, Özal'ın kamuoyunu etkileme gücü olan TRT'yi seçimlerde kendi lehine kullanmayı planladığı yönünde spekülasyonların ileri sürülmesine neden olmuştur (Cumhuriyet, 27 Nisan 1989). Bu dönemde SHP Genel Sekreteri olan Deniz Baykal, söz konusu atamayla TRT'nin kuruluş amacından saptığını ileri sürmüş, Duna için "Özal'ın kölesi" ifadesini kullanmış olup (Milliyet, 11 Ocak 1989) bu tartışmalar eşliğinde, Özal'a yakın olan Cem Duna'nın TRT'de tarafsızlık dengesinin kurulup kurulmayacağı sorunsalı gündeme taşınmıştır.

6257 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'na göre, medya kuruluşları kamunun sağlıklı ve serbest bir şekilde bilgi almasını sağlamak için kamuoyunu ilgilendiren konularda yeterli yayın yapmalıdır. Ayrıca, tek taraflı ve yanlı yayınlar yapılmamalı, belli bir grubun düşünce veya çıkarlarına hizmet etmekten kaçınılmalıdır (Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu). Nitekim, Kenan Evren'in de bu konuya dikkat çekerek Duna'nın kararnamesini onaylamadan önce, Özal'a TRT'nin tarafsızlığı konusunda uyarıda bulunduğu iddia edilmiştir. Milliyet gazetesinde yer verilen habere göre Evren, Başbakan'a son derece yakın bir kişinin TRT'nin başına getirilmesinin, kurumun tarafsızlığını gölgeleyebileceği endişesini yakın çevresiyle paylaşmıştır (25 Mart 1988).

Söz konunu endişelere rağmen genel müdürün atama haberini başlangıçta ANAPlılar olumlu karşılamıştır. Partililer, Duna'ya yeni görevinde başarılar dilerken, kendisinin yetenekli ve bilgili bir bürokrat olduğunu ve TRT'de de oldukça başarılı olacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Muhalefet ise Duna'ya TRT'de tarafsızlığı sağlayacağı ümidiyle tebriklerini iletmişlerdir (Milliyet, 25 Mart 1988),³³ (Cumhuriyet,

³³ Basına verdikleri demeçte yeni genel müdür Cem Duna'ya başarı dileklerini ilettiklerini belirtse de yıllar sonra ANAP Erzurum Milletvekili Mehmet Kahraman, o döneme dair ilginç bir anekdotu aktarmış, esasen bu atamaya en başında karşı olduklarını açıklamıştır. İlgili açıklama ise şu şekildedir: "Cem Duna TRT genel müdürü olunca biz tabii ayaklandık. Nasıl böyle bir atama olur diye. ANAP'ta 30-40 kadar milletvekili idik ve bize 'takunyahılar' diyorlardı. Seçim bölgelerimizden telefon üzerine telefon geliyordu. Birçok telefona da cevap veremiyoruz tabii. Taktikler geliştirirken içimizden biri, 'Turgut (Özal) Bey'den randevu alalım, durumu anlatalım' dedi. Bu fikir herkese makul geldi. Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'nü arayarak randevu talep ettik. 30-40 milletvekili birden böyle bir talepte bulununca Turgut Bey ilk etapta, 'Hayrola, ne oluyoruz!' demiş. Epeyce merak da etmiş. Derken randevu günü biz yaklaşık 40 milletvekili Başbakanlık makamına gittik. Hiç unutmuyorum; Turgut Bey bizi görünce ve de hepimizin aynı renkte olduğunu fark edince durumu derhal anladı ve hiç tahmin etmediğimiz bir de cümle sarf etti; 'Mehmet, Mehmet bunların başını sen çekiyorsun, bu plan da senin başının altından çıkmıştır biliyorum. Ama Cem (Duna) Bey

25 Mart 1988). Ancak Cumhuriyet gazetesi köşe yazarı Uğur Mumcu, bu atamayı ilginç rastlantı olarak değerlendirmiştir (26 Mart 1988).

Türkiye'de radyo-televizyon yayıncılığı alanında, 1990'ların başına kadar TRT'nin hem fiilen hem de hukuki olarak tek yayın tekeli elinde bulundurması, kurumun "özerkliği" konusunu sürekli gündemde tutmuştur (Canoruç, 2009, s. 293). Bu kapsamda, Duna'nın atanmasıyla 1988 yılında Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde TRT'nin zorlu bir sınavla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Özellikle, bu dönem yeni genel müdürün farklı olarak yeni bir yayın politikası geliştirip geliştiremeyeceği, ya da önceki genel müdürler gibi siyasi iktidarın etkisi altında kalıp kalmayacağı tartışma konusu edilmiştir (Cumhuriyet, 28 Mart 1988).

Mart ayının son haftasında TRT'nin tarafsızlığı konusu tartışılırken sadece iki hafta sonra Cem Duna'nın TRT'nin genel müdür yardımcılıklarına sol görüşü savunan isimleri getireceği iddiası tartışılan konuyu "TRT liberalleşiyor mu?" odağına çevirmiştir. Söz konusu iddia, Duna'yı basında Tercüman gazetesinin ve iktidar cephesinde milliyetçi-muhafazakâr kesimin hedef ismi hâline getirmiştir. ANAP Genel Başkan Başdanışmanı Mustafa Taşar "*Biz milliyetçi muhafazakârlar. Başbakanımız da liberal değil, milliyetçi muhafazakârdır. İzlediğimiz ekonomik politikada öyledir. ANAP'ta liberal yok*" diyerek sol kadrolaşma iddiasına tepki göstermiştir (Cumhuriyet, 11 Nisan 1988).

Duna'nın, görevlerinde başarılı birçok ismi, müdürlük pozisyonlarından alıp uzmanlık alanlarına ataması ise TRT'de kadrolaşma hareketini başlatıldığı iddialarını kuvvetlendirmiştir.³⁴ Ancak yeni genel müdüre göre yeni kadro düzeni, TRT içerisinde tarafsızlığı sağlamak adına oluşturulmaktadır. Bu nedenle de verdiği röportajlarda Duna, TRT'deki yeni yapılanma için "*Tarafsızlığa doğru kayıyoruz.*" ifadesini kullanmıştır. Tercüman gazetesi köşe yazarı Rauf Tamer ise "*Tarafsızlığa doğru değil hızla sola*

için geldiyseniz hiç içeri girmeyin! O konuda kararım kat'i. Cem (Duna) Bey TRT Genel Müdürlüğü'ne devam edecek...' ("Milli Gazete", 2020).

³⁴ Görev değişikliği yapılan müdürlerin isimleri ise şunlardır: "Yayın ünitelerinden TV Dairesi Başkanı Mehmet Turan Akköprülü, Haber Dairesi Başkanı Cafer Demiral ve Müzik Dairesi Başkanı Saim Konakçı, Dış Yayınlar Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Toran, Yayın Denetleme Kurulu Başkanı Aydın Olgun, İzmir Bölge Müdürü Oktay İşcan, Eğitim Dairesi Başkanı Mustafa Bahadır, Genel Müdür İdari Yardımcısı Ali Rıza Okur ve Teknik Yardımcısı Hayrettin Gürsoy" (Tercüman, 23 Ağustos 1988).

kayıyoruz” diyerek Duna’nın göreve gelir gelmez TRT’de sol ağırlıklı bir yapı kurduğunu savunmuştur (Tercüman: 13 Nisan 1988)³⁵.

Niğde DYP Milletvekili Mahmut Öztürk’ de TRT’deki sol kadrolaşmaya vurgu yapmış TBMM Plan-Bütçe Komisyonu’nun oturumunda “Ne hikmetse, anarşistler bir yerlerde korunuyorlar ve zamanı gelince devletin kilit noktalarına getiriliyorlar.” diyerek TRT’deki kadrolaşma hareketini kendi perspektifinden eleştirmiştir (Tercüman, 05 Kasım 1988).

TRT’de sol kadrolaşmaya izin vermeyeceklerini ileri süren ANAP’ın Kutsal İttifak liderlerinden Ankara Milletvekili Mustafa Taşar başta olmak üzere ANAP’taki muhafazakâr kesim arasında huzursuzluğu arttıran bir diğer olay, Cem Duna’nın kendisinden önceki genel müdür tarafından hazırlanan “Dil Genelgesini” kaldırması olmuştur (Tercüman, 12 Nisan 1988). 1985 yılında, eski genel müdür Tunca Toskay tarafından hazırlanan Dil Genelgesi kapsamında 205 kelimenin televizyon ve radyo programlarında kullanılması yasaklanmıştır³⁶ (“Hürriyet”, 2010). Genelge, günlük hayatta sıklıkla kullanılan bazı kelimeleri, TRT yayıncılığında kullanılmasını yasaklamıştır. Duna ise ilgili genelgeyi, yayınlarda sorunlara neden olduğu gerekçesiyle uygulamadan kaldırmıştır. Yayıncılıkta daha özgür bir alan oluşturma gayretiyle yapılan bu işlemi, ANAPlı milliyetçi-muhafazakâr milletvekilleri “eseifle karşıladıklarını” belirtmişlerdir. Ayrıca Duna’nın aldığı bu kararla “Binbir emekle yerleştirilmeye çalışılan değerleri tahrip etmek isteyenlere alet olduğunu” da ileri sürmüşlerdir (Tercüman, 12 Nisan 1988) DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Dülger ise “*TRT, birçok yanlışta yenisini ekledi.*” ifadesiyle alınan karara tepki göstermiştir (Tercüman: 13 Nisan 1988).

Cem Duna’nın göreve gelmesiyle kanalda Türk toplumunun manevi yapısına tamamen ters düşen filmlere yer verilmesi, TRT’nin denetiminin zayıfladığı iddialarını ortaya çıkarmıştır. Tercüman gazetesi “Dilimizi dejenere ettiği yetmeyen TRT, şimdi de

³⁵ Köşe yazarı Rauf Tamer bu yazısında TRT’nin sol kadrolaşmada olduğuna yönelik ciddi bulguları olduğunu belirtmiştir. Yazının içeriğinde ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Şimdi TRT’ye dikkat kesilip bu değişikliği fark etmek isteyenler, tarafsızlık ibresinin biraz hizaya gelmiş olmasına sakın aldanmasınlar. Çünkü ibre muhalefete doğru değil Türk soluna doğru kayabilir. DYP değil, sadece SHP memnun edilebilir. İşte.. başladı bile. “Yıkılmalı bu düzen, yepyeni bir düzen kurulmalı” diye bağırın filmler, hemen ekrana geldi. Ne tesadüf aynı gün SHP mitinginde de “Tek yol devrim” asıldı.

³⁶ Dil Genelgesi kapsamında o dönem yasaklanan kelimelerin bazıları şunlardır: özgürlük, düşlemek, devrim, doğa, anı vd.

ahlaki değerleri sarsan yapımlara kucak açıyor” ifadeleriyle TRT’de liberal değerlere kayışın geleneksel ve kadim değerlere zarar verdiğini savunmuştur (04 Ağustos 1988). TRT’ye tepkiler özellikle 26 Ağustos programında Malazgirt Zaferi hakkında Anadolu’nun işğali diyen Gülben Dinmen’in, Denetleme Kurulu’nun başına getirilmesiyle zirve yapmıştır. Haber Tercüman gazetesinde “Duna’nın Maksadı Ne?” başlığıyla paylaşılrken (06 Ağustos 1988), hem muhalefet hem de ANAP’tan seslerin yükselmesine, TRT’deki sorunların meclise kadar taşınmasına neden olmuştur. Basında yer alan TRT’ye yönelik olumsuzluklar ve tepkilere rağmen Adnan Kahveci, TRT’nin bağımsız bir kuruluş olduğunu ve yönetimin “iyi niyetli çaba” içerisinde olduklarını belirterek Cem Duna’nın yanında yer alan bir duruş sergilemiştir (Tercüman, 10 Ağustos 1988)

Adnan Kahveci’nin bu açıklaması kendisini de hedef haline getirmiştir. DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Dölger, “skandal” olarak değerlendirilen son olay için “Ya kasıtlı ya şoursuz. TRT tehlikeli bir kurum haline geldi” ifadesini kullanmış (Tercüman, 07 Ağustos 1988), aynı partiden Hatay Sökmenoğlu ise meclise soru önergesi vererek Adnan Kahveci’den tüm bu skandalları yanıtlanması talep etmiştir. DYP tarafından verilen soru önergesine ANAP’ın hareketçi-muhafazakâr ittifak kanadından destek gelmiştir. İttifakılar, TRT’de yaşanan skandallardan ve sol kadrolaşmadan oldukça rahatsız olduklarını ve eğer Kahvecinin yanıtı yetersiz olursa parti içerisinde oylamaya gidilerek Kahveci’nin bakanlıktan düşürölmesine kadar durmayacaklarını açıklamıştır. (Cumhuriyet, 06 Ekim 1988).³⁷

Adnan Kahveci’nin desteğine rağmen, kamuoyunda ve mecliste TRT’deki millî kültüre aykırı olduğu düşüncesiyle yapılan yayınlara ve yapılan sol kadroya karşı tepkilerin artması sonucunda Özal, Cem Duna’dan görevinden istifa etmesini talep etmek durumunda kalmıştır (Tercüman, 11 Kasım 1988). Özal’ın bu kararı almasında, ANAP içerisinde yapılan TRT’ye yönelik ankette 6 milletvekili dışında tüm vekillerin şikayetçi olduklarını belirtmesi de etkili olmuştur (Tercüman, 14 Kasım 1988). Özellikle, anket sonuçlarını Turgut Özal’a ileten Mehmet Keçeciler’in bu kararın alınmasında etkili isim olduğu ileri sürölmektedir. Bu dönem Mehmet Keçeciler, 1 Temmuz 1987 tarihinde yapılan Başbakanlık Divanı Toplantısı’nda teşkilat başkanlığından alınarak pasifize

³⁷ TRT ve TRT yönetiminden şikayetlerin zirveye ulaştığı bu dönemde Mustafa Taşar, Kahveci’yi ima ederek “bu kurumu korumak için gösterilen gayretlerin TRT’nin iyi işler yapması için gösterilmesi gerektiğini” belirtmiştir.

edilmiş olsa da Genel başkan yardımcılığı görevi nedeniyle hâlâ partide etkin isimlerden biridir (Milliyet, 29 Ağustos 1987). Duna'ya yönelik tepkileri Özal'la paylaşan Keçeciler'in "*Sayın Başbakan, parti tasanütünü sağlamak için bazı şeyler yapmak gerekir, Cem Duna ve arkadaşlarının ayrılması yararlı olur*" dediği (Hürriyet, 26 Nisan 1989); parti içerisinde Özal'a gelen şikayetler sonrasında tarafına sunulan raporu inceleyen Özal'ın ise Cem Duna için "*Artık seni koruyamam*" diyerek Duna'dan istifasını talep ettiği ileri sürülmüştür (Tercüman, 11 Kasım 1988).³⁸

Genel Müdür'ün TRT'den ayrılması ANAP içerisinde "*muhafazakârların zaferi*" olarak değerlendirilmiştir. Nitekim istifa sonrasında Keçeciler "*Beğenmediğimiz icraatı söyleriz, biz milletin hislerine tercüman olduk*" diyerek istifayı memnuniyetle karşıladıklarını belirtmesi de bu durumun göstergesidir (Hürriyet, 26 Nisan 1989).

2.4.1.9. Prenslerin Lüks Yaşamı

Genç genel müdürlerin bulundukları görevler kapsamında yaptıkları işlerin yanı sıra özel hayatları, maaşları, hobileri, seyahatleri, oturdukları ev veya konakladıkları oteller, hatta mobilya harcamaları³⁹ kısacası lükse dayanan tüm harcamalarını basın yakından takip etmiştir. Esasında bu durum medyanın görevlerinden biri olarak kabul edilen kamu kaynaklarının etkili ve adil kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesi kapsamında değerlendirildiğinde olağan kabul edilebilir. Nitekim Butler'de medya'nın, liberal demokratik ilkeler açısından kritik bir role sahip olup siyasi iktidarın denetlenmesi ve denge sağlanması için önemli bir araç olduğunu belirtmiştir (Butler, 1998, s. 29; Akt. Erdoğan, 2013, s. 178). Özellikle enflasyonun tavan yaptığı ve halkın ekonomik açıdan zor zamanlardan geçtiği 1988-1989 yılları arasında prenslerin israf olarak tanımlanan harcamalar yapması, medyanın konuyu yakın takibe almasına neden olmuştur.

Lüks harcamalara yönelik eleştirilerin odağı, genç bürokratların oturmak için kendilerine tahsis edilen lojmanlar yerine lüks otelleri veya iyi muhitlerdeki konutları dekore ettirmeleridir. 1 Ağustos 1988 tarihinde TRT Genel Müdürü Cem Duna'nın hem

³⁸ Cem Duna istifa derse memuriyetine devam edemeyeceğini belirterek Özal'dan görev nakli talep etmiştir. Bunun üzerine TRT Genel Müdürlüğü görevinden alınarak Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisi Temsilciliği görevine atanmıştır (Hürriyet, 26 Nisan 1989).

³⁹ Bülent Şemiler' in makam odasındaki mobilyalarını ABD'den getirttiği ve bunun için 30 milyon TL harcadığı iddia edilmiştir (Milliyet, 09 Aralık 1988).

kendisi hem de genel müdürlerinin oturması için Ankara'nın en gözde semtlerinden Gaziosmanpaşa'da 1 milyar 750 milyon liraya alınan apartmanı Tercüman gazetesi olumsuz bir dille okuyucuya sunmuştur. Haberin içeriğinde “*Cem Duna bu şahane apartmanın iki dairesini birleştirip saray gibi bir katta oturacak. Halka kemer sıkıtılırken bu saltanat nedir?*” ifadesine yer verilmiştir. Başbakan Turgut Özal'ında eleştirildiği ‘*Hükümdarsız Saray Olur mu?*’ başlıklı ekonomi kulisi bölümünde yayınlanan haberin sonunda ise “*Anlaşılan Prens, hükümdarı iyi hatmetmiş. Bakalım tasarrufa önem veren Kahveci, milyarlık saray yavrusu için ne diyecek?*” ifadesi kullanılmıştır (01 Ağustos 1988).

İsraf ve lükse dayalı harcamaları ortaya çıkararak kamu görevlilerini hesap vermeye, muhalefeti de harekete geçirmeye çalışan basın ise bu konuda ikinci odak ismi Ziraat Bankası Genel Müdürü Coşkun Ulusoy olduğu görülmektedir. Ziraat Bankası'nın Ankara'da birçok misafirhanesi ve genel müdüre tahsis edilmiş lojman varken neden aylığı 1750 dolardan kiralanan Çankaya'daki lüks dairede oturduğu sorusu kamuoyuna taşınmıştır. Banka tarafından ödenen dairenin lojman olarak değil, misafirhane olarak gösterilmesi ise Ulusoy'un “Kamu Hizmetleri Kanunu'nu çiğnediği” iddiasını doğurmuştur. Tercüman gazetesinin ‘*Prens Ulusoy'un Çiftliği*’ manşetiyle sunduğu haberde Ulusoy'un kirayı kendi maaşıyla değil bankaya ödettirdiği ve Tarabya'daki 10 dairelik dinlenme evinde yönetmeliğe aykırı kullanıldığı belirtilmiştir. Genel müdürün, kamu parasını israf ederek Kamu Hizmetleri Kanuna aykırı davrandığı belirtilen haberde aynı zamanda bu durumun bankadaki bazı görevliler tarafından raporlanarak ANAP'lı milletvekillerine sunulacağı bilgisi de aktarılmıştır (Tercüman, 10 Mayıs 1989).

Prenslerin lüks harcamalarına yönelik bir diğer olumsuz habere ise Milliyet gazetesinde yer verilmiştir. Derya Sazak'ın *Siyaset Günlüğü* isimli köşesinde bir prensin (ismini paylaşmadığı)⁴⁰ lojmanda veya kendisine tahsis edilen konutun aksine lüks bir otelde aylardır konaklaması eleştirilmiştir. Prensın konakladığı beş yıldızlı otelin geceliğinin 83 dolar olduğu belirtilirken, aynı zamanda kamu bankasına ait kendisine tahsis edilen Gaziosmanpaşa'daki lojmanın ise kullanılmadığı vurgulanmıştır. Köşe yazısının ilgili kısmı ise şu şekildedir (Milliyet, 10 Temmuz 1989):

⁴⁰ Milliyet gazetesinin 16 Kasım 1988 tarihli haberin içeriğinde Eximbank Genel Müdürü Turgay Özkan'ın uzun süre Ankara'da beş yıldızlı otelde kaldığına yönelik bilginin yer alması, haberde bahsi geçen prensin Turgay Özkan olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

“Sen kalk, ta Amerikalardan gel... Yeşil dolarları unut. Sonra Ankara’da bir otel odasında ömür tüket. Yazık bu ‘yupple’ lere, Çok yazık!

Hayali ihracatçı ile uğraşan onlar! Batık kredileri kurtaran onlar!

Onlar, Ahmet’in arkadaşları...

Başbakanın oğlu Ahmet Özal’ın Türkiye’ye kazandırdığı ‘dâhiler’.

Son günlerde başkent kulislerinde anlatılan otel olayı da ‘yupple’lerden genç bir prensin öyküsüdür.

İhracatla ilgili bir kamu bankasının Genel Müdürü olan genç Prens, aylardır Ankara’nın beş yıldızlı otellerinden birinde geceliği 83 dolara kalmaktadır.

Kolay değil... Başkent’in sıcak yaz gecelerinde Otel odasına kapanmak...”

Haberde prensin beş yıldızlı otelde konaklaması “lojmanı beğenmedi” şeklinde değerlendirirken, *“Savurganlık ile mücadele ettiğini sanan iktidarın milyarları nasıl tükettiğinin en çarpıcı örneği”* ifadesiyle de iktidarın uyguladığı politika da eleştirilmiştir. Basının prenslerin savurgan ve israfa yönelik harcamalarını kamuoyuna taşıması muhalefetin de bu konuyu meclise taşımasına neden olmuştur. SHP Milletvekili Kamer Genç, özellikle prenslerden Çoşkun Ulusoy ve eski Emlak Bankası Genel Müdürü Bülent Şemiler’in “Harcırah Yasası” hükümlerine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle TBMM başkanlığına önerge vererek iki prensin yurt dışı gezilerinde aldıkları harcırah ve lüks otel konaklamalarına yönelik kamuoyunun bilgilendirilmesini istemiştir (Cumhuriyet, 11 Şubat 1989). Benzer şekilde Gültekin’in de görevden ayrılmasına rağmen THY’de birinci sınıf uçuşla her ay Türkiye’ye gelmesi de israf olarak değerlendirilmiş ve bu dönem oldukça eleştirilmiştir. Daha çok mizahi yaklaşımla kaleme alan köşe yazısında; *“Gültekin, 15-20 günde bir atlıyor ABD’den uçağa, ‘first class’ rahat bir yolculukla soluğu Ankara’da alıyor. Yönetim kurulu kararlarını gözden geçirip bir iki imza atıyor. Bu geliş gidişleri de Sümerbank’a 4-5 milyona patlıyor”* ifadesiyle bürokratin seyahatlerinin gereksiz olduğu belirtilmiştir (Cumhuriyet, 30 Mart 1989).

2.4.1.10. Bakan-Prens Savaşı

Başbakan Turgut Özal’ın Amerika’dan transfer ettiği ve önemli kurumlarda üst düzey mevkilerde görevlendirdiği teknokratlarla, özellikle genç ekibin getirdiği yeni düzenlemelerden rahatsız olan politikacılar veya klasik gelenek anlayışını savunan bürokratlar arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştır. İki grubunda Özal’a yakın isimler olmasına rağmen yaşanan sorunların temel sebebi, genç ekibin parti içerisinde pek sevilmemeleridir. 1987 yılında prensler, siyasi baskılardan uzak kalabilmenin getirmiş olduğu bağımsızlıkla, başında bulundukları kurumların öncelikli parti çıkarlarını koruyan

kurumlar olmasını istememişlerdir. Bu noktada ise en büyük dayanakları Özal’dan aldıkları güç olmuştur. Ancak prenslerin hem ayrıcalıklı olması hem de ANAP çıkarlarını önceliklendirmemesi parti içinde prenslere karşı en başından tepki ve ön yargı oluşturmuştur (Cumhuriyet, 10 Ocak 1989).

Bürokrat-prens çatışmasında Özal’a yakınlığı ile bilinen Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Kaya Erdem, prenslerle en fazla sorun yaşayan isim olmuştur. İlk gizli savaş Saracoğlu’nun Merkez Bankası başkanlığına atanmasıyla ve Kaya Erdem’e yakın isimlerin görevden alınarak yerine prenslerin atanmasıyla başlamıştır (Hürriyet, 29 Temmuz 1987)⁴¹. Fakat bu dönemde Kaya Erdem çok net tepki vermemiştir. Hürriyet gazetesindeki haber metnine göre ikinci savaş, Ziraat Bankası Genel Müdürü Coşkun Ulusoy’la yaşanmıştır. Bu çatışmanın çok farklı gerekçeleri söz konusudur. İlk gerekçe Ulusoy’un yurt dışında olduğu bir dönemde Şükrü Yürür (Dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı) ve Kaya Erdem’in girişimiyle Şekerbank Genel Müdürü Yalçın Amanvermez’in görevden alınarak yerine Ziraat Bankası Genel Sekreteri Orkun Erol’un atanması olarak ileri sürülürken, diğer bir gerekçe olarak ise Ulusoy’un göreve başladıktan sonra Erdem’in eşine tahsis edilen otomobili geri alması ve her ay düzenli olarak bankadan tahsis edilen 15 milyon çiçek masraflarını durdurması gösterilmiştir (13 Nisan 1988).⁴²

Kaya Erdem’in sorun yaşadığı bir diğer prens ise Bülent Şemiler’dir. İkili arasındaki gerinliğin başlangıcı “Kaya Erdem’in isminin eski adı Emlak Kredi Bankası olan Türkiye Emlak Bankası’nı milyarlarca zarara uğratan Kemal Horzum’la birlikte” anılması haberini Şemiler’in yaptırdığının ileri sürülmesidir (Hürriyet, 18 Aralık 1988). Soruna neden olan haberin içeriğinde “Kemal Horzum’un İsviçre’deki iki bankada, kıdemli bir bakan adına iki adet hesap açtırdığına” yer vermesi, Şemiler’in ise bu Bakan’ın Erdem olduğunu ileri sürdüğü iddiasıdır (Tercüman, 27 Aralık 1988). Erdem, olayın yaşandığı sırada ABD’de olan Özal’ı arayarak “Ya Şemiler’i görevden alın, ya da kendi istifasını kabul edin” ifadesi krizin büyümesine neden olmuştur (Tercüman, 26

⁴¹ Ekonomi çevrelerinde bu süreç “Kaya Erdem’in kesin çöküşü” olarak yorumlanmıştır

⁴² Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Kaya Erdemle prensler arasında yaşanan sorunlar “Ekonomiye hâkim olma mücadelesi” olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu sorunlarda bazı büyük holding sahiplerinin de rolünün olduğu belirtilen haber metni ise şu şekildedir: “Yeni kuşaktan genç banka yöneticileri; Hilmi Sönmez, Erdoğan Demirören, Arslan Nakliyat, Okan Holding ve Sar Holding Saraçoğlu Kardeşler gibi, kredi faizlerini bile ödeyemez duruma gelmiş borçlulara, kamu bankalarının kapılarını kapadılar. Oysa bunlar bir kredinin vadesi dolmak üzereyken, bir başka bankadan sağladıkları imkânla, işlerini çevirmeye almışlardı. Şimdi, bu çarka çomak sokuldu. Şekerbank’taki değişikliğin temel amacı, ortadan kaybolmaya başlayan siyasi arpalığı yeniden canlandırmaktır.

Aralık 1988). Özal ise sorunun kabineyi bölecek seviyeye ulaşmasını engellemek adına Şemiler'den istifa etmesini talep etmiştir (Hürriyet, 18 Aralık 1988), (Milliyet, 25 Aralık 1988). Sonuç olarak bu krizde Özal'ın Şemiler'in istifasını talep etmesi, hem parti içinde denge sağlamış, hem de ANAP iktidarında "devletin kurallarının etkin bir şekilde uygulanabildiği"ni göstergesi olarak kabul edilmiştir (Tercüman, 26 Aralık 1988).

İkili arasındaki çalkantılar ve “gizlenemez ihtilaf”ın 1988 Türk siyasi hayatını nasıl etkilediğine bakıldığında, sorunun kabinede de büyük krize ve bölünmelere sebebiyet verdiği söylenebilir (Hürriyet, 18 Aralık 1988). Nitekim çatışma, parti içerisindeki bloklaşmayı ve bölünmeleri tetiklemiştir. Bu kapsamda, ANAP'ın hareketçi-muhafazakâr kanadı Erdem'i desteklerken, İttifakçılar ise Şemiler'in istifasının istenmesini “doğal gelişme” olarak değerlendirmişlerdir (Cumhuriyet, 27 Aralık 1988). Benzer destek Hareketçi-muhafazakâr taraftan Ankara Milletvekili ve TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Alpaslan Pehlivanlı'dan gelmiştir. Pehlivanlı, “Kaya Bey sonuna kadar haklı. Gereken ne ise yapıldı. Yapılanda en doğru hareketi” diyerek prens Şemiler'in değil Erdem'in yanında olduğunu göstermiştir (Hürriyet, 27 Aralık 1988). Parti içerisindeki bloklaşmada dikkat çeken husus ise bazı liberal isimlerden gelmiştir. Özal'a iki yakın isim arasında yaşanan bu sorunda partideki liberal bakanlardan Ekrem Pakdemirli ve Hasan Celal Güzel bu çekişmede Erdem'in yanında olduklarını göstermiş, liberal ekonominin savunucuları olmalarına rağmen partili ismin yanında olmayı tercih etmişlerdir. Partideki isimlerin aksine, prens takımından olan Adnan Kahveci ve Yusuf Bozkurt Özal'ın ise prensin istifasına karşı oldukları ileri sürülmüştür (Hürriyet, 18 Aralık 1988).

Parti içi kutuplaşmalara, çatışmaların büyümesi neticesinde kriz, Şemiler'in Emlak Kredi Bankası Genel Müdürlüğü görevinden istifa etmesiyle sonuçlanmıştır⁴³ Bakan

⁴³ Şemiler'in veda mektubu ise şu şekildedir: “8 Ocak 1989 itibarıyla, Eski Anadolu Bankası ve Eski Emlak Kredi Bankasının birleştirilme operasyonu tamamlanmış olacaktır. Yeni banka, geçtiğimiz bir yılda 300 milyar civarında donuk kredi tahsilatı gerçekleştirmiş, mevduatını 1.2 trilyondan 2 trilyona yükseltmiş, toplam bilançosunu büyütürken, İstanbul'un en büyük, Türkiye'nin üçüncü büyük bankası olmuştur. Bankacılıkta sınırların kalkacağı 1992 Avrupa tek pazarında rekabet edebilecek bir organizasyon ve bünyeye kavuşturulan banka likidite ve kârlılık yönünden fevkalade bir durumdadır. En önemlisi genç ve profesyonel insan sermayesine büyük yatırım yapmıştır. Birleştirme muamelelerinin tamamlanması amacıyla 10 Ocak 1989 tarihi itibarıyla istifamın kabulünü arz ederim. İcraatım ortadır. Allah'a şükürler olsun, şerefimle anılm açık olarak görevimden ayrılıyorum. Ben her şeyden önce bir Kıbrıs Türkü'yüm. Bunun için Misak-ı Milli hudutları dışında doğan ve bir Türk olarak yaşamak için mücadele vermiş bir kişi olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim için kutsaldır. Alın terim Türk milletine helal olsun” (Tercüman, 26 Aralık 1988)

Yusuf Bozkut Özal “*Bu olay beni fevkalade üzmüş bulunmaktadır*” diyerek artık Şemiler’in görevine başbakanlık danışmanı olarak devam edeceğini duyurması ise yeni sorunları ve çatışmaları tetiklemiştir (Tercüman, 26 Aralık 1988), (Milliyet, 26 Aralık 1988). Özellikle de bu açıklama, muhafazakâr kanat tarafından “Erdem’e saygısızlık” olarak yorumlanmıştır (Hürriyet, 27 Aralık 1988).

ANAP’ın Kutsal İttifak liderlerinden Ankara Milletvekili Mustafa Taşar⁴⁴ ise Şemiler’in Başbakanlık başdanışmanlığına atanmasına kesinlikle razı olmadığını ve “hangi mahfilin adamı olursa olsun, ister çift pasaportlu olsun, nereden gelirse gelsin ve gücünü nereden alırsa alsın” kendisiyle mücadele edeceğini belirtmiştir (Milliyet, 26 Aralık 1988). Ancak Özal, parti içi itirazlara ve bloklaşmalara karşın “Şemiler’i bırakmam” diyerek danışmanlık görevine daha geniş yetkilerle atamıştır (Milliyet, 29 Aralık 1988). Kaya Erdem ise bu atamayı kendisine hakaret olarak değerlendirmiş ve “Bir genel müdüre itimat ettiler, bana itimat duyulmayan yerde kalamam.” diyerek mevcut görevinden istifa etmiştir (Hürriyet, 03 Şubat 1989).

Erdem ve Şemiler arasında yaşanan sürtüşmede Özal’ın tavrının da esasen çelişkiler içerdiği görülmektedir. Hürriyet gazetesinin haberine göre, birinci durumda prensin, Kaya Erdem’e iftara attığı skandalı doğrudur, bu nedenle Şemiler görevinden alınmıştır. İkinci durum; yaşanan krizde prens suçsuzdur, bu yüzden başbakanlık danışmanlık görevine geri dönmüştür. Bu durumda neden bankadaki görevinden istifası istenmiştir? (Hürriyet, 27 Aralık 1988). Muhafazette bu konuya dikkat çekmiştir ve Özal’ın çelişkili davranışını meclise taşımış, sorularına yasal yollarla cevap aramıştır. SHP Grup Başkan Vekili, Ömer Kumbaracıbaşı “*Ciddi bir sıkıntı olduğu anlaşılıyor. Ama bu hükûmetin bir özelliği var. Kamuoyunun bilmesi gereken konuları gizliyor. Bir başbakan yardımcısı ile bir bankanın genel müdürünü ilgilendiren olay olduğu ortada*” demiştir. Ayrıca,

⁴⁴ ANAP’ın Kutsal ittifak liderlerinden Ankara Milletvekili Mustafa Taşar’ın, Bülent Şemiler’e tepkisinin tek gerekçesi Bakan Kaya Erdem’le yaşadıkları sorun değildir. Şemiler’in istifasından sonra bankada kim tarafından yazıldığı veya yayımlandığı asla açıklığa kavuşmayan “Şemiler Fermanı”nda kardeşi hakkında ileri sürülen iddialar ve kendisinin Horzum olayında yer aldığına yönelik ifadeler yer verilmesi Taşar’ın, Şemiler’e karşı tepkisinin altında yatan neden olduğu söylenebilir. Ferman olarak isimlendirilen mektubun içeriği ise şu şekildedir: “ Mustafa Taşar, Şemiler’in iddiasını niçin çok istiyor? Hazinesin 5 milyarına kapak atan ve onun üzerine yatan kardeşi Faruk Taşar’ın hıncını alma sevdası mı, yoksa Kemal Horzum ile olan yakınlığından mı? Aynı Mustafa Taşar, en büyük banka dolandırıcısı Kemal Horzum’un Türkiye’den kaçış tarihi olan 29.01.1985’te birlikte İsviçre’ye uçmadı mı? 27.03.1985 tarihinde Kemal Horzum ile birlikte Emlak ve Kredi Bankasının eski genel müdürü Erol Kıcıman ile birlikte Belçika’nın Başkenti Bürüksel’de Hilton Otel’de bir araya gelmedi mi? (Milliyet, 26 Aralık 1988).

Kumbaracıbaşı, asılsız bir iddia, dedikodu üzerine genel müdürün istifa etmesinin makul olmadığı ve bazı olayların gizlendiğini, kamuoyuyla paylaşılması gerektiği de belirtmiştir (Cumhuriyet, 27 Aralık 1988).

"Prens-Bakan Savaşı" olarak adlandırılan çatışmada bu kez konu Merkez Bankası'na müdahale edilmesidir ve gerginliğin tarafları ise Devlet Bakanı Güneş Taner ve Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu'dur. Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi hususunda önemli ilkelerden biri olarak kabul edilmektedir ve bağımsızlığı da yasalarla güvence altına alınmıştır ("Merkez Bankası", t.y.). Ancak 1989 yılı Türkiye'sinde yasalarla korunan Merkez Bankası'nın bağımsızlığının uygulamada esas alınmadığı görülmektedir. Katı kurallara bağlılığı ile ün salan Saraçoğlu'nun Merkez Bankası'nın özerkliğini sürekli savunmaktadır ve göreve geldiği günden beri bunun için mücadele verdiği dönemin gazetelerinin ortak görüşüdür. Taner'in Saracoğlu'na hiçbir bilgi vermeden üç milyar dolarlık dövize endeksli tahvil çıkarmak istemesi ikili arasındaki gerginliği tetiklemiştir (Hürriyet, 03 Ağustos 1989). Merkez Bankası'nın karşı çıkmasına rağmen, dövize endeksli tahvil çıkartılması kararının kararlaştırılması, "ülkelerdeki egemenliğin simgesi ve para politikalarını yürütmekten sorumlu olan Merkez Bankası'nın yok sayılması" olarak değerlendirilmiştir (Hürriyet, 18 Ağustos 1989)⁴⁵. (Tercüman, 16 Nisan 1989).

1987-1990 yılları arasında yaşanan Bakan- Prens Savaşları ilk bakışta güç veya ego savaşı gibi görülebilir. Ancak diğer taraftan bu mücadeleyi, Özal'ın tüm kuralları ile yerleştirmek istediği liberal sitemine de darbe hareketi olarak değerlendirmek mümkündür (Cumhuriyet, 27 Aralık 1988).

2.4.1.11.Presler Bavul Topluyor

1988 yılında '*Yılların Sorunları ve Amerikalı Prensler*' haber başlığı altında Milliyet gazetesi, ekonominin mimarları olan genç prenslerin, ekonomi ve para politikalarında başarılı olmamaları durumunda Amerika'ya geri gönderileceklerinin konuşulduğundan bahsetmiştir (Milliyet, 05 Şubat 1988). Nitekim, 1988 yılında ileri sürülen bu iddia gerçeklik kazanmış ve genç bürokratların istifa haberleri basında yer almaya başlamıştır. Cumhuriyet gazetesi '*Satan kaçıyor*', '*Güle güle İsrail, darısı diğer*

⁴⁵ . Yasaların göz ardı edildiğini gösteren bu olay basında ise "Saracoğlu yenik düştü" olarak manşetlendirilmiştir.

prenslerin başına', Milliyet gazetesi '*Prensler bavul topluyor*', Tercüman gazetesi ise "*Gültekin gitti, İsrail hazırlanıyor, Ulusoy'a yol göründü: Prensler geri dönüyor*" başlıklarıyla haberleştirmiştir.

Yurt dışından getirilen ve çoğunlukla ekonomi alanında önemli görevlere atanan prenslerin geri dönüş hazırlığında olması her çevre tarafından farklı yorumlanmıştır. Bu kapsamda, istifaların gerekçesi olarak 4 farklı nedenden bahsedilmiştir. Bunlar;

- a. Uygulamak istedikleri projelerin önündeki Özal engeli,
- b. Kendi aralarında yaşadıkları krizler ve yetki sorunları,
- c. Muhafazakâr kanatın baskısı,
- d. Kendilerinden beklenen performansı ve başarıyı gösterememeleridir.

Eximbank'ı vekaleten yürüten Turgay Özkan ve Savunma Fonu Başkan Yardımcısı Ahmet Söylemezoğlu görevlerinden istifa etmelerinin gerekçesi olarak projelerinin önündeki bürokratik engelleri ve "Özal'ın ekonomiyi kendi bildiği ve kafasına göre" yönetmeye çalışması sonucunda "istediklerini yapamamaları"nı göstermişlerdir (Milliyet: 16 Nisan 1988).⁴⁶ Ekonomi uzmanlarının ileri sürdüğü bu ayrılık sebebi özünde Özal'ın bilgisine güvenerek yurt dışından getirdiği, ülke ekonomisini teslim ettiği ve koruduğu bu isimlerin artık fikirlerini eskisi kadar önemsemediğinin, kararları tek başına dar çevresini yok sayarak almaya başladığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu minvalde ise ileri sürülen bu gerekçenin prens uygulamasının kırılma noktalarından biri olarak gösterilebilir.

Turgay Özkan ve Ahmet Söylemezoğlu uygulamak istedikleri programı uygulayamadıkları için istifa ederken; Bülent Gültekin ve Cengiz İsrail'in istifasının nedeni olarak ise aralarında göreve başladıkları günden itibaren var olan "Yetki krizi" gösterilmiştir (Hürriyet, 08 Nisan 1988). Özellikle, "gerekli ve yeterli hukuksal altyapının oluşturulamaması, özelleştirme çalışmalarında şeffaflığın sağlanamaması ve yetki sorunlarının" çözümlenememesi özelleştirme sürecinde problemlere neden olmuştur. Söz konusu problemler ise 1984'te başlayan ve 1994 yılında tamamlanan 4046 sayılı özelleştirme yasası çıkarılana kadar devam etmiştir (Yayman, 2000, s. 154).

⁴⁶ Haber yazarı Zülfikar Doğan, Milliyet gazetesinin 16 Kasım 1988 yılında yayınlanan yazısında dönmeyi planlayan prenslerin ekonominin kontrolden çıktığı bir dönemde uygulamak istedikleri politikaları hayata geçirememeleri nedeniyle küskün olduklarını belirtmiştir.

Özelleştirme yasasısındaki mevcut eksikliklerin de tetiklediği yetki krizinin, Gültekin ve İsrail arasında nasıl başladığına bakıldığında sorunun çıkış kaynağı 1987’de Teletaş’ın hisselerinin halka açılması olarak gösterilmektedir. İsrail Teletaş hisselerini halka açarak özelleştirme projesini başlattığında sürece sonradan dâhil olan Gültekin’in “Satışı durdur” uyarısına rağmen devam etmesi, bunun üzerine Gültekin’in ise “Yetkilerini elinden alırım” cümlesi ikili arasındaki çatışmayı başlatmış (Cumhuriyet, 25 Ocak 1989,

Başkan Gültekin’in yayımladığı bir genelgede “Bundan böyle bütün uygulamalarda imza yetkisi Başkan’dadır” ifadesi ise ikili arasındaki tartışmayı alevlendirmiştir (Hürriyet, 08 Nisan 1988). Gültekin ve İsrail arasında yaşanan gerginliğe neden olan son sorun ise Çitosan’ın özelleştirmesine karar verildiğinde uygulanacak yöntemde iki isimde hemfikirken, belirlenen tarihin ertelenmesi üzerine Gültekin’in tek başına karar alarak halka açılacak kısmı, blok hâlinde satışa sunması gösterilmektedir. Gültekin’in, güç ve prestije sahip olmak ve “Türkiye’de özelleştirmeyi ben gerçekleştirdim” diyebilmek için bu kararı aldığı ileri sürülmüştür (Cumhuriyet, 25 Ocak 1989).

Söz konusu çekişmelerin artması, zamanla iki üst düzey bürokrat arasında yaşanan savaşın siyasi krize dönmesine neden olmuştur. Nitekim ikili birlikte yönetmeleri gereken özelleştirme sürecindeki toplantılarda bile kavga etmeye ve birbirlerine karşı seslerini yükseltmeye başlamıştır (Cumhuriyet, 05 Ocak 1989). “Süper iki beyin” arasındaki gerginlik süreci ise Ankara’da üst bürokrasi tarafından yakından takip edilirken, ikilinin yakın çevrelerine birbirleri hakkında olumsuz konuşmalar yapması hem ikili arasındaki çatışmayı arttırmış hem de özelleştirme sürecini olumsuz etkilemiştir (Hürriyet, 08 Nisan 1988).⁴⁷ Nihai olarak, Türkiye’nin en büyük iki fonun sorumlusu Gültekin ve özelleştirmenin mimarı İsrail arasındaki söz konusu gerginlik ikisinin de istifa etmesi ile neticelenmiştir. Hürriyet gazetesi ise istifa haberini “*Hiçbir zaman anlaşılamadıkları halde, aynı tarihlerde Amerika’ya geri dönme konusunda anlaştılar*” ifadesiyle paylaşmıştır (13 Ocak 1989).

İstifa sonrasında Gültekin, ABD’nin Pennsylvania Üniversitesi Vartonschool’daki profesörlük görevine geri dönüş yapmıştır. Ancak Özal’ın danışmanlığı ve Sümerbank

⁴⁷ İsrail, Bülent Gültekin’in başkan olmasından rahatsızdır. Nitekim Hürriyet gazetesinde yer verilen haberin içeriğinden bu rahatsızlığı çok net anlaşılmaktadır. Haberde yer verilen metin ise şu şekildedir: “Başkente şık bir lokanta... Köşede loş bir masa... Masada üç kişi oturuyor, birisi Cengiz İsrail. Yanındaki arkadaşlarına dert yanyor: Amerika’dayken benimle görüşmek için randevu alırdı; belki günlerce beklerdi. Ama şimdi?”.

Yönetim Kurulu üyeliği görevlerine devam etmiştir (Tercüman, 14 Ocak 1989). İsrail ise istifasından sonra Başbakanlık Özelleştirme Danışmanlığı görevine geri dönüş sağlamıştır. İkili arasındaki sorunlara yönetsel açıdan bakıldığında İsrail'in, Gültekin'in durdur emrine uymaması, Max Weber'in bürokrasi teorisinde önemli bir kavram olan "rasyonel-legal otorite" le çelişmektedir. Gültekin ve İsrail arasında görev ve sorumlulukların kesin bir şekilde tanımlanmaması ise ideal tip bürokrasisinin tanımlayıcılarından olan "iş bölümü" özelliği ile uyuşmamaktadır. Son olarak Gültekin'in keyfi olarak ÇİTOSAN hisselerini blok satışa çıkarması ise özelleştirmede uygulanan programın biçimsel kurallarında ve hemde yapılan işlemlerde denetim mekanizmalarının eksikliğinin olabileceği düşüncesini tetiklemektedir.

İki bürokratin istifa haberlerinin basında nasıl yer aldığına bakıldığında, özellikle köşe yazılarında oldukça dikkat çekici ve suçlayıcı içeriklere yer verildiği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi, ikilinin istifası için '*Satan kaçıyor*' başlıklı haberinde Gültekin'in için şu ifadeleri kullanmıştır (13 Mayıs 1989):

"Eski Toplu Konut ve Kamu ortaklığı Fonu Başkanı Prof. Bülent Gültekin Türkiye'den ayrılırken beni unuttu demişti. O günlerde toplu konutun bağlı olduğu devlet bakanlığının başında bulunan Adnan Kahveci'de gazetecilere 'onu unuttu' demişti. Ama bazı olaylar ve insanlar unuttu demekle unutulmuyor! Hafta içinde iş adamlarıyla öğretim üyelerinin katıldıkları bir sohbette konu yine gündeme geldi. Bir öğretim üyesi "Türkiye'de özelleştirme garip bir hal aldı. Satan kaçıyor dedi ve satanın nasıl kaçtığını şöyle anlattı: "İki özelleştirme olayının birinde (Teletaş'ta) halk kazık yedi, diğesinde (USAŞ) devlet kazık yedi. Operasyonlardan birini Cengiz İsrail, diğersini Prof. Bülent Gültekin gerçekleştirdi. Şimdi ikisi de Toplu Konutta değiller."

Aynı gazete Cengiz İsrail'in geri dönüş kararını ise '*Güle güle İsrail, darısı diğer prenslerin başına*' başlığı ile paylaşmıştır. Haberde Cengiz İsrail'in görevden ayrılmadığı, kaçtığı ifade edilerek bürokratin geri dönüş haberinden şu şekilde bahsedilmiştir (20 Ocak 1989):

"İsrail kim? Özal'ın Prensleri'nden, hanedanın gözdelerinden İsrail, çifte pasaportlu... ANAP'ın özelleştirme politikasının kurmayı, Morgan Guaranty firmasının Türkiye'deki ayağı, Amerikan tarikatının yandaşlarından ve ulusal devlet kuruluşlarını yabancılara haraç mezar pazarlama programının başı... İsrail kaçmış. Ya da kaçmamış istifa edip sessiz sedasız çekip gitmiş, ikinci vatanına asıl yuvası Morgan Guaranty'e dönmüş... Allah selamet versin; darısı öteki prenslerin, şehzadelerin başına..."

Bülent Gültekin'in, ABD'ye geri döndüğü halde Sümerbank Yönetim Kurulu başkanlığı görevi nedeniyle THY'de birinci sınıf uçuşla her ay Türkiye'ye gelmesi de eleştirilen bir diğer konu olmuştur (Cumhuriyet, 30 Mart 1989).⁴⁸ Tercüman gazetesi de bu duruma dikkat çekerek Gültekin'in ABD-Türkiye arasında sürekli gerçekleşen seyahatlerine değinmiş, masrafların ise Sümerbank tarafından karşılanmasını eleştirmiştir. Haberde, "Ekonomide kilit noktalara getirilen prensler umduklarını bulamadıklarından geri dönmeye başladılar" ifadesiyle, Gültekin için "vatanına(!) ABD'ye dönmeden" cümlesine vurgu yapılmış; asıl vatanının Türkiye değil ABD olduğu imâ edilmiştir (05 Nisan 1989).

Milliyet gazetesi köşe yazarlarından Özcan Ercan'ın kaleme aldığı 'Ne Umdular Ne Buldular?' isimli yazıda Mehmet Aslıcihan'ın isimli birisinin gazete merkezine gönderdiği Gültekin'in istifasıyla ilgili mektuba yer verilmiştir. "Senin gibi adamlara Türkiye'nin ihtiyacı yok" diye yazılan mektubun içeriği oldukça dikkat çekicidir. Mektubun içeriği şöyledir (08 Şubat 1990):

"Yaşasın! Yurt dışından gelen prenslerden bir tanesini daha kovaladık. Eski Toplu Konut Kamu İdaresi Başkanı Bülent Gültekin Wharton Business School'daki görevine geri döndü. Zaten Türkiye'de ne işi vardı? Amerika'da kendisine rahat mı batmış da Türkiye gelmişti? Ne güzel biz Türkiye'de 1930'ların fikirleriyle baş başa yoğrulmuş dururken, dışarıdan gelip kafamızı karıştırdı. Yok efendim, yabancı sermaye ülkenin gelişmesi için gerekiymiş, verimlilik, mali yetkinlik, fiyat kazanç oranları gibi saçma sapan kavramları Türk ekonomisine sokmaya çalıştı. Kardeşim sen Amerika'da bildiğini Amerika'ya söyle. Eski köye yeni adet getirmeye çalışma! Sen kim oluyorsun ki buradaki ekonomistlerden buradaki profesörlerden daha taze bilgiler bildiğini iddia ediyorsun. Senin gibi adamlara Türkiye'nin ihtiyacı yok".

Ağır eleştiri ve ithamlar içeren mektubu daha ilginç hale getiren şey, Milliyet gazetesinin Mehmet Aslıcihan'ın aslında Türk kamuoyunda oldukça tanınan ve ilginç fikirleri ile ünlenen Prens Adnan Kahveci'nin olduğunu, takma isimle bu mektubu gönderdiğini iddia etmesidir. Mektupta yer alan tepkinin şimdiye kadar prensleri savunan

⁴⁸ Daha çok hicivli bir üslupla kaleme alınan haberin içeriği şu şekildedir "Özal hanedanının prensleri, son zamanlarda ANAP'ın halk arasındaki itibarını hızla yitirdiğini görmüş olacaklar ki ufak ufak ABD'ye doğru, yelken açmaya başlamışlardı. Ancak yine de bir ayaklarını Türkiye'de tutuyorlar ve iki ülke şirketleri arasındaki bazı "ufak pürüzleri" çözümleyivermeyi de son lütufları olarak esirgemiyorlar. Bu kadar masraf olmuşken Gültekin'in başka bazı hayırlı işlere de el attığı ve ABD'deki şirketler ile Savunma Sanayi Destekleme Fonu arasındaki bazı pürüzlü noktaları da çözmeye çalıştığı söyleniyor. Sağ olsunlar şu prensler, onlarda el atmаса, iki ülke arasında mekik dokuyup sorunları çözmeseler, bu silahlanma, özelleştirme, şirketleştirme işleri nasıl yürür başka türlü? Türk milleti bu yardımlarını unutmaz ve gelecekte karşılıksız bırakmaz inşallah".

Adnan Kahveci'ye ait olması oldukça şaşırtıcıdır. ANAP'ın prensleri en başından beri istemeyen muhafazakâr kanadı açısından ise önce Şemiler'in, ardından Gültekin ve İsrafil'in, son olarak ise Cem Duna'nın görevlerinden ayrılması sevindiricidir. Nitekim, karşı oldukları prens egemenliği sistemi sallanmaya başlamıştır.

2.4.2. Olumlu Haberler

Basında prenlere yönelik, göreve atanma usulleri, bürokrasi kültürüne uzak olmaları, özellikle hayatlarının bir kısmını yurt dışında geçirdikleri için toplum anlayışından, devlet duygusundan uzak oldukları gerekçelendirilerek sıklıkla olumsuz haberlerde yer verilmiştir. Çoğunlukla eleştirilmiş olsalarda mevcut düzende uygulanan yeni yöntemin önemli aktörleri olarak karşımıza çıkan prensler; idealist, eğitilmiş ve iş bitirici karakteristik özellikleriyle takdir edilmiş, söz konusu durum da olumlu haberlere yansımıştır. Çalışmanın bu kısmında Özal'ın Prensleri'ne yönelik gazetelerde yer verilen olumlu haberler aktarılmıştır.

2.4.2.1. Çağdaş Değişimin Öncüleri

Turgut Özal'ın, 1986 yılında öncelikle ekonomide başlattığı transformasyon hareketini eleştiren kesimlerin aksine kendisinin bir nevi “tersine beyin göçünü” başlattığını savunanlarda söz konusudur (Tercüman, 05 Mart 1988). Nobel ödüllü (aynı zamanda Gültekin'in Amerikada'ki Üniversitesi'nde öğretim üyesi yapan) ekonomi profesörü Lawrence R. Kleln, söz konusu girişimi doğru bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Kleln, ekonomide zor bir dönemden geçen Türkiye'nin yurt dışında eğitim görmüş genç ekonomistlerle birlikte çalıştığı için şanslı olduğunu ifade etmiş ve “Türk Hükûmeti'nin bu ekonomistlerin çoğunu üst düzeylerde göreve atmasını oldukça ümit verici” olarak değerlendirmiştir (Hürriyet, 13 Ocak 1989).

Yurt dışından gelen ekomistlerin göreve başladıkları dönemde diğer bir ifadeyle 1986 Türkiye ekonomisinin genel görünümüne bakıldığında durumun pek iç açıcı olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte ekonomide başlayan yapısal değişiklik sürecinden 1986 yılına kadar geçen 6 yıllık zaman dilimine kadar toplam 980 şirket iflas etmiş, 114 firma konkordato talep etmiş, 10.993 şirket tasfiye yoluna gitmiş ve 68.945 şahıs ticari faaliyetlerini sonlandırmıştır. 1986 yılının ikinci yarısında batık ve donuk krediler yani “güvencesi (teminatı) olmayan ve

geri ödenemeyecek” krediler çok büyük miktarlara ulaşması bankaları oldukça olumsuz etkilemiştir (Müftüoğlu,1987, s. 161-162). Türkiye ekonomisinin kötü olarak nitelendirildiği bir dönemde göreve başlayan ve “Türk kimlikleriyle Amerika gibi yetenek, üretim gücü, başarı ve kazanç sağlamadaki üstünlüklerin kişileri öne geçirdiği” yerde kendilerini ispatlayan bu isimler (Hürriyet, 18 Aralık 1988), idealist ve yenilikçi yapıları nedeniyle kamu bankacılığında “çağdaş değişimin” liderleri olarak değerlendirilmiştir.

Ülke ekonomisinin zor bir dönemden geçtiği zaman diliminde, en kritik ve önemli kurumlarında göreve başlayan genç bürokratları zorlu bir sınavın beklediği çalışma kapsamında incelen tüm gazeteler tarafından kabul edilen bir husustur. Prenslerin ekonomide zorlu bir sınav verecekleri sadece Türk basınında değil, uluslararası basında da belirtilmiştir. Reuter Haber Ajansı bu konuya değinerek Türkiye’de tahsil edilemeyen kredilerle zor durumda kalan kamu bankalarını bu zorlu süreçte desteklemek için “ABD’de eğitim genç teknokratları görevlendirdiği” ancak bunları da çok zorlu bir sınavın beklediğini vurgulamıştır (Milliyet, 01 Şubat 1988).

Uluslararası öneme sahip ekonomi gazetelerinden Wall Street Journal de ‘*Genç Türk bankacıları, demode sistemi sarsıyor*’ başlığı ile Coşkun Ulusoy, Bülent Şemiler ve Rüşdü Saracoğlu hakkında haber yayınlamıştır. İlgili haberde, bu genç uzmanların ivedilikle Türkiye’nin 3 temel problemini çözüme ulaştırmaları gerektiği vurgulanmıştır. Söz konusu görevler ise şu şekildedir: “batık kredileri azaltmak, Türk parasının değer kaybetmesini önlemek ve ülkenin dış borçlarının geri ödenmesi için yeni krediler bulmak.” olarak belirtilmiştir (Hürriyet, 06 Mart 1988).

Genç uzmanlar da, zorlu bir yola girdiklerinin bilincindedir. Bu nedenle bir haberde “Bizler ABD’deki çok büyük imkânlarımızı teperek memleketimize geldik” diyerek kendilerine verilen yetkilerle görevlerini büyük özveriyle yürüteceklerini belirtmişlerdir (Tercüman, 19 Ağustos 1987). Nitekim gözde prens olarak atfedilen Bülent Şemiler, 32 yaşında Anadolu Bankası genel müdürlüğüne atandığında “bu genç bankacı, sorunları arapsaçına dönmüş bir bankada silinip gider” düşüncesine karşılık bir dönem batık kredilerle mücadele ederek başarı sağlamıştır (Hürriyet, 08 Ocak 1988)⁴⁹.

⁴⁹ İlgili haberin devamında “Şemiler’in aldığı kötü mirasın altında ezilip kaybolacağı söyleniyordu. Ancak Şemiler kendisine güvenerek yetki verenlerin yüzünü kara çıkartmadı” ifadesiyle prensin başarısı vurgulanmıştır.

Sadece Şemiler özelinde değil, esasen prenslerin göreve atıldıkları ilk yıl büyük gayretle ekonomideki sorunlarla mücadele ettiği söylenebilir. Bu kapsamda da bazı haberlerde ekonomide oluşturulan yeni ekibin sadece Ahmet Özal'ın yakın arkadaşları veya Özal'ın Prensleri olarak değerlendirmenin doğru olmadığına değinilmiştir. Habere göre yeni ekip, aynı zamanda IMF'nin kurallarına bağlı, "acı reçetesini" uygulayabilecek yetkinlikte, kararlı ve idealist yapıları nedeniyle de taviz verilmemesinin garantisi olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan bakıldığında, hükûmet IMF ile stand-by anlaşması yerine bu ekiple anlaşma yapmış olacaktır. Böylelikle, hükûmetin seçim sonrasında ödün verilen sert tedbirlere yeniden dönüş sağlayabilecek, "IMF reçetesini en sert şekilde gönüllü olarak" uygulayabilecek ekibe karşı tek odaklı bakmak doğru değildir (Hürriyet, 19 Ağustos 1987).⁵⁰

Genç bürokratlar, giyim tarzları ve alışılmış klasik yönetici imajından farklı tarzlarıyla, mevcut sistemi modernize edecekleri ve Türkiye'de bazı değişikliklerin habercisi olacakları yönünde basında olumlu haberlerde yer almışlardır. 30 Kasım 1986 tarihinde Milliyet gazetesinde yayınlanan, Yener Süsoy rapporteurlüğünde gerçekleşen '*Bülent Şemiler'le Tatil Sohbeti*'nde Şemiler hakkında övgü dolu cümlelere yer verilmiştir. Süsoy, haberin giriş paragrafında Şemiler için şu ifadeleri kullanmıştır.

"Son derece sakin, yavaş konuşan, tek yüzlü bir delikanlı Bülent Şemiler. Sokakta görseniz, fotoroman oyuncusu zannedebileceğiniz bir yakışıklı genç. Devlet bankasının Genel Müdürü dediğin, şöyle kerli ferli, çizgili kumaştan, kruvaze lacivert takımlar içinde olan bir gün koltuğunda yayılan biri olur. Hem de beyaz saçlı, göbekli... Bülent Şemiler, sekreterine çay sipariş ederken bile neredeyse utanıyor. Masasının üstünde hesap makineleri, yanı başında çifte bilgisayar, ingilizce kitaplar, yanında Amerika'dan getirdiği müşavir arkadaşları... Hep iş, hep meslek, hep banka... Protokolden haberi bile yok. Kapıdan çıkarken, elinden çantasını kapıp makam otomobiline götürmeye çalışan odacılara şaşkın şaşkın bakıyor. Kendi işini kendi yapan, 'iş bitirici' Şemiler."

Alışlagelmiş klasik bürokrat görünümü dışında gösterilen bir diğer isim ise Saracoğlu olmuştur. 39 yaşında Merkez Bankası Başkanı olan Saracoğlu'nun "manken gibi" olduğu belirtilirken aynı zamanda Şemiler gibi dünyadaki bankacılık

⁵⁰ Prenslerin başarılı oldukları ve şans verilmeleri gerektiği düşüncesi, Hürriyet gazetesinde yer verilen Gültekin ve İsrail'in başarısı isimli haberle ispatlamıştır. Dünya Bankasının Türkiye'de uygulanmasını istediği politikalarla 300 milyon dolarlık mali sektör uyum kredisi için gerekli koşulları içeren ve bu anlaşmanın temelini oluşturacak olan raporun "Türk Hükûmeti'nin gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği koşulların ayrıntılı" olarak sunulduğunun belirtilmesi 1989 yılında büyük başarı olarak değerlendirilmiştir (Hürriyet, 09 Haziran 1989).

uygulamalarını yakından takip ettiği, odasında çift bilgisayarlarla sürekli çalıştığı belirtilmiştir (Milliyet, 01 Ağustos 1987).

2.4.2.2. Genç Prenslerin Atağı

Ülkede uygulanan ekonomi politikaları, vergi düzenlemeleri, ticaret politikaları ve hükûmetin benimsediği ekonomi stratejileri gibi faktörler, büyük holdinglerin faaliyetlerini doğrudan etkileyen unsurlardır. Özel sektörün ekonomide “Amerikan Ekolü” olarak tanımlanan yeni modeli uygulayacak ekibi nasıl değerlendirdiğine baktığımızda bürokraside olduğu gibi iki farklı yaklaşım söz konusudur. Milliyet gazetesinde ‘*Tavlama Seferleri Dün Başladı*’ başlığı ile ekonomi sayfasında yer verilen haberde, özel sektör ekonominin yeni prens ekibiyle (Rüşdü Saracoğlu, Bülent Şemiler ve Cengiz İsrail) güçlü ilişkiler kurmak için ziyaret ettiklerini belirtilmiştir. Haberde, Türkiye’nin önde gelen büyük holding sahiplerinden ilk grupta olanların ağırlıklı olarak geleneksel düşünce yapısında olduğu ve serbest ekonomi modelini uygulamayı hedefleyen yeni ekip için: “Bunlar, Özal’ın Prensleri’dir. Amerika pasaportlu Türk vatandaşlarıdır, başarılı olamazlar” düşüncesini taşıdıkları aktarılmıştır. İkinci grupta yer alanlar ise Özal’ın kararını desteklemekte ve bu kararın oldukça doğru olduğu görüşündedir. Bu grupta yer alanlara göre yeni kadro “Ekonomiyi enflasyon ve döviz laflarından öte yeni oluşumlarla kavrayan ve Türkiye’yi dünya içinde düşünen bir ekiptir” (30 Temmuz 1987).⁵¹

Özal’ın yeni ekibi, göreve başlar başlamaz Türkiye’nin geleceğini ilgilendiren kurumların sorunlarını çözmek için büyük bir seferberlik başlatmışlardır. Özellikle 1986 yılının Mart ayında patlak veren Türk Lirası sıkıntısı, ekonomik faaliyetleri zorlamakta, şirketleri olumsuz etkilemekteydi (Müftüoğlu, 1987:163). Bu sorununun bilincinde olan uzmanlar, yurt dışına yönelmiş ve ekonominin dış çevresini onarmak için IMF, Dünya Bankası gibi ekonominin kalbi olarak nitelendirilen kurumlarla görüşmeler sağlayarak

⁵¹ Milliyet gazetesinin 30 Temmuz 1987 tarihli haberinde, yeni ekibin banka kurtarma operasyonlarının ve faizlerin kaderini belirleyeceği, teşvikli ihracat kredilerini yönlendireceği, ucuz faizli yatırım kredilerinin bu ekip tarafından verileceği, özelleştirmelerin yönünü belirleyecekleri, hazinenin borçlanması bu ekibin görüşlerinin ağırlık kazanacağı ve son olarak Türkiye’nin Avrupa topluluğu ile bütünleşip kucaklaşmasını da bu ekibin tavrı ve kararları önemli rol oynayacağı için Özel sektör için önemli olduğu belirtilmiştir.

ekonomide baş gösteren problemlerin önüne geçmeye çalışmışlardır. Milliyet gazetesinin, *‘Özalı’n has adamları, ekonominin dış cephesini onarıyor, Prensler mekik dokuyor’* başlığıyla yer verdiği haberinde prenslerin “TL’nin durumu, faizler ve dış krediler” hakkında görüşmeler yaptıkları belirtilmiştir (20 Aralık 1985).

Yeni ekipte yer alan Saracoğlu’nun, gölge başkan olarak yoğun çalışma temposu ve borçlara çözüm bulmak için verdiği ağır yükün 1987’de yılında da devam ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim 1987 yılında Saracoğlu bu kez Merkez Başkanı sıfatıyla Türkiye açısından oldukça kritik olarak değerlendirilen yurt dışı turuna çıkmış, Türkiye’nin döviz sorununu çözebilmek adına yeni döviz kaynakları arayışına girmiştir. Tamamen gizli yürütüldüğü ve “finans çevreleriyle tanışma süsü verildiği” belirtilen haberde, ziyaretin asıl amacının yeni kredi fırsatları yaratmak ve ödeme planlarını uzun vadeye çevirmek maksadıyla yapıldığı ileri sürülmüştür (Hürriyet, 28 Ağustos 1987).

2.4.2.3. Ekonomide Saracoğlu Fırtınası

Türkiye’de 1980’lerdeki ekonomide atılan adımlar, Merkez Bankası için de önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1983 yılında Merkez Bankası, “altın ve döviz rezervlerini etkin bir biçimde yönetmek” hususunda yetkilendirilmiş, 1987 yılında ise açık piyasa işlemleri yapmaya başlayarak para ve döviz piyasalarının kurulmasına öncülük etmiştir. 1989 yılında da “Türk parasının konvertibl” ilan edilmiş böylece daha önceki dönemlere kıyasla daha esnek döviz kuru uygulamasına geçmiştir (TCMB, 2012). Merkez Bankası’daki bu atılımlarının mimarının ise ekonomideki zekası ve yetkinliğiyle Rüşdü Saracoğlu olduğu ileri sürülmüştür (Hürriyet, 29 Temmuz 1987).

İdealist karakteri ile ön plana çıkan Saracoğlu, incelenen dört gazetede de başarılı olduğu konusunda ortak görüşün olduğu bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira basında Saraçoğlu; “bildiğini dosdoğru söyleyen, iyi yetişmiş, özellikle bankacılığa ve para politikalarına vâkıf genç bir beyin” (Tercüman, 27 Ağustos 1988), “açıklamaları ilgiyle dinlenen, ikna edici, dinleyenler karşılarında ne söylediğini bilen ciddi üst bürokrat” (Cumhuriyet, 10 Mart 1990) olarak tanımlanmıştır.

Saracoğlu’nun özellikle 1988 yılında döviz kurunu düşürmeye yönelik gerçekleştirdiği uygulama oldukça beğeni toplamış “Merkez Bankası’nın örneği ABD ve Avrupa’da görülen operasyonları” (Hürriyet, 14 Ekim 1988), “Saracoğlu, fena vurdu”

(Hürriyet, 15 Ekim 1988)⁵² gibi başlıklarla manşetlerde yer almıştır. Nitekim genç başkan, çalışmalarının karşılığını almış ve *'Ekim Ayı Kamuoyu Gündemi'*nde ayın en başarılı dördüncü kişisi seçilmiştir (Tercüman, 07 Kasım 1988).

Saracoğlu, deneyimi ve bilgisiyle yadsınamaz başarılar sağlarken arka planda ise hem Merkez Bankası'nın bağımsızlığı hem de hükûmetle para politikasında zaman zaman sorunlar yaşamıştır. Merkez Bankası'nın en temel yetkisi hükûmetle birlikte enflasyon hedefini belirlemek ve buna uyumlu para politikası belirlemektir (TCMB, 2012). Bu kapsamda, Saracoğlu'nun ekonomide istikrarlı yönetim sağlamak için yürüttüğü istikrarlı ekonomi politikalarıyla 1989 yılında Merkez Bankası'nın ekonomideki görevini icra etmeye çalıştığı görülmektedir (Tercüman, 05 Nisan 1989).

Ancak bu dönemde Saracoğlu'nun bu mücadelesinde özellikle hükûmetle uyumlu para politikası hususunda sürekli gerginlik yaşamıştır. Nitekim, DPT Müsteşarı Tigril'in "Saracoğlu büyüklük kompleksine kapıldı" diyerek eleştirdiği bir ortamda Merkez Bankası'nın temel yetkileri mücadeleye dönüşmüştür. Medya ise bu süreçte Saracoğlu'nun yanında tavır sergileyerek başkanın dik duruşu takdir etmiş; "siyasal amaçlı hükûmet müdehalelerinden kaçınıp enflasyonun daha aşağı çekiceğine" inanıldığı belirtilmiştir (Cumhuriyet, 27 Aralık 1988). Hatta ülke ekonomisinden endişe edenler veya ekonomi düzelecek mi diye merak edenler için ise "Bizce Saracoğlu yerinde oturuyor mu diye gözlerini bankaya çevirmeliler, o yerinde ise mevcut ekonomik güçlüklerin giderilmesinde Merkez Bankası'nın bütün ağırlığını gösterdiğini kabullenmek gerekir" şeklinde ifade edilmiştir (Tercüman, 05 Mayıs 1989).

Saracoğlu, görevde olduğu süre boyunca Merkez Bankası'nın bağımsız ve özgür olması gerektiği inancını ve bu konuda kurullarının net olduğunu sıklıkla basınla paylaşmıştır. Ancak gelenekçi grupta yer alan bir takım isimler, Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülkü konumunda olduğunu ve bu nedenle diğer ülkelere kıyasla farklı bazı görevlerinin olmasının oldukça normal olduğunu ileri sürmüşlerdir (Hürriyet, 03 Mart 1988). Ülke koşullarına göre merkez bankacılığının olamayacağını ve kurulların belli olduğunu savunan Saracoğlu'nun en büyük mücadeleyi bu alanda verdiğini

⁵² Hürriyet Gazetesi, genç başkan için "Buldozer Başkan" yakıştırmasını kullanmıştır ABD çalıştığı dönemlerdeki birikimleriyle para piyasasına taşıdığını, yıldırım operasyonla doların bankalar piyasasında 1970 liradan 1920 liraya gerilediğine değinirken; "Merkez Bankası Başkanının Türkiye'de ilk kez uyguladığı operasyon tam Amerikanvari oldu" diyerek başarısını ön plana çıkarmıştır.

söyleyebiliriz⁵³.Merkez Bankası’na baskı uyulaması, kurumun kuruluş yasasıyla örtüşmeyen, bağımsızlığına zarar veren ve ülkenin dış ülkelerdeki prestijini de oldukça olumsuz etkileyen bir durumdur. Ayrıca bu durum Merkez Bankası’nın 1970 yılında kabul edilen, 1211 numaralı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’yla da uyuşmayan bir durumdur. Çünkü, kanunun birinci maddesiyle bankanın bağımsızlığı yasalarla koruma altına alınmıştır (Merkez Bankası Kanunu, s. 4641).

Ancak hükûmet bu dönemde yasaları göz ardı ederek özellikle seçim harcamaları, yüksek kamu harcamalarında Merkez Bankası’na sürekli baskı yapmıştır. Hükûmetin bu tutumu basında eleştirilirken Saracoğlu’nun Merkez Bankası bağımsızlığında verdiği mücadelenin haklılığı ön plana çıkarılmıştır. Hürriyet gazetesinde yayınlanan haberde yaşanan bu süreç için Saracoğlu’nun daha göreve başlamadan önce “Merkez Bankası’nı bağımsız hale getirmek gerektiğine” ilişkin ifadelerinin hâlâ hatırlandığını ve bugün gelinen noktada genç başkanının sözlerinin ne kadar doğru ve yerinde olduğunu belirtilmiştir. Ekşi’ye göre sadece “bağımsız bir Merkez Bankası, hükûmetin para bas, bana ver türünden baskılarına karşı koyabilir ve kamu harcamalarından doğan açıkları kapatmak istiyorsan, doğru politikalar uygula, savurganlıktan kaçın diyebilir” (13 Temmuz 1989). Saracoğlu’nun politikalarını sık sık takdir eden Tercüman gazetesi ise bu dönemi “Saracoğlu Dönemi” olarak ilan ederken aynı zaman da Saracoğlu’nun politikalarının önemine vurgu yaparak “parasal politikalarını anlatıyor, dışarda da bu sayede Türkiye’ye karşı bakışlar değişiyor ama Türkiye’ye geliyor, modelini bir türlü hükûmetlere benimsetemiyordu” ifadesiyle başkanı överken hükûmete yönelik eleştirilerine de yer vermiştir (17 Ocak 1990).

2.4.2.4. Şemiler Sherlock Holmes Gibi

Türkiye’de 1985 ve 1990 yılları arasında ülkemizde kamusal sermayeli 12, özel sermayeli 20, yabancı sermayeli 15 ve kalkınma ve yatırım bankaları 3 adet olmak üzere toplamda 50 banka hizmet vermekteydi (“Türkiye Bankalar Birliği”, t.y.). Ancak söz konusu 12 kamu sermayeli bankanın ortak sorunu “kamu kaynağı istismar” eylemine maruz kalmalarıdır. Bülent Şemiler, özellikle 1986 yılında Anadolu Bankası’nda bu

⁵³ Saracoğlu görevde olduğu süre boyunca Merkez Bankasının bağımsızlığı için büyük mücadele vermiş, dışarıdan gelebilecek müdahaleye, özellikle de siyasi bağlantılardan oluşan baskılardan kaçmak için toplantılarına genellikle yardımcılarını göndermeyi tercih etmiştir (Milliyet, 12 Temmuz 1988).

duruma daha fazla izin vermeyeceğini, yepyeni bir Anadolu Bankası profili oluşturacağını sürekli vurgulamıştır (Milliyet, 16 Kasım 1986). Bu konudaki azmi ve çalışmaları ise “hızlı prens” olarak anılmasına neden olmuştur. Bülent Şemiler’in tanınırlılığı batık kredilerin peşine düşmesi, Anadolu Bankasından alınan ve batık kredi olarak adlandırılan, ödemesi geçmiş alacakları tahsil etmeyi başarmasıyla başlamıştır (Hürriyet, 18 Aralık 1988). Hatta Şemiler, göreve başladığı ilk yıl ödemesini yapmayan kişilerin malvarlıklarına el koyarak borçlarını ödemeyen iş adamlarına oldukça zor günler yaşattır (Hürriyet, 08 Ocak 1988).

Sergilediği bu tavır nedeniyle 1986-1988 yılları arasında basının takdirini almış ve 4 gazetede de hakkında olumlu haberler yapılmıştır. Örneğin, Cumhuriyet gazetesi ‘*Günlerin Köpüğü*’ yazı dizisinde Ahmet Özal’ın Şemiler için “Çok idealisttir, çok cesurdur, kimsenin elini atmadığı şeylere elini atar. Hiç kimseden korkmaz. Türkiye’den bir sürü işadamlarının peşine gitti, çoğu da iflas etti” ifadesine yer vermiştir (07 Ekim 1988).

Benzer içerikle iki ay sonra yeniden Cumhuriyet gazetesi genç prensin yolsuzlukla mücadeledeki tavrına dikkat çekerek “döneminde milyarlarla ölçülen banka vurgunlara savaş açtığı”na ve “Eş, dost, iktidar büyüklerinin yakınları ayırt edilmeksizin açılan savaşın” kamuoyunda olumlu karşılandığını belirtmiştir (27 Aralık 1988). Milliyet gazetesinde yazar Özcan Ercan ise, ‘*Prensler Prensi*’ yazısında Ahmet Özal’ın yakın arkadaşı Prens Şemiler’den bahsederken Sherlock Holmes benzetmesini yapmıştır. Batık kredileri yakından takip etmesine değinilen haberde prens için şu sözlerle övgüyle bahsedilmiştir (10 Şubat 1990):

“Bülent Şemiler önce Anadolu bankası yönetim kurulu üyeliğine getirildi. 1986 yılının Ağustos ayında yönetim kurulu üyeliğinden genel müdür yardımcılığına atlayan Şemiler, 2 ay geçmeden, çeyrek asırlık Hazine Bankası’nın başına geçivermişti. İnşaattan denizciliğe, sanayiden ticarete kadar uzanan sektörler dizisine kredi dağıtan ama nedense bir türlü geri alamayan Anadolu Banka’sının sorunları büyüktü. Ama Şemiler’in yıldızı da büyük sorunların üzerine bir cengaver üslubuyla gidişiyle parladı. Ne ölüm tehditlerini umursadı, ne de bankayı silahla basan borçlu iş adamlarını. Doruktaki katına ise Emlak kredi bankasını 80 milyon dolarlık kayba uğratıp yurt dışına kaçan Kemal Horzum’u Sherlock Holmes’un dudağını uçkılatacak bir titizlikle izleyip Türkiye’ye iadesini sağlayarak çıktı.”

Batık kredileri tahsil etmede cesur tavır sergileyen Bülent Şemiler’in, Kaya Erdem’le yaşadıkları kriz nedeniyle görevinden istifa ederek ayrılması sürecinde basın Şemiler’in yanında olduğu görülmektedir. Genç bankacının istifa haberini Cüneyt Arcayürek “Şemiler savaş alanını bırakmaya zorlanmıştır” ifadesiyle paylaşmıştır

(Cumhuriyet, 27 Aralık 1988). Uğur Dündar'da benzer şekilde Şemiler'in görevden ayrılmasının gerekçesi olarak "tek suçunun bataklıları takip etmek" olduğunu belirtmiştir. Dündar'ın '*Perde Arkası*' isimli köşe yazısındaki haberin ilgili bölümü şu şekildedir (Hürriyet, 18 Aralık 1988):

"Kamu bankacılığindeki çağdaş değişimin öncülerinden sayılan genç kuşak bankacılarından Bülent Şemiler'in, Türkiye Emlak Bankası Genel Müdürlüğü koltuğuna oturduğu güne kadar unutulmaya terk edilmiş gibi görünen Horzum Dosyası'nı tozlu raflardan indirmesi, ve bu eşi görülmemiş skandalın üzerine gitmesi sonuçta kaçınılmaz bir hesaplaşma başlattı. Bu aynı zamanda Başbakan yardımcısı Kaya Erdem'le, ilk ağızda 'prens' yakıştırmalarına uğrayan genç bankacılar arasındaki sessiz ve derinden tanımlayabileceğimiz bir savaşında başlangıcı oldu. Ve olay Hürriyet'in İsviçre kaynaklarından alıp yayınladığı iki banka hesap numarasıyla aniden patlama noktasına geldi. Bugün kriz, Kaya Erdem'in Başbakan Özal'ın yurda dönüşünü bile beklemeden 'Ya ben, ya Şemiler! Şeklindeki tavrı koyuşuyla doruk noktasındadır."

Kısa sürede ses getiren bankacı olarak tanınan Bülent Şemiler'in Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem'le yaşadığı sorun nedeniyle görevinden ayrılma haberine Tercüman gazetesi de destek veren bir diğer gazete olmuştur. Gazete köşe yazarı Mehmet Barlas, Şemiler için "Genç ve atak bir yönetici olarak halk arasında puan toplamıştır. Geri dönmesi mümkün olmayan kredilerin üzerine cesaretle gitmiştir. Bu borçluların mal varlıklarının, ödenmeyen kredilerin karşılığı haline gelmesini sağlamıştır" diyerek veda eden genel müdürün tablosuna tüm bunların olumlu yazıldığını belirtmiştir (27 Aralık 1988). Prens Şemiler'e destek, sadece basından değil, aynı zamanda birlikte çalıştığı personel ekibinden de gelmiştir. Banka personelleri "Niçin Şemiler? Niçin Bunalım?" başlıklı mektup hazırlayarak basınla paylaşmış, yaşadıkları üzüntüyü dile getirerek eski genel müdürün yanında olduğunu paylaşmışlardır (Hürriyet, 26 Aralık 1988).⁵⁴

2.4.2.5. Coşkun Ulusoy Formda

Turgut Özal'ın isteğiyle Türkiye'deki bankalara "çekidüzen vermesi" için getirilen Coşkun Ulusoy, Halk Bankası genel müdürlüğü görevine atanmasından iki hafta sonra (Milliyet, 16 Ağustos 1987), başarılı çalışmalarıyla basının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Türkiye'deki bankalara yönelik gözlem ve tespitlerde bulunan Ulusoy'a göre mevduat sahiplerinin, bankalardaki muamele ile ilgili yaşadığı sorunlar sıkıntıya sebebiyet vermektedir. Bu noktada genç müdür bürokrasinin hantal ve hiyerarşi yapısından

⁵⁴ Banka personelinin hazırladığı açıklama yazısında "Genel Müdür Şemiler'in ayrılmasından sonra bankada usulsüz kredi verilmesi ve yapılması için tüm kapıların tekrar açılacağı"nın belirtilmesini Hürriyet gazetesi Köşe Yazarı Oktay Ekşi eleştirmiştir. Kurallara dikkat edilmeden, birtakım insanların suçlandığı yazının doğru bir hareket olmadığını belirtmiştir (Hürriyet, 27 Aralık 1988).

kaynaklı işlem sürecinin uzunluğu sorununa en kısa zamanda çözüm bulacaklarını, çözümler ile kuyrukları azaltacaklarını, müşteri memnuniyeti ve personel verimliliğinin artırılması için ivedi çalışmalar yapacağını belirtmiştir (Milliyet, 28 Ağustos 1987).

Ancak planlarının tamamını uygulayamadan kısa süre sonra Ziraat Bankası'na atanan Ulusoy, bu hedeflerini Ziraat Bankası'nda gerçeğe dönüştürmüştür. Ziraat Bankası'nı ihtisas bankasına dönüştürmeyi amaçlayan Ulusoy, bu yolda da “siyaset veya iş dünyasının etkili çevrelerinden gelebilecek baskılar karşısında taviz vermeyeceği” konusunda oldukça kararlı duruş sergilemiştir. Nitekim, Cumhuriyet gazetesinde yer verilen konu hakkındaki bir haberde siyasi baskı olursa ne yaparsınız soruna “*Ben ne tavizi ne de eyvallahı olmayan bir adamım. Kaybedecek hiçbir şeyim yok. Ben buraya iyi bankacılık yapmak için geldim. Bunu yapamayacak olduktan sonra kalmanın da bir anlamı yok*” diyerek böyle bir şeye izin vermeyeceğinin altını çizmiştir (26 Ocak 1988).

Basına konuşmayı pek sevmeyen, görevde olduğu sürece de fazla göz önünde olmayı tercih etmeyen Ulusoy, çoğunlukla banka kararları kamuoyu bilgilendirme açıklamaları veya bankanın güncel politikaları açıklamalarında basınla bir araya gelmeyi tercih etmiştir. Ziraat Bankası görevine ilk atandığında Hürriyet gazetesine röportaj veren Ulusoy, banka da yeni düzenlemeler yapacağını, işlevi dışında hiçbir işlemin gerçekleşmeyeceğini duyurmuştur. Röportajda, “Bu tavrımdan ötürü birçok kişi beni belki sevmeyecek. Ama en azından bana saygı duyacaklar” diyerek haksız işlem yapmayacağını, kuralları doğrudan uygulayacağını ve kesinlikle ilkelerden taviz vermeyeceğini açıkça ifade etmiştir (24 Ocak 1988).

Nitekim genel müdürlük görevine atandıktan sonra, Ziraat Bankası'nın 1986 yılı hesap ve işlemlerinin denetlenmesini talep etmesi ve denetleme raporununuda paylaşması söylediklerini doğrular niteliktedir. Rapora göre, bankanın 1986 yılında 15.6 milyar lira kar etmiş gibi gösterildiği aslında 2.5 milyar lira zarar ettiği belirlenmiştir. Bu gelişme sonrasında Ulusoy, basın açıklaması yaparak bu konuyu yetkili mercilere taşıyacağını açıklamıştır. Genel müdürün bu olay karşısında sergilediği idealist tutum ise kamuoyunda takdir toplamıştır (Cumhuriyet, 13 Haziran 1988).

Coşkun Ulusoy'da, Bülent Şemiler gibi batık kredileri tahsil etmek için yoğun emek harcamıştır. Hürriyet gazetesinde paylaşılan ‘*Ulusoy, bataklıları dize getirdi*’ başlığı altında da söz konusu hususa değinilmiştir. Banka Genel Müdürü Coşkun Ulusoy'un “gecikmiş kredi borcu olanlar yeni kredi beklemesin” açıklaması ve bu konudaki ısrarlı

ve keskin tutumu borcu olan şirketlerin paniklemesine neden olmuştur. Bu açıklamalar sonrasında banka, uzun süredir alamadığı kredileri hızla tahsil etmeye başlamıştır. (22 Mart 1988).⁵⁵ Göreve atandığında eleştirilerin hedefi olacağını bildiğini belirten Ulusoy, devlet parasıyla bazı insanları memnun etmek için gelmediğini belirtirken, batakcıları dize getirmesiyle de sözünün arkasında olduğunu göstermiştir (Milliyet, 12 Şubat 1990). Genel Müdürün kararlı, idealist yaklaşımı bankaya uluslararası başarı da getirmiştir. Ziraat Bankası'nın, Alman Deutsche Genossenschaftsbank'la birlikte toplam 33 milyon marklık sermayeyle Frankfurt'ta banka kurulacağını duyurulması büyük başarı olarak kabul edilmiştir (Tercüman, 12 Şubat 1990).⁵⁶

İdealist, dürüst ve yetenekli bankacı Ulusoy, komuyoyunu yanlış bilgilendirebilecek haberlere karşı da oldukça hassas yaklaşım sergilemiştir. Özellikle çift pasaportlu tartışmasında habere konu olan diğer isimler sessizliğini korurken kendisinin gazete merkezini arayarak çift pasaportu olmadığını açıklaması basına ve halka verdiği değer olarak yorumlanmıştır (Hürriyet, 06 Mart 1988). Benzer içerikte bir başka olay ise Milliyet gazetesinde aktarılmıştır. Köşe yazarı, yazısının içeriğinde genç bankacının Halk Bankası genel müdürlüğü görevindeyken bankanın isminin Halk Bank olarak değiştiğinde oluşacak maddi harcamalardan bahsedilirken yine ilgili gazeteyi arayarak konu hakkında açıklama yaptığını açıklamıştır. Ulusoy'un bu tavrı ise köşe yazarı tarafından "Özal'ın çevresinde görmeye alışkın olmadığımız davranışlar" olarak yorumlanmıştır. Ayrıca aynı yazıda, sürekli yabancı oldukları ve Türk geleneklerini bilmemekle suçlayanlara nazaran Ulusoy'un her ne kadar yurtdışında olsa da Türkiye'yi kopmadan yakından takip ettiği de belirtilmiştir (Milliyet, 05 Şubat 1988).

2.4.2.6. Kortların Yakışıklı Eski Diplomatu, Yeni Prensi

Bürokrasi çevrelerinde "Fransız centilmeni" olarak tanınan Cem Duna (Milliyet, 25 Mart 1988), TRT genel müdürlüğü görevine atandığında başta ANAP'ın muhafazakâr

⁵⁵ 1988 yılı Banka Genel Müdürleri için batık kredilerin takip edildiği bir dönem olarak kabul edilmiştir. Özellikle geçmiş dönemlerde ziraat Bankası kaynaklarından tarım dışı kredi kullanan ve kredi borçlarını zamanında ödemeyen şirketler, kredilerine karşılık gösterdikleri taşınmazlarını kaybetmemek adına banka kapısında uzun kuyruklar oluşturmuşlardır.

⁵⁶ Haberde, "bu başarıdaki en büyük payın şüphesiz Coşkun Ulusoy'a ait" olduğu belirtilmiştir. Nitekim "ilk defa bir Türk bankasıyla yabancı bir bankası ortaklık kurmuştur.

kanadı olmak üzere, Tercüman gazetesinden ve zaman zamanda muhalefetten oldukça sert tepkiler almıştır. Tüm tepkilere rağmen Duna, TRT’yi “Saygın, ağırlığı olan, üzerindeki tereddütleri gidermiş bir kuruma dönüştürmeden ayrılmayacağını” belirtmiştir (Hürriyet, 16 Eylül 1988).

Televizyon ve yayıncılık alanında tecrübesi olmamasına rağmen, diplomasi alanındaki becerisi, iç ve dış politika bilgisiyle “Türkiye’nin en fazla birikime ve bilgiye sahip kişilerinden biri olarak” tanınmaktadır (Hürriyet, 26 Mart 1988). Bu kapsamda da Duna, TRT’yi “çağdaş ve uygar yayın kurumuna” dönüştürmek için yoğun emek harcamıştır (Milliyet, 30 Nisan 1989). Nitekim göreve başladıktan kısa süre yeni ekibin çalışmaları sonuç vermiş, uluslararası yayın kuruluşu BBC’den ortak yayın teklifi aldıklarını basına duyurulmuştur. Böylelikle, uydu yayınlarına program satışı için anlaşmalar sağlanmıştır. İlk aşamada ise 500 saatlik program satışıyla TRT, uluslararası radyo ve televizyonculuk alanına resmi olarak dâhil olmuştur (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1988). TRT’nin 32 ülkenin yer aldığı Avrupa Yayın Birliği’nin (EBU) 15 ülkenin yer verildiği yönetim kurulu üyeliğine seçilmiş olması bir diğer uluslararası başarısı olarak kabul edilmektedir (Cumhuriyet, 05 Temmuz 1988).

Cem Duna’nın bir diğer hedefi, TRT’nin döner sermayesini arttırmak, kendi kendine yetebilecek bir kuruma dönüşmesini sağlamak olmuştur. Ekibiyle birlikte yeni projeler üreten kurum basınla; şifreli- ücretli yayın, kanal sayısını arttırma (Cumhuriyet, 16 Aralık 1988), “kendine ait elektronik araç-gerecini üretme; kaset, plak ve video yaparak piyasada satışa sunma, stüdyolar kurup kiraya verme” gibi birçok yeni girişimlerinin olduğu paylaşılmıştır (Hürriyet, 02 Ekim 1988). Yayıncılıkta kısa zamanda çok şeyin değişeceğini vurgulayan Duna’ya göre önemli olan “değişimden etkilenmek değil, değişimin içinde olmaktır” (Cumhuriyet, 16 Aralık 1988).

Uluslararası başarılarının yanında yerelde de kanalda yayınlanan programlarında “çeşitli, renkli ve dinamik” bir yapı oluşturulması hedeflenmiş, bu doğrultuda yaz dönemlerinde daha kaliteli içerikler üretilmesi için çalışmalar yapılmıştır (Cumhuriyet, 16 Eylül 1988). TRT’de bu dönemde sadece program içeriklerinde değil, kurumda görev yapan spikerlerin de kıyafetlerinde değişiklikler yapılmıştır. Sunucular, “ultra görkemli giysiler ve saçlar” yerine oldukça zarif, modern ve şık kıyafetlerle programlarını sunmuşlardır. Söz konusu bu değişim ise Duna’nın, ağırbaşlılığı, şıklığı ve zarafetinin

genel müdür olduğunda TRT'ye de yansıması olarak değerlendirilmiştir (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1988).⁵⁷

2.4.2.7. Biz Prens Değiliz!

Prens yakıştırmalarından bir hayli rahatsız olduklarını sık sık dile getiren genç bürokratlar, sadece görevde oldukları süre zarfında değil, 2000'li yıllarda bile “Özal'ın Prensleri” olarak anılmaktan kurtulamamışlardır. Söz konusu isimler, Türk olmalarına rağmen yıllarca yurt dışında okumuş oldukları için prens olarak anılmalarının kendilerini üzdüklerini ve bu durumdan rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Nitekim, Bülent Şemiler, Milliyet gazetesinde verdiği bir röportajda prens yakıştırmasına; “Biz prens falan değiliz. Yıllarca dış ülkelerde vatan hasreti ile yanarak okumuş, çalışmış ve adam olma gayreti göstermiş Türk çocuklarıyız.” diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Ayrıca Şemiler, prens lakabı yüzünden bazı bürokratların, politikacıların ve iş çevrelerinin kendilerine cephe aldıklarını belirtmiş; Özal'ın kendilerine bir fırsat sunduğu için Türkiye'ye geldiklerini ve özünde büyük bir sorumluluk aldıklarını da vurgulamıştır (13 Ağustos 1989)⁵⁸.

Bülent Şemiler'in prens olarak anılmaktan duyduğu rahatsızlığı sık sık dile getirdiği incelenen gazete haberlerinde gözlemlenmiştir. Nitekim başka bir haberde, yurt dışında eğitim aldığı için “ithal bürokrat, dış menşeli” yakıştırmalarının doğru olmadığını aksine “Türkiye'yi Dünya ile yarışabilecek seviyeye ulaşmasına katkı sağlayabilecek” kişilere karşı bu tutumun ülkemize fayda sağlamadığını belirtmiştir. (Cumhuriyet, 24 Ocak 1989).⁵⁹

Prens, ithal beyin, dışarıdan geldiler gibi yakıştırmalardan rahatsız olduğunu ifade eden bir diğer isim ise Halkbank Genel Müdürü Çoskun Ulusoy'dur. Milliyet gazetesinin 12 Şubat 1990 tarihli Özcan Ercan'la röportajında Ulusoy, bu şikayetini dile getirmekten

⁵⁷ Yeni TRT yönetimi, yeni yayın dönemine başladığında “Türkiye’de fark edilen modayı getirmekle görevli büyük bir mağazaya” sunucularını giyindirmeleri ve böylelikle ücretsiz reklam yapma teklifinde bulunmuştur. Teklif sunulan firmanın teklifi kabul etmesiyle mağaza, TV sunucularına hem sponsor olmuş hem de ücretsiz styling hizmeti vermiştir (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1988).

⁵⁸ Röportajın devamında, Şemiler 'in orta halli insanlar olduklarını belirttiği, kendilerinin halihazırda Almanya’da çalışan gurbetçilerden farklı olmadığını, eğitimlerini burslarla tamamladıkları için prenslikten çok uzak olduklarını da belirttiği açıklamalar yer almaktadır ⁵⁸

⁵⁹ Şemiler, yurt dışında tahsis yapmanın “övünülecek bir başarı olduğunu, bu kişilerin suç işlemiş gibi gösterilemeyeceğini” savunmuştur. Şemiler’e göre: “bu kişilerin hiçbirisi gökten paraşütle inmemişlerdir. Kabuk değiştirme neticesi bu kişiler bu mevkilere gelmiştir. Türkiye’de ilk defa olarak ters istikamette bir beyin göçü meydana gelmiştir. Şartlar bu insanları getirmiştir.”

geri durmamıştır. Rapporteur Özcan Ercan'ın "Coşkun Bey, ne umarak ya da hangi dürtüyle Türkiye'ye döndünüz?" sorusuna verdiği yanıt bu yakıştırmadan duyduğu rahatsızlığın anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir. Genel müdrün cevabı ise şu şekildedir (12 Şubat 1990):

"Özcan hanım burada çok önemli bir noktaya açıklık getirmek istiyorum. Ne demek Türkiye'ye gelmek? Biz Türkiye'ye dışarıdan gelmedik. Biz de herkes kadar Türk'üz. Türkiye'nin çocuklarıyız. Bunu Türkiye bir türlü anlamak mı istemiyor, yoksa anlattırılmak mı istenmiyor? Yurt dışı ile ilişkisi olmak, Türkiye'ye gelmek değil ki? Türkiye'den çıkmadık ki Türkiye'ye gelelim. Eğer Türkiye dışında görev almak o kadar yanlış ise Türk hükûmeti yurt dışına gitmeyi yasaklasın. Bunu mu diyoruz biz? Eğer oralara gidenlere gel öğrendiklerini burada uygula demeyeceksek neden gönderiyoruz? Bu 'Prens' lakabı beni gerçekten çok rencide etti. Prenslikten neyi kast ettiklerini hiçbir zaman anlamadım eğer bir hakaretse bu kesinlikle kabul etmiyorum, ama iyi niyetle de söylendiğini sanmıyorum."

Yurt dışından gelen uzmanları küçümsemek, ayrıcalıklı olduklarını ima etmek anlamında kullanılan "Prens" yakıştırmalarına, özellikle de ANAP'ın liberal kanadını temsil eden bazı isimler şiddetle karşı çıkmışlardır. Ancak parti içerisinde, başlarda genç uzmanlara tepkili ve önyargılı olan birkaç ismin zamanla fikirlerinin değiştiği, bu uzmanlara haksızlık yaptıklarını düşünerek destek olmaya başladıkları görülmektedir. Genç bürokratların prens olmadığı yönündeki savunma ise ANAP'lı Orhan Ergüder'den gelmiştir. Cumhuriyet gazetesinin yayınladığı haberde, Orhan Ergüder prensleri savunurken "*Köyde güzel bir kızın arkasından herkes dolaşır. Çeşmeye giderken delikanlılar asılır. Kimse sahip olamaz, ama o güzelin adı da kötüye çıkar. Sonra evde kalır. Bunlar genç çocuklar, prens mrens değiller. Türk malını kaçıran adamları takip ediyorlar*" diyerek hem genç müdürlerin tahsil edilemeyen kredileri yakından takip ettiklerini vurgulamış hem de aslında kıskanıldıkları için bu yakıştırmaya maruz kaldığını ima etmiştir (25 Mart 1988).

Hangi partiden olduğu belirtilmeyen bazı milletvekilleri de zamanla prens yakıştırmalarına karşı tavrı değişmiştir. Tercüman gazetesinin yer verdiği haberde, Bülent Gültekin'in genel müdürlük görevinden ayrılma sürecindeyken komisyonda uzun mesai harcadığını öğrenen milletvekillerinin kendisine "Yahu siz prens falan değilmişsiniz." ifadesi bu durumun göstergesidir. Gültekin ise veda yemeğinde, milletvekilleri ile arasında geçen bu konuşmanın oldukça hoşuna gittiğini ifade etmiştir (07 Ocak 1989). Tercüman gazetesinin 11 Aralık 1988 tarihli haberinde ise yeniden bu konunun haberleştirildiği görülmektedir. Bu defa habere konu olan isim, özellikle başlarda çift

pasaportlu olduğu için eleştirilen Coşkun Ulusoy’dur. Köşe Yazarı Yavuz Donat, Ulusoy’un mesleğindeki başarısıyla kısa zamanda prens olmadığını kanıtladığını belirtmiştir. Ayrıca yazının devamında zamanında Ulusoy’u, Özal’a şikayet eden bazı milletvekilleriyle sohbet ederken “Ziraat Bankası Genel Müdürü Coşkun Ulusoy nasıl, hani şu çifte pasaportlu” dediğinde, “Haksızlık etme... işinin ehli” yanıtını aldığını belirtmiştir. Meclis’te yerli ve yabancı prensler hakkında konuşmasının ardından bu yazının ortaya çıktığını belirten yazar, öz eleştiri de yaparak “Hani küçümsediğimiz, dalga geçtiğimiz kimseleri” ifadesini kullanmış, hem basının hem de politikacıların zaman zaman yurt dışından gelen bazı uzmanlara karşı haksız eleştiri ve önyargılı tutum sergilenmiş olabileceğini belirtmiştir.

2.4.2.8. Değerlerini Gidince Anlayacağız

Türkiye’de 1985-1990 yılları arasında, Özal’ın Prensleri’yle alakalı basında yer verilen haberlerde, TKKOİ Başkanı Bülent Gültekin’in görevinden istifa ederek ülkeden ayrılacağını açıklaması çoğunlukla olumsuz haberlerde içerik üretilmesine neden olmuştur. Olumsuz haberlerin aksine genel müdürün Amerika’ya geri dönecek olmasını büyük üzüntüyle karşılayanlarda söz konusudur. Bu minvalde, Tercüman gazetesi 11 Aralık 1988 tarihli haberinde, Gültekin’in görevinden ve ülkeden ayrılmasını “değerini gidince anlayacağız” şeklinde ifade etmiştir Köşe yazısının devamında ise; Özal’ın teklifiyle Gültekin’in, Amerika da sahip olduğu kariyeri ve kendisine sunulan maddi fırsatları geri çevirdiği bu nedenle Özal’ın bir şeyler yapması gerektiğine değinilmiştir. Yazar, Gültekin’in ayrılık haberine karşı üzüntüsünü ise şu sözlerle ifade etmiştir: “ABD’ye dönerse gerçekten kayıp, arayacağız ve değerini dönüşünden sonra anlayacağız”.

Milliyet gazetesi köşe yazarı Necati Doğru’da köşesinde ‘*Prensler geri dönerken*’ başlıklı yazısında, Gültekin’in ayrılık haberini üzüntüyle karşıladığını belirtirken, gidişinin ise “Türkiye açısından kayıp olacağını” ifade etmiştir. Doğru, köşesinde bu habere karşı düşüncelerini “Şimdi de Profesör Bülent Gültekin geri dönüyor. Çok iyi yetişmiş, kendisini dışarıda da kabul ettirmiş zor bulunur bir beyindi. Önceki gün TV’de özelleştirme açikoturumunda izledik. Net ve açıktı. Katılalım katılmayalım konuyu omurgasından yakalamış olduğu belliydi” ifadeleriyle açıklamıştır. Yazısında, TKKOİ

Başkanı'nın tecrübe ve bilgisini takdir ederken hükûmete ve prenlere karşı olanlara yönelik eleştirilerini de esirgememiştir (14 Ocak 1989).⁶⁰

2.4.3. Tarafsız Haberler

Gazete haberlerinde olumsuz veya olumlu haberlerin yanı sıra Özal'ın Prensleri'ni konu alan tarafsız haberlere de yer verilmiştir. Tarafsız haberlerde amaç kamuoyunu bilgilendirmektir. Bu kapsamda, bazen çalışmaya konu olan isimlerin göreve atanma, görev değişikliği veya dâhil oldukları olayların süreci hakkında bilgi aktarımı yapılmıştır. Bu kısımda hangi haberlerin tarafsız olarak değerlendirildiğinin belirginlik kazanması adına medyanın yakından takip ettiği olaylardan seçilen alt başlıklarda kısaca yer verilmiştir.

2.4.3.1. Özelleştirmede Hazırlıklar Sürüyor

1988 yılında özelleştirmenin ülkemizde ilk kez uygulanacak olması münasebetiyle basın, özelleştirme programı kapsamında hazırlanan rapora göre uygulanacak hazırlık ve satış sürecini yakından takip etmiştir. Bu sürecin başlangıcı ve nasıl sonuçlandığı olumsuz haberler başlığı altında detaylandırılmıştır. Ancak bu süreçte basının sadece özelleştirmeye yönelik olumsuz gelişmelere veya tepkilere yer verdiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim özelleştirme sürecinde kamuoyunun kısmen yabancı olduğu uygulamada halkı konu hakkında bilgilendirmekte basının temel görevi olmuştur. Bu kapsamda da tarafsız haber içerikleri ağırlıklı olarak; İsrafil veya Gültekin'in özelleştirmeyle ilgili görüşlerine (Milliyet, 13 Mayıs 1987), bazen ortaya atılan iddialara yönelik olaya konu olan isimlerin açıklamalarına (Tercüman, 17 Ocak 1989), bazen de "En iyisi hisse senedi" başlığıyla sunulan yatırım önerilerine (Milliyet, 04 Nisan 1987) yer vermiştir. Ancak tarafsız haberlerin çoğunluğu TELETAS ve ÇİTOSAN'ın halka arz süreci ile alakalıdır. Örneğin; Cumhuriyet Gazetesi "*Özelleştirme, hazırlıklar sürüyor*" başlığı altında KİT'lerin satış öncesi kârlılıklarını arttırmaya yönelik hazırlıkların devam ettiği bilgisini kamuoyuna aktarmıştır.

⁶⁰ Yazar eleştirilerini ise şu sözlerle ifade etmiştir: "Batıdan sistem oturtmaya gelenler niçin tutturamıyor? Adamlar fikirlerle, sistemlerle geliyorlar. Bizim bu fikirlere, bu sistemlere karşı sunacağımız bir şey olmayınca kişilik saldırısına başlıyoruz. Bel aşağısı vuruşlara hız veriyoruz...Gölgesi ile cenkleşip kendisiyle boğuşan budala durumuna düşüyoruz."

Cumhuriyet gazetesinin diğer gazetelere kıyasla özelleştirme sürecini yakından takip ettiği görülmektedir. Bu kapsamda söz konusu gazete; hazırlıkların tamamlanması ve fiili uygulamanın başlamasıyla gelişen güncel gelişmelerin bir bölümünü okuyucuya tarafsız olarak aktarmıştır. Haber içeriklerinde ise ağırlıklı olarak, TKKOİ Başkan Yardımcısı Cengiz İsrail'in özelleştirilmesi planlanan kuruluşların kapasitelerinin artırılması amacına yönelik açıklamalarına (19 Eylül 1988), Teletaş'ın hisse senetlerindeki satışa sunulacak %18 kamu payının satışı ve satışta uygulanacak yöntemin detaylarına yer verilmiştir (12 Mayıs 1988). Ek olarak, ara sıra ekonomi uzmanlarının da özelleştirme de nelere dikkat edilmesi gerektiği, yüksek faizlerin özelleştirmeden önce neden düşürülmesi gerektiğine dair ekonomi bilgilerine yer verdiği belirlenmiştir (Cumhuriyet, 19 Mart 1989).

Özelleştirmeden sorumlu iki isim Gültekin ve İsrail'in istifaları genellikle olumsuz yer verilirken bu kez sadece bilgilendirme içeriğiyle Gültekin'in istifasının ardından, (Tercüman, 17 Ocak 1989), 6 Ocak'ta istifasını veren İsrail'inde istifasının Turgut Özal tarafından kabul edildiği bilgisi de tarafsız olarak sunulmuştur (Hürriyet, 24 Ocak 1989).

2.4.3.2. TRT'ye Üç Aday

TRT Genel Müdürü Cem Duna, gazetelerin ideolojik söylemleriyle doğrudan bağlantılı olarak hem olumsuz hem de olumlu oldukça fazla habere konu olan isimlerden biridir. Hakkındaki tarafsız haberlerin nasıl sunulduğuna baktığımızda ise tarafsız haberlerin büyük bölümünün göreve atanması ve yeni kuracağı kadroya yönelik bilgilerin aktarıldığı yönünde olduğu görülmektedir. Bu minvalde haberler ise; Tunca Toskay'ın görev süresinin dolduğunu belirtilerek yeni görev için TRT Yüksek Kurulu'nun Bakanlar Kurulu'na, TRT Genel Müdürlüğü için Cem Duna, Turgut Özakman ve Tahir Özgü'nün adaylığının bildirildiğini (Cumhuriyet, 22 Mart 1988), (Milliyet, 22 Mart 1988), adaylar arasından Cem Duna'nın kesinleştiği (Milliyet, 24 Mart 1988) ve göreve başlamak için Kenan Evren'in onayını beklediği bilgisinin tarafsız olarak kamuoyuyla paylaşıldığı görülmektedir (Cumhuriyet, 23 Mart 1988). Göreve başladıktan sonra ise (Milliyet, 30 Mart 1988) yeni TRT kadrosunda kimlerin yer alacağı, yeni genel müdürün konu hakkında görüşmeler yaptığı ve henüz herhangi bir ismin belli olmadığı (Milliyet, 07 Nisan 1988) gibi gelişmeleri aktaran içerikler tarafsız olarak sunulmuştur.

2.4.3.3. Son Görev Danışmanlık

Bülent Şemiler, adının karıştığı olaylar nedeniyle döneminin en çok konuşulan prensleri arasındadır. Olumsuz haberde de yer verildiği üzere Anadolu Bankası'nın evrak üzerinde satış gerçekleştiği ve bankaya herhangi bir para girişi olmadığı için Hayali Kâr yapıldığına dair skandal iddialar nedeniyle hakkında olumlu, olumsuz ve tarafsız olmak üzere çok fazla haber içeriği üretilmiştir. Tarafsız haberlere baktığımızda büyük çoğunluğunun göreve atanması (Milliyet, 18 Temmuz 1987), Türkiye Emlak Bankası ve Anadolu Bankası'nın birleşmesine ilişkin kararnamenin onaylanma ve neden birleştirildiğine dair bilgilendirme haberleri (Cumhuriyet, 09 Ocak 1988) ya da hakkında Anadolu Bankası'nda usulsüzlük yaptığına yönelik hakkında açılan soruşturma davasının takibi (Cumhuriyet, 24 Ocak 1989) ve soruşturma devam ederken Şemiler' in hakkında ileri sürülen iddialara verdiği yanıtlar (Tercüman, 21 Ocak 1989)⁶¹ tarafsız haberler olarak sunulmuştur. Ayrıca bu dönem tarafsız haberlerde, Bülent Şemiler'in istifasıyla sonuçlanan Kaya Erdem'le yaşadığı sorun sonrasında prensin danışmanlık görevine atanması öncesindeki gelişmeler (Milliyet, 27 Aralık 1988) ve danışmanlık görevine resmi olarak atandığı haberi de tarafsız sunulan haberlerdendir (Milliyet, 15 Ocak 1989).

2.4.3.4. Saracoğlu'nun Mesajı

1987 yılında Türkiye ekonomisinin en zor süreçlerden birinden geçtiği, yüksek enflasyonun, işsizliğin yüksek olduğu bir dönemde Saracoğlu'nun oldukça kritik öneme sahip Merkez Bankası'na atanması kaçınılmaz olarak kendisini basının önem verdiği isim hâline getirmiştir. Hakkında farklı gazetelerde yer verilen olumsuz haberler kadar olumlu haberlerinde oldukça yüksek olduğu Saracoğlu'nun, tarafsız olarak yer verildiği haberler genellikle Merkez Bankası'nın döviz kurunu korumaya yönelik kararları, para politikasına yönelik önerileri, enflasyonu düşürmeye yönelik doğrudan bankanın uygulayacağı politikaları ilgilendiren içeriklerden oluştuğu görülmektedir. Örneğin; Merkez Bankası'nın projeleri (Milliyet, 30 Temmuz 1987), serbest faize yönelik yaptığı

⁶¹ Bülent Şemiler, banka soruşturması devam ederken kendisine yönelik ileri sürülen iddiaların bankanın itibarının zedelenmeye çalışıldığını ileri sürmüştü; “bizim bütün mücadelemiz devlet bankalarının bankacılık kurallarına göre çalışmalarını ve politik müdahalelerden uzak tutulmasını sağlamaktır. Meseleyi bir suiistimal olmuş gibi ortaya koymak iş ahlakına aykırıdır” diyerek kendisini savunmuştur(Tercüman:21.01.1989).

açıklamalar (Hürriyet, 15 Ekim 1988), enflasyonla mücadele kapsamında neler yapılması gerektiği, para politikasında daralmaya gidildiği ölçüde 1991 yılında enflasyonun düşeceği yönündeki önerileri (Cumhuriyet, 29 Haziran 1990), “ paranın iç ve dış istikrarını sağlamak” için neler yapılması gerektiği yönündeki açıklamaları tarafsız olarak, bilgi verme amacıyla okuyucuya sunulmuştur (Cumhuriyet, 10 Ekim 1990).

SONUÇ

Türkiye'nin toplumsal, siyasi ve ekonomik yapısı '*Özal'lı Yıllar*' olarak bilinen 1983-1993 yıllarında yeniden şekillenmiş ve bu süreçte oldukça keskin kırılmalar ve kesif dönüşümler yaşamıştır. Söz konusu dönüşümler devlet aygıtlarını yeniden yapılandırma teşebbüsünü başlatırken, dönüşen kurumlarda Türkiye'nin dünya ekonomi sistemine entegrasyonunu garantileyecek, IMF para politikalarını uygulayabilecek, bürokrasinin yavaş işleyen kurallar döngüsünü kırabilecek, yetkin ve yeterli bir ekip ihtiyacı da oluşmuştur. Bu kapsamda ise Turgut Özal, yeni liberal ekonomi modele geçişte "ayağına bağ olmayacak" yeni ekibi kurmak maksadıyla prens uygulamasını başlatmıştır. Prens uygulamasının neden yapıldığı, neyi amaçladığı ve nasıl sonuçlandığını, bu uygulamanın başarılı mı yoksa başarısız bir uygulama olduğu bu araştırma kapsamında analiz edilmiş; veriler ise basının sunmuş olduğu elverişli ortamdan, Tercüman, Milliyet, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin 1985-1990 yıllarındaki haber metinleri incelenerek elde edilmiştir. Araştırmada öncelikli olarak prens tanımı yapılmış ve prens tipolojisi oluşturularak araştırmaya konu olan prensler belirlenmiştir. Tespit edilen 292 haber neticesinde ideolojik yatkınlardan bağımsız olarak dört gazetenin de 'Özal'ın Prens'leri uygulamasını başarısız nitelendirdiği tespit edilmiştir. Nitekim, verilerde Olumluyan bakış açısıyla mevzulara yaklaşıldığında, Cumhuriyet gazetesi %20,7 oranında, Hürriyet gazetesi %23,9, Milliyet gazetesi %26,3 ve Tercüman Gazetesi %24,5 oranında olumluyan bakış açısıyla haberler yayımlamıştır. Olumsuzlayan bakış açısıyla mevzulara yaklaşıldığında, Cumhuriyet gazetesi %48,9 oranında, Hürriyet gazetesi %52,2, Milliyet gazetesi %38,8 ve Tercüman gazetesi %60,4 oranında olumsuzlayan bakış açısıyla haberlere yer vermiştir. Tarafsız bakış açısıyla mevzulara yaklaşıldığında, Cumhuriyet gazetesi %30,4 oranında, Hürriyet gazetesi %23,9, Milliyet gazetesi %35 ve Tercüman gazetesi %15,1 oranında tarafsız bakış açısıyla haberler yayımladığı görülmektedir.

Olumsuzlukla sonuçlanan Özal'ın prens girişiminde başlangıçta; ithal ikameci sistem⁶², ilk yıllarda siyasi baskılardan uzak, ülke ekonomisi global seviyelere taşıyacak ataklarla başlasa da ilerleyen süreçte Özal'dan aldıkları sınırsız yetki, hukuk kurallarının

⁶² Demirel, T. (2018, Eylül-Aralık). Turgut Özal: Reformcu Bir Siyasetçi Hakkında Bazı Notlar. Muhafazakârdüşünce(55), s. 57-75.

ihlali, bazı kesimlere rant ve ayrıcalık sağlama, siyasal yozlaşma gibi birçok olumsuzlukla sonuçlanmış, Türk siyasal hayatına ise ‘prens’ kelimesini yeniden eklerken ayrıca yepyeni bir kelime olan “Ahmet’in Arkadaşları”nın da siyaset diline girmesine neden olmuştur. Özal’ın “dar ve etkin bir çevre” ile yönetimi siyaseti ekonomiden uzaklaştırılarak yolsuzluğun önüne geçme ideali ise iktisadi alanda tamamen yeni rantların oluşmasıyla neticelenmiştir. Türkiye’de 1984 yılında hazırlıklarının başladığı ve 1988 yılında fiili adımların atıldığı özelleştirme sürecinde ise ‘refahın tabana yayılması’ söylemi gerçeklik kazanamamış; Türkiye’nin önemli Kamu İktisadi Teşekkülleri çeşitli eleştirilerin yedeğinde özelleştirilmiştir. Bu sürecin en büyük aktörleri olan Cengiz İsrail ve Bülent Gültekin liderliğinde başarısızlıkla neticelenen özelleştirme sürecinde; hükûmetin sürekli çıkardığı Kanun Hükmünde Kararnameler, yasal hukuki kanun eksiklikleri, isimler arasındaki yetki savaşları, şeffaflığın sağlanamaması gibi birçok gerekçeyle ekseriyetle olumsuz değerlendirilmiştir.

Türkiye’nin ‘yüzük taşı’ olarak nitelendirilen en kritik kurumlarına atanan bu isimlerin tümünün gazetelerin ideolojilerini yansıttığı haberlerden bağımsız olarak tamamen başarısız olduklarını söylemek mümkün değildir. Özellikle Halk Bankası, ardından Ziraat Bankası Genel Müdürlüğüne görevlerine atanan Coşkun Ulusoy ve Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu’nun görevde bulundukları süre boyunca görev yaptıkları kurumların modern bankacılık kurumları seviyesine erişebilmesi ve yarışabilmesi için büyük çaba harcadıkları görülmektedir. Nitekim bu iki isim Özal’ın diğer prenslerinin aksine görevde uzun yıllar kalmayı başarmışlardır. Saracoğlu, zaman zaman kendisini göreve getiren Özal’la bile karşı karşıya gelmekten çekinmemiş ve Merkez Bankası’nın bağımsız olma mücadelesinde büyük özveri ve gayret göstermiştir. Uluslararası bankacılık deneyimi, IMF gibi ekonominin lideri kurumlarda görev yapmış olan Saracoğlu, söz konusu becerilerini uluslararası görüşmelerde oldukça etkin ve yetkin kullanarak ülkemiz lehine anlaşmalara imza atmıştır. Saracoğlu ve Ulusoy’un başarıları zaman zaman sadece Türk Basınında değil, uluslararası birçok habere de konu olduğu görülmüştür.

Özetle, Turgut Özal’ın Türkiye’nin yenileşme tarihinin sembol ismi olduğu ve modern düşünceleri, ileri görüşlülüğü, sıradanlığın ve kalıpların dışına çıkma arzusu, yeniliğe olan arzusunun Türkiye siyasal hayatına önemli değerler katmıştır. Bu minvalde Özal, uyguladığı politikalarıyla Türkiye’nin uluslararası entegrasyonu teşvik etmiş ve

ekonomide büyümeyi desteklemiştir. Basında yer alan tüm haberler göz önünde bulundurulduğunda Özal'ın Prensleri'nin ülkemizdeki geleneksel klasik bürokrasi sistemine ve ekonomi politikalarına farklı bir boyut, yeni bir bakış açısı getirdiğini, her ne kadar klasik bürokrasiyi savunanlara göre bu uygulama bürokrasinin saygınlığına zarar verdiği ifade edilse de bürokrasinin katı, hantal, rigidity yapısını yepyeni bir çehreye kavuşturmuştur. Ancak başlangıçta uygulamada tercih edilen atama prosedürlerinin yereldeki dengeleri olumsuz sarsması, bürokraside küskünlükler ve kırılmalar yaratması, prenslerin konumunun ANAP içerisinde bloklaşmalara neden olması ve parti dengesini bozması, sınırsız ve denetimsiz verilen yetkilerin bazı isimler tarafından kötüye kullanılması, ülkede yolsuzluk, rüşvet iddialarını tetiklemesi ve hükûmete ve kamu kurumlarına olan güveni olumsuz etkilemesi bu uygulamanın en başarısız sonuçları arasındadır. Bu uygulamanın başarısız olmasının bir diğer gerekçesi ise prenslerin Türkiye'nin politik, kültürel ve bürokratik gerçeklerinden soyutlanmış olmalarıdır. Diğer aktörleri ve farklı değişkenleri göz ardı ederek varlık nedenlerini ve güç kaynaklarını sadece Turgut Özal'a bağlamaları kendileri için risk oluşturmuştur. Geline nokta, Özal'ın Prensleri deneyimi, Türk bürokrasisinin binlerce yıllık kadim değerleri ve geleneklerinin göz ardı edildiği bir bürokratik teamülün kendi içinde riskler ve potansiyel tehditler taşıdığını göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2012). Devlet-Piyasa Sarmalında Memuriyet Statüsünün Konumu: 'Performans'a Karşı 'Liyakat' ile Sorunu Anlayabilmek. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 31-40. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117307>
- A haber. (2018, 21 Aralık). Mehmet Ercan Vuralhan kimdir, kaç yaşında, nereli?. Erişim adresi: <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2018/12/21/mehmet-ercan-vuralhan-kimdir-kac-yasinda-nereli>
- Ahmet Akgün Albayrak kimdir?. (2020, 7 Ocak). Erişim adresi: <https://www.kimoneo.com/ahmet-akgun-albayrak-kimdir/>
- Ahmet Söylemezoğlu hakkımda. (t.y). Erişim adresi: <https://ahmetsoylemezoglu.blogspot.com/p/hakkmda.html>
- Akar, D. ve Martı, L. (2015). Söylem Çözümlemesi. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (s. 242-252). Ankara: Anı Yayınları.
- Akçakaya, M. (2016, Aralık). Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(Özel Sayı), 275-295. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/307611>
- Almasoodi, A. T., & Sucu, İ. (2021). Habercilikte Geleneksel Medyadan Yeni Medya Platformlarına Geçiş Yönünde Haber Oluşumu. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52-68. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1697915>
- Anavatan Partisi. (1983). 24 Ocak Kararları, Turgut Özal'ın Görüşleri. Ankara
- Anavatan Partisi. (t.y). Turgut Özal, Turgut Özal'ın Siyasi Mirası. Erişim adresi: <https://www.anavatan.org.tr/Sayfa-Turgut-Ozal%E2%80%99in-Siyasi-Mirasi>
- Aral, B. (2001). Özal Dönemi'nde İç ve Dış Siyaset:Süreklilik Ya da Kopuş. İ. Sezal ve İ. Dağı (Ed.), *Kim Bu Özal:Siyaset, İktisat,Zihniyet* içinde (s. 219-245). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Aşık, S. (2017). Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sürecinde Ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 431-461. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/474315>

- Atabek, N. (2014). Gazetecilikte Tarafsızlık. *Marmara İletişim Dergisi*, 7(7), 23-36.
Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/maruid/issue/440/3354>
- Ataman, M. (2019). Özal'lı Yıllar (1980-1991). M. Ataman (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi* içinde (s. 11-132). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Atan, Ö. (2010). *Yönetimde Güncel Yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi .
- Ateş, H. (2013). Postbürokratik Kamu Yönetimi. A. Balcı, A. Nohutçu , N. Öztürk ve B. Çoşkun (Ed.). *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar (Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları)* içinde (s. 85-108). Ankara: Seçkin.
- Atukalp, M. E. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Yüzyılında Bankacılık Tarihi. *İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 12(Özel sayı), 202-211. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3312245>
- Aydın, R. (2017). *1980'li Yıllarda Türkiye'de Siyasal İktidar ve Bürokrasi İlişkisi* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/37707>
- Bakanlar düşüren gazeteci. (2017, 25 Mayıs). Erişim adresi: <http://www.turkiyegundemi.com/kose-yazisi/bakanlar-dusuren-gazeteci/46882>
- Batı Karadeniz Kalkınma Birliği. (2020, 5 Mayıs). Veysel Atasoy. Erişim adresi: <https://www.bakab.gov.tr/veysel-atasoy/>
- Bankerler krizi. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.ekonomim.com/sozluk/bankerler-krizi>
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/318527>
- Bayram, A. K. (2018). Siyasetin Dili: Kavramlar, Kurumlar. D. Dursun ve M. Altunoğlu (Ed.). *Siyaset Bilimi* içinde (s. 28-57). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Bennett, W. (2000). *Politik İllüzyon ve Medya*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

- Bilkent University. (2021). Devlet insanı: Hüsnü Doğan. Erişim adresi: <https://repository.bilkent.edu.tr/items/c2be9fa0-7da2-457b-af87-da1362f0d338>
- Bireysel özgeçmiş. (t.y.). Erişim adresi: <https://arguden.net/bireysel/ozgecmis/>
- Biyografi Vural Arıkan. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=1492>
- Biyografya İmren Aykut. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.biyografya.com/biyografi/26051>
- Biyografya Kaya Erdem. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.biyografya.com/biyografi/18361>
- Bıyık, A. (2007). *Yazılı Basında Görsel Unsurların Haber Dizaynındaki Önemi*. (Doktora tezi). Erişim adresi: <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/9332/211408.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bozkurt, V. (2001). Geleceğin Toplumu, Dönüşümcü Liderlik ve Özal. İ. Sezal, ve İ. Dağı (Ed.), *Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet* içinde (s. 171-196). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Bozkurt, V. (2010). *Sosyolojiye Giriş*. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi .
- Bülent Şenver Kimdir?. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.bulentsenver.net/>
- Canoruç, M. Ş. (2009). Anayasal Kurum Olan TRT'nin Özerkliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), s. 293-322. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70094>
- Cemal, H. (1990). *Özal Hikayesi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Civangate skandalı. (2023, 19 Eylül). Erişim adresi: <https://www.gazeteilksayfa.com/civangate-skandalı-29-yasinda-rusvet-iddialari-ve-siyasi-etkileriyle-uzun-sure-206583h.htm>
- Cüneyt Ülsever biyografi. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.onkajans.com/cuneyt-ulsever/>
- Çavdar, T. (1992). *Türkiye'de Liberalizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavuşoğlu, H. (2022). 1983 Genel Seçimleri ve Anavatan Partisi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 77-86.

- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 99-117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaeabd/issue/365/2517>
- Dağı, İ. (2001). Özal'lı Yıllarda Türk Siyaseti: İnsan Hakları, Demokrasi ve Avrupa Birliği. İ. Sezal ve İ. Dağı (Ed.), *Kim Bu Özal: Siyaset, İktisat, Zihniyet* içinde (s. 249-265). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Dalay, İ. (2001). *Yönetim ve Organizasyon: İlkeler, Teoriler ve Stratejiler*. Sakarya, Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Yayın.
- Demirci, E. (2018). Yönetim ve Organizasyon. G. Zeytinoğlu (Ed.). *Yönetim ve Organizasyon* içinde (s. 24-43). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Demirel, İ. (2021). Röpotaj Ahmet Özgüneş. *TMO Genel Müdürlüğü Aylık Bülten*, 5, s.38-55. Erişim adresi: <https://anyflip.com/vsmd/hshc/basic>
- Demirel, T. (2018). Turgut Özal: Reformcu Bir Siyasetçi Hakkında Bazı Notlar. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(55), 57-78. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1008458>
- Devlet Memurları Kanunu, Resmi Gazete 12056, (23 Temmuz 1965), Kanun No.627, md.6. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.657.pdf>
- Dingil, A. E. (2019). Gazetelerde Manşet Haberleri Konu Bağlantıları Benzerliği: Ağ Analizi Uygulaması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 1085-1105. <http://doi.org/10.19145/e-gifder.560843>
- Enerji tarihi. (2001, 1 Şubat). Erişim adresi: <http://www.ultanirplatformu.com/enerji-tarihi-01.html>
- Engin Civan biyografisi. (t.y). Erişim adresi: <https://www.biyografi.info/kisi/engin-civan>
- Erdoğan, İ. (2013). Dördüncü Güç Medyadan Beşinci Güç İnternete: Demokratik Bir Dönüşüm Mü Yaşanıyor? *Selçuk İletişim*, 8(1), s. 176-191. <https://doi.org/10.18094/si.69611>
- Erdoğan, M. (2001). Türk Politikasında Bir Reformist: Turgut Özal. İ. Sezal ve İ. Dağı (Ed.), *Kim Bu Özal? Siyasal, İktisat, Zihniyet* içinde (s. 17-31). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Eren, E. (2013). *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Eren, E. (2015). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ergun , T. ve Polatoğlu, A. (1988). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Ersan, N. (1987). *Yönetim Süreçleri ve Teorileri*. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- Eryılmaz, B. (2002). *Bürokrasi ve Siyaset*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2014). *Kamu Yönetimi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2019). Bürokrasi. S. Sözen (Ed.). *Kamu Yönetimi içinde* (s. 74-94). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi .
- Eryılmaz, Y. (1986). *Yönetim ve Organizasyon* (Cilt K.Ü. Ders Teksirleri Serisi). Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Orman Fakültesi.
- Fişek, K. (1972, Eylül 3). Yönetim ve Mizah. *Amme İdaresi Dergisi*, 5, s. 14-40.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gülmez, M. (1975, Mart 1). Weber ve İdeal Tip Bürokrasi Anlayışı. *Amme İdaresi Dergisi*, 8, 47-73.
- Gürbey, G. (2001). Özal'ın Dış Politika Anlayışı. İ. Sezal ve İ. Dağı (Ed.), *Kim Bu Özal: Siyaset, İktisat, Ekonomi içinde* (s. 287-305). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Halil Şıvgın Kimdir?. (2023, 30 Ağustos). Erişim adresi: <https://www.polatlipostasi.com/halil-sivgin-kimdir-halil-sivgin-nerelidir-ve-kac-yasindadir>
- Hatiboğlu, Z. (1986). *İşletmelerde Yönetim, Organizasyon ve Personel Davranışı*. İstanbul: Temel Araştırma A.Ş. Yayınları No:9.
- Haydaroglu, C. ve Tatlısu, S. (2016). Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Polititik Ekonomisi. *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27-41. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/271904>
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. (B. Kalkan ve B. Seçilmişoğlu, Çev.) Ankara: Adres yayınları.
- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. (H. Özler, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Hürriyet. (2010, 21 Ocak). 80'lerin yasak sözcükleriyle rap. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/80-lerin-yasak-sozcukleriyle-rap-13538305>

- Hürriyet Kelebek. (2008, 12 Ekim). John Erol ya da Yılmaz Erolgaç. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/john-erol-ya-da-yilmaz-erolgaç-10094710>
- Hürriyet. (2003, 19 Temmuz). Özal, Özdağlar'ı hemen Yüce Divan'a sevk etmişti. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/ozal-ozdaglar-i-hemen-yuce-divan-a-sevk-etmisti-160188>
- İleri, Y. D. D. H. (2014). Türkiye'de Özelleştirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 149-162. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116531>
- İsmail Özdağlar kimdir?. (2020, 9 Ocak). Erişim adresi: <https://www.kimoneo.com/ismail-ozdaglar-kimdir/>
- Kahraman, A. (1984, Aralık). Özal'ın 1. Yılı. *Nokta Dergisi*, 20-30.
- Karaboğa, T. ve Zehir, C. (2020). Henri Fayol ve Yönetim Alanına Katkıları Üzerine Bir İnceleme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(7), 53-68. <https://doi.org/10.21733/ibad.665130>
- Kalkınma Yatırım Bankası. (t.y). Tarihçe, statü ve sermaye yapısı. Erişim adresi: <https://kalkinma.com.tr/bizi-taniyin/tarihce-statü-ve-sermaye-yapisi>
- Kasapoğlu, M. A. (2018). Sosyolojinin Tarihsel Gelişimi ve Kuramsal Yaklaşımlar. A. Ç. Kirel ve Z. S. Taşdemir (Ed.). *Davranış Bilimleri I* içinde (s. 31-51). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kemaloğlu, M. (2023). Tarihi Süreçte Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Genel Müdürlüğü Genel Yayın Planlarında Afet ve Acil Durumlar. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 133(262), 1-28. <https://doi.org/10.55773/tda.1134627>
- Kızıltepe, Z. (2015). İçerik Analizi. Seggie, F.N. ve Bayyurt, Y. (Ed). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik Analiz ve Yaklaşımları* içinde (s. 253-267). Ankara: Anı yayıncılık.
- Kurtbaş, İ. (2017, Mart). Bir Klasik Elitizm Eleştirisi Ve Yeni Bir Elitizm Modeli Önerisi: “Güçlü Demokratik Elitizm Modeli”. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, s. 385-412.
- Kurtbaş, İ. (2017). Sivil İtaatsizlik Ve Meşruluğu Sorunu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 436-462.

- Kurtbaşı, İ. ve Soysüren, A. (2017). “Mefluc Devlet İradesinden” Kudretli Devlete (12 Eylül Yönetiminin Siyasi Kültürü Bağlamında Anayasa Yapım Politikası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 63-84.
- Kurtbaşı, İ., Akçakaya, O. ve Keser, A. (2022). *Aday Sosyolojisi*. Ankara: Gazi kitapevi.
- Mesut Yılmaz biyografisi. (t.y.). Erişim linki: <https://www.haberler.com/mesut-yilmaz/biyografisi/>
- Maliye Müfettişleri Derneği. (t.y.). Albüm-Yavuz Canevi. Erişim adresi: <https://www.mmd.org.tr/album/yavuz-canevi>
- Milli Gazete. (2006, 24 Şubat). Teletaş. Erişim adresi: <https://www.milligazete.com.tr/haber/1076128/teletas>
- Milli Gazete. (2020, 6 Ocak). Cem Duna, anılarında buna da yer verecek mi?. Erişim adresi: <https://www.milligazete.com.tr/makale/3458861/adnan-oksuz/cem-duna-anilarinda-buna-da-yer-verecek-mi>
- Mouzelis, N. (2001). *Örgüt ve Bürokrasi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Murat, S. (2010). *Örgütsel Davranış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Müftüoğlu, T.(2015). Türk Basımında “Batan Şirketler” ve “Şirket Kurtarma Operasyonu”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 42(1). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38316>
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel yaklaşımlar*. 2. Cilt. S. Özge (Çev.) Ankara: Yayın Odası.
- Erişim adresi: <https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2020/06/İLETİŞİMDE-SEÇME-KONULAR-2-1.pdf>
- Oktay Ural, (t.y.). Erişim adresi: <https://www.oktayaras.com/oktay-ural/tr/29438>
- Ozan Örmeci makalalar. (2010, 12 Ağustos). Erişim adresi: <http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/turgut-ozal.html>
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı. (t.y.). Türkiye de Özelleştirme. Erişim adresi: <https://www.oib.gov.tr/turkiyede-ozellestirme>
- Özgeçmişler Ali Tigrel. (2021, 23 Şubat). Erişim adresi: <https://ortakakil.org.tr/ozgecmisler/ali-tigrel/>
- Parkinson, C. (2009). Parkinson Kanunu. *Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 83-84.

- Peter, L. Ve Hull, R. (1984). *Peter İlkesi*. (M. Ölçer, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Peter, L. (1997). *Peter'in reçeteleri (Bürokrasi ve Hiyerarşilere Karşı Savaşma ve Savunma Yolları)*. (M. Ölçer, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sarıkamış, C. (2005). Türkiye’de Özelleştirme Çalışmaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(28), 9-12. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/425941>
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Sine Nazlı, R., & Bal, E. (2020). Suriyeli Sığınmacıların Televizyon Haberlerinde İnşası: Ramazan Şahin ve Hanifi İshak Cinayetleri Örneği. S. Gezgin, ve H. Çiftçi (Ed.), *İletişimde Seçme Konular 2* içinde (s. 267-294). Ankara: İksad Publishing Hause.
- Şahin, H. (1984, Kasım). Özal ve Çevresi. *Nokta Dergisi*, s. 35.
- Savaşan, S. ve B. Diri. (2011). “Automatic Tag Cloud Generation From Turkish Contents”, *Journal of Engineering and Natural Sciences*, 29, 156-169,
- Tanör, B., Boratav, K., ve Akşin, S. (1995). *Bugünkü Türkiye 1980-1995*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Taylan, H. H. (2011). Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 63-76. Erişim adresi: <http://busbed.bingol.edu.tr/tr/download/article-file/433565>
- TBMM kütüphanesi açık erişim koleksiyonu. (t.y.). Anavatan, Halkçı, Milliyetçi Demokrasi Partileri seçim beyanname ve programları. Erişim adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/b485aa3c-c806-4767-bcb2-ca5300e7c210>
- TBMM Tutanak Dergisi (1987), Dönem 18, Yasama Yılı 4, c. 41 (110. Birleşim).
- TBMM Tutanak Dergisi (1989, 31 Mayıs), Dönem:18, c.28.
- TBMM albümü. (2010, Haziran). 3. Cilt. Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/Cilt3.pdf
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hasan Cemal Güzel Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (2019, 9 Nisan). Hasan Cemal Güzel Kimdir?. Erişim adresi: https://hasancelalguzelmtal.meb.k12.tr/icerikler/hasan-celal-guzel_7060312.html
- Terzi, M. A. (2015). *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Timur, T. (2005). *Türkiye Nasıl Küreselleşti?* Ankara: İmge Kitapevi.

Tokatlı, O. (1999). *Kırmızı Plakalar:Türkiye'nin Özallı Yılları*. İstanbul: 1. Baskı, Doğan Kitapçılık A.Ş.

TRT Yayıncılık tarihi müzesi. (t.y.). Hakkımızda, TRT tarihi. Erişim adresi: <https://www.trtmuze.com.tr/hakkimizda/trt-tarihi/#:~:text=06%20May%C4%B1s%201927'de%20%C4%B0stanbul,radyo%20yay%C4%B1nlar%C4%B1%20%C5%9Feklinde%20devam%20eder>

Turgut Özal'ın office boy'u. (2017, 25 Mart). Erişim adresi: <https://www.eskigaste.com/turgut-ozalin-office-boyu-can-cangir-milyarlarin-basinda/>

Türk Sanayiciler ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD). (1990). 1990 Yılına Girerken Türk Ekonomisi (Yayın No. TÜSİAD- T/90.1.131). Erişim adresi: <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9273-1990-yilina-girerken-turk-ekonomisi>

Türk siyasi hayatının önemli isimlerinden Mesut Yılmaz. (2020, 30 Ekim). Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-siyasi-hayatinin-onemli-isimlerinden-mesut-yilmaz/2024546>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (t.y.). Cumhurbaşkanlarımız. Erişim adresi: https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/turgut_ozal/

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Bağımsızlık. (2012). Erişim adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/40586e6c-06ff-47b6-9b2e-11d77611dfd6/01.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-40586e6c-06ff-47b6-9b2e-11d77611dfd6-m5lkoKU#:~:text=Bu%20do%C4%9Frultuda%2C%20merkez%20bankas%C4%B1%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1,%C5%9Fekilde%20alabilme%20kabiliyetini%20ifade%20etmektedir>

Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı.(t.y.).Bakanlar. Erişim adresi: <https://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/801f686c-8342-42db-9d9f-93e85d994040>

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (t.y.). Merkez Bankası tarihçesi. Erişim adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce/Tarihcemiz/>

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, Resmî Gazete 13409, (26 Ocak 1970).
Kanun No. 1211, md. 1. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1211.pdf>
- Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, Resmî Gazete 18221 (2. Mükerrer), (14 Kasım 1983), Kanun No. 2954, md.5. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2954.pdf>
- Toki başkanları albümü. (2014, 18 Nisan). Erişim adresi: <https://emlakkulisi.com.tr/toki-baskanlari-albumu/247675>
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. (B. Akın, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Yapar Gönenç, A. (2012). Medya ve Haber. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (14), 77-89. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22875/244424>
- Yanardağ, Ö. ve Süslü, B. (2002, Temmuz). Türkiye'de Özelleştirmenin Nedenleri ve Uygulamaları. *Mevzuat Dergisi* (55). Erişim adresi: <https://www.mevzuatdergisi.com/2002/07a/01.htm>
- Yayman, H. (2000). 1980 Sonrası Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Gelişimi ve Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 135-156. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287871>
- Yaz, A. (2021). Parkinson Yasası. N. Cemaloğlu (Ed.), *Sendromların Eğitim ve Yönetime Yansımaları: Mitolojiden Kurama* içinde (s. 175-179). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız , A. (2018). Liberalizm-Muhafazakarlık Sarkacında 'İnformel' Bir Demokrat: Turgut Özal'dan Kalan. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(55), 39-56. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1008448>
- Yılmaz, A. (2001). Türk Bürokrasi Geleneği ve Özal. İ. Sezal, ve İ. Dağı (Ed.). *Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet* içinde (s. 91-101). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Zeyrek, D. (1992). Gazete Haber Başlıklarını İnceleme Denemesi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 3 ,59-96. Erişim adresi: <http://dad.boun.edu.tr/tr/pub/issue/4538/289805>

1991’de çıkan Horzum tam 10 yıldır kayıp. (2000, 9 Aralık). Erişim adresi:
<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/1991-de-cikan-horzum-tam-10-yildir-kayip-5299652>

MİLLİYET GAZETESİ HABER METİNLERİ

Anadolu Bankası Nasıl Kurtuldu? “Eşikten Döndük”. (1986, 15 Aralık). *Milliyet Gazetesi*
 ANAP’ın Prensleri Savunmasız Memurdur. (1984, 14 Kasım), *Milliyet Gazetesi*, s.7.

ANAP’ta Taşar’a Tepki Büyük. (1988, 09 Ağustos), *Milliyet Gazetesi*.

Aşık, M. (1988, 25 Mart). Cem Duna ve Sınıfı..., *Milliyet Gazetesi*.

Balcı, K. (1988, 26 Aralık). Mustafa Taşar, Şemiler’in “Başbakanlık Danışmanlığı’na
 Razı Değil “Özal’la Görüşürüz”. *Milliyet Gazetesi*.

Ballı, R. (1987, 30 Temmuz). Ekonominin Tepesinde “Liberalizm” Tartışması, *Milliyet Gazetesi*.

Başbakanın Çevresi Değirmen Taşı Gibi, Özal’a Adam Dayanmıyor. (1987, 29 Ağustos),
Milliyet Gazetesi, s.7.

Baykal’dan TRT Genel Müdürü’ne Sert Eleştiri ‘Duna, Özal’ın Kölesidir. (1989, 11 Ocak), *Milliyet Gazetesi*.

Borçlular Ziraat Bankası Kapısında.(1988, 22 Mart), *Milliyet Gazetesi*.

Bülent Şemiler Anadolu Bankası’ndaki Kötü Gidişi Durduramadı. (1987, 16 Temmuz).
Milliyet Gazetesi.

Çekemoğlu, Ü. (1987,30 Temmuz). Bazı Projelerim Var. *Milliyet Gazetesi*.

Çekemoğlu, Ü. (1988, 22 Ocak). Özal’ın 2 Ekonomik Modeli. *Milliyet Gazetesi*.

Çekemoğlu, Ü. (1988, 27 Şubat). Ekonomide prenslik savaşı, *Milliyet Gazetesi*, s.8.

Çekemoğlu, Ü. (1988,26 Aralık).Ekonominin Zirvesinde Soğuk Rüzgarlar. *Milliyet Gazetesi*.

Çelebi, E. (1988, 03 Kasım). Özelleştirmede Hedef Saptı. *Milliyet Gazetesi*.

Cengiz İsrail Kimdir?. (1987, 04 Nisan). *Milliyet Gazetesi*.

Cengiz İsrail de Bürokrasiden Şikayetçi. (1988, 28 Temmuz). *Milliyet Gazetesi*.

Çolaşan, E.(1984, 11 Kasım). Özal’ın “Propaganda Nazırı” ile Tatil Sohbeti, *Milliyet Gazetesi*, s.4.

Çolaşan, E.(1984, 18 Kasım). Bizi 12 Eylül’e Getirenler, ANAP’ın Başında Kalamaz,
Milliyet Gazetesi. s.7.

- Doğan, Z. (1986, 05 Temmuz). “Türkiye’de Önce Kafalar Değişmeli”. *Milliyet Gazetesi*, s.4.
- Doğan, Z. (1988, 6 Kasım). Prensler Bavul Topluyor. *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Doğan, Z. (1987, 13 Mayıs). Özal’ın Özelleştirme Danışmanı Açık Konuştu: “Beğenmezlerse İstifa Ederim”. *Milliyet Gazetesi*, s.4.
- Doğan, Z. (1987, 28 Ağustos). Genç Bankacıdan Gözlemler, Tespitler. *Milliyet Gazetesi*, s.5.
- Doğan, Z. (1988, 13 Nisan). Eximbank’a Da Bir Prens. *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Doğan, Z. (1988, 4 Ekim). Bir Kırgın Prens. *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Doğan, Z. (1989, 11 Ocak). 35 Bürokratin Başı Yendi. *Milliyet Gazetesi*, s.12.
- Doğan, Z. (1989, 15 Ocak). Son Durak Danışmanlık. *Milliyet Gazetesi*, s.13.
- Doğru, N. (1987, 30 Temmuz). Tavlama Seferleri Dün Başladı. *Milliyet Gazetesi*, s.5.
- Doğru, N. (1988, 9 Aralık). Hadi prensim, açıkla. *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Doğru, N. (1989, 10 Ocak). Şemiler Şov=1.5 Milyar lira. *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Doğru, N. (1989, 14 Ocak). Prensler Geri Dönerken. *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Duna Temasta. (1988, 07 Nisan). *Milliyet Gazetesi*.
- “En İyisi Hisse Senedi”. (1987, 04 Nisan), *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Ercan, Ö. (1988, 21 Aralık). Kutsal ittifakçı Taşar: “Liberallerle Aynı Fikirdeyiz” “Şemiler’ e Karşı Birleştik”. *Milliyet Gazetesi*, s.9.
- Ercan, Ö. (1989, 30 Nisan). “Herkes TRT Silahını İstiyor”. *Milliyet Gazetesi*, s.5.
- Ercan, Ö. (1989, 13 Ağustos). İkimizde Oyuna Geldik. *Milliyet Gazetesi*, s.5.
- Ercan, Ö. (1990, 8 Şubat). Eski Köye Yeni Adet Getirme. *Milliyet Gazetesi*, s.13.
- Ercan, Ö. (1990, 10 Şubat). Özal’ın Prensleri, Prensler Prensi. *Milliyet Gazetesi*, s.11.
- Ercan, Ö. (1990, 11 Şubat). Özal’ın Prensleri, istifa et yoksa Kaya Bey Edecek, *Milliyet Gazetesi*, s.13.
- Ercan, Ö. (1990, 12 Şubat). Özal’ın Prensleri, “Co, The Sheriff”. *Milliyet Gazetesi*, s.9.
- Erdem Bastırdı, Emlak Bankası Müdürü Görevden Ayrıldı... Ve İstifa. (1988, 26 Aralık). *Milliyet Gazetesi*.
- Erel, T. (1984, 8 Kasım). Halkımızın Nabzı Prenslerle Tutulur Mu?. *Milliyet Gazetesi*, s. 7.
- Erel, T. (1984, 12 Kasım). Prens Düzeni Geçici Mi?. *Milliyet Gazetesi*, s. 7.
- Erel, T. (1985, 8 Ocak). Yoğurda Üfleme. *Milliyet Gazetesi*, s. 7.

- Erel, T. (1985, 11 Ocak). Kendi Watergate'lerini Kendileri Yarattılar. *Milliyet Gazetesi*, s. 7.
- Erel,T. (1988, 5 Şubat). Yılların Sorunları ve Amerikalı Prensler. *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Genç Danışmanın Operasyonu. (1986, 15 Ağustos). Genç Danışmanın Operasyonu, *Milliyet Gazetesi*. s.4.
- Genç Danışmanın Operasyonu. (1986, 15 Ağustos), *Milliyet Gazetesi*, s.4.
- Genç Mimarların Hızı Kesildi. (1988, 12 Nisan), *Milliyet Gazetesi*, s.9.
- Gökmen,Y. (1988,12 Temmuz). Merkez Bankası Başkanı'ndan Özal'a Tavsiye 'Bir elle verip öbür elle alalım'. *Milliyet Gazetesi*, s.14.
- "Hacizci Müdür" Şemiler Hasta, Nazar Değdi. (1986, 20 Aralık). *Milliyet Gazetesi*.
- "Horzum'u Ben Getirttim" Diyen Özal'a Göre ANAP Komplo ile Karşı Karşıya.
- Hükümet, Duna'yı Seçti. (1988, 24 Mart), *Milliyet Gazetesi*.
- İnönü, "Şemiler Olayı"nın Parlamentoda Araştırılmasını İstedi.(1988, 28 Aralık).*Milliyet Gazetesi*, s. 14.
- Kısa Kısa. (1987, 16 Ağustos). *Milliyet Gazetesi*.
- Köprü, M. (1986, 31 Mayıs). 'Her KİT'in Eti Yenmez, *Milliyet Gazetesi*.
- Merkez Bankası'nın Sahibi Hazine'dir. (1989, 24 Ocak). *Milliyet Gazetesi*
- Nazar Değdi. (1986, 20 Aralık), *Milliyet Gazetesi*, s.4.
- Özal'ın 'Has' Adamları, Ekonominin Dış Cephesini Onarıyor, Prensler Mekik Dokuyor. (1985, 20 Aralık), *Milliyet Gazetesi*, s.4.
- Özal'ın Özel Kabinesi. (1987,26 Şubat). *Milliyet Gazetesi*.
- Özal'ın Yeni Yıldızları Bozkurt Özal ve Kahveci, Prensler Kızakta. (1988, 25 Ocak), *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- "Özelleştirme Bir Siyasi Tercihtir". (1988, 25 Mart). *Milliyet Gazetesi*.
- Özelleştirmede Fikir Birliği Yok. (1988, 22 Mart). *Milliyet Gazetesi*.
- Özelleştirmede Hedef Saptı. (1988, 03 Kasım), *Milliyet Gazetesi*.
- Öymen, A. (1988, 24 Mart). Televizyondaki Değişim, *Milliyet Gazetesi*.
- Öymen, A. (1988, 09 Ağustos). Dana, Sille ve Kötek, *Milliyet Gazetesi*.
- Prensler, Proje Üretiyor. (1985, 28 Eylül), *Milliyet Gazetesi*
- Pirim, O. (1989,26 Ocak). Şemiler'in Hesaplarına El Kondu. *Milliyet Gazetesi*, s.13.
- Rüşdü Saracoğlu Merkez Bankası Başkanlığı'na Atandı, Türk Bankacılığında Amerikan Ekolü. (1987, 29 Temmuz), *Milliyet Gazetesi*, s.9.

- Saracoğlu: İktidar da Muhalefet de Ciddiye Almıyor. (1988, 21 Aralık). *Milliyet Gazetesi*
- Sazak, D. (1988, 25 Mart). Özal'a Duna Uyarısı, *Milliyet Gazetesi*.
- Sazak, D. (1989, 10 Temmuz). Otel Odasında Bir Prens, *Milliyet Gazetesi*, s.8.
- Sazak, D. (1990, 3 Mayıs). Saracoğlu Operasyonu, *Milliyet Gazetesi*, s.13.
- Şemiler'e Üç Soru. (1987, 19 Şubat). *Milliyet Gazetesi*.
- Şemiler: "Bizim Karnemiz 1987 Sonunda Verilecek". (1987, 18 Temmuz). *Milliyet Gazetesi*.
- Şemiler'in Başka Bankada Gözü Yok. (1987, 04 Eylül). *Milliyet Gazetesi*.
- Şemiler' İn Tavrı Bankacılığa Yakışmaz. (1988, 9 Kasım), *Milliyet Gazetesi*, s.5.
- Şemiler Krizi Dorukta. (1988, 25 Aralık). *Milliyet Gazetesi*, s.7
- Şemiler Fermanı.(1988, 26 Aralık), *Milliyet Gazetesi*.s.9.
- Şemiler'in Sırrı. (1988, 27 Aralık). *Milliyet Gazetesi*.s.7.
- Şemiler'e Soruşturma. (1989, 24 Ocak). *Milliyet Gazetesi*.
- Soysal, M. (1983, 3 Aralık). Önce Mülkiye, *Milliyet Gazetesi*, s.7
- Süsoy, Y. (1986, 30 Kasım). Bülent Şemiler' le Tatil Sohbeti. *Milliyet Gazetesi*, s.4.
- Süsoy, Y. (1987, 1 Ağustos). Saracoğlu Manken Gibi, *Milliyet Gazetesi*, s.4.
- "Şemiler'i Bırakmam". *Milliyet Gazetesi*, s. 8.
- Talu, U. (1986, 7 Mart). Prensler Kaygılı, *Milliyet Gazetesi*, s.7.
- Teoman, I.(1988, 14 Mart). Çift Pasaport Hükümet Politikası, *Milliyet Gazetesi*.
- Teletaş Ne Eksik Ne Fazla. (1988, 29 Şubat). *Milliyet Gazetesi*.
- Teletaş'ın Satışı Bitti. (1988, 5 Mart). *Milliyet Gazetesi*.
- TRT için 3 İsim. (1988,22 Mart). *Milliyet Gazetesi*, s.2.
- TRT'de 10. Patron Duna. (1988, 25 Mart), *Milliyet Gazetesi*.
- TRT. (1988, 30 Mart), *Milliyet Gazetesi*.
- Topun Ağzındaki Beyin Takımı. (1984, 12 Kasım). *Milliyet Gazetesi*, s. 6.
- Türk Bankaları Prensler Sınavında.(1988, 1 Şubat). *Milliyet Gazetesi*, s.5.
- Yavuz, T.(1989, 13 Mart). Teletaş Olayı Kongre'de. *Milliyet Gazetesi*, s.8
- 100 Firmaya Takip. (1986, 16 Kasım). *Milliyet Gazetesi*

CUMHURİYET GAZETESİ HABER METİNLERİ

- Arcayürek, C. (1988,09 Ekim). Şaplak, *Cumhuriyet Gazetesi*,s.12.
- Arcayürek, C. (1988, 27 Aralık). Prens Kaçırarak. *Cumhuriyet Gazetesi*, s10.

- Anadolu Bankası ve Tekbank Birleşti. (1988, 09 Ocak), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- ANAP'ta. (1988, 10 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- ANAP Grubunda Toplu Konut Fonu Başkan Vekiline Öfke, Dili Kesilecek Bürokratlar. (1988, 02 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Bankacı-Politikacı Kapışması (1988, 6 Kasım). *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 9.
- BBC'den TRT'ye Ortak Yapım Önerisi. (1988, 26 Mayıs). *Cumhuriyet Gazetesi*
- Berberoğlu, E. Çetin, B. (1989, 14 Ocak). Prenslerin Egemenliği. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.6.
- Berberoğlu, E. (1989, 10 Mart). Gültekin Hata Yaptı. *Cumhuriyet Gazetesi*
- Bürokraside Özelleştirme Tartışması. (1987, 10 Kasım). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.11.
- Bütçe Açığına Uyarı. (1990, 1 Kasım). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Cem Duna' nın Maaşı. (1988, 05 Haziran), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Cevap Bekleyen Sorular, Moğultay-Şemiler-Özal. (1989, 24 Ocak). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Çeşitli, Renkli ve Dinamik Bir Yayıncılık. (1988, 16 Eylül). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- ÇİTOSAN Ürünleri Kullanıcısı Şirket Danıştay'a Başvurdu, "Satış'a Bir Dava Daha". (1989, 04 Kasım). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Doğan, Y. (1988, 19 Ekim). Büyük Ağabey İzliyor. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 8.
- Duna Onay Bekliyor. (1988, 23 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Ekonomide Sıcak Temmuz. (1987, 2 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.9.
- Ekonominin Zirvesinde Operasyon. (1987, 29 Temmuz). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.1.
- İsrafil: "Aman Dikkat" (1990, 08 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.8.
- Kahveci'ye Bu Kez de DYP Gensorusu, (1988, 06 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Kamu Bankaları Özelleşmeli. (1990, 29 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Kemal, M. (1989, 6 Mart). Bu Yalanın Sonu. *Cumhuriyet Gazetesi*, s10.
- Meclisteki Prens. (1988, 18 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.7.
- Merkez Bankası, Parti Organı Haline Geldi. (1987, 1 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.11.
- Merkez Bankası Bakanlık Gibi. (1989, 23 Ocak), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Mumcu, U. (1988, 6 Mart). İsrafil. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 13.
- Öngören, M. (1988, 10 Mayıs). "Birazıcıklar", *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Öngören, M. (1988, 12 Temmuz). "Fark Ediliyorsunuz", *Cumhuriyet Gazetesi*.

- Özal'ın Prensleri Çoluk-Çocuk. (1988, 14 Eylül). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.7.
- Özal'ı Bekleyen Üç Sorun. (1988, 20 Aralık). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Özal İstedi Duna Gitti. (1989, 26 Nisan). *Cumhuriyet Gazetesi*. s.14.
- Özbilgen, F. (1989, 30 Mart). Gültekin'in First Class Yolculukları, *Cumhuriyet Gazetesi*, s.9.
- Özbilgen, F.(1988, 13 Ekim). Özelleştirme Macerasında Son Gelişmeler,
- Özbilgen, F. (1989, 31 Ekim). Az Zamanda Büyük İşler. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.7.
- Özel, S. (1988, 09 Temmuz). "Amatör" Dilciler!, *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Özelleştirme Hazırlıklar Sürüyor. (1988, 19 Eylül). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Para Reformu Gerekli. (1990, 10 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Prensler ve Köy Güzelleri.(1988, 25 Mart).*Cumhuriyet Gazetesi*, s.7
- Prenslerde Savaşır.(1989, 5 Ocak). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.9.
- Prensler TBMM'de. (1989,11 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.16.
- Rüşdü Saracoğlu kadın Mı?. (1990, 19 Eylül), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Saracoğlu'nun Misyonu. (1990, 10 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.13.
- Saracoğlu: Piyasa Büyük Baskı Gelebilir. (1990, 1 Kasım), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Seçimin Suçlusu Cem Duna. (1989, 27 Nisan). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Selçuk, İ. (1987, 30 Temmuz). Merkez Bankası'na Bir Prens Mi?. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
- Selçuk, İ. (1988, 9 Mart).Çifte. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 10.
- Selçuk, İ. (1988, 10 Mart).Vatan Çiftliğinizse. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
- Selçuk, İ. (1988, 12 Mart).Hoşgörü?. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
- Selçuk, İ. (1988, 6 Temmuz). Jön Türk ile Yupi. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
- Selçuk, İ. (1989, 20 Ocak). Güle Güle....*Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
- Selçuk, İ. (1994, 27 Eylül). TC 'Ali Baba'nın Çiftliği Mi?. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
- Sümerbank. (1987, 04 Kasım). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.13.
- Şemiler Dosyası Savcılıkta. (1989, 24 Ocak). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.13.
- Şemiler Dosyası Savcılık Yolunda. (1989, 27 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 13.
- Tamer, M.(1988, 2 Ocak).İsrafil Usulü Plaket Dağıtma. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.9.
- Tamer, M. (1988, 30 Ocak). Ahmet Özal Arıyor. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.11
- Tamer, M. (1988, 15 Ekim).Kapalı Kapı Ardından Veryansın. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.

- Tamer, M. (1988, 22 Ekim). İş Aleminin Sabrı Taşıyor. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.9.
- Tamer, M.(1989, 13 Mayıs).Satan Kaçıyor. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.13.
- Tamer, M. (1990, 30 Haziran). Saracoğlu Formundaydı. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.13.
- Tan, A.(1987, 30 Eylül).Günlerin Köpüğü. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.11.
- Tan. A. (1988, 7 Ekim). Prensler Prensini Kendini Anlatıyor. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.7.
- Teletaş'ta %18'lik Kamu payı Satılıyor. (1988, 12 Mayıs), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Teletaş'ta Ne Oldu, Ya Çitosan? *Cumhuriyet Gazetesi*, s.7.
- TKKOİ Borsa'dan Hisse Toplama İddialarını Yanıtladı. (1989, 21 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*,s.11.
- TRT Beni Meclis'te Uyumken Görüntüledi. (1988, 08 Ağustos), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- TRT'de "Emanet Bakanım"dan Fırça. (1988, 28 Mart), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- TRT, EBU Yönetiminde. (1988, 05 Temmuz), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- TRT Genel Müdürü Cem Duna Yaz Programını Açıkladı. "TV Yaz Uykusuna Yatmaz", *Cumhuriyet Gazetesi*, s.7.
- TRT için Üç Aday. (1988, 22 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- TRT'de Sürpriz Olmadı. (1988, 25 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- TRT Önergesine yanıt Vermezse Konu Meclis'e Getirilecek. (1988, 04 Ekim),*Cumhuriyet Gazetesi*.
- TRT'nin Gözü Uzayda. (1988, 16 Aralık). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- TRT'ye Atama Söylentileri Taşar'ı Kızdırdı. (1988, 11 Nisan). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Ulugay, O. (1989, 10 Ocak). Özal Son Koz Olarak Prensleri mi Kullanacak?. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.11.
- Ulugay, O. (1990, 29 Haziran). Saracoğlu'nun Mesajı. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.11.
- Uncular, B; Can, N. (1989, 14 Ekim). Özal'ın Cumhurbaşkanlığı Yakışıklı. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 10.
- Ulusoy: Borçluya Taviz Yok. (1988, 26 Ocak). *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 11.
- Ünlülerden Bankacılık Dersi. (1988, 15 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Yabancılaştırmanın Muhteşem Beşlisi. (1989, 15 Eylül). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.11.
- Yeni Genel Müdür Coşkun Ulusoy 'Eski Defterleri' Açtırdı, Ziraat Bankası'nda Usulsüzlük. (1988, 13 Haziran), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Yeni Prensler Doğuyor. (1987, 19 Haziran). *Cumhuriyet Gazetesi*, s.12.

- Yıldırım, A. (1988, 25 Ağustos). Başbakanlık Danışmanı İsrail: Oyunu Gizli Oynayacağız. Hisseler Gizli Satıldı. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 13.
- Yıldırım, A. (1988, 11 Aralık). Yüksek Enflasyon Özelleştirmeye Engel. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.13.
- Yıldırım, A. (1989, 24 Ocak). Ve İsrail Konuştu. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 11.
- Yıldırım, A. (1989, 25 Ocak). Özelleştirmede Yetki krizi. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 11.
- Yıldırım, A. (1989, 19 Mart). Teletaş'ta Özelleştirmede İnce Taktik. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 14.
- Yıldırım, A. (1989,06 Şubat). Bülent Gültekin, Amaç Tekelleşmeye Yol Açmamak. *Cumhuriyet Gazetesi*.

HÜRRİYET GAZETESİ HABER METİNLERİ

- Akad, N. (1988, 8 Mart).Çifte Yemin Kitabımıza Uymaz. *Hürriyet Gazetesi*, s.15.
- Akad, N. (1988, 18 Aralık). Özal'ın Dönüşünde Cümbüş Var. *Hürriyet Gazetesi*, s.14.
- Anadolu Bankası Bilmecesi. (1988, 20 Mart). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Bakan-Prens Savaşı. (1988, 13 Nisan). *Hürriyet Gazetesi*, s.17.
- Birileri Teletaş'ı Kurcalıyor. (1989, 19 Mart). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Bülent Şemiler Savcılığa Veriliyor. (1989, 27 Ekim). *Hürriyet Gazetesi*, s.19.
- Bürokraside Sil Baştan Telaşı. (1988, 20 Eylül). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Canevi'yi Durduramadılar. (1989, 24 Ocak). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Canseven, E. (1990, 21 Ocak). Merkez Bankası. *Hürriyet Gazetesi*, s.13.
- Cem Neden Gitti?. (1989, 26 Nisan). *Hürriyet Gazetesi*, s.14.
- Çelik, A. (1988, 27 Aralık). Danışmanlığa Evet Demedim. *Hürriyet Gazetesi*, s.16.
- Çetiner, Ç. (1990, 27 Ocak). Emlak Bankası Yağmalanmış!. *Hürriyet Gazetesi*, s.15.
- Çetinkaya, H; Çetiner, Ç. (1988, 14 Ekim). Saracoğlu'nun "Büyük Operasyonu". *Hürriyet Gazetesi*.
- Çolaşan, E. (1987, 8 Kasım). Ben Bu İşe Askerlik Gibi Bakıyorum. *Hürriyet Gazetesi*, s.14.
- Dalgıç, T. (1986, 16 Şubat). Özal'ın İşleri Thatcher'dan Zor. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Doğru, N. (1986, 31 Mart). Özal Menderes Gibi. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Doğru, N. (1986, 15 Nisan). Beyin Takımında İkinci Fiyasko. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Dündar, U. (1988, 11 Kasım). Ben Emir Subayı Değilim. *Hürriyet Gazetesi*, s. 12.

- Dündar, U. (1988,18 Aralık). Suçu Batakçıları Takip Etmek. *Hürriyet Gazetesi*, s.14.
- Dündar, U. (1989, 15 Ağustos). Yazık Sana Şemiler. *Hürriyet Gazetesi*, s.14.
- Düzel, N.(1987, 12 Eylül). Cengiz İsrail'in Bilgisayarı Şaşı mı?. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Düzel, N.(1988, 9 Şubat). Tersine Beyin Göçü. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Düzel, N.(1988, 17 Eylül). Kredi Batıranlar Giremez, *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Düzel, N. (1989, 13 Ocak). Beyin Takımında Yaprak Dökümü. *Hürriyet Gazetesi*,s.4
- Ekşi, O.(1988, 27 Aralık). Şemiler Olayı. *Hürriyet Gazetesi*, s.13.
- Ekşi, O. (1989,13 Temmuz). Tüm Günah Hükümetin mi?. *Hürriyet Gazetesi*,s.13.
- Genç Prenslerin Atağı. (1988, 8 Ocak). *Hürriyet Gazetesi*.
- Genç Türk Bankacıları Demode Sistemi Sarsıyor. (1988, 6 Mart). *Hürriyet Gazetesi*, s.4
- Genel Müdür Duna' dan, yeni yayın dönemi mesajı: TRT'den Ayrılmam. (1988, 16 Eylül). *Hürriyet Gazetesi*, s.15.
- Gökmen, Y.(1986, 16 Nisan).Gözler Canevi'nde. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Gökmen, Y.(1987, 8 Kasım). Özal'ın Bürokratları Özal'dan Dertli. *Hürriyet Gazetesi*.
- Göreve Amerika'dan Devam.(1989, 15 Ocak). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Gözdelerin Arası Açıldı. (1988,23 Mart). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Gültekin ve İsrail'in Başarısı. (1989, 9 Haziran). *Hürriyet Gazetesi*,s.14.
- İsrail, Yine Sahnede. (1989, 3 Haziran). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- İsrail'e Özelleştirme Eleştirisi. (1988, 16 Aralık). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Kim Kimdir.(1988, 24 Ocak).*Hürriyet Gazetesi*.
- Kim Kimdir. (1988, 6 Mart). *Hürriyet Gazetesi*.
- Kim Kimdir.(1988, 15 Ekim).*Hürriyet Gazetesi*.
- KİT'leri Özelleştirme Komisyonu da Kuruldu.(1985, 12 Aralık). *Hürriyet Gazetesi*.
- Kırca, C. (1988, 24 Mart). İthal Beyinler. *Hürriyet Gazetesi*.
- Kortların Yakışıklı Diplomatu. (1988, 26 Mart). *Hürriyet Gazetesi*.
- Özal Hanedan Kuruyor. (1987, 29 Temmuz). *Hürriyet Gazetesi*.
- Özal'ın Prensleri Bir Kale Daha Fethetti. (1987, 17 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
- Özal'ın Prenslerine Bir Kurban Daha. (1987, 18 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
- Özal'ın Prensi Kredi Avında. (1987, 28 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
- Özelleştirmeye ABD'den Transfer. (1987, 10 Eylül). *Hürriyet Gazetesi*
- Öztürk, S.(1985, 9 Aralık). Sümerbank'ta Amerikan Modeline Geçiliyor. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.

- Prens Muradına Erdi. (1988, 9 Ocak). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Saracoğlu, Fena Vurdu. (1988, 15 Ekim). *Hürriyet Gazetesi*.
- Saracoğlu Umudunu yitirdi. (1989, 18 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Siyasi Direktif Hiç Almadım. (1988, 2 Ekim). *Hürriyet Gazetesi*, s.15-16.
- Şemiler Gözünü Eximbank’a Dikti. (1987, 3 Eylül). *Hürriyet Gazetesi*.
- Şemiler Sonunda İstifa Ettirildi, İlk Raunt Erdem’in. (1988, 26 Aralık). *Hürriyet Gazetesi*, s.13
- Şemiler’ den 60 Milyarlık Hayali Kâr. (1989, 3 Şubat). *Hürriyet Gazetesi*, s.15.
- Şemiler, Konuş.... (1989, 11 Mart). *Hürriyet Gazetesi*, s.17.
- Taner-Saracoğlu Kıran Kırana. (1989, 3 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*, s.3.
- Teletaş’ta Müthiş Mücadele. (1989, 21 Mart). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Turgut, S. (1987, 19 Ağustos). Kamu Bankalarında, “Prensler Operasyonu” nun ardındaki Gerçek. *Hürriyet Gazetesi*.
- Turgut, S. (1987, 21 Ağustos). Prens Ekibinden Değilim. *Hürriyet Gazetesi*.
- Turgut, S. (1988, 24 Ocak). Beni Sevmeyecekler, Ama Sayacaklar. *Hürriyet Gazetesi*.
- Turgut, S. (1988, 3 Mart). Gelenekçiler, Çifte pasaportlulara Savaş Açtı. *Hürriyet Gazetesi*.
- Turgut, S. (1989, 30 Nisan). Şemiler’den, 20 Milyarlık Kara Miras. *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Ulusoy Batakçıları Dize Getirdi. (1988, 22 Mart). *Hürriyet Gazetesi*, s.4.
- Ünür, E. (1988, 6 Mart). Çift Pasaportlu Bürokratlar; Lütfen Cevap Verin: Hangi Yemine Bağlısınız?. *Hürriyet Gazetesi*, s.12

TERCÜMAN GAZETESİ HABER METİNLERİ

- Akın, M. (1989, 10 Nisan). Prens Ulusoy’un çiftliği. *Tercüman Gazetesi*, s.9.
- Bankaların Yeni Patronu Şemiler. (1989, 16 Ocak). *Tercüman Gazetesi*, s.7.
- Bankanın İtibarı Zedelendi. (1989, 21 Ocak). *Tercüman Gazetesi*.
- Barlas, M. (1988, 27 Aralık). Şemiler ve Ötesi. *Tercüman Gazetesi*.
- Başaran, B. (1990, 17 Ocak). Saracoğlu Dönemi. *Tercüman Gazetesi*, s.5.
- Başkan Uçuyor. (1989, 16 Nisan). *Tercüman Gazetesi*, s.5.
- Bülent Gültekin Giderayak Konuştu. (1989, 17 Ocak). *Tercüman Gazetesi*, s.5.

- Bülent Gültekin Veda Etti, Özal'dan Çok Şey Öğrendim. (1989, 15 Ocak). *Tercüman Gazetesi*,s.3.
- Bürokrasi Çehre Değiştiriyor. (1988, 19 Nisan). *Tercüman Gazetesi*, s.11.
- Cantürk, K.(1987, 4 Ağustos). Merkez Bankası ve Bağımsızlık. *Tercüman Gazetesi*,s.7.
- Cantürk, K.(1988,11 Mart).Bürokraside eskiler ve Dışarıdan Gelenler. *Tercüman Gazetesi*,s.7.
- Cantürk, K. (1989, 5 Mayıs). Merkez Bankası ve Başkanları. *Tercüman Gazetesi*,s.7.
- Cem Duna Gidici. (1988, 11 Kasım). *Tercüman Gazetesi*, s.7.
- Dededen Toruna İki Saracoğlu.(1988, 27 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*.
- Demirel, E. (1988, 22 Ağustos). TRT Musibettir. *Tercüman Gazetesi*, s.7.
- Donat, Y.(1988, 21 Mart). Prensler, *Tercüman Gazetesi*,s.3.
- Donat, Y. (1988, 11 Aralık).Prensler. *Tercüman Gazetesi*,s.3.
- Duransoy S. (1987, 19 Ağustos). Amerikan Ekolü, *Tercüman Gazetesi*,s11.
- Ekranda Sapık Örnekler. (1988, 4 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*.
- Erel N. (1990, 22 Ocak). Merkez Bankası 'AŞ', Biz Devletiz. *Tercüman Gazetesi*.
- Form Grafiği.(1990, 12 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.
- Hükümdarsız Saray Olur Mu?. (1988, 1 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*, s.3.
- Ilıcak, N. (1987, 30 Temmuz). İsmimiz Millet, Soyadımız Özal. *Tercüman Gazetesi*,s.11.
- İki Prens ABD'ye Dönüyor. (1989, 14 Ocak). *Tercüman Gazetesi*,s.7.
- Köksal, T. (1989, 10 Mart). Teletaş'ta Prens Oyunu. *Tercüman Gazetesi*, s.5.
- Kurtkaya, K.(1988, 8 Ağustos). Malazgirt: Vatanın Kurtuluşu, *Tercüman Gazetesi*,s.7.
- Merkez Bankası Saracoğlu'na Emanet. (1987,29 Temmuz). *Tercüman Gazetesi*.
- Milletvekilleri TRT'den Rahatsız. (1988, 14 Kasım). *Tercüman Gazetesi*, s.6.
- Oğuz, Ş. (1989, 19 Mart). Hisse Senedini Toplayanı Biliyorum Ama Söyleyemem. *Tercüman Gazetesi*, s.7.
- Prenslerle Alay Etmeyin.(1988, 5 Mart). *Tercüman Gazetesi*,s.5.
- Prensler Geri Dönüyor. (1989,5 Nisan).*Tercüman Gazetesi*,s.7
- Rahatsız İki Bürokrat: Ali Tigröl ve Rüşdü Saracoğlu. (1989, 23 Temmuz). *Tercüman Gazetesi*, s.5.
- Saracoğlu Başarılı. (1988,7 Kasım). *Tercüman Gazetesi*,s.7.
- Saracoğlu'nun Pabucu Dama Atıldı.(1989, 16 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*, s.7.
- Şemiler, Emlak Kredi Bankası Genel Müdürü. (1988,1 Ocak). *Tercüman Gazetesi*.

Şemiler Ayrıldı. (1988, 26 Aralık). *Tercüman Gazetesi*,s.11.

Tamer, R. (1988, 13 Nisan). TRT’de Yeni Düzen. *Tercüman Gazetesi*.

Tasarrufçuya Darbe (1989, 14 Mart). *Tercüman Gazetesi*, s.7.

Tayinlerle İlgili Haberler ANAP’ta Rahatsızlığa Yol Açtı, TRT’ye Tepki. (1988, 13 Nisan). *Tercüman Gazetesi*.

TRT’de Sol Kadrolaşma Olmamalı. (1988, 12 Nisan). *Tercüman Gazetesi*.

TRT’de Skandal. (1988,6 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*,s.7.

TRT Hesap Verecek. (1988, 7 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*,s.10.

TRT’ye Koruma. (1988, 10 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*, s.6.

TRT’de kadrolaşma Devam Ediyor. (1988, 23 Ağustos). *Tercüman Gazetesi*.

TRT’ye Öfke. (1988, 5 Kasım). *Tercüman Gazetesi*.

EKLER

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SIYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 19/02/2024	
Tez Başlığı : TURGUT ÖZAL DÖNEMİ LİBERALLEŞME POLİTİKALARI BAĞLAMINDA ÖZAL'IN PRENSLERİ DENEYİMİ Dönemin Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 173 sayfalık kısmına ilişkin, 19 /02 /2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 'dir.	
Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil 4- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Tarih ve İmza	
Adı Soyadı: YETER YATIGI Öğrenci No: 2000900002 Anabilim Dalı: SIYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Programı: SIYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora	
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ	

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 23/02/2024
Tez Başlığı: TURGUT ÖZAL DÖNEMİ LİBERALLEŞME POLİTİKALARI BAĞLAMINDA ÖZAL'IN PRENSLERİ DENEYİMİ Dönemin Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
Tarih ve İmza
Adı Soyadı: YETER YATIGI Öğrenci No: 2000900002 Anabilim Dalı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Programı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> _____ Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ Detaylı Bilgi: https://www.ardahan.edu.tr Telefon: 0-4782117522 Faks: 0-4782117523 E-posta: lisansustuegitim@ardahan.edu.tr

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : YETER YATIGI

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler (İngilizce)

Yüksek Lisans :Ardahan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve
Öğrenimi Kamu Yönetimi

Bildiği Yabancı Diller :İNGİLİZCE

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 19.02.2024